

**T.C.**  
**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**İŞLETME ANABİLİM DALI**

**YÜKSEK ÖĞRENİM MEZUNLARINDA İŞSİZLİĞİN PSİKOLOJİK SONUÇLARI**  
**VE İŞ ARAMA DAVRANIŞLARINA ETKİSİ: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ**

**Doktora Tezi**

**Hazırlayan**  
**Ebru KANYILMAZ POLAT**

**Tez Danışmanı**  
**Doç. Dr. Bünyamin BACAĞ**

Bu alışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir.

Proje No: 2010/ 253

**anakkale - 2015**

## TAAHHÜTNAME

Doktora Tezi olarak sunduğum “Yüksek Öğrenim Mezunlarında İşsizliğin Psikolojik Sonuçları ve İş Arama Davranışlarına Etkisi: Çanakkale İli Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

  
Ebru KANYILMAZ POLAT

12.06.2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ebru KANYILMAZ POLAT'a ait "Yüksek Öğrenim Mezunlarında İşsizliğin Psikolojik Sonuçları ve İş Arama Davranışlarına Etkisi: Çanakkale İli Örneği" adlı

çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında,

DOKTORA TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Mikail EROL

Üye  
Doç. Dr. Binyamin BACAĞ  
(Danışman)

Üye  
Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ

Üye  
Doç. Dr. Tuncay YILMAZ

Üye  
Yrd. Doç. Dr. Ali Şahin ÖRNEK

Tez No : 10080354

Tez Savunma Tarihi: 01.06.2015

ONAY

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ

Enstitü Müdürü

17.06/2015

# YÜKSEK ÖĞRENİM MEZUNLARINDA İŞSİZLİĞİN PSİKOLOJİK SONUÇLARI VE İŞ ARAMA DAVRANIŞLARINA ETKİSİ: ÇANAKKALE İLİ ÖRNEĞİ

## ÖZET

İşsizlik, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan pekçok ülkenin mücadele ettiği en önemli sosyo-ekonomik sorunlardan biridir. Geçtiğimiz yirmi yıl içerisinde yaşanan ekonomik krizlerin de etkisiyle işsizlik oranları yükselmiş, kronik bir sorun haline gelmiştir. Yüksek işsizlik oranları, zaman içerisinde yapısal işsizliğe dönüşmekte ve istihdamın arttırılması önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) 2014 yılında yayınladıkları istihdam raporlarında yüksek işsizlik oranları yanında genç işsizliği ve uzun süreli işsizlik konularına özellikle dikkat çekmektedir.

İşsizlik sürecinin uzaması ile bireylerin iş bulmaya yönelik umutlarının tükendiği ve iş arama davranışını bıraktıkları bilinmektedir. Bu bireyler işsiz olmalarına rağmen aktif olarak iş aramadıkları için işgücüne dahil olmayan nüfusa katılmaktadırlar. Özellikle yüksek öğrenim görmüş bireylerin işgücü piyasası dışına itilmeleri beşeri sermaye kaybına ve ekonomik anlamda önemli bir kayba yol açmaktadır. ILO ve OECD son yıllardaki istihdam raporlarında, işsizlikle mücadelede ümitsizlik nedeni ile işgücü piyasası dışına itilen bireylere yönelik alınacak önlemlere vurgu yapılmaktadır. İşsizlikle mücadele konusunda yapılacak çalışmalarda işsizliğin ekonomik boyutu kadar psikolojik boyutunun da önem kazandığı görülmektedir.

Bu anlamda işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarının belirlenmesi ve bu sonuçların iş arama davranışına etkisi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Genç ve eğitimli işgücünün işsizliğinin önemli ölçüde arttığı bir dönemde, yüksek öğrenim almış bireylerde işsizliğin etkileri Çanakkale örneğinde incelenmektedir. Bireylerin psikolojik durumunu ve iş arama davranışını etkileyen finansal zorluk, sosyal destek ve özsaygı gibi faktörler de araştırmaya dahil edilmiştir. Yapılan istatistiki analizler sonucunda yüksek öğrenim mezunu işsizlerin işsizlik sürecinden psikolojik olarak olumsuz etkilendikleri ancak henüz umutlarını yitirerek iş arama davranışını bırakma sürecine girmedikleri belirlenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** İşsizlik Psikolojisi, İş Arama Davranışı, Çanakkale, Yüksek Öğrenim

## **PSYCHOLOGICAL RESULTS OF UNEMPLOYMENT AND ITS EFFECTS ON JOB SEEKING BEHAVIOUR OF GRADUATES STUDENTS: THE CASE OF CANAKKALE PROVINCE**

### **ABSTRACT**

Unemployment is one of the most significant problems of today that many of the countries, developed and the developing ones struggle. The ratio of unemployment increased as a result of the economic crises in the past twenty years and it became a chronic problem. High levels of unemployment turn into structural unemployment gradually and form a barrier in providing high levels of employment. Published reports of International Labor Organization and Organization for Economic Cooperation and Development in 2014 also highlight the significance of high levels of unemployment, youth unemployment and long-term unemployment.

Extension of unemployment period is known to cause exhaustion of the hope of job finding and lead individuals stop job seeking activities. These individuals are counted as non-working population since they do not look for job anymore. Particularly, exclusion of individuals with higher education also causes loss of human capital and economic resources. ILO and OECD also highlight policies to be implemented for the individuals that are excluded from the labor markets. It is seen that psychological dimension of unemployment come fore parallel to the efforts that aim struggling unemployment besides its economic dimension.

The study aims to identify psycho-social effects of unemployment and its influence on the individual's job seeking behavior. The study investigates the effects of unemployment over individuals with higher education in the time of high young and educated labor force with no job in the case of Canakkale Province. Factors such as financial difficulty, social support, self respect and his behavior of job seeking are also included in the study. The results demonstrated that unemployed with higher education degrees were negatively affected in the process of unemployment yet they were not in the process of quitting job seeking activity as they did not lose their hopes to find a job.

**Key Words:** Unemployment Psychology, Job Seeking Behaviour, Çanakkale, Higher Education

## ÖNSÖZ

Çalışmanın hazırlanması aşamasında emeği geçen, bana yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Bünyamin BACAK ve değerli hocalarım Doç. Dr. Suat UĞUR, Yrd. Doç. Dr. Ali ŞAHİN ÖRNEK, Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ ve Doç. Dr. Tuncay YILMAZ hocalarıma verdikleri destekten dolayı teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde destek ve yardımlarını benden esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Yrd. Doç. Dr. Özgür TOPKAYA, Dr. Tanju ÇOLAKOĞLU ve Dr. Bahattin HAMARAT'a ayrıca teşekkür ederim. Tezimi hazırlarken bana destek ve yardımda bulunan Prof. Dr. Aşkın KESER hocama şükranlarımı sunarım. Görevime başladığım günden beri bana ağabeylik yapan değerli dostum ve hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa Murat KUTLUTÜRK'e tez yazma sürecinde bana verdiği destekten dolayı en derinden teşekkür ve minnetlerimi sunarım. Akademik yaşama başladığım dönemde yaptıkları yardımlardan dolayı sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. Mahir GÜMÜŞ'e, sevgili Nurdan AY'a, Doç. Dr. Levent ŞAHİN'e ve teşekkürlerimi sunarım. Biga İİBF'de bana destek olan bütün sevgili arkadaşlarıma ve Dr. Gonca Gezer'e çok teşekkür ederim. Ayrıca bu araştırmayı 2010/253 no'lu proje ile maddi olarak destekleyen Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonuna teşekkür ederim. Çalışmamın anketlerinin yapılması konusunda her türlü yardım ve kolaylığı sağlayan Çanakkale İş-Kur Müdürü Sayın Ali ÇALIŞKAN'a ve İş ve Meslek Danışmanları Ahmet ŞARMAN, Mustafa YILDIRIM ve Pınar Alev TAŞKIN ÜLKER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni bugünlere getiren, her zaman ve her konuda destekçim ve yardımcım olan canım annem Emine KANYILMAZ, babam Atila KANYILMAZ ve sevgili abim Altan KANYILMAZ'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Tez yazım sürecinde kızımla bir anne gibi ilgilenerek bana ders çalışma ortamı yaratan sevgili annelerim Emine KANYILMAZ ve Sevim POLAT'a en özel teşekkürlerimi sunarım. Yaşadığım zor ve yorucu günlerde bana destek, danışman ve arkadaş olan sevgili eşim Dr. Burak POLAT'a çok teşekkür ederim. Tez sürecimin ortasında hayatıma giren, yaşamıma değer, neşe katan güzel kızım Eylül'e çok teşekkür ederim. Teşekkürlerim yanında onları ortak ettiğim stresim yüzünden sevgili ailemden özür dilerim. Özellikle en güzel günlerinden çaldığım ve stresli bir yaşama ortak ettiğim canım kızımdan özürler dilerim. Aile bütünlüklerini aylarca bozduğum anne ve babamdan özür dilerim.

## İÇİNDEKİLER

ÖZET .....	İ
ABSTRACT .....	İİ
ÖNSÖZ.....	İİİ
İÇİNDEKİLER.....	İV
KISALTMALAR .....	Vİİİ
TABLO LİSTESİ .....	İX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	Xİİ
GİRİŞ.....	1

## BÖLÜM I

### ÇALIŞMA, İŞ, İŞSİZLİK KAVRAMLARI VE BİREY İÇİN ANLAMI

1.1. Çalışma, İş ve İstihdam Kavramları .....	4
1.1.1. Çalışma ve İş Kavramları .....	5
1.1.2. İstihdam Kavramı .....	9
1.2. Çalışma Kavramının Tarihsel Süreci.....	11
1.2.1. Endüstri Devrimi Öncesi Çalışma .....	11
1.2.2. Endüstri Devrimi Sonrası ve Enformasyon Toplumunda Çalışma .....	14
1.3. Çalışmanın Anlamı .....	16
1.3.1. Çalışmanın Ekonomik Anlamı.....	21
1.3.2. Çalışmanın Bireysel- Psikolojik Anlamı. ....	23
1.3.3. Çalışmanın Toplumsal Anlamı .....	26
1.4. İşsizlik Kavramı.....	28
1.4.1. İşsizlik ve İşsiz Tanımları .....	30
1.4.2. Teorik Açıdan İşsizlik Olgusu .....	34
1.4.2.1. Neo-Klasik Yaklaşım.....	35
1.4.2.2. Keynesyen Yaklaşım .....	37
1.4.2.3. Yeni Yaklaşımlar .....	38
1.4.2.3.1. İş Arama Teorisi .....	38
1.4.2.3.2. Konjonktür Devresi Teorisi (Reel Konjonktür Teorisi) .....	39

1.4.2.3.3. Zımnı (Örtük) Sözleşme Teorisi (İş Kontratları Teorisi) .....	41
1.4.2.3.4. İçerdekiler- Dışardakiler Teorisi .....	43
1.4.2.3.5. Etkin Ücret Teorisi .....	44
1.4.3. İşsizlik Türleri.....	46
1.4.3.1. Gizli İşsizlik .....	46
1.4.3.2. Açık İşsizlik .....	47
1.4.3.2.1. Yapısal İşsizlik .....	49
1.4.3.2.2. Teknolojik İşsizlik .....	50
1.4.3.2.3. Arızı (Frikسیونel) İşsizlik.....	50
1.4.3.2.4. Konjonktürel İşsizlik .....	51
1.4.3.2.5. Mevsimlik İşsizlik .....	52

## BÖLÜM II

### İŞSİZLİĞİN PSİKO-SOSYAL SONUÇLARI

2.1. İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarını Açıklamaya Yönelik Teoriler .....	53
2.1.1. Özel Olarak İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarını Açıklayan Teoriler.....	54
2.1.1.1. Evre (Stage) Teorisi .....	54
2.1.1.2. Yoksunluk Teorisi (Gizli Fonksiyon Modeli).....	57
2.1.1.3. Sınırlandırılmış Aracılık Teorisi .....	59
2.1.1.4. Warr'ın Vitamin Modeli .....	60
2.1.2. İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarına Uyarlanan Teoriler .....	62
2.1.2.1. Yaşam Boyu Gelişim Teorisi (Psiko-Sosyal Teori) .....	63
2.1.2.2. Öğrenilmiş Çaresizlik Teorisi .....	65
2.1.2.3. Atfetme Teorisi (Yükleme/ Duygu Yüklem Teorisi) .....	67
2.1.2.4. Beklenti- Değer Teorisi.....	68
2.1.2.5. Sosyal Bilişsellik ve Özyeterlik Teorisi .....	70
2.1.2.6. Stresle Başa Çıkma Teorisi .....	73
2.2. İşsizliğin Psiko-Sosyal ve Somatik Sonuçları .....	76
2.2.1. İşsizliğin Psikolojik (Psikişik) Sonuçları .....	79
2.2.2. İşsizliğin Fizyolojik (Somatik) Sonuçları .....	81
2.2.3. İşsizliğin Toplumsal-Davranışsal Sonuçları .....	84
2.3. İşsizlik ve Psikolojik Sonuçları Arasındaki İlişkiyi Belirleyen Faktörler .....	87



2.3.1. Sosyo-Demografik Faktörler .....	88
2.3.1.1. Yaş .....	88
2.3.1.2. Cinsiyet .....	91
2.3.1.3. Medeni Hal.....	93
2.3.1.4. Eğitim.....	95
2.3.2. İşsizlik Süresi .....	97
2.3.3. Özsaygı .....	100
2.3.4. Finansal Yoksunluk .....	102
2.3.5. Sosyal Destek.....	104

### **BÖLÜM III**

#### **ÇANAKKALE İLİ SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ**

3.1. Çanakkale İlinin Tarihçesi ve Coğrafi Konumu.....	106
3.2. Çanakkale İlinin Demografik Özellikleri .....	108
3.2.1. Genel Olarak Nüfus Özellikleri .....	108
3.2.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı.....	110
3.2.3. Nüfusun Eğitim Yapısı .....	113
3.3. Çalışma Çağındaki Nüfusla ilgili Demografik Bilgiler .....	119
3.3.1. Çanakkale İlinde İşgücü.....	122
3.3.2. Çanakkale İlinde İstihdam .....	127
3.3.3. Çanakkale İlinde İşsizlik.....	136

### **BÖLÜM IV**

#### **ÇANAKKALE İLİNDE YÜKSEK ÖĞRETİM MEZUNU İŞSİZLERDE İŞSİZLİK PSİKOLOJİSİ VE İŞ ARAMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMeye YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	141
4.2. Araştırmanın Sınırlılıkları .....	146
4.3. Araştırmanın Yöntemi, Modeli ve Hipotezleri.....	147
4.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	150
4.5. Veri Toplama Araçları.....	152
4.5.1. Genel Sağlık Ölçeği (GSA) .....	153
4.5.2. İş Arama Niyeti Ölçeği (İAN).....	154

4.5.3. İş Bulma Beklentisi Ölçeği (İBB) .....	155
4.5.4. İş Arama Davranışı Ölçeği (İAD) .....	155
4.5.5. Sosyal Destek Ölçeği (SD).....	155
4.5.6. Finansal Güçlük Ölçeği (FG) .....	156
4.5.7. Özsaygı Ölçeği (ÖZSYG) .....	156
4.6. Veri Analiz Teknikleri.....	157
4.7. Araştırmanın Bulguları .....	158
4.7.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular .....	158
4.7.2. İşsiz Bireylerin Psikolojik Sağlıklarına İlişkin Bulguları.....	161
4.7.3. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Cinsiyete Göre Bulguları .....	163
4.7.4. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Yaşa Göre Bulguları .....	164
4.7.5. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Medeni Duruma Göre Bulguları .....	167
4.7.6. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Eğitim Durumuna Göre Bulguları .....	169
4.7.7. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin İşsizlik Süresine Göre Bulguları .....	171
4.7.8. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riskine Göre Bulguları.....	173
4.7.9. İş Arama Davranışlarına İlişkin Bulgular.....	176
4.7.10. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Bulgular .....	179
4.7.10.1. Sosyal Destek, Finansal Güçlük, Depresyon Algısı ile İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler .....	180
4.7.10.2. Özsaygı ve Depresyon Riski ile İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler .....	182
4.7.10.3 İş Bulma Beklentisi, İş Arama Niyeti ve Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler .....	183
4.7.10.4. Depresyon Riski Üzerinden İş Arama Davranışına Yönelik İlişkileri Test Eden Yapısal Eşitlik Modeli .....	185
4.7.10.5. İş Bulma Beklentisi ve İş Arama Niyeti Üzerinden İş Arama Davranışına Yönelik İlişkileri Test Eden Yapısal Eşitlik Modeli.....	188
<b>SONUÇ VE ÖNERİLER .....</b>	<b>192</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>204</b>
<b>EKLER .....</b>	<b>246</b>

**KISALTMALAR**

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ANOVA	: Varyans Analizi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FG	: Finansal Güçlük
GSA	: Genel Sağlık Anketi
İAD	: İş Arama Davranışı
İAN	: İş Arama Niyeti
İBB	: İş Bulma Beklentisi
İKO	: İşgücüne Katılım Oranı
İPA	: İşgücü Piyasası Analizi
İş-Kur	: Türkiye İş Kurumu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
ISCO- 08	: Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖÇ	: Öğrenilmiş Çaresizlik
ÖÇT	: Öğrenilmiş Çaresizlik Teorisi
SD	: Sosyal Destek
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TR	: Türkiye
TYVA	: Tek Yönlü Varyans Analizi
UIS	: Uluslararası İstihdam Stratejisi
YEM	: Yapısal Eşitlik Modeli

## TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Sürelerine ve Etki Alanlarına Göre İşsizlik Türleri .....	48
Tablo 2.1 Farklı Özyeterlilik ve Çıktı Beklentileri Sürecinde Davranışsal ve Duygusal Tepkiler .....	71
Tablo 2.2 İşsizliğin Kısa ve Uzun Dönemde Sonuçları.....	77
Tablo 2.3 İşsizlik Süresinin Bireyler Üzerindeki Sonuçlarını İnceleyen Bazı Araştırmalar .....	99
Tablo 3.1 Yıllar İtibari ile Çanakkale Nüfusu .....	109
Tablo 3.2 Çanakkale Nüfusunun Yaş ve Cinsiyetlere Göre Dağılımı (2007- 2014).....	112
Tablo 3.3 Türkiye ve Çanakkale İlinde Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Oranı.....	113
Tablo 3.4 Nüfusun İlköğretim ve Ortaokul ve Dengi Okullardan Mezun Olma Oranları .....	115
Tablo 3.5 Lise ve Dengi Okul Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	116
Tablo 3.6 Önlisans ve Lisans Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	117
Tablo 3.7 Yüksek Lisans ve Doktora Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı .....	118
Tablo 3.8 Çanakkale’de Aktif ve Bağımlı Nüfus (2013-2014).....	120
Tablo 3.9 Çanakkale’de Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Aktif Nüfus, (2013).....	121
Tablo 3.10 Türkiye ve TR 22 Bölgesinde İşgücü İle İlgili Genel Bilgiler .....	122
Tablo 3.11 TR, TR22 ve TR 222 İşgücüne Katılım Oranları (%).....	123
Tablo 3.12 İşgücünün Eğitim Seviyesine Göre Durumu (Bin Kişi) .....	124
Tablo 3.13 İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri ve Cinsiyete Göre Dağılım .....	126
Tablo 3.14 İşgücünün Eğitim Seviyesine Göre Durumu (Bin Kişi) .....	127
Tablo 3.15 İstihdam Edilenler ve İstihdam Oranı .....	128
Tablo 3.16 İstihdamın Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı (Bin Kişi) .....	129
Tablo 3.17 İstihdamın Sektörel Dağılımı (TR- TR 22).....	130

Tablo 3.18 İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenler (%) .....	131
Tablo 3.19 Çanakkale İlinde İstihdamın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı.....	132
Tablo 3.20 Çanakkale İlinde İstihdamın Cinsiyete Göre Sektörel Dağılımı (%).....	133
Tablo 3.21 Çanakkale İli İstihdamın Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (2011) .....	135
Tablo 3.22 Türkiye ve TR 22 Bölgesinde İşsiz Sayıları ve İşsizlik Oranları .....	136
Tablo 3.23 Çanakkale İlinde İşsizlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	138
Tablo 3.24 İşgücü Piyasası Analizi Sonuçlarına Göre Çanakkale İlindeki Mesleklere Göre Açık İşler ve İş Arayanlar .....	139
Tablo 4.1 Çanakkale İş-Kur'a Kayıtlı Aktif İş Arayanlar .....	151
Tablo 4.2 Güvenilirlik Analizi Sonuçları .....	157
Tablo 4.3 Katılımcıların Demografik Özellikleri- 1 .....	159
Tablo 4.4 Katılımcıların Demografik Özellikleri- 2 .....	159
Tablo 4.5 Katılımcıların Geçim Olanaklarına İlişkin Bulgular .....	160
Tablo 4.6 Katılımcıların İşe Girme Ümileri ve Ücret Beklentilerine İlişkin Bulgular..	161
Tablo 4.7 Yüksek Öğrenim Mezunu İşsizlerde Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riski .....	162
Tablo 4.8 Boyutlar Arasında Cinsiyete Göre Farklılık Testi Sonuçları .....	163
Tablo 4.9 Boyutlar Arasında Yaş Gruplarına Göre Farklılık Testi Sonuçları.....	165
Tablo 4.10 Boyutlar Arasında Eğitim Durumuna Göre Farklılık Testi Sonuçları .....	169
Tablo 4.11 Boyutlar Arasında İşsizlik Süresine Göre Farklılık Testi Sonuçları.....	171
Tablo 4.12 Yüksek Öğrenim Mezunu İşsizlere Uygulanan Ölçeklerin Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riskine Göre Farklılık Testi Sonuçları	173
Tablo 4.13 Katılımcıların Kullandıkları İş Arama Davranışlarına İlişkin Yüzdeler.....	177
Tablo 4.14 İş Arama Yöntemlerinin Eğitim Durumuna Göre Kullanılma Sıklığı .....	178
Tablo 4.16 Katılımcıların Kullandıkları İş Arama Davranışlarına İlişkin Yüzdeler.....	177
Tablo 4.17 İş Arama Yöntemlerinin Eğitim Durumuna Göre Kullanılma Sıklığı .....	178

Tablo 4.18 Model 1'e Yönelik Oluşturulabilecek Regresyon Denklemleri.....	187
Tablo 4.19 Model 2'e Yönelik Oluşturulabilecek Regresyon Denklemleri.....	189
Tablo 4.20 Araştırma Hipotezlerinin Kabul ve Red Durumu .....	190

## ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Bireylerin Çalışmaya Karşı Yaklaşımını Belirleyen Faktörler .....	19
Şekil 1.2 İşsizliğin Nedenleri ve Türleri.....	48
Şekil 2.1 Vitamin Modeline Göre Çevresel Faktörler ve Akıl Sağlığı Üzerine Etkisi....	61
Şekil 2.2 İşsizliğin Neden Olduğu Sonuçlar.....	78
Şekil 2.3 İşsizliğin Süresi ve Psikolojik Sağlık Üzerine Etkileri .....	98
Şekil 3.1 Çanakkale Nüfusunun Yaşa Göre Dağılımı (2013 Yılı) .....	111
Şekil 4.1 Araştırma Modeli .....	149
Şekil 4.2 Sosyal Destek, Finansal Güçlük, Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler.....	181
Şekil 4.3 Özsaygı, Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler.....	182
Şekil 4.4 İş Bulma Beklentisi, İş Arama Niyeti ve Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler.....	184
Şekil 4.5 Değişkenlerin Depresyon Riski Üzerinden İş Arama Davranışı İle İlişkilerini Temel Alan Yapısal Model.....	186
Şekil 4.6 Değişkenlerin İş Bulma Beklentisi ve İş Arama Niyeti Üzerinden İş Arama Davranışına Etkisini Temel Alan Yapısal Model.....	188

## GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu günden beri yaşamını sürdürebilmek için çalışma ve üretme faaliyeti içinde bulunmuştur. Yaşamın devamı için gerçekleştirilen aktiviteler, zamanla sistemli, ücret karşılığında ve bir işverene bağlı olarak yapılan eylemlere dönüşmüştür. Özellikle Endüstri Devriminin yaşanması ile birlikte çalışmanın birey açısından anlamı farklı bir boyuta taşınmıştır. Çalışmayı sistemli, düzenli ve ücretli bir etkinlik haline getiren endüstrileşme süreci modern anlamda “iş” ve “işçi sınıfının” doğuşunu da beraberinde getirmiştir. Pek çok insan yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli ekonomik kazancı, bir iş sahibi olmaları sonucunda elde ettikleri “ücret” geliri ile sağlamaya başlamıştır.

En temel fonksiyonlarından biri “gelir elde etme” olması dolayısıyla çalışma ve bir “iş” sahibi olma, öncelikle ekonomik bir etkinlik olarak görülebilir. Ancak endüstrileşmeye bağlı olarak gündelik yaşamın önemli bir kısmını kaplayan bu eylem, ekonomik gelir sağlama yanında, bireylerin sosyalleşme, kendilerini gerçekleştirme imkânı buldukları, saygınlık ve kimlik sağladıkları önemli psiko-sosyal roller de üstlenmektedir.

Çalışma kavramının insan yaşamında sosyo-ekonomik ve psikolojik anlamı, çalışmak isteği ve yeteneğine rağmen çalışmama durumunu ifade eden “işsizlik” olgusunu da çok boyutlu bir kavrama dönüştürmektedir. İşsizlik öncelikle ekonomik anlamda bir yoksunluğu ifade etmekle birlikte, bireyleri psiko-sosyal bazı getirilerden de mahrum bırakan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak literatürde işsizlikle ilgili yapılan çalışmalarda psiko-sosyal boyutun ekonomik boyutu kadar ele alınmadığı ve işsizlik sorununa tek boyutlu bir bakış açısıyla yaklaşıldığı görülmektedir. Özellikle Türkiye’de, işsizliğin sonuçları, etki alanı ve mücadele yolları ekonomik boyutu ile ele alınıp incelenmiş, psiko-sosyal boyut, ekonomik boyutuna nazaran daha geri planda kalmıştır. Ancak işgücü piyasalarında yaşanacak her türlü sorun gibi işsizlik de, birey ve psiko-sosyal durumu ele alınmadan etkili bir çözüme kavuşturulamayacaktır.



İşsizliğin psikolojik sonuçlarının diğerk bir önemi, bireylerin iş arama sürecine olan etkisinden kaynaklanmaktadır. İşsizlik sonrası yaşanan psikolojik durum, bireylerin iş arama sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. İşsizlerin yaşadığı ekonomik ve psiko-sosyal baskılar, etkili iş arama davranışı göstermeleri önünde bir engel teşkil edebilmektedir. Bireyler kendilerine uygun olmayan işlere yerleşmek ya da uzun süre işsiz kalmak arasında seçim yapmak durumunda kalabilmektedirler.

İşsizlik sürecinin uzaması, bireyleri “iş bulamayacakları konusunda ümitsizliğe” itmektedir. Uzun süre iş arayan, iş bulamayacağına kanaat getirmiş bireylerin, iş arama davranışını bırakarak işgücü piyasası dışına çıktıkları bilinmektedir. Bu kişiler OECD ve Türkiye İstatistik Kurumu tanımlarında “işgücüne dahil olmayan” kişiler arasında yer almaktadır. Diğerk bir ifade ile aslında işbaşı yapmaya hazır ve iş arayan bazı işsizlerin, psikolojik olarak kendilerini işgücü piyasası dışına ittikleri ve iş arama davranışını bıraktıkları görülmektedir. Uzun süreli işsizlik, bireylerin iş arama motivasyonunu olumsuz etkileyerek güvenmiş işçi etkisiyle beşeri sermaye kaybına yol açmaktadır.

Özellikle Türkiye gibi genç ve yüksek eğitimlilerin işsizlik oranlarının yüksek olduğu ülkelerde, üretme potansiyeli olan vasıflı işgücünün atıl kalması söz konusudur. Bu bireylerin işsizlik nedeniyle girdikleri olumsuz psikolojik durum, iş arama sürelerini uzatarak ekonomik ve toplumsal anlamda önemli bir maliyete sebep olmaktadır. Uzayan işsizlik sürecinde bireyler niteliklerini yitirdikleri gibi iş bulma ümitlerini de yitirerek işgücü piyasası dışına çıkabilmektedirler (Biçerli 2011: 56).

Hem işsizlik olgusunun anlaşılabilmesi hem de etkili biçimde çözüm üretebilmek için işsizlikle mücadele sürecinde makro önlemler yanında, bireyin psiko-somatik durumunu içeren mikro boyutlu önlemlere de yeteri düzeyde önem verilmelidir. Özellikle uzun süreli yapısal işsizliğin hakim olduğu piyasalarda, bireylerin iş arama motivasyonunu yitirmelerinin önüne geçebilmek ve istihdam edilebilirliği arttırmak adına “birey” odaklı mikro politikalar özel bir öneme sahiptir (ILO 2014: 13). Bu bakış açısı genç ve eğitimli işgücüne yönelik aktif istihdam politikalarının oluşturulması sürecine de katkı yapabilecektir.

Türkiye’de işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını inceleyen çalışmalar mevcuttur. Ancak, konuyu işsizliğin azaltılması ve iş arama davranışı bağlamında inceleyen çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu anlamda işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarının

belirlenmesi ve iş arama davranışına etkisi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Genç işsizliği ve yüksek öğrenim mezunu işsizliğinin önemli ölçüde arttığı bir dönemde, yüksek öğrenim almış bireylerde işsizliğin sonuçları Çanakkale örneğinde incelenmektedir. Bireylerin psikolojik durumunu ve iş arama davranışını etkileyen çeşitli faktörler de araştırmaya dahil edilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışma ve bir iş sahibi olmanın birey açısından anlamı etraflıca incelenmiştir. Konuyla ilgili temel kavramlar ele alınarak, çalışmanın bireyler için ekonomik, psikolojik ve toplumsal anlamı irdelenmiştir. Daha sonra işsizlik kavramı tanımlanmış, teorik anlamda açıklanmış ve işsizliğin türlerine değinilmiştir.

İkinci bölümde ise, işsizlik süreci psiko-sosyal açıdan ele alınmaktadır. Konunun teorik çerçevesi ayrıntılı olarak ele alındıktan sonra literatür taraması çerçevesinde dünya ve Türkiye cephesinde işsizliğin psiko-sosyal sonuçları açıklanmıştır. Literatürde işsizlik ve sonuçları ile sıklıkla ilişkisi tespit edilen özsaygı, finansal zorluk, sosyal destek gibi faktörler literatürdeki örnekleri ile birlikte değerlendirilmiştir.

Üçüncü bölümde Çanakkale ilinin sosyo-demografik özellikleri yer almaktadır. İlin geçmişten günümüze demografik yapısı, çalışma çağındaki nüfusu, istihdam ve işsizlik yapısı güncel veriler ışığında ortaya konulmuştur. Son bölümde ise; Çanakkale’de yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik durumlarını ve iş arama davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen alan araştırması yer almaktadır. Araştırmanın yöntemi ve araştırmanın sonuçları bu bölümde irdelenmektedir. Alan araştırmasından elde edilen veriler, her bir faktör boyutuna göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ayrıca faktörler arasındaki ilişkilerin ortaya konabilmesi için Yapısal Eşitlik Modeli ‘nden faydalanılmış ve sonuçları sunulmuştur.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### ÇALIŞMA, İŞ, İŞSİZLİK KAVRAMLARI VE BİREY İÇİN ANLAMI

Çalışma eylemi, zaman içerisinde değişen amaç ve anlamlar edinmekle birlikte her zaman insan yaşamının merkezinde yer almıştır. İlkel toplumlarda yaşamın devamını sağlamak için gerçekleştirilen etkinlikler, avcılık, toplayıcılık, kölelik, serflik, zanaatkârlık gibi aşamalardan geçmiştir. Tarım toplumunda, aile içerisinde yapılan düzensiz faaliyetler, Endüstri Devrimi ile birlikte fabrikalarda belli bir disiplin içerisinde ve ücretli olarak gerçekleştirilmeye başlamıştır.

Çalışmanın, sistemli ve bağımlı bir hale gelmesi, günümüzdeki anlamda “iş” kavramını akla getirmektedir. Yaşamın devamını sağlayacak geliri elde edebilmek üzere gerçekleştirilen çalışma günümüzde güvence altına alınması gereken sosyal bir “hak” olarak görülmektedir. Çalışma istek ve yeteneğinde olanlara bir “iş” sağlanması sosyal devletlerin ödevleri arasında yer almaktadır (Koray 2000: 137). Ancak 1929 Ekonomik Bunalımını izleyen yıllarda pek çok dünya ülkesi, bu temel hakkı vatandaşlarına sağlamakta güçlük çekmeye başlamışlardır. Günümüzde işsizlik küresel bir sorun olarak karşımıza çıkan en önemli sosyo-ekonomik kavramlardan biridir.

Bu bölümde çalışma yaşamına ilişkin bazı temel kavramlar açıklanmaktadır. Çalışma, iş ve istihdam kavramları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar çerçevesinde tanımlanmaktadır. Çalışmanın bireyler için anlamı ekonomik ve psiko-sosyal açılardan irdelenmektedir. İşsizlik olgusu teorik olarak ele alınmakta ve işsizliğin türleri açıklanmaktadır.

#### 1.1. Çalışma, İş ve İstihdam Kavramları

Çalışma, iş ve istihdam kavramları zaman zaman birbirleri yerine kullanılan ancak farklı anlamlar taşıyan kavramlardır. Esasen etimolojik olarak aynı kökten gelen bu kavramların tanımlanmasında birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak farklı bilim dallarında ve jargonlarda bu kavramların farklı tanımlandığı ve farklı görevler üstlendiği görülmektedir. Bu kısımda çalışma ve iş kavramları aralarındaki benzerlik ve farklılıklar çerçevesinde tanımlanmaktadır.

### 1.1.1. Çalışma ve İş Kavramları

Çalışmak ve üretmek, insanoğlunun var olduğu günden beri yaşamın önemli bir parçası olmuştur. Çalışmaya yüklenen anlam, zaman içinde ekonomik gelişme, toplumsal norm ve değerlere göre farklı anlamlar kazanmıştır. Hangi faaliyetlerin çalışma sayılacağı, hangilerinin sayılmayacağı yer, zaman ve mekana göre farklılık gösterdiğinden kavramın, evrensel anlamda geçerli bir tanımı yapılamamaktadır (Kapız 2002: 211; Keser 2011: 2). Her toplum kendi kültürel değerlerine ve içinde bulunduğu zamana göre farklılaşan tanımlar yapmıştır.

“Çalışmanın” sözlük anlamı; “bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak, işi veya görevi olmak, iş üzerinde bulunmaktır” (TDK, Sözlük). Çalışma kelimesinin yabancı dillerdeki kökeninin; “acı, sıkıntı ve zahmet” içeren kelimelerden geldiği görülmektedir. Eski Yunan’da kelimenin kökeni “acı ve üzüntü” anlamına gelen “ponea” kelimesinden doğan “ponos”dur (Bozkurt 2011: 6). Romalılar tarafından kullanılan “labour” kelimesinin anlamı da “yorulma, zahmet, acı çekme” anlamlarını çağrıştırmaktadır. On altıncı yüzyılda kullanılan “labourer” kelimesi; “toprağı işlemek” anlamı taşımaktadır. Daha sonraki yüzyıllarda “işkence” anlamına gelen “work” kelimesinin kullanıldığı bilinmektedir (Bozkurt 2000: 15- 16; Bozkurt 2006: 326; Keser 2012: 2).

Çalışma kavramının Batı dillerindeki kökeni ise; Latince’de bir işkence aleti olan “tripalium”dan türeyen “travail”den gelmektedir. İngiliz dilinde “emek” (labor) kelimesi genellikle karşılığı az bir bedel olan, ağır ve rutin işleri açıklamak için kullanılmaktadır. Fransız dilinde de çalışmanın zorluk ve acı dolu bir faaliyetle ilişkilendirildiği görülmektedir (Anderson 1974: 2). Almanca’da “arbeits” kavramı “terkedilmiş, eziyetli ve yüklenmiş” anlamları taşıyan “erebeit” kavramından; İtalyanca’daki “lavorare” kavramı “acı çekmek” anlamına gelen “laborare” kavramından türemiştir. Kelimenin İspanyolca kökeni “işkence etmek” anlamını taşıyan “trabajo” dan gelmektedir (Tınar 1996: 4).

Benzer şekilde Türkçe’de de “emek” kelimesi “zahmet, yorgunluk ve sıkıntı” anlamı içermektedir. Türkçe’de “çalmak” kökünden türemiş olan kavram, “kendi kendine bir işi elle başarmak, ezme, kırma ve sarsma” gibi eylemleri içermektedir (Lordoğlu vd. 1999: 1). Azerbaycan Türkçesinde çalışmak; “işlemek” anlamına gelmektedir. Kırgızistan’da ise yine Batı dillerindeki gibi zahmet ve sıkıntı

anlamındaki “emgeg” (emek) kelimesi kullanılmaktadır. Bu kullanımlara zaman içerisinde hem Türkçe’de hem de diğer dillerde farklı anlamlar yüklenmiştir (Bozkurt 2000: 16).

Çalışma, bir kavram olarak ele alındığında, farklı tanımlarının olduğu görülmektedir. Dar anlamda çalışma; “karşılığı ödenmiş emek” (Grinth 1998: 12) ya da “gelir getiren aktiviteler” olarak tanımlanabilir (Shimmin 1966: 195). Geniş anlamda ise; “insanların geçimlerini sağlamanın çeşitli yolları” (Miller 1980: 382) ya da “birey tarafından gerçekleştirilen her türlü iş” çalışma kavramının karşılığı olarak ifade edilebilir (Hall 1986: 11; Furnham 1990: 143). Yapılan bazı tanımlarda kavramın dar anlamına yakın olarak bir çıktı ve gelir elde etme fonksiyonuna vurgu yapıldığı görülmektedir. “Bireyin yapmayı tercih ettiği ve karşılığında “ücret” bekleme eğiliminde olduğu faaliyetler” dar anlama yakın tanımlardan birisidir (Grinth 1998: 12).

Çalışma kavramına geniş anlamda yapılan tanımların; “yaşamın devam ettirilmesine yönelik çabalar”, “mal ve hizmet üretme” ve “başkalarına fayda sağlama” şeklinde üç konu çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Çalışma kavramını yaşamın sürdürülmesi ile ilişkilendiren tanımlardan biri çalışmayı “bireylerin yaşamlarını kazanabilmek için yaptıkları fiziksel ve zihinsel aktiviteler” olarak tanımlamıştır (Anderson 1974: 3). Yine aynı çerçeveden bakıldığında “insanların buldukları çevre içinde hayatlarını sürdürmek için yeterli görevleri icra etmesi” (Watson 1987: 83) ve “bireyin bir amaç doğrultusunda ihtiyaç duyduğu malları bizzat kendi edinme biçimi” çalışma kavramı olarak tanımlanabilmektedir (Erkan 2000: 121).

Çalışma kavramına geniş anlamda yaklaşan tanımlardan bazıları ise; faaliyetin sonucunda mal ve hizmet üretilmesi kriterine vurgu yapmaktadır. Fiziksel anlamda harcanan enerjinin yalnızca “hizmet ve mal” üretenleri “çalışma” olarak tanımlanmaktadır (Dubin 1964: 4). Bu bakış açısı ile yapılabilecek tanımlardan biri çalışmanın “bireyin başkaları için değer ifade eden mal ve hizmet sağlamak amacıyla sarfettiği çaba ve faaliyetler” olduğudur (Fox and Hesse-Biber 1984: 2). Diğer bir tanımda; bedensel, zihinsel ve ruhsal bir çaba ile bireyin kendisi ya da başkaları için değer ifade eden mal ve hizmetleri üretme faaliyetleri “çalışma” olarak ifade edilmiştir (Arslan 2001: 49; Kapız 2002: 211). Geniş anlamda yapılan diğer bir

tanıma göre çalışma “bir kullanım değeri olan mal veya hizmet üreten her türlü etkinliktir” (Bozkurt 2000: 16; Keser 2011: 3; Keser 2012: 3).

Çalışma tanımlarında yer alan diğer bir ortak nokta; çalışmanın “faydalı bir aktivite” olduğudur. Fayda fonksiyonuna vurgu yapan tanımlara göre çalışma; “faydalı bir şey üretmek için yapılan düzenli bir faaliyet sırasında harcanan enerji” (Morin 2008: 1) ya da “başka insanlar için değerli bir şeyler üreten her türlü aktivite” olarak tanımlanabilmektedir (Hall 1986: 11).

Çalışmanın fiziksel ve bedensel çabalar içeren anlamı, üretim sürecinde yaşanan gelişmeler ile değişmektedir. Fiziksel ve bedensel güçler yanında zihinsel çabaların da çalışma tanımına alınması, günümüz üretim süreçlerine paralel bir gelişmedir (Keser 2005: 369). Çalışma için yapılabilecek güncel tanımlardan birisi; “bireyin bedensel, zihinsel, ruhsal enerji harcayarak maddi ve/veya manevi bir kazanç karşılığı kendisi ya da başkaları için değerli mal ve hizmetler ürettiği, amaçlı ve sürekli bir sosyal faaliyet” olduğudur (Kapız 2002: 211).

Yapılan güncel tanım, bireyin hem fiziksel hem de zihinsel çabalarının yanında, zamanını boş olarak geçirmediği ekonomik, sosyolojik ve psikolojik süreçleri de içermektedir. Çalışma, sadece ekonomik bir faaliyet olmanın yanı sıra gönüllü yapılan işler ya da ev işleri gibi sosyal rolleri de kapsamaktadır (Bozkurt 2011: 3; Keser 2012: 3). Çalışmanın gönüllü ya da günlük olarak yapılan yaşamsal aktivitelerden ziyade daha planlı ve ücret benzeri bir karşılık için yapılması “iş kavramını” akla getirmektedir (Shimmin 1966: 195).

Net bir tanımı yapılamaması nedeniyle çalışma ile “iş, istihdam, emek” gibi kavramlarının benzer anlamlarda, hatta birbirleri yerine kullanıldığı görülmektedir. İş, çalışmadan bağımsız bir kavram değildir. Etimolojik olarak aynı kökten gelmektedirler. “İş” kavramının sözlük anlamı; “bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma; bir değer yaratan emek” şeklinde yapılmaktadır (TDK, Büyük Sözlük). Türkçe sözlük anlamlarında, “çalışma” tanımı içerisinde “iş” kelimesinin, “iş” tanımı içinde de çalışma kelimesinin geçmesi, iki kelimenin birbirinden çok bağımsız kavramlar olmadığını belirtir niteliktedir.

Bu nedenle çalışma düşünüldüğünde genelde akla “iş” gelmektedir. Fakat çalışma “iş”den daha geniş bir kavramdır. “İş” kavramını sıradan günlük aktiviteler

ve genel anlamda çalışmadan ayıran nokta; işin genelde “piyasadan bir karşılık almak üzere yapılan faaliyetler” olmasıdır (Erkan 2000: 123). İş, kişilerin yaşamlarını devam ettirmek için ücret karşılığında yaptığı bir faaliyetken, çalışma daha çok günlük yaşamın devamını sağlayan hizmet ve malların üretilmesi ile ilgilidir (Kapız 2002: 212, Ünal ve Çelik 2010: 221). Diğer bir ifade ile çalışma kapsamına, karşılığında gelir elde edilmeden yapılan bazı işler de girmektedir (Miller 1980: 381-382). Çalışma, bireyin boş ve dinlenme zamanının tersi olarak ifade edilebilecekken, “iş” kavramı işsizlik ya da ücretsiz çalışmanın tersi olarak kullanılabilir (Kapız 2002: 214).

Çalışma ve iş kavramları arasındaki diğer bir fark; çalışmanın iradi ve serbest bir eylem niteliği taşıırken, işin “kısıtlama ve zorunluluk” içermesidir (Shimmin 1966: 195). Çalışmadan farklı olarak iş sürecinde zorunlu, bağlayıcı, disiplinli, örgütsel kurallara dayanan bir yapılanma söz konusudur (Aytaç 2002: 232). Bu özellikleri itibariyle iş tanımı; “bir insanın, çalışma yeteneklerini belirli saatler boyunca bir işverene ücret karşılığı kiralaması” şeklinde yapılabilmektedir (Kapız 2002: 214).

İş ve istihdam kavramlarını aynı anlamda kullanan tanımlar da mevcuttur. İş, “bir sözleşme çerçevesinde maddi ödül içeren çalışmalar” olarak yapılan tanım buna örnek olarak verilebilir (Jahoda 1982: 8). Benzer diğer bir tanım “ücret için mal ve hizmet üretiminde sürekli istihdam” şeklinde yapılmaktadır. Bu tanımda yazar, iş kavramı için üç temel unsurun varlığından bahsetmektedir. Birincisi, işi diğer uğraş ve çabalardan da ayıran nokta olan; sonucunda mal ve hizmet üretilmesidir. Diğer unsurlar ise; üretim yapılan faaliyetlerin “sürekli” olması ve bir “ücret” karşılığında yerine getirilmesidir (Dubin 1964: 4). Yaptıkları bir araştırma sonrasında iş tanımını yapan Weiss ve Kahn ise işin “gerekli ancak eğlenceli olmayan, fiziksel ve mental çaba gerektiren, üretken, planlı ve karşılığı ödenen bir aktivite” olduğunu belirtmişlerdir (Weiss ve Kahn 1960: 143- 144).

Yapılan tanımlarda bazı ortak noktalar göze çarpmaktadır. Buna göre iş, bedensel, zihinsel ve psikolojik ortak bir çaba sonucunda meydana gelen ve toplumsal boyutu olan bir faaliyettir. Geçmişte işin acı veren ve zahmetli bir uğraş olduğuna yönelik düşünceler değişerek, günümüzde psikolojik ve toplumsal anlamda olumlu anlamlar yüklendiği de görülmektedir. İş sonucunda bireysel ve toplumsal

ihtiyaçların karşılandığı mal ve hizmet üretimi sağlanmaktadır. Planlı olarak, bir kurum ya da kişinin denetiminde gerçekleştirilen bu etkinliklerin “gelir getirme” fonksiyonu da pek çok tanımda yer almaktadır (Tınar 1996: 6).

Her bilim dalı, kendi cephesinden bakarak kavrama farklı bir anlam yüklemektedir. İktisadi anlamda iş, “kişinin hayatını devam ettirmek ya da belirli bir seviyeye yükseltmek için yaptığı bedensel ve düşünsel çabalardan oluşmaktadır” (Kapız 2002: 212). İşletme bilimi açısından iş; mal ve hizmet üretmek amacıyla işletme fonksiyonlarını yerine getiren kişinin performansı sonrasında ortaya çıkan etkinlikler olarak tanımlanabilir (Erkan 2000: 121). İş hukuku açısından ise “ekonomik bir değer ifade eden ve ticari bir anlam kazanan profesyonelce yapılan faaliyetler” iş olarak kabul edilmektedir (Demir 2005: 3). İşin bir örgütlenme süreci içinde, ücretli ve sürekli yapılması genelde istihdam durumunu ifade etmektedir. Bu çerçevede istihdam kavramı da çalışma ve iş kavramlarından bağımsız değerlendirilemeyecek bir kavramdır.

### 1.1.2. İstihdam Kavramı

İstihdamın sözlük anlamı; “bir görevde, bir işte kullanma”; “işlendirme<sup>1</sup>”dir (TDK, Büyük Sözlük). Diğer sözlük anlamları ile; “kullanma, çalıştırma” (Köklü 1976: 67), hizmette kullanma, kullanılma (Arda 2002: 424) olarak tanımlanabilecek istihdam kavramı, iktisadi anlamda “bir kişiyi bir işte çalıştırma durumu” (Sönmez 2006: 182) ya da “kaynak kullanımı” olarak tanımlanabilir (Milliyet 1991: 119). Kavram, Ekonomik Terimler Sözlüğü’nde “bir ülkede belirli bir gelir elde etmek için çalışan kişilerin hizmetlerinden yararlanmak suretiyle çalıştırılmaları” (Aypek vd. 2009: 331) ya da “çalışma ve gelir sağlama kararında olan kimselerin hizmetlerinden faydalanmak üzere çalıştırılmaları” olarak tanımlanmaktadır (Arda 2002: 425).

İstihdam kelimesi, hem dar hem de geniş anlamda tanımlanabilmektedir. Dar anlamda; “üretim sürecinde emeğin bir girdi olarak kullanılması” olarak tanımlanan kavram, sadece “emek” faktörünü kapsamaktadır (Köklü 1976: 67; Doğan 1998: 229; Savaşır 1999: 81; Kumaş 2001: 8). Geniş anlamda ise sadece emeğin değil, diğer bütün üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar, müteşebbis)

<sup>1</sup> İş verme, bir işle uğraşmasına vesile olma.



üretim sürecinde kullanılması ve çalıştırılmasıdır (Köklü 1976: 67; Kumaş 2001: 8; Gündoğan 2003: 7; Gündoğan ve Biçerli 2004: 7; Bedir 2012: 65).

Dar anlamı ile istihdam kavramını açıklayan tanımlardan bazıları; “üretim faaliyetlerine uygun işgücünün, üretken faaliyetlerde kullanımı” olarak yapılırken (Köklü 1976: 67; Savaşır 1999: 81; Kumaş 2001: 8); bazıları tam gün çalışan yetişkin emeğin “sayısal” değerini istihdam olarak kabul etmektedir (Lordoğlu vd. 1999: 35; Parasız ve Bildirici 2002: 5). Diğer yandan tanıma ücret vurgusu yapılarak bireyin bir ücret karşılığında sunduğu hizmet arzı kullanımını “istihdam” olarak tanımlanabilir (Lordoğlu vd. 1999: 35; Ülgen 2002: 201; Evren 2007: 82). Kavramı, “belirli bir dönemde çalışılan basit iş saati ve iş hacmi” olarak tanımlayan yazarlar da mevcuttur (Ülgener 1991: 8; Aren 2011: 33).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), istihdam kavramını dar anlamına benzer şekilde “emek” açısından ele almaktadır. TÜİK, kurumsal olmayan<sup>2</sup> çalışma çağındaki nüfusu “iş başında olanlar” ve “işbaşıda olmayanlar” olarak ikiye ayırmaktadır. Buna göre işbaşıda olanlar; “yevmiyeli, ücretli, maaşlı, kendi hesabına çalışan, işveren ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans dönemi içinde en az bir saat iktisadi bir faaliyette bulunan kişilerdir”. İşbaşıda olmayanlar ise; “İşi ile bağlantısı devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olmayan, kendi hesabına çalışanlar ve işverenler”dir. TÜİK her ikisini de istihdamda kabul etmektedir. Türkiye’de istihdamla ilgili veriler TÜİK tanımı çerçevesinde belirlenmektedir (TÜİKa)

Yapılan bütün tanımlardan hareketle, kavramın hem dar hem de geniş anlamını birlikte ele alarak bir tanım yapılabilir. Her iki yönüyle de istihdam “bir ülkede ürün ve hizmet üretmek için, üretim faktörlerinin (özellikle emek faktörünün) potansiyel gücünün; ülkenin gelişmişlik düzeyi, demografik yapısı, güncel sosyo-ekonomik, hukuksal koşulları ve devlet politikaları çerçevesinde, yasal sınırlamalar içinde ve dışında belirli bir dönemde ekonomik anlamda kullanılmasıdır” (Kumaş 2001: 8).

Bu tanımla istihdam birey ile kurumsal bir yapı çerçevesinde işgücü piyasasının ilişkisini içermektedir ve genel anlamda çalışma kavramı ile ayrılmaktadır. İstihdam; bir sözleşme ve ücret karşılığında, işçinin ekonomik bir

<sup>2</sup> Kurumsal Olmayan nüfus; Yetiştirme yurtları (yetimhane), huzurevi, özel nitelikteki hastane, hapisane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler dışında kalan nüfustur.

ödüle dayalı olarak kullanımını ifade etmektedir. Çalışma ise kısa ya da uzun bir dönem içinde tek başına ya da bir kuruma veya sosyal role bağlı olarak yapılabilir. Bir ev hanımının evdeki faaliyetleri ya da bir öğrencinin dersi ile ilgili faaliyetleri ve sosyal amaçlarla yapılan gönüllü çalışma parasal karşılığı olmaması dolayısıyla istihdam sayılmamaktadır (Jahoda 1982: 8-9; Furnham 1990: 144). Çalışma kavramından ücretli ve bağımlı çalışmaya ya da istihdama dönüşmesi çalışmanın tarihsel gelişim sürecinde şekillenmiştir. Bu anlamda çalışmanın tarihsel gelişimine değinilmesinde fayda vardır.

## **1.2. Çalışma Kavramının Tarihsel Süreci**

Çalışmanın, yaşamını sürdürme amacıyla yapılan eylemlerden, gelir elde etme ve bağımlı çalışmaya dönüşmesi sosyo-ekonomik anlamda yaşanan bir dizi gelişmenin sonucunda olmuştur. Çalışmanın evrimsel tarihi birçok başlığa bölünerek incelenebilir. Ancak bu tez kapsamında tarafların karşılıklı iradelerine dayanan, gelir elde etme maksadıyla yapılan, günümüzdeki anlamıyla çalışma ile modern öncesi çalışmayı birbirinden ayıran en önemli olay Endüstri Devriminin yaşanmasıdır. Dolayısıyla çalışmanın evrimsel süreci, Endüstri Devrimi öncesi ve Endüstri Devrimi sonrası başlıkları altında incelenebilir.

### **1.2.1. Endüstri Devrimi Öncesi Çalışma**

İnsanoğlu, var olma sürecinde yaşamda kalabilmek için çeşitli çaba ve faaliyetlerde bulunmuştur. İkel toplumlarda bugünkü anlam ve içeriğinden çok farklı olan çalışma, yaşamak için herkesin katıldığı bir etkinlik olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde insanlar, doğadan toplayıcılık yaparak ve basit aletler kullanarak yaşamlarını sürdürmekte ve mağaralarda barınmaktadır. Ekonomik bir işbirliği ya da işbölümünün olmadığı ilkel dönemde, ekonomik faaliyetler sadece “var olmak” için gerçekleştirilmektedir. Dönemi sosyo-ekonomik açıdan değiştirmeye başlayan süreç toplayıcılıktan avcılığa geçişin yaşanması ile başlamıştır (Şenel 1995: 54-55).

Toplayıcılıktan avcılığa geçiş, “çalışma”ya yönelik ilk işaretlerin görüldüğü bir aşama olarak kabul edilmektedir. Avcılık esnasında toplayıcılıkta görülmeyen bir “işbölümü” ortaya çıkmıştır. Çocukların ve kadınların yiyecek topladığı, erkeklerin avlandığı ve yaşlıların yönetim ve denetleme yaptığı bu işbölümünde çalışma, ortak

yapılan bir faaliyet konumundadır. Bu dönemde çalışma ve oyun birbirinden farklı değildir. Çalışma eylemi hep birlikte gerçekleştirildikten sonra kalan zamanda yine hep birlikte oyun ve ritüellerle eğlenceli vakit geçirilmiştir (Aydoğan 2000: 32-33).

Avcılığın giderek gelişmesi sonrasında hayvancılık, çobanlık ve sonraki süreçte tarımsal faaliyetler, ilkel toplumdaki yerleşik düzene ve takas ekonomisine geçiş sürecini de beraberinde getirmiştir (Loroğlu vd. 1999: 6-8). Tarımsal faaliyetlerin başlaması ile toprağı işlemek üzere çalışan bir kesim ve onların ürettiği “artı değer” birikimi söz konusu olmuştur. Artı değer, “mülkiyet” kavramını ortaya çıkarmıştır. Mülkiyetle ilgili ilişkilerin güçlenmesi ve üretim ilişkilerinde etkinleşmesiyle birlikte “köleci topluma” geçiş süreci yaşanmıştır. Köleci toplum, “başkasının yarattığı değere el konmasının” kurumsal olduğu bir toplum yapısını tasvir etmektedir (Keser 2012: 12).

Köleci toplumda çalışma, “köleler” tarafından gerçekleştirilmektedir. Köleler, üretim araçlarını kullanarak ya da bizzat üretim araçlarının yerine geçerek özgür egemen kişilerin yapmak istemedikleri, kol gücüne dayalı işleri yapan “canlı aletler” konumundadır. Üretilen artı değer açısından sahiplerine bir kullanım değeri sağlayan köleler, bir meta gibi alınıp satılmaları ile de bedenleri üzerinden bir değişim değeri sağlamışlardır. Çalışmak için tek motivasyon aracının “ceza” olduğu bir ortamda köleler, ticaretin gelişmesine yerecek verimlilikte mallar üretememişlerdir (Loroğlu 2005: 14-15).

Bazı yörelerde efendilerine getirileri maliyetlerinin altında kaldığından kölelik sistemi kendiliğinden ortadan kalkmaya başlamıştır. Diğer yandan 4. yüzyıldan itibaren büyük imparatorlukların yıkılması, toprak sahibi feodal beylerin siyasi ve ekonomik gücünü arttırmıştır (Talas 1974: 24). Böylece kölelik düzeni uzun bir çağın ardından ortaçağda; “feodalizm” adıyla anılan bir statü düzenine dönüşmüştür (Talas 1992: 24).

10. ila 15. yüzyıl arasında süren feodal toplum yapısında, toprak mülkiyetine dayanan yeni çalışma ilişkileri doğmuştur. Feodal düzende üretim, mülkiyetin kilise ve beylere ait olduğu topraklarda yapılmaktadır. Beylerin (lord/ senyör) egemenliği altında yalnızca kullanım hakkına sahip oldukları topraklarda ailece çalışan “serf” ler için çalışma; zorunlu, ahlaki ve dinsel bir görev konumundadır. Feodalizme geçiş sürecinde “serf”leri oluşturan bu yeni üretici sınıf, bir anlamda antik çağdaki

kölelerin yerini almıştır. Serfler, kölelerden farklı olarak toprakla birlikte alınıp satılmaktadırlar (Aydoğan 2000: 53; Özen 2005: 87).

Feodal dönemde de çalışmak, kazanç elde etmek için değil, hem feodal beylerin hem de ailelerinin gereksinimlerini temin etmek için yapılan bir faaliyet olarak gerçekleşmiştir. Serfler, ekonomik bir ödül için değil; bağlı oldukları beylerin topraklarında; sağlık, güvenlik, yiyecek ve barınma ihtiyaçlarının giderilmesi karşılığında üretim yapmaktadırlar. Köle toplumuna benzer biçimde çalışma, serflere özgü ve aşağılanan bir faaliyet olarak görülmektedir (Altan 2006: 42).

13. yüzyıldan itibaren kentler, ticaret ve pazar ekonomisi gelişmiştir. Böylece kendi emeklerini kentlerde sunabilme fırsatı bulan serfler, kentlere göç etmişlerdir. Bu süreçte zanaat üretimi değer kazanmış; para kullanılabilir bir servet ve değişim aracı olarak görülmeye başlamıştır. Üretim sürecini de etkileyen bu gelişmeler, aile ekonomisi yerine pazar ekonomisinin almasına neden olmuştur (Şişman 2012: 29; Tezgel 2013: 101-102). Kentlerin ekonomik faaliyetlerin merkezi haline gelmesi ile serfler, kentlere göç ederek ilk toplumsal meslek örgütlenmesinin de örnekleri olan, “lonca”lara üye olmuşlardır.

Loncalar; üretim, ücret ve çalışma koşulları ile ilgili standartlar belirleyerek, rekabeti önlemek ve üyelerinin çıkarlarını koruma amacı taşıyan kuruluşlardır. Lonca sistemi, çalışanların kendi meslek gruplarında usta-kalfa ve çırak arasında katı bir hiyerarşiye dayanan üretim ilişkilerini beraberinde getirmiştir. Zanaatkarların evlerinde ya da küçük atölyelerde çalıştıkları dönemde aile üyeleri, kalfa ve çıraklar üretime yardım etmişlerdir. Emek ve sermayenin kesin olarak birbirinden ayrılmadığı bu üretim sürecinde “ortak” bir üretim söz konusudur (Altan 2003: 44).

Modern anlamda olmasa da ücretli çalışmanın ortaya çıkması açısından lonca sistemi önem taşımaktadır. “Bir sanat öğrenmek” amacıyla süretime yapan kalfa ve çıraklar, ücret almalarına rağmen günümüzdeki anlamıyla bağımlı çalışmaya örnek teşkil etmemektedir. 16. ve 18. yüzyıllar arasında yaşanan sermaye birikiminin hızlanması, ticaretin gelişmesi, ücretli çalışmanın yaygınlaşması gibi gelişmeler lonca sistemini de çöküş sürecine getirmiştir. Lonca sistemi, Endüstri Devrimi olarak adlandırılan teknolojik gelişmelerin çalışma yaşamına dahil olduğu süreçte işlevlerini tamamen yitirmişlerdir (Özen 2005: 87-88).

### 1.2.2. Endüstri Devrimi Sonrası ve Enformasyon Toplumunda Çalışma

Çalışmayı günümüzdeki gibi bir gelir elde etmek amacıyla yapılan bir eylem haline dönüştüren süreç, endüstrileşme alanında yaşanan bir takım değişimler sonrasında meydana gelmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile el emeği ve basit atölyelerin yerini önce buhar, daha sonra elektrik gücü ile çalışan makinelerin alması endüstrileşme sürecini başlatan “Endüstri Devrimi” olarak adlandırılmaktadır. 18. yüzyıl sonunda İngiltere’de başlayan ve kısa sürede yayılan bu teknolojik değişimler aynı zamanda yeni üretim teknikleri ve çalışma ilişkilerinin de doğmasına neden olmuştur (Talas 1992: 22-23).

Endüstri devriminin yarattığı endüstrileşme sürecinde çalışma eylemi aileden ayrılmış, insan enerjisinin yerini alan makinelerle dolatılmış fabrikalarda, kitle halinde yapılmaya başlanmıştır. Fabrikalarda yapılan çalışma, tarım toplumundaki gelişigüzel ve dağınık yapısından sıyrılmış, belli saatler içinde, bir disiplin altında ve “ücret” karşılığında gerçekleşen bir faaliyet haline dönüşmüştür. Daha öncesinde aile içinde, ücret karşılığı olmayan, yaşamda kalmak adına yapılan işbirliği, bu süreçte ücret elde etmek için yabancı insanlarla, ortak çalışılan mekanlarda girilen işbirliği, işbölümü ve çabaya dönüşmüştür (Keser 2012: 16-17; Zencirkıran 2012: 191).

Diğer bir ifade ile kendisi ve ailesi için çalışan birey, endüstri devrimi ile belirli çalışma şartları çerçevesinde, ücret karşılığında, bir işverene emeğini kiralamaya başlamıştır. Bu süreç, çalışanlar ve fabrika sahipleri arasında yeni çalışma ilişkileri ve statüyü de beraberinde getirmiştir. Böylece modern anlamda “iş” ve düzenli bir ücret geliri ile çalışan “işçi” sınıfı doğmuştur (Altan 2003: 46; Işık 2013: 107).

Yaşanan süreç, çalışmanın anlamı ve amacını kökten değiştirmiştir. Özel alandan toplumsal alana taşınan çalışma eylemi, yaşamın merkezi haline gelmiştir. Çalışma zamanı ve serbest zaman birbirinden kesin olarak ayrılmıştır. Endüstrileşme öncesinden farklı olarak çalışmaya; insanı, bedensel ve zihinsel olarak faydalı kılan yaratıcı bir faaliyet olarak bakılmaya başlanmıştır (Aydoğan 2000: 101-102). Çalışma; köle, köylü ve alt sınıflara özgü bir faaliyet olmaktan çıkmakla birlikte dönemin “özgürlük” anlayışının da bir sembolü haline gelmiştir. Endüstri devrimi ile birlikte bireylere bir gelir sağlayan ve bireyleri özgürleştiren çalışma kavramı modern anlamda “iş” kavramına yakınlaşmıştır (Işık 2013: 106-107).

Endüstrileşme ve çalışmanın fabrikalara taşınması ile emek faktörü makineler karşısında önemini kaybetmeye başlamıştır. Fiziki emeğin yaptığı çalışmanın yerini makineler almıştır. Dönemin endüstriyel üretim modeli olarak yükselen fordizm, çalışanı robotlaştırmıştır. Çalışan bireyler, ürettikleri ürünlerin niteliğinden çok niceliği ile değerlendirilen, üretim sürecine katkısı olmayan birer makineler gibi görülmüşlerdir (Işık 2009: 151- 152). Bu süreçte işçi sınıfı üretimin araçlarından biri olarak tanımlanmakta ve arz ve talep kanunları çerçevesinde bol bulunan bir mal gibi muamele görmüştür. Ağır çalışma koşulları, acımasızca kullanılan kadın ve çocuk işçiler, işsizlik, uzun çalışma saatleri ile Endüstri devrimi sürecinde “çalışma” kavramı bir zorunluluk ve yaşamı sürdürebilmek için gerçekleştirilen zorlu bir süreç halini almıştır (Bedir 2012: 35).

1950’lerden sonra hem ulusal hem de dünya ekonomilerinde yaşanan çeşitli değişimler karşısında Fordizm, katı ve ani talep değişikliklerine karşılık veremeyen hantal yapısı nedeni ile krize girmiştir. Teknolojik gelişme, küreselleşme, iletişim ve ulaşım alanında ortaya çıkan yenilikler, endüstriyel üretim sürecini ve çalışma şekillerini farklı bir noktaya taşımıştır. Sermaye ağır sanayi tipi üretimden hizmetler sektörüne daha sonrasında bilgiye dayalı ekonomiye doğru kaymaya başlamıştır. “Post- Endüstriyel dönem” olarak adlandırılacak bu dönemde çalışma ilişkileri ve çalışma kavramına olan bakış açısı yeni bir yorumla ele alınmaya başlamıştır.

Özellikle 1970’lerden sonra sosyo-ekonomik anlamda dünyada yaşanan değişimler, çalışmanın sadece gelir elde etme amacına indirgenen anlamının değişmeye başladığı yıllar olmuştur. Modern toplumlarda evden fabrikalara taşınan iş, post- endüstriyel dönemde üretim sürecinde bilgi ve elektronüğün ağırlığının artması ile yeniden endüstri öncesi döneme benzer özellikler edinmeye başlamıştır. Esnek çalışma modelleri ile çalışanın işe ve işyerine bağımlılığını azaltan bu süreç, çalışma kavramının anlamını yeniden dönüştürmekte ve çalışmayı belli saatler içinde, belli bir yerde gerçekleştirilen bir eylem olmaktan çıkarmaktadır (Keser 2012: 22-24).

Enformasyon toplumu, bilgi toplumu ya da yeni ekonomi isimleri ile anılan süreçte teknolojik ilerleme sayesinde toplumsal yapı, tüm kurumları ve yaşam tarzını içine alan bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Üretime yönelik stratejik kaynaklar endüstri toplumunda sermaye ve hammadde iken, günümüzde

enformasyon teknolojileri ve teorik bilgi olmuştur. Yeni süreçte çalışma kavramı kas gücü ile yapılan klasik anlamının yanında düşüncel, fikir ve bilgi üretimini de kapsayan çok yönlü bir aşamaya ulaşmıştır (Dolgun 2012: 159- 161).

Endüstri toplumundaki fabrika üretimine dayalı, standart bir işi yapmakla görevli, işine kendinden hiçbirşey katmayan, itaat eden çalışan profili, post-endüstriyel dönemde ve enformasyon toplumunda yerini; bağımsız düşünebilen, yaratıcı, esnek ve yenilikçi çalışan profiline dönüşmüştür. Özellikle çalışanların, bilgi ve yeteneklerini işe aktarmaları, sürekli bir gelişim ve değişim içinde olmaları örgütsel başarının bir zorunluluğu konumuna gelmiştir. “İnsan” ögesini ön plana çıkaran bu süreçte çalışma, ekonomik amaçlar yanında sosyal amaçlarla da gerçekleşen, bireyi tamamlayan bir fonksiyon üstlenmektedir (Zencirkıran 2005: 22-24).

### **1.3. Çalışmanın Anlamı**

Çalışmanın kavramsal anlamının değişmesi, insanoğlunun “neden çalışıyoruz” sorusuna verdiği anlamı da değiştirmektedir. İlkel toplumlarda “yaşamsal gereksinimleri karşılamak” gibi saf ve net bir anlam içeren çalışma eylemine, medeniyetlerin ilerlemesi ile birlikte “konfor, kültür, refah, eğlence, birikim” gibi daha nitelikli ihtiyaçları gidermeye yönelik anlamlar yüklenmiştir (Heron 1948: 9). Başta din olmak üzere toplumun tüm kurumlarının farklı değer yüklediği çalışma kavramının geçirdiği değişim süreci toplumlara da yön vermiştir ve vermeye devam etmektedir (Bozkurt 2011: 3).

Eski Yunan ve Roma’da çalışma, kölelere özgü aşağılık bir faaliyet olarak görülmüştür. Dönemin ünlü filozofları Aristo ve Platon da “üretimin aşağılanan köle ya da tutsaklar tarafından yapılan değersiz faaliyetler” olduğu fikrini benimsemişlerdir (Talas 1967: 11, Bozkurt 2000: 18; Ünal ve Çelik 2020; Lordoğlu ve Özkaplan 2003: 5; Bozkurt 2011: 6-7). Antik Çağ’da çalışmaya yüklenen olumsuz anlam, Ortaçağ Avrupa’sında dinlerin çalışmaya karşı benzer bir anlayış sergilemesi üzerine devam etmiştir. Mensupları itibari ile en büyük üç din olarak sayılan; İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerinde, çalışmanın; “Adem ile Havva’nın yasak elmayı yiyerek cennetten kovulmaları sonucu başlarına geldiğine” inanılmaktadır (Kapu ve Aybas 2009: 76).

Örneğin; Tevrat'ta On Emir'in dördüncüsü; “haftanın altı gününü çalışarak geçirmeyi” emretmektedir. Bu emir, Adem ve Havva'nın cennetten kovulmaları ve yiyeceklerini dünyada kazanmaları için verilmiş cezanın bir sonucu olarak nitelendirilmektedir. Diğer yandan İbraniler çalışmayı; cezalarını çekmenin ve günahlardan arınmanın bir yolu olarak görmüşlerdir (Kapu ve Aybas 2009: 76). İncil'de de benzer şekilde yasak meyveden yiyen Adem ve Havva'nın geçimlerini sağlamak için çalışmakla cezalandırıldığından bahsedilmektedir (Kozak 1999: 80; Bozkurt 2011: 9- 10). Bu nedenle Hristiyanlık da çalışmayı; yapılan günahın sonucu ve kefareti olarak gerçekleşen bir eylem olarak görmektedir (Grinth 1998: 20).

Hristiyanlığın erken dönemlerinde çalışma; “insan ihtiyaçları için gerekli bir faaliyet”, ve dinsel bir zorunluluk; Luther ve Calvinizmde cennete girmenin bir aracı ve kişinin Tanrı tarafından kutsandığının bir işareti olarak görülmüştür (Bozkurt 2000: 21). Luther ve Calvin ile birlikte Weber de çalışmayı bir ibadet, Tanrı'nın onayını kazanmak için bir yol olarak görerek, Protestan ahlakını oluşturmuşlardır. Protestan ahlak, boş zaman geçirmeyi günah sayarak, sürekli çalışmayı önermekte ve çalışma sonucunda elde edilen zenginliğin kişisel çıkarlar için harcanmaması gerektiğini savunan bir öğretilerdir. Protestan ahlakın daha çok üreten buna karşın daha az tüketen, dünyevi zevklerden kendilerini arındırarak, çalışmayı bir ibadet haline getiren prototipi, o dönem yeni yükselmeye başlayan kapitalizmin ruhuna da çok uygun düşmüştür (Aydoğan 2000: 72-73; Bozkurt 2000: 40-41).

İslam dini de çalışmaya olumlu, yüce bir anlam yüklemiştir (Ayas 1982: 98-99; Soysaldı 2000: 45; Arslan 2003: 9- 10). Çalışmanın ayet<sup>3</sup> ve hadislerde<sup>4</sup> övüldüğü ve insanın kendi çalışması karşılığında edindiğiyle geçinmesi gerektiği belirtilmektedir. İslamiyet'te; bütün üretici faaliyetlerin olumlu karşılandığı, hatta birçok ayette “iman” ile ilişkilendirilerek yüceltildiği görülmektedir (Kapu ve Aybas 2009: 85). Hatta çalışmanın sadece kişinin kendisi için değil, ailesi ve diğer Müslümanların yaşamını kolaylaştırıcı bir fonksiyonu olduğuna dair yorumlar mevcuttur (Ayas 1982: 108).

<sup>3</sup> Kur'an-ı Kerim, Necm Suresi 53/ 39-41; “İnsana çalışmasından başka bir şey yoktur. Onun çalışması yakında görülecektir. Sonra ona tastamam karşılığı verilecektir”.

Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi 2/286; “Kişinin kendi emeği ile kazandığı kendi lehine, başkalarının sırtından kazandığı aleyhinedir”.

<sup>4</sup> Hadis-i Şerif; “Hiçbir kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir yiyecek asla yememiştir”.



Dinlerin yanında her türlü felsefe akımı ve düşünceler de çalışmanın anlamını etkilemiştir. Rönesans ve reform hareketleri ile birlikte Avrupa’da çalışmaya yeni bir anlam yüklenmiştir. Rönesans ile birlikte; Hristiyanlık ve Protestan ahlaktan farklı olarak insanın çalışması ve çalışması sonucunda kazandığı zenginlikten faydalanması erdemli ve ideal bir davranış olarak kabul görmeye başlamıştır (Aydoğan 2000: 62). Dönemin bu görüşünü savunarak çalışmayı öven düşünürler mevcuttur. Voltaire, çalışmanın faydasına inanmış; “çalışmanın sıkılmak, ahlaksızlık ve yoksulluk gibi üç şeytanı uzaklaştırdığını” ifade etmiştir. Carlyle; “çalışmanın bütün ızdırap ve hastalıkların en büyük tedavisi” olduğunu düşünmektedir (Furnham 1990: 141; Onur 1995: 125). Freud’a göre insanları birlikte yaşamaya iten iki temel neden; çalışma yükümlülüğü ve sevginin gücüdür (Freud 2011a: 58-59; Freud 2011b: 105). Hatta Freud’a göre çalışmak ve sevmek ruh sağlığının temelidir (Onur 1995: 125).

Din ve felsefe kadar çalışmanın anlamını değiştiren diğer bir olay üretim ve ekonominin yapısında yaşanan değişimlerdir. Çalışma kavramını, her türlü üretim ve faaliyetten belirgin biçimde ayıran en önemli olay “Endüstri Devrimi” olmuştur. Bu dönemde, çalışmanın “ekonomik” anlamı ön plana çıkmıştır. Dönemin koşulları da göz önüne alındığında çalışmak dışında sadece uyumak ve beslenmek için zamanları kalan işçiler için çalışmanın tek anlamı “ekonomik” olmuştur.

Modern toplumlarda ise çalışmak bireysel, toplumsal ve ekonomik olarak kişilere farklı anlamlar yüklemektedir. Aile, sosyal yaşam ve mülkiyet, çalışma yaşamı ile belirlenmektedir. Bireyin yaptığı iş ve mesleği statüsünü ve özsaygısını belirleyen unsurlar arasında girmiştir (Keser 2005: 363). Bireyin “neden” çalıştığı ve çalışmaya yüklediği anlam, içinde bulunduğu ekonomik, psikolojik, sosyo-kültürel ve fiziksel koşullara bağlıdır. Ekonomik anlamda yoksunluk çeken bir bireyin çalışmadaki öncelikli amacı geçimini sağlamak iken; belirli bir ekonomik geliri sağlamış bir birey için sosyal faktörler güdüleyici olabilecektir (Baysal 1993: 7-8). Diğer yandan bazı bireylerin çalışmak istemesi içsel bir dürtü olabileceği gibi, bazılarının bu isteği çevresel bir etki ile de şekillenebilmektedir (Overell 2009: 9). Bireysel ve durumsal farklılıkların çalışma kararını etkilemesi, çalışmanın birey için anlamını kategorize etmeyi zorlaştırmaktadır. Şekil 1.1’de genel olarak bireyin çalışmaya karşı yaklaşımını belirleyen faktörler gösterilmektedir.

**Şekil 1.1. Bireylerin Çalışmaya Karşı Yaklaşımını Belirleyen Faktörler**

İşle İlgili Olmayan Yapısal Faktörler	İşe Olan Bireysel Yaklaşım		İşle İlgili Yapısal Faktörler
Sınıf Aile Eğitim İrk Cinsiyet Medya ve Yaşlılarının Etkileri	a) Para, Yetenek, Bilgi ve Bedensel Kaynaklar	→	Mesleki Yapı ve Mevcut İşgücü Piyasasının Yapısı (Sayı ve Vasıf Olarak Eleman Açığı)
	b) Güdüler, Beklentiler, İlgi ve İstekler		

**Kaynak:** Watson, Tony J. *Sociology, Work & Industry*, Routledge , Kegan Paul Yayınları, İngiltere, 1987, s.97.

Birey, yaşamda karşısına çıkan alternatifler arasında bir seçim yaparak çalışma eylemini gerçekleştirmektedir. Bireyin hangi alternatifini seçeceği öznel ya da nesnel nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Şekil 1.1’de gösterilen öznel faktörler; bireyin yaşamını sürdürmek için gelire olan ihtiyacı, işle ilgili mesleki bilgi ve becerisi, fiziksel kapasitesi, ailesinin, içinde bulunduğu grup ve sınıfın tutumudur. Nesnel faktörler ise; yaşamıyla ilgili tercihleri, ilgileri, zevkleri ve başarı duygusudur. Bu faktörler çerçevesinde birey neden çalışmak istediğine dair bir yaklaşım geliştirmektedir (Watson 1987: 96).

Bireyin yaşamında ağır basan faktörler, bireyi çalışmaya iten öncelikli nedenleri oluşturmaktadır. Öznel ve nesnel faktörler çerçevesinde birey çalışmaya (yada ücret karşılığında yaptığı işe) içsel ya da dışsal bir anlam yüklemektedir. İşin içsel değeri, bireyin işi yapmakla edindiği mutluluk, haz ve başarıma duygusu iken; dışsal değeri ise işin bireye sağladığı ekonomik fayda ve prestij olarak değerlendirilebilir (Tosun 1992: 8-9). Bireylerin çalışmaya yükledikleri anlam farklı açılardan aşağıdaki gibi özetlenebilir (Keser 2005: 363- 364):

- Çalışma, yaşamın devamı için ekonomik bir faaliyettir.
- Çalışma, bireye ve ailesine toplumsal yönden itibar ve statü sağlamaktadır.
- Çalışma, bireyin kimliğini ve kişiliğini yapılandırmaktadır.

- Çalışma, bireye bir kurum ya da topluma aidiyet kazandırarak, bireyin toplumda kabul görmesini sağlamaktadır.
- Çalışma, bireyin sosyal ilişkileri, işbirliği, dayanışma, paylaşma gibi yeteneklerinin gelişimine yardımcı olmaktadır.
- Çalışma, bireye mutlu, başarılı, bağımsız olma hisleri vererek, psikolojik tatmin sağlamaktadır.
- Çalışma ile bireyin yaratıcılığı, yetenek ve becerileri gelişmektedir.
- Çalışma, bireye belirli bir düzen ve disiplin sağlamaktadır.
- Çalışma sayesinde birey zamanını etkin kullanmakta, programlı yaşamakta ve boşlukta kalma hissinden kurtulmaktadır.
- Çalışma ile birey boş zamanlarını daha etkin kullanmaktadır.
- Çalışma, bireyin yaşamsal değerlerini geliştirmektedir.

Kesin çizgilerle ayrılamayan ve birbirleri ile örtüşen tarafları olan bu faktörler bir bütün olarak bireyin çalışmaya yüklediği anlamı oluşturmaktadır. Bir şeyler üretebilme, gelir elde etme ve saygınlık kazanma süreçleri birbirlerini etkileyen süreçlerdir (Sen 1975: 45; Mouly 1977: 1). Özellikle çalışmanın modern anlamda bir “iş” yoluyla yaşama geçirildiği günümüzde bir iş sahibi olmanın hem maddi hem de manevi fonksiyonundan söz etmek gerekmektedir. İşin fonksiyonları altı gruba ayrılabilir (Warr 1984: 414):

- Para sağlama: Bireylerin işlerinden elde ettikleri gelirin temel kaynağıdır.
- Aktiviteleri arttırması: İş yaparken bireyler fiziksel ve akılsal enerji harcamaktadırlar. Diğer yandan kişisel hünelerlerini kullanma ve geliştirme fırsatı bulmaktadırlar.
- Çeşitlilik sağlama: İş sonucunda kazanılan para bireyin gezme, tatil yapma, çeşitli uğraşlarla vakit geçirmek gibi iş dışında çeşitlilik sağlayan bir kaynaktır.
- Zamanı yapılandırması: Mesleki görevler ve rutinleri bireyin zamanını etkin bir biçimde kullanmasına ve zamanlama yapmasına yardımcı olmaktadır.
- Sosyal ilişkiler sağlama: Bireyler işleri sayesinde diğer insanlarla fikirlerini, deneyimlerini ve çeşitli etkinlikleri paylaşma fırsatı bulurlar. İş arkadaşlıkları günlük yaşamda olumlu bir etki yaratabileceği gibi grup çalışmaları bireyi geliştirebilir.

- Kişisel kimlik sağlaması: Çalışan bireyin sosyal pozisyonu genelde toplumsal bir değer bulmaktadır. Diğer yandan bireyin mesleki rolü özlük algısını ve kişisel kimliğini geliştirmesine katkı sağlamaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında çalışmanın anlamını ekonomik, psikolojik ve toplumsal olmak üzere kategorize etmek mümkündür (Toit 2003: 2). Jahoda'ya göre iş; ekonomik kazanç sağlamanın yanında, bireye psikolojik destek sağlayan sosyal bir kurumdur (Jahoda 1981: 188). Jahoda bu ifadesiyle, çalışmanın birbirini tamamlayan psikolojik, ekonomik ve toplumsal boyutlarını tek bir ifadede özetlemiştir.

### 1.3.1. Çalışmanın Ekonomik Anlamı

Çalışma kavramı, özellikle Endüstri Devriminden sonra herkesin sahip olduğu bir hak ve bireyin ülkesine ve sisteme karşı bir görevi olarak görülmeye başlanmıştır. Birey tüketebilmek için üretmek; yani çalışmak zorundadır. Çoğu sosyolojik araştırma çalışma kavramı ile ücretli çalışmayı kastetmektedir (Bozkurt 2000: 16). Çoğu iktisatçı da, çalışmanın tanımını yaparken “gelir getirici” tarafına vurgu yapan sınırlı bir bakış açısını tercih etmektedir (Anderson 1974: 3).

Çoğu yazarın çalışma tanımında “para kazanmak”, “gelir elde etmek”, “yaşamını sürdürmek” kavramları kullanılmaktadır (Heron 1948: 11; Dubin 1964: 4; Warr 1984: 414). Hatta Taylor, Bilimsel Yönetim Teorisinde; insanın “ekonomik bir varlık” olduğunu ve onu çalışmaya motive eden en önemli faktörün “para kazanmak” olduğunu belirtmektedir (Schachter 1986: 11; Baransel 1993: 126; Yüksel ve Aykaç 1996: 83). Taylor’u destekler biçimde birçok ülkede çalışmanın ekonomik anlamı bireylerin işe verdiği önem sıralamasında ilk üçte yer almaktadır (Esmer 1999: 116-117).

Çalışmanın tanımları yanında fonksiyonları arasında da “gelir getiren” bir faaliyet olduğu sıkça tekrarlanmaktadır (Anderson 1974: 3; Mouly 1977: 1; Yankelovich 1982: 5; Warr 1984: 414; Baysal 1993: 8; Erkan 2000: 123-124; Bozkurt 2011: 4). Kişilerin çalışmak istemesinin temel nedeni; geçimlerini sağlama, yaşamlarını sürdürme kaygısıdır (Heron 1948: 9). Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir elde etme amacı daha ön plana çıkmaktadır. Endüstrileşmenin getirdiği bir sonuç olarak çoğu çalışan, elde ettikleri ücret geliri ile

geçimlerini sağlamaktadırlar (Şenkal 2005: 384). Özellikle piyasa ekonomilerinde bireyler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere ancak elde ettikleri ücret yoluyla ulaşabilmektedirler (Fox ve Hesse-Biber 1984: 2).

Tek gelir kaynağının “ücret” olduğu zamanlarda çalışmanın ekonomik anlamı daha ön plana çıkmaktadır. Ücret karşılığında işletmelere “emek” gücü sağlayan bireyler, elde ettikleri ücret karşılığında yine işletmelerden mal ve hizmet satın almaktadırlar. Yaşamın neredeyse dörtte birini kaplayan bu döngü, “çalışma” eylemi sonucunda gerçekleşmektedir ve ekonomiyi canlı tutan mekanizmalardan biridir (Baysal 1993: 7). Oysaki “çalışmama/ çalışamama” kavramlarının bir karşılığı olan “işsizlik” durumu, üretim-tüketim dengesini bozarak kişisel ve milli geliri düşürmektedir. En önemli üretim faktörlerinden biri olan “emeğin” kullanılmaması önemli bir değer kaybı ve ekonomik anlamda bir israfın göstergesidir (Talas 1979: 89).

Ekonomik yoksunluk, ülke ekonomilerine verdiği zarar yanında bireysel açıdan da yıkıcı bir süreçtir. Bireyin çalışma sonucunda elde ettiği gelir, temel yaşamsal faaliyetleri dışında özel ve sosyal yaşamının da temelidir. Elde ettiği gelir ve miktarı bireyin özel ve boş zamanlarını nasıl geçireceğinin de önemli bir belirleyicisi olmaktadır (Silah 2005: 34). Gelir kaybı ile boş zaman aktivitelerine olan talep düşmekte ve boş zamanlar anlamını yitirmektedir. Gelir azalışının ilk zamanlarında lüks sayılabilecek talepler azalırken, sürecin uzaması ile birey temel yaşamsal harcamalarını da kısmak zorunda kalmaktadır (Waters ve Moore 2001: 462).

Diğer yandan çalışmayan bireyin üretime katkı yapamaması yanında vergi ödememesi de diğer bir ekonomik kayıptır. İşsizlik sonrası yaşanan psikolojik ve fiziksel sağlık sorunları sağlık harcamalarını da artırmaktadır (Aydın 2013: 15- 16). Üretim ve vergi kaybı yanından işsizlere yapılacak işsizlik ve sosyal yardım ödenekleri de işsizliğin ülke ekonomisine yüklediği diğer maliyetlerdendir (Bjarnason ve Sigurdardottir 2003: 973).

Çalışmanın ekonomik kazancından mahrum kalmanın temel hak ve özgürlüklere zarar veren bir boyutu da vardır. Birçok insan kendi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yaşamını devam ettirebilmek için çalışmak zorundadır. Özellikle ücretli çalışan kişilerin işsiz kalmaları yaşamlarını zora sokacağından, çalışma hakkı yaşama hakkının bir devamı ve tamamlayıcısı niteliğindedir (Talas

1979: 89; Kahraman 2010: 158; Şenkal 2005: 459; Koray 2005: 195- 196). Diğer yandan çalışmak bireylerin özgürlüklerini ifadenin bir yolu olarak da görülebilir. Nasıl ki hür toplumlarda bireyler kendilerine ait bir malı satmakta özgürse, emeğini arz etmek isteyenlerin bu isteklerinde özgür olmaları gerekmektedir. Ancak işsizlik bireyin emeğini sunma özgürlüğünü engelleyen bir durumdur (Serter 1993 1, Gençler 2002: 2).

### **1.3.2. Çalışmanın Bireysel- Psikolojik Anlamı**

Çalışmanın ekonomik bir faaliyet olduğu yanında, psikolojik doyum sağlayan bir faaliyet olduğunu belirten yazarlar da mevcuttur. Marx, insanları doğadaki diğer canlılardan ayıran en temel etkinliğin “emek” olduğunu belirtirken, çalışmanın insan olmanın bir gereği ve ihtiyacı olduğuna dikkat çekmektedir (Marx 2003: 80- 81). Çünkü insan, kendine değer katan “emek” faaliyeti ile varlığının temeline, özüne ulaşmaktadır (Ergil 1978: 96; Callinicos 1996: 82). Hatta Marx’a göre; insan emeği olmadan doğa-insan arasındaki etkileşim sağlanamayacağından, “yaşam”ın kendisi de var olamayacaktır (Marx 1975: 63; Marx 2004: 40; Marx, 2007: 13).

Veblen de Marx gibi insanı doğanın basit bir parçası olmaktan kurtaran, doğayı değiştiren bir varlık yapan şeyin, “iş yapmaya yönelik isteği” olduğundan bahsetmektedir. İnsanların doğuştan gelen bir çalışma ve iş yapma güdüsüne sahip olduklarını belirten Veblen, bu kavrama “iş yapma” ya da “işçilik içgüdü” adını vermektedir (Veblen 1899: 189-190; Veblen 1918: 12; Veblen 1995: 47; Veblen 2005: 71). “Çalışma içgüdü” olarak da adlandırılabilir kavram; “doğuştan gelen ve bireylerin bir şeyleri başarmak, bir amaca ulaşmak ya da kendisini ifade etmek için zihinsel ve fiziksel güçlerini, becerilerini, yeteneklerini kullanmaya yönelik güçlü eğilimler” olarak tanımlanmaktadır (Morin 2004: 3). Bu içgüdü ve doğal dürtülerin ancak çalışılarak giderilebileceği gibi (Yıldız 2005: 369), çalışma içgüdüsünün kirlenmesi sonucunda yabancılaşma ortaya çıkacağı savunulmaktadır (Ergil 1978: 102).

Freud ise; Marx ve Veblen gibi, çalışmanın bir içgüdü olduğunu ifade etmese de bireyin “cinsellik” gibi toplumsal normları aşamayan içgüdülerin yerine toplum tarafından kabul gören, üretme ve çalışma faaliyetlerini koyduğunu ifade etmektedir. Freud, psikanalitik kuramında çalışmayı, çeşitli çatışma, engellenme, kaygı ve tedirginlik durumlarında benliği baskılama sonucunda ortaya çıkan enerjinin dışa

vurulmasında bir araç olarak görmektedir. Yazara göre birey; toplum tarafından kabul edilmeyen ya da hoş görülmeyen enerjilerini, çalışma eylemi ile açığa çıkarabilmektedir (Freud 1962: 27; Freud 2005: 10; Freud 2011b: 77; Alptekin ve Demirel). Çalışmanın getirdiği davranış kuralları ve çevre etkileşimi bireyi ilkel dürtülerden kurtarmakta, bireyin egosunu ve “iç kontrol” mekanizmalarını güçlendirmektedir (Furnham 1990: 145).

Fromm’a göre de bireyin çalışarak “etkileme”, “başarma”, “yapma”, “doğayı değiştirebilme” gibi yeteneklerini gerçekleştirebilmesi, varlığının ve kimliğinin olmazsa olmaz bir parçasıdır (Fromm 1992: 264). Çalışma eylemi, insanı doğanın tutsaklığından kurtararak özgürleştirmektedir (Fromm 1990: 195). Hatta çoğu evrim bilimci insanın doğuşunu “homo faber”; yani “alet yapan insan” olarak tanımlayarak üretimle ilişkilendirmektedir (Fromm 1992: 251). Yazara göre; “çalışmak; ölüm ve anlamsızlık sıkıntılarıyla baş etmenin ve bireyin varoluşunu ispatlamanın en iyi yoludur. “Bir şeyleri yapabiliyor olma” gücü ve yeteneği, bireyi aktif dünyada “ben” öznesi ile var eden bir duygudur (Morin 2004: 3).

Ruhsal ve bedensel olarak durmadan çalışacak şekilde yaratılan insan bedeni, dinlenme anında ve uykuda bile biyolojik olarak sürekli çalışma halindedir. İnsana kendini gerçekleştirme ve güvende hissetme fırsatı veren en etkili yollardan biri “çalışmaktır” (Köknel 1997: 183). Çalışmanın verdiği “başarma” ve “çevreye değer katma” hissi bireye içsel bir tatmin sağlamaktadır (Fox ve Hesse-Biber 1984: 2).

Çalışma arzusunun, yaradılıştan gelen bir ihtiyaç olduğu düşüncesi yanında, bazı ihtiyaç ve beklentilerin ardından psikolojik olarak doğduğu da düşünülebilir. Örneğin Maslow’a göre, bireyler ancak fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, sosyo-psikolojik ihtiyaçlara güdülenmektedirler. Maslow, “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” yaklaşımında, bireylerin yemek, içmek, cinsellik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasından sonra; sevgi-ait olma, takdir-saygı görme ve kendini gerçekleştirme gibi psikolojik beklentiler içine girdiklerini belirtmektedir (Eren 2001: 31-32). Günümüzde ait olma, saygı görme ve kendini gerçekleştirme güdülerini tatmin edecek en önemli faaliyetin bir “iş” ve “meslek” sahibi olmak olduğu söylenebilir. Bu nedenle Maslow’un teorisine göre “çalışmak” doğuştan gelen değil, bireyin yaşamında sonradan doğan psikolojik ihtiyaçlardan olduğu söylenebilir.

Çalışmanın gelir getirme ötesindeki fonksiyonları özellikle post endüstriyel dönemde vurgulanan konulardan birisidir. Post endüstriyel dönemde çalışmak yalnızca geçinmek için yapılan bir faaliyet değil, aynı zamanda kişiye saygınlık kazandıran, kendini gerçekleştirme fırsatı sunarak manevi bir haz sağlayan bir uğraş olarak görülmeye başlanmıştır (Koray 2005: 198). Jahoda ortaya attığı Yoksunluk Teorisinde bireyin çalışmaması durumunda bir işin sağladığı bazı fonksiyonlardan yoksun kalacağını belirtmiştir. İşin fonksiyonlarını; “zamanı yapılandırması, başkaları ile paylaşılan düzenli deneyimler sağlaması, bireye yaratıcılık, ustalık ve amaç duygusu kazandırması, kişisel statü ve kimlik sağlaması ve aktivite kaynağı oluşturması” olarak sıralayan yazara göre bireyin bu fonksiyonlardan yoksun kalması psikolojik dünyasında önemli tahriplere yol açmaktadır (Jahoda 1981: 188; Furnham 1990: 150- 151).

Çalışmanın fonksiyonları arasında psikolojik faktörleri sayan başka yazarlar da mevcuttur (Sen 1975: 45; Mouly 1977: 1; Yankelovich 1982: 6; Tınar 1996: 6; Baysal 1993: 8; Toit 2003: 2; Keser 2005: 363- 364). Psikolojik fonksiyonu itibari ile çalışmak, insanoğlu için ruh sağlığını koruyan, yaşamsal bir aktivite olarak görülmektedir. Çalışmak insanlara yaratıcı, sosyal ve bağımsız olma fırsatı verme potansiyeline sahip bir aktivitedir. Çalışma eylemi ile bireyin amaçlarına ulaşmak için kendisi ve doğa arasındaki tepkimeleri kontrol etmesi söz konusudur. Kendinden bir şeyler katarak, hatta kendi kontrolünde başlayan, düzenlenen ve denetlenen bir sürece dahil olan birey, bir saygınlık ve içsel haz sağlamaktadır (Marx 1975: 203).

Ayrıca bireyin kendisi ve toplum adına bir şeyler yapabilme yeteneği, bilgi ve becerisine sahip olma hissi kimlik gelişimini ve kendine olan saygısını olumlu yönde etkilemektedir (Tınar 1996: 7). Anlamlı bir iş yaparak, işin sonuçlarına ulaşan birey, kendini gerçekleştirme imkanı bulmakta, kendine bir kimlik edinmekte ve özsaygısı arttırmaktadır. Kendisi yanında ailesine de sosyal bir statü sağlayan birey çalışmadığında topluma yabancılaşmaya başlamaktadır (Morin 2004: 3).

Çalışmanın bireyin yaşamında ne kadar önemli bir yer edindiği, çalışmanın yaşamdaki rolü ile ilgilidir. Çalışma, bireyin yaşamdaki anahtar rollerden biri ise, tüm yaşamını ve sosyal ilişkilerini etkileyebilecek bir niteliğe sahip olacaktır (Wrzesniewski 2003: 297- 298; Savcı 2009: 385). Bireyin yaşamında bu rolü nereye koyduğu ekonomik sebepler yanında, fiziksel kapasitesi, kişisel özellikleri ve



inançları, hedefleri, iş değerleri, işe verdiği anlam, ailesinin ve çevresinin tutumu gibi faktörler tarafından şekillenmektedir (Watson 1987: 96; Kumaş 2001: 252). Bütün faktörler çerçevesinde çalışmayı veya işi yaşamında önemli bir yere koyan bireylerin işten sağladıkları psikolojik tatmin de daha yüksek olmaktadır.

Diğer yandan bireyin çalışma sonucunda edindiğini düşündüğü kazanımlar da çalışmadan elde edilen psikolojik tatmini etkilemektedir. Birey çalışmadan; deneyim, mücadele gücü, kendini tamamlama, geliştirme gücü kazandığını düşündüğü oranda içsel bir tatmin sağlamaktadır. İçsel tatmini fazla olan bireyler, işe maddi değil, psikolojik bir anlam yüklemektedir. Kendini ifade etmenin yollarını çalışma dışında gören bireylerde çalışmadan dışsal bir fayda beklenmekte ve çalışma anlamını yitirmektedir (Watson 1987: 87). Yaptığı işi anlamlı bulan bireylerin, anlamsız bir işte çalıştıklarını düşünenlere oranla içsel motivasyonunun daha yüksek, iş streslerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Çalışmalarını anlamlı bulanlar bireylerde monotonluk ve işin sıkıcılığı bir stres kaynağı olmaktan çıkmaktadır (Isaksen 2000: 90).

Çalışmanın psikolojik anlam ve önemi, yapılan bazı ampirik çalışmalarda da ortaya konulmuştur. 1982’de Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) yapılan bir araştırmada bireyler kendilerini çalışmaya yönelten ilk üç nedeni; “maddi gelir elde etmek, yaşamlarını geçindirecek kaynakları elde etmek ve manevi bir zorunluluk” olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların % 78’i ise kendilerini çalışmaya iten en önemli faktörü, “manevi zorunluluk” olarak ifade etmişlerdir (Yankelovich 1982: 5-6). Diğer bir araştırmada katılımcıların % 80’i “konforlu bir yaşam sürecektir kaynakları olsa bile çalışmaya devam edeceklerini belirterek, çalışmalarının nedenini ekonomik olmayan nedenlere bağlamışlardır (Keser 2005: 364-365).

### **1.3.3. Çalışmanın Toplumsal Anlamı**

İnsan ve insana özgü her türlü faaliyet, çevresi ile birlikte değerlendirilmelidir. En merkezi yaşam aktivitesi olan çalışma da, insan yaşamının bir parçası olarak çevresinden ve toplumdan bağımsız olarak ele alınmamalıdır. Çalışma öncesinde, çalışma esnasında ve çalışma sonrasında toplumsal ilişkilerle iç içe olan insan, içerisinde bulunduğu toplumun “çalışmaya” bakış açısından da etkilenmektedir. Her toplumun, her dinin, her siyasi ideolojinin kendine özgü bir “çalışma” ve “çalışma

ilişkileri” anlayışı vardır (Gezgin 2000: 57). İnsanları çalışmaya iten nedenlerin araştırıldığı pek çok çalışmada toplumsal nedenlerden bahsedilmektedir (Baysal 1993; 8).

Çoğu toplumda insanları çalışmaya yönlten beklentiler söz konusudur. Toplumun, bireyin çalışması ve faydalı olması beklentisi yanında, birey de sosyalleşme sürecinde edindiği rolünün bir parçası olarak “topluma yararlı olma” isteği içerisindedir (Tınar 1996: 7). Karşılıklı beklentiler nedeniyle çalışma; toplumsal bütünleşmeyi sağlayan, önemli ve asil değer olarak toplumsal zenginleşmeyi sağlamaktadır (Savcı 2009: 385). Kişinin sadece kendisi için değil; milletin bağımsızlığı, toplumun bilimsel ve teknolojik alanda ilerlemesine katkıda bulunmak amacıyla çaba göstermesi çalışmanın toplumsal boyutunu ortaya koymaktadır (Erkan 2000: 123-124; Erol 2012: 110).

Çalışmanın bireysel bir faaliyet olmaktan çıkıp, toplumsal yaşamın merkezine yerleşmesi endüstrileşme sonrasında gerçekleşen bir durumdur. Bu süreçte çalışmanın gelir elde etmekten öte bireye kazandırdığı sosyalleşme, toplumda yer alma, başarı ve saygınlık getirme tarafları ön plana çıkmaktadır (Koray 2000: 136). Çalışma ile gerçekleşen çaba, bireyin kendini geliştirmesine olanak veren, sosyal ilişkiler yaratan, bireyin yaşama uyumunu sağlayan bir uğraştır (Morin 2004: 3). Diğer yandan işyerinde gerçekleşen sosyal ilişkiler paylaşma, dayanışma ve işbirliği gibi sosyal yeteneklerin gelişimini sağlamaktadır (Turgut ve Tevrüz 2003: 136; Tınar 1996: 7). Toplumsal bir varlık olan insan için diğer insanlarla ilişki içinde olma, beğenilme ve takdir görme önemli paylaşımlardır.

Birey, çalışma sayesinde diğer insanlar, cisimler ve süreçler üzerinde güç ve kontrol kurma olanağı da bulmaktadır (Furnham 1990: 148). Çalışma eylemi ile belli bir düzen ve hiyerarşi içinde gerçekleşen ilişkiler, bireye sosyal bir kimlik ve statü de kazanmaktadır. Bu hiyerarşi ve statünün bireye sağladığı kimlik, insanın ekonomik güdülerini de meşru bir şekilde gerçekleştirmesini sağlamaktadır (Veblen 1995: 47). Hatta çalışmanın modern toplumlarda bireye sağladığı güç ve rol bireysel kimliğinin de bir parçası olmaktadır. Bireyler kendilerini tanıtırken nerede, ne iş yaptıklarını belirterek, toplumsal açıdan bu kimliklerini kullanmaktadırlar (Fox ve Hesse- Biber 1984: 2).

Bireyler toplumda kimlikleri ve üstlendikleri roller ile var olmakla birlikte, birlikte olma, bir gruba üye ya da ait olma ihtiyacı içindedirler. Çalışmanın anlamını tartışan pek çok araştırmada, çalışmanın bireylere “ait olma” hissi sağladığı belirtilmektedir (Isaksen 2000: 102-103; Morin 2004: 3; Treadgold 1999; 95; Keser 2012: 64). Bir grup ya da örgüte ait olmak bireyin topluma yabancılaşmasını da önlemektedir. Danimarka’da yapılan ampirik bir çalışma da çalışmanın bireylere bir işe ya da işyerine bağlanma, sosyal ilişkiler sağlama, topluma fayda sağlama ve başkalarının önemsenme gibi anlamlar ifade ettiğini doğrulamıştır. (Isaksen 2000: 102-103). Türkiye’de yapılan diğer bir ampirik araştırmada da çalışmanın topluma katkı sağlama, statü kazanma ve hayatına anlam katma gibi işlevleri olduğu doğrulanmıştır (Turgut ve Tevrüz 2003: 60).

Bazı teorilerle de çalışmanın toplumsal anlamlarından bahsedilmektedir. Yoksunluk teorisi; işin fonksiyonlarını “görünen” ve “görünmeyen” olarak ikiye ayırmaktadır. Gelir sağlamasını görünen fonksiyon olarak nitelendiren teori, görünmeyen fonksiyonları arasında işin bireye sağladığı sosyal ilişkiler, deneyimler, statü ve kimlik gibi toplumsal faktörlere değinmektedir. Teoriye göre bireye esas zarar veren işin görünmeyen fonksiyonlardan mahrum kalınmasıdır (Jahoda 1980: 188). Diğer yandan Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki güvenlik, ait olma, saygınlık ve kendini gerçekleştirme isteklerinin bir “iş” sahibi olma yoluyla giderilebileceğini söylemek mümkündür. İşin sağladığı düzenli gelir ile “güvenlik” ihtiyacı karşılanabileceği gibi, toplumsal rol ve statü ile birey, “ait olma, saygınlık ve kendini gerçekleştirme” gereksinimleri karşılanabilir (Keser 2012: 65). Bir iş sahibi olamamak ise ekonomik ve sosyo-psikolojik anlamda bireyi sıkıntıya sokan bir süreçtir. Çalışmayı, ekonomik bir faaliyet ve “iş” olarak anlamlandıran Endüstri Devrimi ile birlikte, “çalışmamak”, günümüzdeki anlamı ile “işsizlik” sorununu beraberinde getirmiştir. Bu kısımda işsizlik kavramı ele alınmaktadır.

#### **1.4. İşsizlik Kavramı**

19. yüzyılın ilk yarısında işsizliğin, bireyin kendi kusurundan ve tembelliğinden kaynaklandığına inanılmıştır. Bu nedenle, “işsiz” denildiğinde yeteneksizliğinden dolayı bir meslek edinememiş veya geçimsizliği nedeniyle iş bulamamış, boş vakit geçiren insan tipi akla gelmiştir (Ekin 1971: 10 ve 20; Zaim 1997: 169).

İşsizliğin bireylerin kusuru olmayıp, sosyal bir problem olarak kabul edilmesi 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda hakim olan klasik liberal iktisat anlayışına göre; serbest piyasa işleyişi içinde isteyen herkes iş bulabilecektir. Ancak 1929 Ekonomik Bunalımından sonra işsizlik oranlarının çok yükselmesi ve Keynes'in ekonomik işleyişe yeni bir yorum getirmesi ile işsizliğe olan bakış açısı değişmiştir. Piyasada oluşabilecek “gönülsüz bir işsizliğe dikkat çeken Keynesyen görüş ile işsizlik “güvence altına alınması gereken sosyo-ekonomik bir hastalık” olarak görülmeye başlamıştır (Ekin 1971: 20-21; Ceylan- Ataman 1998: 61). Hatta işsizlikten “kanser gibi birçok şekle bürünebilen bir fenomen” olarak bahsedilmiştir (Summers 1988: 388).

Günümüzdeki yaklaşım; çalışmanın yaşama hakkının bir devamı niteliğinde bir “hak” olduğu yönündedir (Talas 1997: 128). İşsizlik bireylerin değil, ekonomi yönetiminde söz sahibi olanların bir yeteneksizliği ve toplumsal merkezli bir olgu olarak görülmektedir (Gök 2004: 34). Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak çalışmak isteyen herkese bir iş bulunması ya da işsiz kalan bireylerin korunması devletin bir görevi niteliğindedir (Savcı 2009: 382-383).

İşsizlik, çalışmanın tersi bir durum olması itibari ile üretim faktörlerinden biri olan emeğin kullanılmaması anlamına gelmektedir. Üretimin beşeri bir unsur sayılan ve üretim sürecinde kullanılan bedeni ve fikri insan gücünü temsil eden “emek”, diğer faktörlerden farklı özellikler barındırması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir (Lordoğlu 1986: 77-78). Emek, asli bir üretim faktörüdür. Üretimin her basamağında yer alan aktif bir unsurdur (Dirimtekin 1989: 47). Emek dışındaki faktörlerin çalıştırılmaması halinde alternatif maliyetler söz konusu iken; insan ömrü belirli bir zaman dilimi ile sınırlı olduğundan bu faktörün kullanılmaması olanaksız bir maliyet yaratmaktadır (Lordoğlu 1986: 77-78).

Hem kıt bir üretim faktörünün kullanılmaması, hem de kullanılmayan faktörün “insan” olması; kişinin kendisine, çevresine ve topluma maliyetler yüklemektedir (Biçerli 2011: 426). Bu durum, bireyin ve toplumun fakirleşmesinden iktisadi dengelerin bozulmasına ve dolayısıyla sosyal huzursuzlukların çıkmasına kadar uzanan geniş çerçeveli sorunların temelini atmaktadır (Köklü 1977: 118). Bireysel ve toplumsal sonuçlarının belirlenmesi açısından, “işsizlik” kavramının tanımlanması önem arz etmektedir.

### 1.4.1. İşsizlik ve İşsiz Tanımları

İşsizlik farklı biçimlerde tanımlanabilen sosyo-ekonomik bir olgudur. İşsizliğin sözlük anlamı; “işsiz kalma, iş bulamama durumu” olarak tanımlanmaktadır (TDK). İktisadi terimler sözlüğündeki anlamı ile işsizlik “çalışma çağı ve gücünde olan kişilerin iş aramalarına rağmen iş bulamamaları durumu”dur (Seyidoğlu 1992: 416; Aypek vd. 2009: 339). İktisadi bir terim olarak yapılabilecek diğer bir tanım ise; “cari ücret düzeyinde emek arzının emek talebini aşması” şeklindedir (tdkterim.gov.tr).

İşsizlik kavramı dar anlamda işgücü miktarı ile istihdam miktarı arasındaki farkı ifade ederken; geniş anlamda bir ülkede üretim faktörlerinin tam istihdamı ile gerçekleşen istihdam arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Özgüven 1997: 401). Diğer bir ifade ile dar anlamıyla sadece “emek” faktörünün istihdama katılmamasından kaynaklanan işgücü kaybı iken (Ekin 2003: 2; Biçerli 2004: 1), geniş anlamda bütün üretim faktörlerinin çalıştırılmaması işsizlik olarak kabul edilmektedir.

Teorik olarak işsizlik, emek arzının emek talebinden fazla olmasından kaynaklanan bir durumdur (Korkmaz ve Mahiroğulları 2007: 14; Güney 2009: 136). Özellikle iktisat bilimi açısından kullanılan bir teorik tanım, çeşitli iktisadi akımlarca da yorumlanmıştır. İktisat bilimine göre işsizlik, “mevcut ücret haddindeki fazla işgücü arzı” olarak tanımlanmaktadır. Klasik iktisatçılar, dar anlamdaki işsizlik tanımını kullanarak işsizliği, “işgücü seviyesiyle istihdam seviyesi arasındaki fark” olarak ifade etmektedirler (Hançerlioğlu 2004: 190). Keynes ise işsizliği; “cari ve parasal ücret düzeyinde çalışmaya hazır toplam işgücü arzı ve işgücü talebinin mevcut istihdam hacminden büyük olması” şekilde tanımlamaktadır (Keynes 1959: 306; Keynes 2010: 24).

Keynes tanımında, çalışmaya hazır olmasına karşın piyasada iş bulamayan bir kesimin varlığından bahsetmektedir. Emeğini arz etmek isteyenlerin, çeşitli sebeplerle talep bulamamaları “çalışmak isteyen bazı kişilerin emeklerinin açıkta kalması sonucunu doğurmaktadır. Diğer bir deyişle insan gücünün her ne şekilde olursa olsun israf edilmesi ve çalışmamasını (Gök 2004: 34), gönülsüz işsizlikten ayırmak için bazı sınırlamalar getirmek gerekmektedir. Örneğin bir öğrencinin, ev hanımının, emeklinin ya da tembelliği nedeniyle iş aramayan birinin çalışmaması

işsizlik tanımı kapsamına girmemektedir. İşsizlik, çalışmama ve üretime dahil olmama (Evren 2007: 83) durumunun yarattığı bir sonuç olmakla birlikte; her çalışmama “işsizlik” olarak nitelendirilemeyecektir.

Öyle ise çalışmayan bireyler arasında hangilerinin “işsiz” sayılacağı, hangilerinin sayılmayacağı ayırt edilmesi gerekmektedir. Bu ayrımı yapmak için “işsiz” kavramını tanımlamak büyük önem taşımaktadır. İşsiz kelimesinin sözlük anlamı; “iş olmayan” kişi olarak tanımlanmaktadır (TDK Büyük Sözlük). Sözlük anlamında sadece “iş olmayan” bireylerin işsiz sayılacağı belirtilmekle birlikte, iktisadi bir terim olarak yapılan tanımda bir takım ayırt edici kriterler de eklenmektedir. İktisadi bir terim olarak bakıldığında işsiz kavramını “çalışma arzusunda olup, aktif olarak iş aramasına rağmen bulamayan” (Reynolds vd. 1987: 417; Aypek vd. 2009: 339) ya da “cari ücret düzeyinde çalışma istek ve yeteneğine sahip olmasına rağmen iş bulamayan kişi” (TDK Sözlük) olarak tanımlamak mümkündür.

İktisadi anlamda işsizliği herhangi bir sebeple çalışmayan bireylerden ayıran en önemli kriterler; bireyin çalışma yeteneğinde ve isteğinde, çalışmaya hazır bir durum da olup da gelir getirici bir işe sahip olamamasıdır. Ancak “işsiz” kavramı belirsizlik içeren bir kavramdır. Çünkü normalde çalışma isteğinde olmayan her bireyin, çalışmayı cazip bulacağı ve çalışma isteği ile işgücü piyasasında döneceği bir ücret miktarı mutlaka vardır. Diğer yandan teorik olarak herkes cömert bir işsizlik ödeneği karşısında işsiz kalmaya istekli olacaktır. Bireysel tercihleri dışarıda bırakarak bir tanım yapabilmek için tanıma; “piyasadaki geçerli (cari) ücret düzeyinden çalışmaya istekli olan kişiler” şeklinde bir ekleme yapmak yerinde olacaktır (Ehrenberg ve Smith 2006: 517).

Bütün kriterler göz önüne alınarak yapılabilecek tanıma göre; “çalışma isteği ve gücünde olup da, piyasadaki cari ücret ve öteki koşullara razı olmasına rağmen kanun ya da örf ve adetle belirlenmiş saatler içinde iş aradığı halde uygun bir iş bulamayan kişilere” işsiz denir (Berberoğlu 1995: 71; Andaç 1999: 22; Tokol 2000: 95; Ünlüönen 2011: 204). Teknik anlamda işsizliğin dört temel unsuru vardır (Lordoğlu ve Töriner 1995: 169; sosyalpolitika.info.com; Talas 1997a: 129):

- Durum: Gayri iradi bir nedenle işsiz olma,
- Gereksinim: Mevcut ücret düzeyinde çalışma gereksinimi içinde olma,
- Davranış: Kişinin işe hazır ve çalışma arzusu içinde olması,
- Eylem: Aktif olarak iş arama çabası göstermesi.

Sayılan dört durumu taşıyan kişiler “işsiz” tanımı içinde değerlendirilmektedir. Böylece çalışmak isteyip de bedensel veya zihinsel engelinden dolayı çalışamayan, ya da annelik, öğrencilik gibi rollerinden dolayı piyasada iş aramayan kişiler işsiz kategorisine alınmamaktadır (Ekin 1971: 27; Güney 2009: 137). Diğer yandan aslında iş ararken piyasada belirli bir süre iş arayıp bulamayacağına kanat getirerek iş aramaktan vazgeçen gücenmiş işçiler ve sadece kendi bireysel kararı ile iş aramayan kişiler “işsiz” tanımı içinden ayıklanmaktadır. Kimlerin işsiz sayılacağı, kimlerinse sayılmayacağıнын belirlenmesi işsizliğin teknik bir tanımının yapılabilmesi için gereklidir. Teknik tanım yapılması, işsizliğin ölçülebilmesi ve uluslararası karşılaştırmalarda bir standart sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Her ülke kendi tanımını yapmakta özgür olmakla birlikte; uluslararası anlamda geçerli olması ve karşılaştırmalar yapılabilmesi, tek bir tanım üzerinden hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalarda genel olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tanımı kullanılmaktadır. ILO, 1982 yılında Genova’da düzenlenen 13. Uluslararası Çalışma İstatistikleri Konferansı’nda “işsiz” tanımında yer alması gereken kriterleri belirtmiştir. Buna göre; “iş olmayan, halen çalışmaya hazır olan ve iş arayan kişiler” “işsiz” olarak tanımlanmıştır (Rosas ve Rossignotti 2010: 29, laborsta.ilo.org; ilo.org/public (a)).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği’nin (AB) tanımları da ILO’nun tanımı ile uyum içindedir. OECD tanımına göre; “iş olmayan, iki hafta içinde işbaşı yapmaya hazır, önceki dört hafta içinde aktif olarak iş aramış olan bireyler” işsiz sayılırlar (stats.oecd.org). AB ise işsizi; “referans döneminde işi olmayan 15-74 yaş arası kişilerden, son 4 hafta boyunca aktif olarak iş aramış ve iki hafta içinde iş başı yapmaya hazır olan” kişileri işsiz saymaktadır. Ayrıca AB işsiz tanımına; “iş bulmuş ve 3 ay içerisinde başlayacak olan bireyler” de dahil edilmektedir (eurostat.ec.europa.eu (a)). ABD’de kullanılan tanım OECD’nin tanımı ile uyum içindedir (Elliot 1997: 468).

Ülkemizde istihdam ve işsizlik ile ilgili verileri hazırlayan ve yayınlayan en temel kurum Türkiye İstatistik Kurumudur (TÜİK). TÜİK, istihdam ve işsizlik tanımlarında tarafsız ve karşılaştırılabilir olması dolayısıyla ILO'nun tanımını temel almaktadır. TÜİK tarafından elde edilen istatistikler ILO, OECD, Eurostat ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından da kullanılmakta ve yayınlanmaktadır.

TÜİK'in tanımlarının uluslararası kuruluşlara uygunluğunu sağlamak amacıyla zaman zaman çeşitli revizyonlara gidilmektedir. Bu revizyonların sonuncusu 2014 yılı şubat ayında gerçekleşmiştir. AB kriterleri çerçevesinde referans dönemi her ayın Pazartesi ile başlayıp, Pazar ile biten ilk haftası iken, yeni düzenlemeye göre yılın tüm haftalarının referans dönemi alındığı sürekli anket uygulaması başlamıştır. Bu gelişmeye paralel olarak, “son 3 ay” olan iş arama süresi ILO ve AB kriteri olan “son 4 hafta” olarak değiştirilmiştir. Böylece TÜİK'in ILO ile uyumlu olarak yaptığı tanıma göre; “referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan<sup>5</sup> kişilerden; son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertler” işsiz nüfusa dahil edilmektedir (TÜİK<sub>h</sub>). İş arama süresinin “4 hafta” olarak belirlenmesi, verilerin ILO, Dünya Bankası ve Eurostat verileri ile karşılaştırılabilirliği açısından önemli ve yerinde bir gelişmedir.

TÜİK'in tanımını, gücümüş işçileri (iş bulma ümidi olmayanlar), eksik istihdamı, ücretsiz aile işçileri ve mevsimlik işçileri göz ardı ettiği için eleştirenler mevcuttur (Güney 2010:243). Aktif olarak iş arama koşulu “işsiz” olmalarına rağmen iş aramayan ya da çalışmasına rağmen tam olarak kapasitesini kullanamayan bireylerin göz ardı edilmesine yol açabilmektedir.

Örneğin “gücenmiş işçiler<sup>6</sup>” (iş bulma ümidi olmayanlar) piyasada iş olmadığına kanaat getirdikleri için iş aramayan, işgücü piyasası rekabet koşullarında yetersiz olduklarını düşünen bireylerdir. Aslında çalışmak isteğinde ve işbaşı yapmaya hazır olan bu kimseler, ümitsizlikleri nedeniyle “iş arama” davranışını bıraktıklarından, işgücüne dahil olmayan nüfusa geçmişlerdir (Rosas ve Rossignotti 2007: 29). Mevsimlik çalışanlar ise, işbaşı yapmaya hazır ancak işlerinin mevsimlik olması dolayısıyla referans hastası içerinden iş aramayan bireylerdir.

<sup>5</sup> Kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan kişiler.

<sup>6</sup> Gücümüş İşçi Etkisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkn: (Biçerli 2011: 62; Tekeli 42- 49).



Eksik istihdam kavramı, bireylerin iş aramasına rağmen esasen istihdam halinde olmaları nedeniyle işsizlik kavramından biraz farklıdır. Çalışmakta olan bireylerin “zamana bağlı” ya da “yetersiz” çalışması söz konusudur. Zamana bağlı eksik istihdamda bireyler haftalık 40 saatten az çalışmakta ve daha fazla süre ile çalışmak için iş aramaktadırlar. Yetersiz istihdamda ise referans haftası içerisinde istihdam halinde olmakla birlikte son 4 hafta içerisinde işini değiştirmek niyetiyle iş arama hali söz konusudur (TÜİK).

Bu kavramlar, bireylerin çalışmaması ya da işgücünün potansiyel gücünün tam olarak kullanılmaması açısından istihdam ve işsizlikle birlikte değerlendirilmelidir. TÜİK’in yaptığı tanım, genel nitelikleri itibari ile ILO’nun tanımı ile uygun görünmekte, sadece küçük detaysal bazı farklılıklar bulunmaktadır (Yüceol 2005: 122). Ancak ILO; yaptıkları tanımın “düzenli ve tam ödenmiş” istihdam tipini yansıttığını ve ülkelerdeki istihdam durumunun özelliğine göre bazı farklılıklar yaşanabileceğini dile getirmektedir (Yüceol 2005: 122).

İşsizlik tanımı, işsizliği ölçme ve önlenmesine yönelik stratejiler belirleme gibi konularda temel bir yapı taşıdır. Birçok iktisadi görüş ve teori tarafından işsizlik tanımı yapılmıştır. Teorilerin işsizliğe bakış açıları ve yaptıkları tanımlar uzun dönemler işsizlik olgusuna yönelik politikalarda belirleyici olmuştur. Bu kısımda belli başlı teorilerin işsizlik konusundaki yorumları ele alınmaktadır.

#### **1.4.2. Teorik Açıdan İşsizlik Olgusu**

Çalışmanın bir hak olarak kabul edilmesi ile birlikte çalışmak isteyenlere iş sağlanması, devletin görevleri arasında yer almıştır. İstihdamın artırılması ya da tam istihdam sağlanması, ekonomik üretkenlik ve sosyal gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Koray 2000: 137). Bu nedenle tam istihdam sağlanması ya da işsizliğin önlenmesi gibi konular iktisadi yaklaşımların önemli bir uğraşısı olmuştur. İktisatçılar uzun yıllardır işsizlikle ilgili farklı yaklaşımlar öne sürmektedir. Tarihsel süreç içerisinde zaman zaman işsizliği açıklamaya yönelik teorilerin geçerliliğini yitirdiği ve yerlerine yeni teoriler öne sürüldüğü görülmektedir (Gündoğan ve Biçerli 2004: 204). Her teori bir öncekinin düşüncelerinden faydalanmış, ancak hipotezlerini önceki yaklaşımların eksik veya yanlış taraflarını açıklama üzerine kurmuştur (Talas 1997 (b): 94).

1900'lü yılların başına kadar işsizlik olgusunu açıklamakta kullanılan Klasik İktisat teorisinin, 1929 Ekonomik Bunalımı sonrası yaşanan işsizliği açıklamada yetersiz kalmasıyla Keynesyen Teori istihdam ve işsizlikle ilgili yeni varsayımlar üretmiştir. 1970'li yıllarda yaşanan gelişmeler, Keynesyen yaklaşımın yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Neo-Klasik ve Keynesyen Yaklaşımlara yeni yorumlar getiren yeni yaklaşımlar; İş Arama Teorisi, İçerdekiler-Dışarıdakiler Teorisi, Konjonktür Teorisi, Etkin Ücret Teorisi ve Zımni Sözleşme Teorileridir.

#### **1.4.2.1. Neo-Klasik Yaklaşım**

Adam Smith, 1776 yılında yazdığı “Milletlerin Zenginliği” eseri ile Klasik İktisat ekolünün öncülüğünü yapmıştır. Serbest piyasa ekonomisinin, ekonomideki bütün sorunları kendiliğinden çözeceğini öne süren teori tam rekabet kurallarının uygulandığı piyasaların daima tam istihdam, üretim ve gelir seviyesine kendiliğinden ulaşacağını savunmaktadır (Koray 2005: 60; Koray 2008: 63).

Smith, ekonominin temel aktörü olarak gördüğü “bireyi”, kıt kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçlarını en üst seviyede karşılayabilecek, rasyonel kararları verebilen “ekonomik insan” (homo economicus) olarak nitelendirmektedir. Her biri “ekonomik insan” olan bireylerin, kendi çıkarlarını gözeterek kendi akılcı tercihlerini yapması, piyasanın yarattığı “görünmeyen bir el” yardımı ile toplumun çıkarlarını da yükseltmektedir (Smith 1948: 271; Smith 2006: 30; Smith 2011: 485). Teoriye göre görünmez el mekanizması, ekonominin bozulan dengelerini ücret-fiyat esnekliği ile kendiliğinden dengeye getirerek, devlet dahil hiçbir kurumun müdahalesine gerek kalmadan ideal işleyen piyasalar oluşturmaktadır.

Kendi kendine dengeye gelen ideal piyasalar istihdam açısından firmaların işgücü miktarını istedikleri gibi ayarlayabildiği ve işçilerin istedikleri anda iş bulabildikleri bir ortam yaratmaktadır (Yıldırım vd. 2007: 117). İdeal piyasalarda yaşanacak herhangi bir şokun etkileri, ücret-fiyat esnekliği sayesinde kısa sürede giderebilmektedir. Böylece ekonomi, daima kendiliğinden tam istihdam denge seviyesine ulaşmaktadır (Bocutoğlu 2011: 5-6). İdeal işleyen işgücü piyasalarında oluşacak işsizliğin, iradi ya da geçici işsizlik olabileceğini öne süren Klasik Teoriye göre, piyasalarda doğal işsizlik oranı dışında bir işsizlik mevcut değildir (Lordoğlu ve Özkaplan 2003: 403; Korkmaz ve Mahiroğulları 2007: 18).

Klasik İktisadın görüşleri ışığında şekillenen Neo-Klasik yaklaşım bir “tam istihdam” analizidir (Ataman 1998: 61). Neo-Klasik teori, istihdamla ilgili analizlerini yaparken bazı varsayımlarda bulunmaktadır. Öncelikle işgücü piyasalarında tam bilgi olduğu; çalışanların birbirleri yerine tam ve mükemmel olarak geçebildiği ve emek mobilitesi önünde herhangi bir engel olmadığı varsayılmaktadır. Diğer yandan ücretlerin tam esnek olduğu ve toplam talep düzeyinin sabit olduğu kabul edilmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan 2003: 406).

Yapılan varsayımlar ışığında emek arz ve talebinin kesiştiği noktada, “denge ücret” düzeyi sağlanmaktadır. Denge ücret seviyesinde, işgücü arzı ve talebi eşit olduğundan, çalışmak isteyen herkes iş bulmaktadır. Teori, denge ücret düzeyinin üzerinde bir ücretten çalışmak isteyenlerin iş bulamamasını; “iradi işsizlik” olarak nitelendirmektedir. Serbest piyasa ekonomisi içinde ücretlerin düşmesine engel bir neden olmadığından ekonomi daima kendiliğinden tam istihdam seviyesine ulaşmaktadır (Ataman 1998: 61; Ünsal 2011b: 33).

Teori, piyasaya yapılan her türlü müdahaleyi tam istihdam dengesini bozan bir hareket olarak kabul etmektedir. Ücretleri denge ücret seviyesinin üzerine çıkaran ve sabitleyen sendikalar ve asgari ücret uygulamaları, Neo-Klasik teoriye göre işsizliğin en önemli nedenlerindedir. Diğer yandan işsizlik ödeneklerinin, iş arama süresinin fırsat maliyetini düşürerek emek arzını düşürdüğü savunulmaktadır (Yüksel 2006: 3). Teoriye göre; işsizliği önlemeye yönelik kamusal müdahaleler işsizliği önleyemeyeceği gibi fiyatları arttırarak, yatırımların duraklamasına ve işçi çıkarılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle işgücü piyasalarına yapılacak kamu müdahalesi sadece; nüfus artışının kontrolü ve işgücünün niteliğinin arttırılması gibi konularla sınırlı kalmalıdır (Koray 2008: 231).

1929 Ekonomik Bunalımı ile Klasik ve Neo-Klasik yaklaşımların varsayımlarının gerçekleşmediği görülmüştür. Neo-Klasik teori, ekonomik kriz sonrasında, piyasalarda meydana gelen ve önlenemeyen işsizlik oranlarını açıklamada yetersiz kalmıştır. 1936 yılında Keynes ortaya attığı teori ile işsizlik sorununa yeni bir bakış açısı getirmiştir.

### 1.4.2.2. Keynesyen Yaklaşım

Keynes 1936 yılında yayınladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı kitabına klasik iktisatçıların önermelerine itiraz ederek başlamaktadır. Keynes, kitabında klasik iktisatçıların öne sürdüğü tam istihdam kavramını sorgulamaktadır. “Reel ücretin emeğin marjinal maliyetine eşit olduğu, gönülsüz işsizlik olmadığı ve her arzın kendi talebini yarattığı” önermeleri Keynes tarafından kabul edilmemektedir (Keynes 2010: 29).

Keynes, ücretlerin düşme yönünde katı olduğunu öne sürerek, “istihdamın ücret artış-azalışı ile kendiliğinden dengeye ulaşacağı” varsayımını reddetmektedir (Keynes 2010: 18). Piyasalarda sendikaların etkileri, asgari ücret düzenlemeleri, işsizlik sigortası, refah toplumu gibi nedenler ücretlerin aşağı doğru hareket etmesine engel olmaktadır (Eren 2006: 70). Diğer yandan yazara göre; çalışanlar belli bir düzeyin altındaki ücreti kabul etmektense, emeklerini arz etmemeyi tercih etmekte oldukları (Keynes 2010: 16). Böylece Keynes, piyasada “gönülsüz” bir işsizliğin olduğuna dikkat çekmektedir. Keynes’e göre “gönülsüz işsizlik; işçilerin yeterli mükafat alamayacak olmaları nedeniyle çalışmamayı tercih ederek emeklerini geri çekmeleridir” (Keynes 2010: 24-25).

Bu anlamda Keynesyen görüş, bir “eksik istihdam” analizidir (Ataman 1998: 61). İşsizliğin asıl sebebinin “toplam talep yetersizliği” olarak gören Keynes’e göre devletin kamu harcamaları ve yatırımları arttırmak yoluyla piyasaya müdahalesi gerekmektedir (Lordoğlu vd. 1999: 279; Gündoğan ve Biçerli 2003: 2004). Toplam talebin arttırılmasına yönelik yapılan harcamaların toplam arzı arttırmak yoluyla milli geliri ve istihdamı arttıracacağı savunulmaktadır (Yılmaz 2012:123).

Keynes’in önermelerini uygulayan pek çok ülkede, 1970’li yıllara kadar ekonomik büyüme ve yüksek talep artışı sağlanmıştır. Keynes, Neo-Klasiklerin söylediklerinin aksine ücretlerin aşağı doğru katı olduğunu öne sürmekle birlikte, nedenleri konusunda yeterli açıklamalarda bulunmamıştır. Yine de teori, 1973 yılında yaşanan petrol krizine kadar işsizliği açıklamada etkin olmuştur (Işığışık 2011: 58).

### 1.4.2.3. Yeni Yaklaşımlar

Neo-Klasik ve Keynesyen görüşlerin 1970’li yıllardan sonra işsizliği açıklamada yetersiz kalmasıyla, teorileri yeniden yorumlayan işsizlik teorileri ortaya atılmıştır. Emek piyasasında denge durumunda işsizlik oranlarını açıklamaya çalışan yaklaşımlardan bazıları Neo-Klasiklerin işsizliğe bakış açısını yeniden ele alırken bazıları Keynesyen teorileri ele almaktadır.

Neo-Klasik iktisadı yorumlayan teorilerden başlıcaları; İş Arama Teorisi ve Konjonktür Devresi Teorisidir. Yeni teoriler, piyasada gönülsüz işsizliğin olup olmadığını yanı sıra, işsizlik oranlarının yükseldiği dönemlerde neden ücretlerin düşmediğini araştırmaktadırlar. Diğer yandan işsizliğin sadece ekonomik bir faaliyet olduğu yönündeki algının ortadan kalması ile Neo-Klasiklerin gönüllü işsizi ile Keynes’in gönülsüz işsiz kavramları iç içe geçmektedir. Gönüllü işsiz ile kastedilen artık sadece çalışmak istemeyenlerin yarattığı işsizlik değil, beklentilerine uygun iş bulamadığı için iş aramayı sürdüren kişilerin yaşadığı işsizlik için de kullanılmaktadır. Gönüllü işsizliğe getirilen yorum; Neo-Klasik yaklaşımın ulaştığı son nokta olarak nitelendirilmektedir (Ataman 1998: 66-67).

Keynesyen bir bakış açısı ile yeniden işsizlik konusunu ele alan; İçerdekiler-Dışardakiler Teorisi, Etkin Ücret Teorisi ve Zımnî Sözleşme Teorileri ise Keynes’in yeterli açıklama getirmediği; “ücretlerin neden düşme yönünde katı olduğu” sorusundan hareket etmektedirler. Bütün yeni teoriler, eskilerini açıkça eleştirmese de emek piyasasında dengenin oluşması ile ilgili olarak geleneksel modellerdeki boşluğu doldurma çabası içindedirler (Yüksel 2006: 7).

#### 1.4.2.3.1. İş Arama Teorisi

İşsizliğe olan bakış açısını, Neo-Klasik iktisadın bir uzantısı olarak değerlendiren teorilerden biri İş Arama Teorisidir. Bireyin işgücü piyasasına katılma, işini değiştirme ve işgücü piyasasından çıkma kararlarını (Zaretsky ve Coughlin 1995: 53) ele alan teori, iş bulma sürecine “iş arama çalışmasını” da ekleyerek, Neo-Klasik bakış açısına yeni bir yorum getirmektedir. Teoriye göre; “iş arama sürecinin etkin biçimde değerlendirilmesi” işsizlik sürecinin belirleyicisidir (Canbey Özgüler 2007: 8).

Neo-Klasik iktisadın “tam bilgi” varsayımını sorgulayarak yola çıkan İş Arama Teorisi; işgücü piyasalarında tarafların bilgi edinmesinin bedelsiz ve kolay olarak görülmesini eleştirmektedir. İşçilerin işgücü piyasaları hakkında bilgi sağlaması için zaman ve kaynak ayırması gerektiğini savunan teoriye göre piyasada aynı anda açık işler ve bunlara uygun işçiler olmasına karşın eşleşmeleri zaman ve maliyet gerektirmektedir (Işığışık 2011: 60). Bu nedenle teori işsizliği; bireyin piyasadaki koşullar hakkında tam bilgiye sahip olmaması dolayısıyla uzayan iş arama sürecinin bir sonucu olarak açıklamaktadır (Ataman 1998: 65).

Diğer yandan teori bireyin “ekonomik insan” olduğu konusunda Neo-Klasiklere katılmaktadır. Ekonomik insan, akılcı bir yaklaşımla kendine, “iş aramanın beklenen marjinal getirisi ile maliyetinin eşit olduğu noktada” çalışılabilir bir ücret belirlemektedir. İş arama süreci bireyin belirlediği ücret düzeyine ulaşıncaya kadar sürmektedir (Stigler 1962: 102). Piyasa hakkındaki eksik bilgisi ile karar veren birey, yüksek bir ücret beklentisi içinde olduğundan iş arama süreci uzamaktadır (Mortensen 1970: 848- 850).

Dolayısıyla teori, iş arama sürecinde “bilgi”yi iş arayanların sermayesi olarak görmektedir. İş arama sürecinin en etkili şekilde sonlanması iş veya işçi arayanların piyasadaki koşullar hakkındaki bilgisi ile direkt ilişkilidir. Bilgi sermayesine sahip olan bireylerin hem işsizlik süreleri kısaltmakta, hem de piyasada teklif edilen en yüksek ücreti kabul etme şansları artmaktadır (Stigler 1962: 103; Kahn 1978: 502).

Piyasa ile ilgili bilgi edinme maliyetinin fazla olduğu durumlarda birey, iş arama sürecini kısa tutmaktadır (McCall 1984: 114). Diğer yandan piyasa hakkında bilgi sahibi olan işçilerin artması, piyasada da ücretler ve verimlilik üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. İşveren, piyasadaki ücretten haberdar olan işçilere daha düşük ücret teklif edemezken, verdiği ücret karşısında daha verimli işçilerle çalışma şansı yakalamaktadır (Stigler 1962: 104).

#### **1.4.2.3.2. Konjonktür Devresi Teorisi (Reel Konjonktür Teorisi)**

Neo-Klasik iktisadın görüşleri çerçevesinde şekillenen diğer bir teori Konjonktür Devresi Teorisidir. Neo-Klasiklerin ekonominin daima kendiliğinden dengeye geldiği ve işsizliğin gönüllü olduğu varsayımı çerçevesinde konjonktürel dalgalanmaları açıklayan en son teori olan (Mankiw 1989: 79; Tunay 2007: 525)

Konjonktür Devresi Teorisi, piyasada yaşanan dalgalanmaların nedeni olarak teknolojik şokları görmektedir (Kydlan ve Prescott 1982: 1345; Summers 1986: 24; Snowdon vd. 1995: 239). Diğer bir ifade ile istihdam dalgalanmalarını teknolojik gelişmelerin yol açtığı arz ve talep dengesizliğine bağlayarak; işsizliği “teknolojik işsizlik” olarak ele almaktadır (Ataman 1998: 66; Işığışok 2011: 61).

Teori; teknolojik gelişmelerin ilk etapta işgücü talebini düşüreceğini belirtmektedir. “Şok” evresi olarak adlandırılan evrede, yeni bir teknolojik değişim dalgasının, eldeki bazı sermaye faktörlerinin güncelliğini yitirmesine ve geçici olarak üretkenliğin düşmesinde neden olmaktadır (Kydlan ve Prescott 1982: 1365-1366). Karlarının düşmesinden endişe eden firmalar, işgücü taleplerini kısarak yeni yatırımlardan kaçınmakta ve bir kısım işçiyi işten çıkarmaktadırlar (Snowdon vd. 1995: 247; Parasız 2006b: 290).

Teorinin diğer bir varsayımına göre; yaşanan dalgalanmalar talep yanında, işgücü arz ve tüketim seviyesini de etkilemektedir (Mankiw 1989: 79; Snowdon vd. 1995: 239). Teknolojik şokun yarattığı durgunluk dönemlerinde, emeğin marjinal ürünü ve reel ücretler düşmekte ve çalışmanın faydası azalmaktadır (Kydlan ve Prescott 1982: 1345; Mankiw 1989: 83). Faydalarını yükseltme konusunda “ekonomik insan” olan bireyler, mevcut fırsat ve durumu değerlendirerek çalışma ya da boş zaman arasında bir tercihte bulunmaktadırlar.

Diğer bir ifade ile bireyler; reel ücretlerin yükseldiği dönemlerde daha uzun, düştüğü dönemlerde daha kısa süre çalışmak isteyerek işsizlik oranlarını etkilemektedirler. Bireylerin kendi tercihleri ile oluşturdukları işsizlik, tam esnek olan ücret ve fiyatlar sayesinde yeniden tam istihdam seviyesine ulaşmaktadır (Snowdon ve Vane 2005: 313). Aynı zamanda şokun “yayıma” evresi olarak da adlandırılan denge döneminde, yeni durumlara adaptasyon sağlanarak, istihdamın yeniden arttığı, hatta eskisine oranla daha yüksek bir duruma geldiği savunulmaktadır (Snowdon vd. 1995: 247). Bu anlamda teknolojik şokları; ekonomiyi genişleten pozitif şoklar ve ekonomiyi daraltan negatif şoklar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Pozitif şoklar, ücretleri ve istihdamı arttırırken, negatif şoklar işsizliğe neden olmaktadır (Paya 2007: 448-449).

### 1.4.2.3.3. Zımnı (Örtük) Sözleşme Teorisi (İş Kontratları Teorisi)

Keynes'in teorisine ücretlerin neden katı olduğu yönünde makro ekonomik bir açıklama getiren ilk teori, Zımnı Sözleşme Teorisidir (Parasız 1994: 196; Biçerli 2007: 450). Çağdaş ekonomilerde çalışma ilişkileri önemli ölçüde sözleşmelerce karşılanmaktadır. Emek piyasalarında işçi- işveren arasında çalışma ilişkilerine yönelik hak, borç ve sorumlulukların belirlenmesinde "açık" ve "zımnı" olmak üzere iki sözleşme türü söz konusudur. Açık sözleşmelerde tarafların hak ve yetkileri yazılı olarak belirlenir. Ancak açık sözleşme yapmanın maliyetlerinden dolayı taraflar zımnı bir sözleşme yapma yoluna yönelebilmektedir (Işığışok 2011: 62; Topalhan 2012: 213).

Zımnı sözleşme ise; firmada çalışan bireylerin davranışlarını güçlü biçimde etkileyen kural ve normları içeren, yazılı olmayan, gayri resmi anlaşmalardır (Azariadis 1975: 1185; Hendrix 1984: 32-33; Baker vd. 1997: 1). İşçi ve işverenler arasında görünmeyen bir uzlaşma ile uzun süreli "ekonomik yapışkanlık" sağlayan bu anlaşmalara Okun; "görünmez tokalaşma" adını vermektedir (Işıklar 1994: 196). Karşılıklı güven esasına dayanan zımnı sözleşmeler; işveren ve çalışanlar arasında terfi, görev dağılımı, işten çıkarma gibi birçok konuyu içerebilir. Zımnı sözleşmeleri yazılı sözleşmelerden ayıran, zımnı sözleşmelerin tarafları bağlayan yasal bir boyutunun olmaması ve yazılı yapılmamasıdır (Arnott vd. 1988: 1046).

Zımnı sözleşme teorisi, ücretlerin katılığını ve işsizliği; risklerden kaçınmak isteyen işçiler ile riske karşı daha tarafsız olan firmalar arasında çıkar ilişkisine dayanan gayri resmi sözleşmelere dayanarak açıklamaktadır (Öztürk 2005: 45). Emek piyasalarında işçi ve işveren taraflarının riskler karşısında farklı güçleri olduğu belirten teorisinin çıkış noktası; çalışanların konjonktürel dalgalanmalar karşısında gelirlerini koruma ihtiyacı içinde olduklarıdır (Azariadis 1975: 1200). Risk alma konusunda işçilerin isteksizliği ve dezavantajları karşısında, daha çok gelir ve deneyime sahip olan firmalar nispeten daha avantajlı bir konumdadır. Konjonktürel dalgalanmaların, tek gelirleri "ücret" olan pek çok çalışanı olumsuz etkilemesine karşılık, firmalar güçlerinden dolayı krizleri daha kolay atlatabilmektedirler (Baily 1974: 37). İşçiler, konjonktürel dalgalanmalar karşısında gelirlerinin korunmasını (sigortalanması) talebi içindedirler. Bu durumun farkında olan firmalar, ücret ve



istihdam politikalarını oluştururken, çalışanların bir miktar riskine ortak olma karşılığında işçilere daha az ücret ödemeyi önermektedirler (Stiglitz 1984: 5-6).

Diğer bir ifade ile Zımni Sözleşme Teorisine göre taraflar arasında, riskin ortak olarak paylaşıldığı bir sigortacılık mantığı hakimdir. Firmalar, normal zamanlarda çalışanlarına piyasa denge ücretinin altında bir ücret ödeyerek bir nevi sigorta primi kesmektedirler (Baily 1974: 38; Rosen 1985: 1145-1146). Ödedikleri prim karşılığında çalışanlar kriz dönemlerinde ücret ve istihdam garantisi elde ederlerken firmalar piyasa ücretinin altında ödeme yaparak; “ücret avantajı” elde etmektedir. Diğer yandan işçilerin ücret dalgalanmaları ile yaşanacak işgücü devri maliyetlerinden kurtulmaktadırlar. Yapılan zımni sözleşme ile firmalarca ücretlerin ve istihdamın sabit kalması garanti edilmektedir (Holmstrom 1983: 24; Hendrix 1984: 32-33-36; Arnott vd. 1988: 1046- 1047; Lindbeck ve Snower 1989: 16; Akyıldız 2010: 137-138).

Tarafların verdiği sözleri tutmaması durumunda yapılacak yaptırımlar, yapılan sözleşmenin resmi bir dayanağı olmaması nedeniyle bir belirsizlik yaratmaktadır. Tarafların anlaşmaya sadık kalmasının en önemli nedeni, her iki taraf içinde işgücü devrinin maliyetleri olarak gösterilebilir. İşgücü mobilitesi maliyetli ve psikolojik açıdan da zor bir süreçtir. Çalışanlar için, işgücü devri maliyetlerine katlanmaktansa bir miktar ücret azalışına razı olmak, daha karlı görülmektedir. Firmalar da işgücü devri maliyetleri yanında, sözleşmeye aykırı davranarak, “güven vermeyen” bir görüntü yaratması daha sonraki işgücü alımlarında dezavantaj yaratacaktır (Azariadis ve Stiglitz 1983: 5-6). Firmaların çalışanlarla yaptığı risk paylaşımı, bir anlamda reklam görevi üstlenerek, çalışanları çekmenin ucuz ve karlı bir yolu olarak görülmektedir. Anlaşmanın yaşama geçmesi halinde, firmalar kriz dönemlerinde, “güvenilirliklerini” kaybetmemek için istihdam ve ücret garantilerini yerine getirmektedirler (Baily 1974: 37). Ücret ve istihdam düzeyini katılaştıran zımni sözleşmeler, istihdam hacmini tam rekabet piyasalarında olması gereken düzeyin üzerine çekerek bir miktar işsizliğe neden olmaktadır. Bu anlamda teorinin işsizlik ve ücret katılığını kısmen aydınlattığı düşünülmektedir (Akyıldız 2010: 138).

Zımni Sözleşme Teorisinin, ücret katılıklarını açıkladığı ancak işsizlik olgusunu açıklayamadığı yönünde eleştiriler mevcuttur (Arnott vd. 1988: 1046). Bu eleştiri yapanlar, işsizliğin esas sebebinin taraflar arasında eksik bilgi sebebiyle

piyasa dengesini bozan sözleşmeler yapılması olduğunu görmekteyiz (Grossman ve Hart 1983: 123). Önerdiği ücreti, bir sigorta primi olarak gören işveren, dışarıda ne kadar ücret teklif edildiği ile ilgili kapsamlı bilgi sahibi olmadığından mümkün olduğunca yüksek bir miktar önererek, işçileri kendine çekmeye çalışmaktadır (Arnott vd. 1988: 1047). Ancak işçiye ödenen ücretin marjinal ürün gelirini aşması durumunda piyasada işsizlik meydana gelmektedir (Grossman ve Hart 1981: 307). Yapılan eleştirilere rağmen, Zımnî Sözleşme Teorisi, ücretler yanında işsizlikle ilgili yorumlamalarda da sıklıkla kullanılan bir teoridir.

#### **1.4.2.3.4. İçerdekiler- Dışarıdakiler Teorisi**

1980'li yıllarda işsizlik konusunu Keynesyen bir bakış açısı ile yeniden yorumlayan teorilerden bir diğeri; İçerdekiler- Dışarıdakiler Teorisidir. Teori; piyasada daha düşük ücretle çalışmaya hazır gönülsüz işsizler olmasına rağmen, neden ücretlerin ve işsizliğin düşmediğini açıklamaya çalışmaktadır. Mevcut çalışanlara “içerdekiler”, işsizler ve kayıt dışı çalışanlara ise “dışarıdakiler” adını veren teori (Lindbeck ve Snower 1985: 1-2), açıklamalarını dört temel varsayım çerçevesinde gerçekleştirmektedir. İlk varsayıma göre işgücü devri halinde firmalar, çalışanlarına yükleyemeyecekleri bir maliyetle karşılaşmaktadırlar. İkinci varsayıma göre “içerdekilerin”, piyasada üstünlük sağlayacakları bir pazarlık güçleri mevcuttur. Üçüncü varsayım, firmada uzun süre çalışanların, işgücü devir maliyetleri ve ücret pazarlığı güçlerinin arttığı yönündedir. Son varsayıma göre ise istihdamla ilgili kararları firmalar tek başlarına vermektedirler (Lindbeck ve Snower 2001: 166-167).

Varsayımlar çerçevesinde içerdekilerin, daha düşük ücretle çalışmaya hazır olan dışarıdakilerle değiştirilememesinin iki önemli sebebinden bahsedilmektedir. Birincisi, ücretlerin düşürülmesi, sosyal normlar gereği kabul edilmemektedir (Lindbeck ve Snower 1985: 1). Mevcut bir çalışanı (içerdekini) çıkarıp, yerine daha düşük ücretle birini almak (dışarıdaki), mevcut işçilerce tepki ile karşılanarak, üretim sürecindeki çalışma barışını bozacaktır. Firma içinde eğitim sürecini yöneten “içerdekiler”, kendi yerlerine geçme potansiyeli olan işçilerin daha düşük ücretlerle işe alınmasına tepki vermektedirler. Diğer yandan düşük ücretle ile alınan bir işçinin, işbaşında eğitim süreci tamamlandığında, talep ettiği ücreti yükseltmesi oldukça muhtemeldir (Lindbeck ve Snower 1988a: 167).

Dışarıdakilerin tercih edilmemesinin ikinci nedeni olarak ise teori, ücret seviyesinin “içerdekiler” tarafından belirlenmesini göstermektedir. Piyasa dışında bir gücün ücretleri belirlediği görüşü ile diğer birçok ücret teorisinden ayrılan içerdekiler-dışarıdakiler teorisi; “içerdekiler”in pazarlık gücünün, piyasadan bağımsız olarak ücretleri belirleyebilme gücü olduğunu savunmaktadır (Lindbeck ve Snower 1985 1-2; Lindbeck ve Snower 1988b: 62; Graafland 1992: 583). İçerdekiler, bilgi ve deneyimleri dolayısıyla zor ikame edildiklerinden, ücret pazarlığı konusunda avantaj kazanmaktadırlar (Lindbeck ve Snower 1988a: 168; Balcı 1999: 80). Ayrıca; işten çıkarma, işe alma, işgücünün eğitimi gibi pek çok maliyet, işgücü devrini güçleştirmektedir. “Dışarıdakileri” daha az cazip hale getiren devir maliyetleri, firmaları “içerdekilerle” ücret pazarlığı yapmaya itmektedir (Lindbeck ve Snower 1985: 2; Lindbeck ve Snower 1989: 68; Lindbeck ve Snower 2001: 165). İkamelerinin zor olması ve işgücü devri maliyetleri, içerdekilere piyasa dışında ücretleri belirleyebilme gücü kazandırmaktadır.

Dolayısıyla, teori hali hazırda daha düşük ücretle çalışmaya hazır olan işsizler olmasına rağmen ücretlerin düşmemesi ve işsizliğin olmasını “içerdekilerin” pazarlık gücüne bağlamaktadır. Daha düşük ücretle bir işsizi işe almak, sosyal normlar ve devir maliyetleri nedeniyle tercih edilmezken, firmalar mevcut işsizlerin razı olduğundan daha yüksek bile olsa ellerindeki çalışanları muhafaza etmeyi daha karlı bulmaktadırlar.

#### **1.4.2.3.5. Etkin Ücret Teorisi**

1960’larda Yeni Keynesyen iktisatçıların ortaya attığı “Etkin Ücret Teorisi” günümüz işsizliğin açıklanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Ücret farklılıkları (Stiglitz 1984: 1) ve ücret katılığının nedenleri (Bradley 2007: 167) cephesinden işsizliği yorumlayan teori, işsizliğin nedeni olarak; ücret farklılıklarını ve piyasada daha düşük ücretle çalışmaya hazır işsizlere rağmen, ücretlerin düşmemesini göstermektedir (Ataman 1998: 68).

Keynes, ücretlerin düşme yönünde katı olduğunu belirtirken, nedenleri hakkında ayrıntılı bir yorum getirmemiştir. Keynes’in boşluğunu doldurmaya çalışan Etkin Ücret Teorisi, ücretlerin aşağı yönde katı olmasını; “işçilerin fiziksel sağlıkları ve üretkenliklerinin, ücretin bir fonksiyonu” olmasıyla açıklamaktadır (Stiglitz 1984:

42). Diğer bir ifade ile verimlilik artışı ile ücretler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu savunulmaktadır (Leibenstein 1957: 94-96; Katz 1986: 235). Bu nedenle teori, piyasa denge ücret düzeyinin üzerinde ücret ödeyerek, çalışanlarının daha sağlıklı ve verimli olacağını ifade etmektedir (Raff ve Summers 1987: S57; Kaytancı 2010: 94). Üretkenliği arttırdığına inanılan ve olan ve piyasa denge ücret seviyesinin üzerinde olan bu ücrete “etkin ücret” denmektedir (Biçerli 2007: 188; Biçerli 2011: 190).

Teoriye göre etkin ücretler, firmaların doğrudan maliyetlerini artırır gibi görünmekle birlikte; dolaylı olarak toplam gelirleri arttırmaktadır. Piyasa seviyesinin üzerinde ücret alan çalışanların gerek motivasyonları gerekse işlerini kaybetmeme çabaları, verimlilik artışı ile sonuçlanmaktadır. Yüksek verimlilik işgücü devrini azaltarak, firmanın işgücü devir maliyetlerini en aza indirmektedir. Diğer yandan daha yüksek ücretlerin yapıldığı firmalara başvuran işçilerin daha kalifiye işçiler olacağı ve toplam üretkenliği arttıracığına inanılmaktadır (Yellen 1984: 200).

Toplam gelirleri arttıran bu gelişmeler, neden üretkenliğin yüksek ücretlerin bir fonksiyonu olduğunu açıklamaktadır (Raff ve Summers 1987: S58). Tarihte Henry Ford’un<sup>7</sup> 1914’de çalışanların verimliliğini arttırmak için ücretleri 2.14 dolardan 5 dolara çıkarması, etkin ücret teorilerini destekleyen canlı bir örnek olarak tarihe geçmiştir. Ford’un ücretleri arttırması ile birlikte işgücü devirleri azalmış ve işçilerin moralleri yükselmiş, karlılık ve üretkenlikte de artış yaşanmıştır (Raff ve Summers 1987: S60; Topalhan 2012: 224).

Etkin ücretlerin bahsedilen faydaları neticesinde firmalar, piyasada daha düşük ücretle çalışmaya razı işsizler olmasına rağmen kar maksimizasyonu sağladıkları yüksek ücretleri ödemeye devam etmektedirler. Bu durum işsizliğin olduğu bir ekonomide neden ücretlerin düşmediğini açıklamaktadır. Daha düşük bir ücretle çalışacak olan işçinin işgücü maliyetleri yanında, toplam gelirleri de düşüreceği savunulmaktadır (Stiglitz 1984: 42). Diğer bir ifade ile Etkin Ücret Teori; gönülsüz işsizliğin nedenini, firmaların kar hırsına dayalı ücret politikalarına bağlamaktadır.

<sup>7</sup> Henry Ford, 1914’de dünyanın en popüler otomobilini üretirken, şirketin bütün çalışan nitelikli işçilerine günlük sekiz saat çalışmaları karşılığında ödediği ücreti 5 dolara çıkarmıştır. Günde dokuz saatlik bir çalışmayla 2.34 dolar alan işçilere verilen bu zam, firmanın o dönemki karının yarısına karşılık gelmekteydi. Henry Ford’un etkin ücret uygulaması kısa sürede karşılığını verdi. 1913 yılında % 370 olan işgücü devri oranı, 1914’de % 54’e, 1915’de % 16’ya düşmüştür. İşçilerin devamsızlık oranı % 10’dan % 2.5’e; işten çıkarmalar ise, % 0.1’ e kadar düşmüştür. Yükselen ücretlere rağmen karlarda da bir artış gözlenmiştir (Biçerli ve Gündoğan 2003: 80).

İşsizlikle ilgili bütün teoriler, değişen koşullar çerçevesinde işsizlik sorununa bir yorum getirmek amacı taşımaktadırlar. Her teori işsizliğin farklı bir boyutunu ele alarak, temelde farklı bir işsizlik kaynağını açıklamaktadır. Gelişmişlik düzeyleri, işgücü piyasalarının yapıları, konjonktürel değişiklikler gibi değişkenler, işsizliğin çözümüne yönelik politikaları da etkileyeceğinden işsizliğin türlerinin belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu kısımda işsizliğin türleri incelenmektedir.

### **1.4.3. İşsizlik Türleri**

“İşsizlik” başlığı, temel bir sosyo-ekonomik sorun olarak her ülkede sabit olmakla birlikte, işsizliğin etki alanları, türleri ve sonuçları farklılaşmaktadır. İşsizlik sorununun çözümünde aranacak politikalar, işsizliğin nedenleri ve türleri açısından farklılık gösterdiğinden işsizliğin sınıflandırılması büyük önem taşımaktadır. Ancak işsizliğin tanımı gibi türleri konusunda da, tek ve mutlak bir sınıflandırma yapmak güçtür. İşsizliği derece yönünden, irade yönünden, süre yönünden sınıflandıran yazarlar görülmekle birlikte en yaygın olan sınıflandırma “açık” ve “gizli” işsizlik ayrımıdır (Gündoğan ve Biçerli 2004: 205; Işığışok 2011: 66-67).

#### **1.4.3.1. Gizli İşsizlik**

Gizli işsizliğin incelenmesi 1900’lü yılların başına kadar uzanmaktadır. Bir işsizlik türü olmasına karşın özel bir durum ifade eden gizli işsizlikte, esasen birçok işsizlik tanımında yer alan “bireyin işi olmaması” kriteri sağlanmamaktadır. Birey, “çalışmasına” karşılık işsiz olarak nitelendirilmektedir. Fiilen işsiz olan ve iş arayan kimse olmamasına karşılık, o bireyi işten çektiğinizde geri kalan işçilerle aynı üretim seviyesi devam etmektedir (Zaim 1997: 176-177). Diğer bir deyişle, çalışmakta olan bireyin marjinal verimliliği sıfır veya sıfıra yakındır (Korkmaz ve Mahiroğulları 2007: 39).

Robinson gizli işsizliği; “özellikle işsizlik yardımlarının düzensiz ve yetersiz olduğu toplumlarda, düzenli bir iş bulamayan bireylerin zamanlarını mümkün olduğunca faydalı işlerde geçirmeleri, ancak kendi mesleklerinde olduğu kadar verimli ve üretken olamamaları durumu” olarak tanımlamıştır (Robinson 1936: 225-226). Birleşmiş Milletler bir raporunda gizli işsizliği; koşulların uygun olması

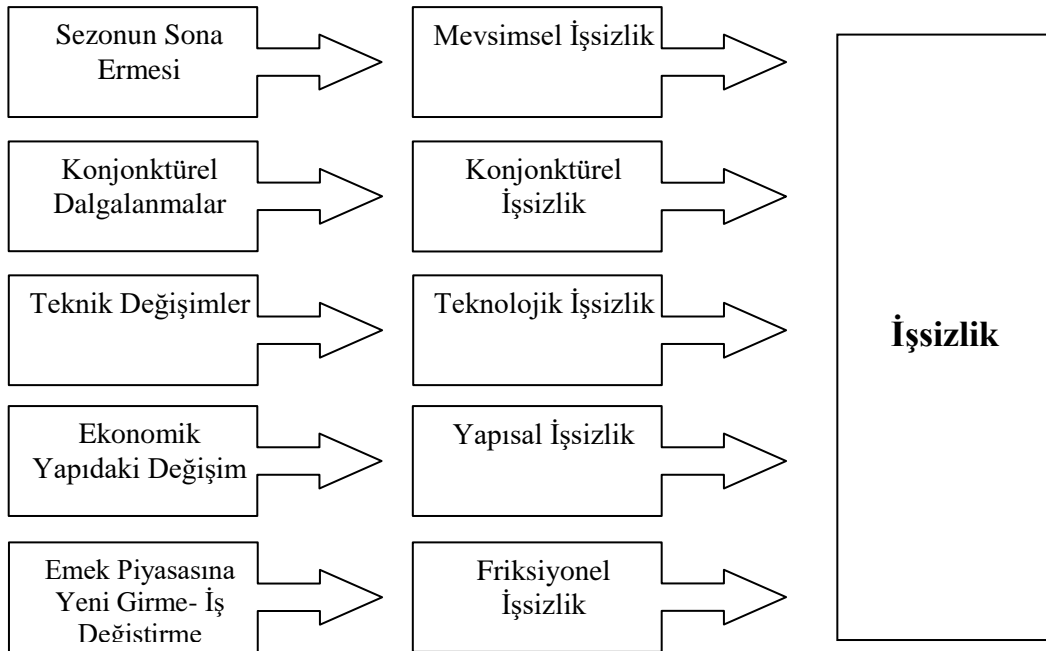
durumunda, tarım işgücünün marjinal verimliliğinin sıfır olması durumu, olarak tanımlamıştır (Işığışok 2011b: 92-93).

Gizli işsizlikte, üretim kapasitesine oranla fazla miktarda işçi istihdamı söz konusudur. Gereğinden fazla kişinin istihdam edilmesi, yeterli verimli iş sahaları açılmaması sonucu yapısı gereğii gizli işsiz barındırmaya müsait bazı sektörlerde yapay istihdama neden olmaktadır. Özellikle tarım sektöründe, devlet dairelerinde, geleneksel aile işletmelerinde ve sosyal ilişkilerin etkin olduğu geleneksel el sanatları bünyesinde çok görülen bir işsizlik türüdür (Şahin 2006: 297). Bu tür işlerde fazla olan işçileri işten aldığımızda verimlilikte bir düşme olmayacağı gibi bazı durumlarda fazla kişilerin çıkarılmasıyla verim artışı bile sağlanmaktadır (Serter 1993: 15).

#### **1.4.3.2. Açık İşsizlik**

Gizli işsizliğin aksine, açık işsizlikte aktif olarak iş arayan bireyler mevcuttur. Açık işsizlik, genel geçer işsizlik tanımlarında bahsedilen, dünyada ILO ve OECD, ülkemizde ise TÜİK'in tanımlamasını yaptığı, işsizlik oranları hesabında dikkate alınan işsizlik türüdür. Daha açık bir ifade ile çalışma istek ve yeteneğinde olmasına rağmen, cari ücret düzeyinden niteliklerine uygun iş bulamama durumudur (Gündoğan ve Biçerli 2003: 206).

Açık işsizliğı nedenlerine göre farklı başlıklar altında incelemek mümkündür. Literatürde farklı isimlerde ve sayılarda sınıflandırmalar bulunmakla birlikte en yaygın olan beş tanesi; yapısal işsizlik, arızı işsizlik, konjonktürel işsizlik, mevsimlik işsizlik ve teknolojik işsizliktir (Lordoğlu 1985: 84-85; Zaim 1997: 179; Lordoğlu vd. 1999: 284; Korkmaz ve Mahiroğulları 2007: 33-37). İşsizliğin nedenlerini ve hangi tür işsizliğe yol açtıkları Şekil 1.2'de gösterilmektedir.

**Şekil 1.2. İşsizliğin Nedenleri ve Türleri**

**Kaynak:** Willke'den aktaran Aydın, Murat. *Türkiye'de Vergileme ve İşsizlik*, Ijopek Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 12,(Friksiyonel İşsizlik yazar tarafından eklenmiştir).

İşsizliğe neden olan faktörler, aynı zamanda işsizliğin etki alanını ve süresini de belirlemektedir. Az gelişmiş/ gelişmekte olan ülkelerde ekonominin yapısından kaynaklanan işsizlik türleri daha çok görülürken, gelişmiş ülkelerde toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizlik türleri etkili olmaktadır. Özellikle ekonominin tarımsal faaliyetlere dayandığı az gelişmiş ülkelerde, endüstri ve hizmet sektörüne doğru yaşanan geçişte yeterli istihdam yaratılamamakta ve işsizlik meydana gelmektedir (Aydın 2013: 13). Sürelerine ve etki alanlarına göre işsizlik türleri aşağıdaki Tablo 1.1'de gösterilmektedir.

**Tablo 1.1. Sürelerine ve Etki Alanlarına Göre İşsizlik Türleri**

	KİSMİ	YAYGIN
<b>GEÇİCİ</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Arızı (Friksiyonel) İşsizlik</li> </ul>	Dönemsel: <ul style="list-style-type: none"> <li>Mevsimlik İşsizlik</li> <li>Konjonktürel İşsizlik</li> </ul>
<b>SÜREKLİ</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Bölgesel ve sektörel düzeyde İşsizlik</li> <li>Teknolojik İşsizlik</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Yapısal işsizlik</li> <li>Sürekli Durgunluk</li> </ul>

**Kaynak:** Ülgener, Sabri F. *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*, Der Yayınları, İstanbul, 1991, s.115.

Aşağıdaki daha ayrıntılı olarak anlatılan işsizlik türleri, aynı zamanda “açık işsizlik” türleridir. Bazı işsizlik türleri kısmı alanda kısa süreli etkili olurken bazıları uzun süreli ve ekonominin tamamında etkili olmaktadır. Mevsimlik ve arazi işsizlik, nispeten kısa süreli etkili olurken, yapısal, teknolojik ve konjonktürel işsizlik daha uzun süreli etkili olmaktadır.

#### **1.4.3.2.1. Yapısal İşsizlik**

Ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümler, tüketicilerin talep yapısında ve üretim teknolojilerinde değişim meydana getirmektedir. Yaşanan değişim sonrasında piyasadaki açık işlere mevcut işgücünün nitelikleri yetersiz kalmaktadır (Zaim 1997: 189; Gündoğan ve Biçerli 2004: 207). Diğer bir ifade ile açık işlerin gerektirdiği vasıflar ile iş arayanların sahip olduğu vasıflar birbirinden farklıdır (Parasız 2006a: 436). Dolayısıyla piyasada “iş arayanlar” ile “işçi arayanlar” aynı anda bulunmasına rağmen, bir araya gelememektedirler (Biçerli 2005: 439).

İşgücü piyasasındaki eşleşmeleri zorlaştıran nedenler; ekonomik büyüme, endüstriyel ve teknolojik gelişmeler, kaynakların tüketilmesi, uluslararası rekabetin şiddeti, talep yapısındaki ani değişiklikler ve ücret katılıklarını arttıran kamu politikaları olabilir (Lordoğlu vd. 1999: 288; Parasız 2006 a: 436). Açık işler ile işsizlerin bir araya gelememesinin bir diğer nedeni coğrafi olarak farklı bölgelerde bulunmalarıdır. Bilgi akımı eksik olduğu için iş arayanlar başka yerlerde kendilerine uygun iş imkanları hakkında fikir sahibi olamamaktadır. Diğer yandan bilgi sahibi olsalar bile, göçün doğrudan ve psikolojik maliyetleri, mobilite önünde engel oluşturmaktadır (Biçerli 2005: 441; Korkmaz ve Mahiroğulları 2007: 35). Bu nitelikleri itibarıyla yapısal işsizlik uzun süreli ve önlenmesi en zor olan işsizlik türüdür. Değişime ayak uydurmakta zorlanan ve esnek olmayan gruplar arasında yoğunlaşmaktadır. İşgücünün vasıf ve eğitim düzeyi arttıkça yapısal işsizlik oranlarında azalış görülmektedir (Ören 2011: 57).

Yapısal işsizliğe neden olan diğer bir faktör üretim teknolojisinde yaşanan değişimlerdir. Bazı yazarlar, teknolojik gelişmeleri yapısal işsizlik bünyesinde değerlendirirken (Lordoğlu vd. 1999: 288; Biçerli 2011: 450; Gündoğan ve Biçerli 2004: 208), bazıları ise mücadele yolları bakımından farklı nitelikler taşıdığını belirterek ayrı bir başlık altında incelemektedir (Zaim 1997: 182; Korkmaz ve Mahiroğulları 2007: 36; Bozdağlıoğlu 2008: 48; Işığışok 2011: 72).



#### 1.4.3.2.2. Teknolojik İşsizlik

Üretim sürecinde işgücünün yerine kullanılabilir teknik gelişim sonucu, sermaye yoğun üretim süreçlerine geçiş ile yaşanan işsizliğe; “teknolojik işsizlik” denmektedir. Diğer bir ifade ile üretim faktörlerinden birbiri yerine ikame edilebilen işgücü ve sermayenin, teknolojik gelişmeler nedeni ile işgücünün aleyhine olacak şekilde değişimi sonucunda oluşan işsizlik türüdür. Keynes, teknolojik işsizliği; emek kullanımından tasarruf etmek için keşfedilen yöntemlerin hızının, bu alanlarda kullanılacak işgücü için kullanım alanı bulma hızını aşması durumunda doğan işsizlik olarak tanımlamaktadır (Keynes 2012: 24-25).

Sürekli yenilenen teknolojiler ve daha gelişmiş makineler, daha az sayıda ve nitelikli insan gücü ile üretim yapmaya imkan tanımaktadır. Vasıfsız işgücüne olan talebi azaltan, hatta bazı mesleklerin tamamen ortadan kalkmasına neden olan değişim süreci, bazı yeni mesleklere ve nitelikli işgücüne talep yaratmaktadır. Örneğin; günümüzde montaj hattı işçileri, telefon operatörleri, stenografar, terzilere olan talep azalırken, bilgisayar, robot bakım işleri, bilgi operatörleri gibi nitelikli işçilere olan talep artmıştır (Biçerli 2005: 442).

Gelişmiş ülkeler, sahip oldukları teknoloji gücüyle işsiz kalan işgücüne daha kolay yeni istihdam alanları yaratabildiği için, teknolojik işsizlik az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere daha çok yaşanan bir işsizlik türüdür. Teknolojik ilerlemeden önce bir iş sahibi olan ya da gizli işsiz olan bireyler, teknolojik gelişimin ardından açık işsiz durumuna düşmektedirler. Kişiler, yeni teknolojilere adapte oluncaya ya da mesleki eğitime tabi tutuluncaya kadar işsiz kalmaktadırlar. Bu nedenle az gelişmiş ülkelere, teknolojik işsizliğin sonuçları daha ciddi boyutlarda hissedilmektedir (Erol 2012: 52).

#### 1.4.3.2.3. Arızı (Friksiyonel) İşsizlik

Genel olarak gelişmiş batı ekonomilerinin işsizlik tanımları içinde yer alan, arızı işsizlik kavramı 1970’li yıllarda ortaya çıkmıştır. Geniş bir alanı ilgilendirmeyen ve emeğin dolaşımından kaynaklanan, geçici bir işsizlik türüdür. En önemli kaynağını işgücü piyasalarına yeni giriş yapan gençler oluşturmaktadır (Gök 2004: 36). Diğer yandan daha iyi ücret, güvence, ortam gibi arayışlar için, mevcut

işlerinden ayrılıp, yeni bir iş arayanların yaşadığı işsizlik türü de arızı işsizlik türüne girmektedir (Lordoğlu 1985: 85).

Arızı işsizlik; eksik bilgi ve emek mobilitesinin önündeki engeller gibi, işgücü piyasasını diğer piyasalardan ayıran kendine özgü özellikleri ile açıklanmaktadır. İşgücü piyasalarında tam bilginin olmaması, piyasada iş arayanlara uygun işlerin mevcut olmasına rağmen, eşleşmelerine kadar geçen sürede işsizlik yaşanmasına neden olmaktadır (Sharp vd. 1994: 309; Koray 2000: 142). Diğer yandan piyasada tam bilgi olduğu varsayılsa bile emek göçünün doğrudan ve psikolojik maliyetleri emek mobilitesini güçleştirmektedir (Türkbal 2000: 349; Şahin 2006: 295).

Arızı işsizlik, piyasalarda her zaman var olan ve esasen sağlıklı işleyen bilgi ağının ve sağlıklı bir ekonominin göstergesi olan bir işsizlik türüdür. Diğer bir ifade ile diğer işsizlik türlerinin aksine ekonomiye maliyet yerine fayda sağlamaktadır. Kendi vasıf ve becerilerine daha uygun bir iş aramak için bir süre işsiz kalan birey, kendisine daha uygun bir işe yerleşmesi durumunda üretime daha fazla katkıda bulunacaktır. Arızı işsizliğin sifıra inmesi emek mobilitesinin de sifıra ineceği anlamına gelmektedir. Bu durum emek faktörünün üretim kolları arasında optimal dağılımını engelleyeceği için istenen bir durum değildir (Gündoğan ve Biçerli 2003: 206). Bu nedenle makul bir düzeyde kalmak koşuluyla arızı işsizlik ekonomiye faydası olan bir işsizlik türüdür (Ünsal 2011a: 431).

#### **1.4.3.2.4. Konjonktürel İşsizlik**

İşgücü piyasalarında geçici olarak görülen diğer bir işsizlik türü de konjonktürel işsizliktir. Ekonomik hayat zaman zaman çeşitli değişikliklere bağlı olarak dalgalanmaktadır. Ekonominin genişleme dönemlerinde talep ve yatırımların artması, yeni istihdam olanakları yaratırken, daralma dönemlerinde azalması, işsizliğe neden olmaktadır (Lordoğlu 1986: 86; Biçerli 2005: 444; Işığışok 2011: 79; Ünlüönen ve Tayfun 2011: 206; Şahin 2006: 296). Diğer bir ifade ile talebi azalan bazı malların üretilmemesi, o alanda çalışan işçilere olan talebi de azaltarak, işsiz kalmalarında neden olmaktadır. Ekonomik yapıda meydana gelen bu dalgalanmaların yarattığı işsizliğe “konjonktürel işsizlik” adı verilir.

Modern endüstri toplumunun ve kapitalist sistemin doğal bir sonucu olarak kabul edilen bu işsizlik türü, konjonktürel dalgalanmalar sonucu, piyasada yeterince

açık iş olmamasından kaynaklanmaktadır. Kapitalizmin doğasına uygun olan aşırı özendirilmiş tüketim mekanizmaları sürekliliğini yitirirse, ekonominin istihdam kapasitesi zayıflamaktadır (Lordoğlu 1986: 86; Lordoğlu ve Özkaplan 2003: 397). Konjonktürel işsizliğe neden olan başlıca diğer sebepler; ihracat için üretim, piyasaların şeffaf olmaması, kitle üretimi, dolaylı üretim süreci olarak sayılabilir (Zaim 1997: 189). Dayanıklı mal üreten endüstri kollarında daha etkili olan bir işsizlik türüdür. Ekonominin sadece belli kesimlerinde değil, çok sayıda sektörde gözlenebilen konjonktürel işsizlik, süre olarak geçici işsizlikten uzun, yapısal işsizlikten kısadır (Gündoğan ve Biçerli 2003: 208)

#### **1.4.3.2.5. Mevsimlik İşsizlik**

Emek talebindeki dalgalanmalar sonucu meydana gelen işsizlik türlerinden bir diğeri mevsimlik işsizliktir. Ancak bu dalgalanmalar, konjonktürel işsizlikteki gibi önceden belirlenemeyen değil, mevsim koşulları ve değişimlerine bağlı olarak yıl boyunca sistematik olarak gerçekleşen dalgalanmalardır (Biçerli 2005: 453). Bazı sektörlerde, üretimin ve talebin mevsimsel olarak arttığı dönemlerde istihdam sağlanırken, düştüğü dönemlerde çalışanlar bir sonraki döneme kadar işsiz kalmaktadırlar.

Mevsimlik işsizliğin iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birincisi; hava koşulları ve mevsim değişimleri sonucu üretimde yaşanan aksaklıklardır. Bu işsizlik türüne “arz yönlü mevsimlik işsizlik” adı verilir. İkincisi, hava koşulları ve mevsim değişikliklerinin üretilen bazı mal ve hizmet talebinde ortaya çıkardığı düşüşlerdir ve talep yönlü mevsimlik işsizlik olarak adlandırılmaktadır (Işığışok 2011a: 71; Işığışok 2011b: 2011: 88). Az gelişmiş ülkelerde üretim sürecinin tarıma dayalı olması nedeniyle, mevsimlik işsizlik arz yönlü iken, gelişmiş ülkelerde talep yönlüdür.

Mevsimlik işsizlik daha çoğunlukla tarım sektöründe görülen bir işsizlik türüdür. Az gelişmiş ülkelerde ekonominin tarıma dayalı olması ile gerçekleşirken, gelişmiş ülkelerde bayram, yılbaşı, yaz nedeniyle talep yapısına bağlı olarak sezonluk ve dönemlik işsizliğe rastlanmaktadır. Tarım sektörü yanında turizm, inşaat ve tekstil sektörleri de mevsimlik işsizliğin yoğun olarak yaşandığı sektörlerdir (Lordoğlu 1986: 89; Işığışok 2011a: 72).

## İKİNCİ BÖLÜM

### İŞSİZLİĞİN PSİKO-SOSYAL SONUÇLARI

İşsizlik, sadece ulusal ekonomileri etkileyen bir kavram değil, aynı zamanda bireylerin finansal durumunu ve refahını etkileyen önemli bir süreçtir. Bir iş sahibi olmak bireylere düzenli bir gelir yanında bir takım psiko-sosyal faydalar da sağlamaktadır. Sosyal bir varlık olan insan için iş, yaşamlarını anlamlı ve düzenli kılan, vazgeçilmez bir değer ve beklentidir (Elliott 1997: 479). Yaşamın sürdürülebilmesi gerekli istek, güdü ve gereksinimler, işin sağladığı maddi ve manevi kazanımlarla gerçekleştirilebilmektedir.

Bireyler çalışmadıkları dönemde kendilerini “faydasız” hissetmekte, alım gücünün düşmesi ile birlikte kendileri yanında aileleri de işsizliğin sonuçlarından etkilenmektedir. Bu yönüyle işsizlik stresten fizyolojik hastalıklara, psikolojik sorunlardan ailevi sorunlara kadar geniş bir çerçevede sorunları da beraberinde getirmektedir (Kumaş 2001: 96). Diğer yandan işsizliğin uzun sürmesi kişilerin işle ilgili yetenek ve hünelerinin körelmesine ve kendilerine olan güvenlerinin azalmasına neden olmaktadır (Hoare 2007: 2). İş arama motivasyonlarına ve davranışlarına yansıyan bu durum neticesinde bireyler işgücü piyasalarının dışına itilmekte ve işsizlik süreci içinden çıkılmaz bir hal almaktadır.

Bu bölümde öncelikle işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını açıklayan teoriler ele alınmıştır. Daha sonra işsizliğin psiko-sosyal sonuçları; Psikolojik (psişik), toplumsal- davranışsal ve fizyolojik (somatik) olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Bu sonuçları etkileyen demografik değişkenler, finansal durum, sosyal destek, özsaygı gibi faktörler ayrıca ele alınmıştır.

#### 2.1. İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarını Açıklamaya Yönelik Teoriler

İşsizliğin psikolojik sonuçlarını açıklamaya yönelik ortaya atılmış teoriler mevcuttur. Bu teorilerden bazıları özel olarak işsizliğin psikolojik sonuçlarını açıklamak üzerine kurulmuştur. Bazıları ise esas olarak “benlik” ile ilgili temeller üzerine kurulmuş olup, çeşitli yazarlarca işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını

açıklamak için de kullanılmıştır. Özel olarak işsizliğin psikolojik sonuçlarını açıklamak için türetilmiş teoriler; Evre Teorisi, Yoksunluk Teorisi, Warr'ın Vitamin Modeli, Sınırlandırılmış Aracılık Teorileridir. Öğrenilmiş Çaresizlik Teorisi, Beklenti-Değer Teorisi, Yaşam Boyu Gelişim Teorisi, Atfetme Teorisi, Sosyal Bilişsellik ve Öz Yeterlik Teorisi ve Stresle Başa Çıkma Teorileri ise işsizliğe uyarlanmış teorilerdendir.

### **2.1.1. Özel Olarak İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarını Açıklayan Teoriler**

Endüstri ve örgüt cephesinden ortaya atılan bazı teorilerde çalışma bir erdem olarak görülmüştür. Jahoda'nın Yoksunluk Teorisi ve Warr'ın Vitamin Modeli bu teorilere en güzel örneklerdendir. Yazarlar teorilerinde işsizliğin ve istihdamın akıl sağlığı, psikolojik refah ve davranış üzerindeki etkilerinin analizi konusunda önemli katkılar yapmıştır.

İşsizliğin sonuçlarına yönelik analizlere katkı veren bu teorilerde, işsizliğin nedenleri, sonuçları ve işsizlik sorununun çözümüne ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Teoriler, varsayımlarını yaparken bazı sorulara yanıt aramaktadır; İşsiz bir birey, kendini ne derece çaresiz ve kontrolü yitirmiş hissetmektedir?, İşsizlik bireyin kendine olan güvenini nasıl etkilemektedir?, İşsiz bireyler işsizliğin etkileri ile nasıl başa çıkabilmektedirler?, Hangi tür inanışlar işsizliğe verilen tepkileri etkilemektedir ve bu tepkilerin hangileri işsizliğin yaşam içindeki yerini etkilemektedir?, İşsiz birey iş bulmak için ne kadar çaba sarfetmektedir ve bu çabayı etkileyen faktörler nelerdir? gibi sorular teorilerin cevap aradığı sorulara örnek olarak verilebilir (Feather 1992: 316).

#### **2.1.1.1. Evre (Stage) Teorisi**

İşsizliğin psikolojik sonuçlarını açıklamaya yönelik olarak ortaya atılmış ilk teorilerden biri Evre Teorisidir. Eisenberg ve Lazarsfeld 1938 yılında yayınladıkları bir makale ile 2. Dünya Savaşı öncesinde işsizliğin psikolojik sonuçlarını özetlemişlerdir. Teori, işsizlik sürecine farklı bir bakış açısıyla yaklaşmış; işsizlik sürecini, işsizliğin sonuçları ve iş arama davranışı dışında inceleyerek literatüre katkı yapmıştır.

Yazarlar, işsizliğin duygusal yıkım ve mutsuzluğa yol açan sonuçlarını kişilik, sosyo-politik ve genç/ çocuklar açısından inceleyen ilk psikologlar olma özelliğini taşımaktadırlar (Darity ve Goldsmith 1996: 122). Çalışma sonucunda; “işsizlik süresinin” işsizlik sonrası psikolojik etkiler üzerinde önemli bir faktör olduğu belirlenmiştir. Konuyla ilgili yapılmış çalışmaları inceleyen yazarlar, işsizliğin psikolojik sonuçlarının üç farklı evre şeklinde ortaya çıktığını savunmuşlardır. Bu evreler; şok evresi, kötümserlik, ve kaderci evrelerdir (Eisenberg ve Lazarsfeld 1938: 377-378).

İşsiz kalan birey ilk olarak bir “şok evresi” yaşamaktadır. Henüz duygularını tam olarak hissedemeyen birey, bu evrede iş bulacağı konusunda iyimserdir ve iş aramaya devam etmektedir. İşsizlik sürecinin devamında bireyin iş arama çabaları olumsuz sonuçlandıkça, umutları kırılmaya ve kritik evre olan ikinci evreyi yaşamaya başlamaktadır. İkinci evre “kötümserlik” evresidir. İş arama çabalarının olumsuz sonuçlandığını gören bireyin iş arama motivasyonu düşmektedir. Süreç içerisinde yavaş yavaş iş bulamayacağı düşüncesi yerleşmekte, endişe ve stres duyguları artmaktadır (Eisenberg ve Lazarsfeld 1938: 378).

Kötümserlik evresinde iş bulmaya yönelik ümitleri tükenen bireyler, kendilerini yeteneksiz ve işe yaramaz hissederek, iş bulamamaları konusunda kendilerini suçlamaktadırlar. Artık kendi çabaları ile iş bulabileceklerine inanmayan bireyler, yaşamlarının kontrolünü “kader” ve “çevre” gibi kendileri dışındaki güçlerin etkisi altında hissetmeye başlamaktadırlar. Yaşamları üzerindeki kontrolü kaybettiklerine yönelik inanç, üçüncü evre olan “Kaderci evreye” geçişi beraberinde getirmektedir.

Kaderci evrede işsiz bireyin iş bulunacağına ilişkin umut ve inançları tükenmiştir. İş başvuruları olumsuz sonuçlanan bireyler, “öğrenilmiş çaresizlik” duygusuyla iş arama davranışını bırakmaktadırlar (Darity ve Goldsmith 1996: 123-124). Kanımızca yaşanan durum, çalışma ekonomisi literatüründe iş bulma ümitleri kalmadığı için iş aramayı bırakarak işgücü piyasası dışına itilen “gücenmiş işçi etkisine”<sup>8</sup> benzemektedir. Bireyler bu evrede duyarsızlaşarak, işsiz olmak “normal” bir durummuş gibi algılanmaya başlamıştır (Butchart 1997: 10). Kaderci evrede işsiz olmak bir kadermiş gibi algılayan birey, iş aramadığı gibi işsizliğin yarattığı olumsuz ruh halinden de kurtulmuştur.

<sup>8</sup> Gücenmiş İşçi Etkisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkn: (Biçerli 2011: 62; Tekeli 42- 49).

Evre Teorisini destekler biçimde, işsizliğin sonuçlarının evreler halinde meydana geldiğine yönelik sonuçlar bulan çalışmalar mevcuttur. 1938 yılında İngiltere’de işsizliğin toplum ve aile üzerindeki psiko-sosyal sonuçlarını inceleyen çalışmada, işsizliğin etkilerinin Evre teorisinde bahsedilen üç aşamadan geçtiği belirtilmiştir (Trust 1938: 144). Avusturya’da evlilik sürecinde işsizliğin etkileri incelenmiş ve etkiler; iyimserlik (şok), kötümserlik ve kadercilik aşamalarıyla uyumlu olarak meydana geldiği belirtilmiştir (Butchart 1997: 10).

1980 yılında, işsizliğin psikolojik sonuçlarını belirlemek üzere yapılan diğer bir çalışmada, işsizlik süresi ile psikolojik çöküntü arasında doğru yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada işsizliğin sonuçlarının evreler halinde ortaya çıktığı belirlenmiştir (Hepworth 1980: 143). 1986 yılında İngiltere’de bir grup işsiz erkeklerle işsizliklerinin farklı dönemlerinde görüşmeler yapılmıştır. İşsizliklerinin üzerinden ortalama 25 aylık bir süre geçenlerin durumdan eskisi kadar etkilenmedikleri ve işsizlik sürecine adapte oldukları tespit edilmiştir (Warr ve Jackson 1987: 1219).

Diğer yandan Evre Teorisinin öngördüğü şekilde sonuçlar elde etmeyen ampirik çalışmalar da mevcuttur. 1981 yılında işsizliğin sonuçları, mavi ve beyaz yakalı olarak çalışırken işsiz kalan bireyler üzerinde araştırılmıştır. Mavi yakalı ve idari- profesyonel statüde çalışırken işsiz kalan 20 işsizle yapılan görüşmeler sonrasında, her iki grup için de benzer etkiler meydana gelmiştir (Swinburne 1981: 47). Her iki grupta da işsizlik sonucu bir şok evresi yaşanmakla birlikte, idari-profesyonel statüde çalışırken işsiz kalanlar, kötümserlik ve kaderci aşamaları mavi yakalı işsizlerden farklı şekilde yaşamışlardır. Mavi yakalılara oranla daha eğitimli ve bilinçli olan bu işsizler içinde buldukları kötümser ruh halinin farkında olup, bilinçli bir karşı duruşla bu aşamanın olumsuz etkilerini bertaraf etmişlerdir (Swinburne 1981: 58).

1984 yılında yapılan diğer bir süreli araştırmada, 48 kişi işsiz kaldıkları ilk günden itibaren gözlenmeye başlanmıştır. Altı ay boyunca her dört haftada bir bireylerle psikiyatrik belirtiler, sosyal davranışlar, düşmanlık duyguları, kişilerarası ilişkiler, kendine güven gibi konular hakkında görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın sonuçları evre teorisini desteklememiştir. Evre Teorisine göre 6 ay sonunda bireylerin streslerinin azalması ve işsizlik durumuna alışmaları beklenirken, çalışma

sonucunda bireylerin streslerinin azalmadığı ve yeni durumlarına adapte olamadıkları görülmüştür (Stokes ve Cochrane 1984: 309- 318).

1987 yılında Evre Teorisi yeniden yorumlanarak ikinci bir Evre Teorisi ortaya atılmıştır. Yeni yorumda işsizliğin psikolojik sonuçlarının evreler halinde meydana geldiği kabul edilmekle birlikte yaşanan evrelerin farklı olduğu öne sürülmüştür. İkinci Evre Teorisinde evreler bireyin işini kaybetme tehlikesi ile karşılaşması ile başlamaktadır. İkinci evre ise bireyin “işsiz kalması” olarak nitelendirilmektedir. Bu evrelerde depresyon, strese bağlı fiziksel hastalıklar ve alkol, sigara, madde kullanımı gibi bazı olumsuz davranışlar beklenebilir. Savunma mekanizmaları güçlü olan, kaderci, tanrı inancı yüksek bireyler evrelerden daha az duygusal zararla çıkabilmektedirler (Kapuvari 2010: 86-87).

Teorinin yeni yorumunda üçüncü evre; işsizlik sürecinin ilk altı ayıdır. İşsizliğin ilk altı ayı, finansal zorlukların çok yoğun yaşanmamasından dolayı “balayı evresi” olarak da adlandırılmaktadır. Balayı evresinde, işsizlik şokunu atlatan birey, psikolojik ve sosyal anlamda dengeye gelmektedir. Altı aydan itibaren işsizliğin mali ve psikolojik zorluklarıyla karşılaşıldığından, bireyin stres seviyesi yeniden artmaya başlamaktadır. Bu evrede kişinin kendine verdiği değer azalmaktadır. Davranışsal sorunlar ve kendini toplumdaki dışlama gibi yaşam kalitesini düşürücü sonuçlar artmaktadır. Beşinci evrede iş bulma umudu kalmamakta ve işsizlik kalıcı hale gelmemektedir. Dolayısıyla son evre “bağışıklık sistemini baskılayan fenomen” olarak karakterize edilebilmektedir (Kapuvari 2010: 86-87).

### **2.1.1.2. Yoksunluk Teorisi (Gizli Fonksiyon Modeli)**

İşsizliğin psikolojik sonuçlarını açıklayan teorilerden bir diğeri de, 1981 yılında Jahoda tarafından ortaya atılan “Yoksunluk Teorisidir”. Bir iş sahibi olmanın hem görünen hem de gizli fonksiyonları olduğunu belirten yazar, işin insan yaşamındaki önemini bu fonksiyonların varlığına bağlamaktadır. Teorisini geliştirirken Freud’un bazı görüşlerinden etkilenen Jahoda, “bireyi gerçeğe bağlayan en önemli yolun çalışmak olduğu” konusunda (Freud 1962: 27; Freud 2005: 10; Freud 2011b: 77) Freud’un görüşlerine katılmaktadır (Jahoda 1982: 60). Yazara göre çalışmanın önemi, görünen gelir getirme fonksiyonundan öte, gizli fonksiyonlarından gelmektedir. İşin aynı zamanda psiko-sosyal boyutunu ortaya koyan gizli



fonksiyonları; “zamanı yapılandırması, sosyal iletişim, sosyal aktivite deneyimi, statü ve kimlik ve düzenli aktivite” sağlamasıdır (Jahoda 1981: 188-189).

Jahoda, insanların çalışarak gelir elde etmekle birlikte, işin gizli fonksiyonlarından da faydalandığını savunmaktadır. İşin gizli fonksiyonları bireyi aktif kılarak, ona önemli olduğu hissi kazandırmaktadır. Öncelikle belirli saatler arasında işe giden ve işten çıkan bireyler zamanlarını organize etme ve yapılandırma fırsatı bulmaktadırlar. Diğer yandan birey tek başına gerçekleştiremeyeceği hedef ve amaçlarına, iş sayesinde edinilen kimlik ve statü ile bireyler toplumda bir yer edinmektedirler. İşsizliğin esas olumsuz tarafı maddi yoksunluk değil, işin gizli fonksiyonlarından yoksunluktur (Hoare 2007: 8; Hoare ve Machin. 2009: 4).

Jahoda, özellikle endüstrileşmiş toplumlarda gizli fonksiyonların bireyi çalışmaya para kazanmaktan daha çok motive ettiğini belirtmektedir. İşsiz kalan bireyler, ücret dışındaki finansal kaynakları nedeniyle ekonomik sıkıntı yaşamaları bile psikolojik olarak etkilenmektedirler. Jahoda’ya göre işsizler, yaşamlarını düzenleyen, onlara bir kimlik ve özsaygı sağlayan sosyal kurumlardan dışlanmış hissettikleri için, işsiz olmaktan daha kötü ve memnun olmadığı bir işte çalışmayı tercih etmektedir (Jahoda 1982: 62).

Yoksunluk teorisi, bazı açılardan eleştirilmektedir. Teoriye getirilen ilk eleştiri işin maddi fayda sağlayan yönünün göz ardı edildiğine yöneliktir. İkinci olarak eleştirilen konu Jahoda’nın “en kötü işin bile, işsizliğe tercih edildiğine” yönelik söylemidir (Kırcı 2010: 32). Teoriye yöneltilen üçüncü eleştiri ise; işin gizli fonksiyonlarının sadece “işsiz” ve “istihdamdaki” bireylerle sınırlı tutulmasıdır. Bahsedilen fonksiyonlar sadece işgücünün değil, tüm insanların ihtiyaçlarını karşıladığından, teorisinin sadece “işgücü”nü kapsayan sınırlarının genişletilmesi gerektiği belirtilmektedir. Diğer bir ifade ile zamanın yapılandırılması, sosyal etkileşim, amaçlara ulaşma, sosyal statü gibi ihtiyaçlar her birey için geçerlidir. Bu nedenle gizli fonksiyonlar ve akıl sağlığı arasındaki önemli korelasyon işgücü yanında, ev hanımları, öğrenciler ve emekliler gibi işgücüne dahil olmayan bireyler için de yapılacak çalışmalarla ortaya konmalıdır (Paul vd. 2007: 1-2).

### 2.1.1.3. Sınırlandırılmış Aracılık Teorisi

Fryer, ortaya attığı teori ile Jahoda'nın teorisi eleştirmiş ve "Sınırlandırılmış Aracılık Teorisini" önermiştir. Fryer, teorisinde işsizliğin sonuçlarını açıklarken görmezden gelinen "maddi" yoksunluk boyutunu yeniden ön plana çıkarmaktadır (Fryer 1992: 111-112). Yazar teorisini iki varsayım üzerinde kurmuştur. Birincisi; her birey, amaç, değer ve geleceğe yönelik beklentilerini; kendi norm, değer ve tecrübeleri çerçevesinde aktif olarak belirleme çabası içindedir. Yaşamlarını ve aktivitelerini kendi özgür iradeleri ve istekleri çerçevesinde planlayarak yaşama arzusu içindedirler. Bu anlamda Fryer, bireyleri kendi yaşamlarını organize etme gücüne sahip; "saklı sosyal araçlar"<sup>9</sup> olarak nitelendirmektedir. İkincisi ise bu aracılık güçleri çoğu zaman resmi ya da gayri resmi sosyal güçler tarafından sınırlandırılmaktadır (Fryer 1998: 12; Fryer 1997: 339).

Fryer, bireylerin yaşamlarını düzenlemek konusundaki aracılık gücünü işsizlik sürecinde kaybettiklerini belirtmektedir. Yazara göre gelir elde etmek, yaşamı organize ve kontrol etmenin en önemli koşuludur. Jahoda teorisinde "bireyleri pasif, bağımlı varlıklarmış" gibi görmektedir. Bu anlamda Jahoda'nın istihdamın sosyal gücüne olan vurgusunu eleştirmekte ve işsizlik sürecindeki psikolojik bozuklukların gelir kaybı ve yoksulluk sonucunda meydana geldiğini ifade etmektedir. Fryer'a göre işsizliğin temel olumsuz sonucu Jahoda'nın belirttiği gibi istihdamın gizli faydalarının kaybı değil, "gelir düşüklüğü" gibi açık faydalarının kaybıdır (Fryer 1998: 12).

Her çalışan birey, hayatlarının başkaları tarafından planlanması yerine kendileri tarafından planlanması istek ve yeteneğine sahiptir (Creed ve Macintyre 2001:5-6; Creed vd. 2001b: 4-5). Ancak işsizlik, bireylerin hayatlarına şekil veren, planlarını sınırlandıracak ekonomik yoksunluğa neden olduğu için olumsuz psikolojik sonuçlar doğuran bir durumdur. Maddi yokluk nedeniyle bireyler şahsi yaşam tarzlarını planlama ve organize etme (kendi kendilerine aracılık etme) gücünden mahrum kalmaktadırlar. Düzenli gelir, bireylerin yaşamlarını ve boş zaman etkinliklerini diledikleri gibi planlamalarına, emekliliklerinde istedikleri niteliklerde bir yaşama sahip olabilmeleri için tasarruf ve planlama yapabilmelerine olanak sağlamaktadır (Winefield 2002: 397-398).

<sup>9</sup> "Socially embedded agents" (Fryer : 1998: 12).

Hatta Fryer'a göre gizli fonksiyonlar zaman zaman bireye faydadan çok zarar getirebilmektedir. Örneğin; çalışmanın, işverenin baskısı ve zorlaması altında gerçekleştirilen, insani ihtiyaçların göz ardı edildiği, önemli bir stres kaynağı olarak bireyin sağlığını bozacak etkileri de söz konusu olabilmektedir (Kııcı 2010: 33).

Fryer ve McKenna 1987 yılında yaptıkları çalışma ile Sınırlandırılmış Aracılık Teorisini desteklemişlerdir. Yazarlar çalışmalarında, “geçici olarak işsiz kalmış” ve “belirsiz süreli işsizler” olmak üzere iki grubu karşılaştırmışlardır. Jahoda'nın Yoksunluk Teorisinin aksine iki grubun işsizlikten etkilenme sonuçları işin gizli faydalarından yoksunluk olarak ortaya çıkmamıştır. Geçici süreyle işsiz olanların sosyal yaşamlarını düzenleme konusunda aktif ve üretken oldukları ve psikolojik sağlıklarının yerinde olduğu görülmüştür. Belirsiz süreli işsiz kalanlarda ise durum tersini göstermiştir. Bununla birlikte geçici süreyle işsiz kalanların gelecek konusunda daha iyimser oldukları görülmüştür. Bu kişiler istihdamın sağladığı belirtilen faydaları iş dışındaki sosyal çevrelerinden de sağlayabilmişlerdir. İşe geri dönüş sebepleri istihdamın gizli faydalarından ziyade görünür faydaları sebebiyle olmuştur (Creed ve Macintyre 2001: 6).

#### **2.1.1.4. Warr'ın Vitamin Modeli**

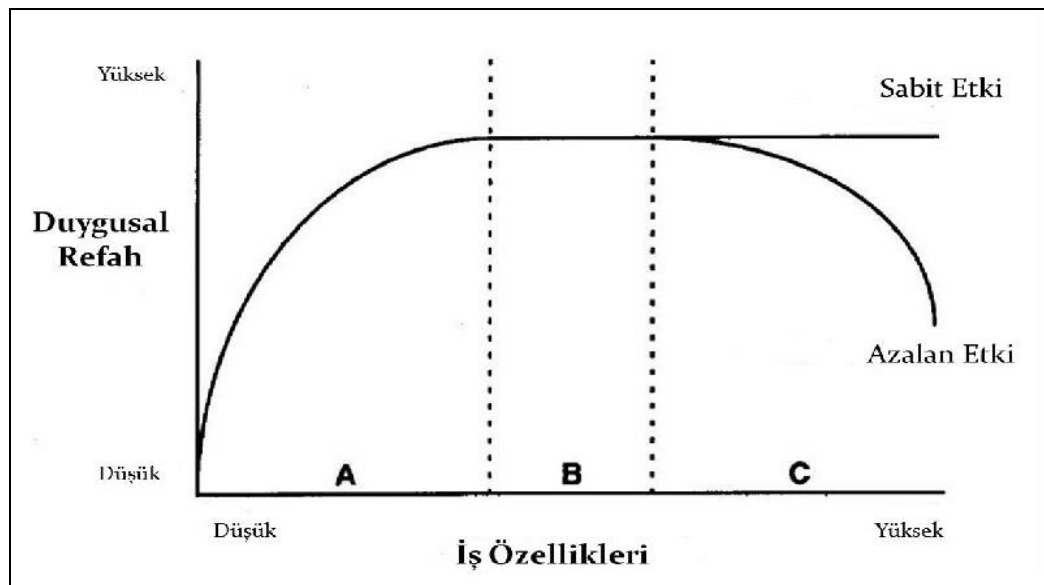
Jahoda'nın teorisine benzer şekilde işsizliğin sonuçlarını “durum” odaklı açıklayan teorilerden birisi de Vitamin modelidir. Peter Warr, 1987 yılında geliştirdiği modelde akıl sağlığının bir takım çevresel değişkenlerden etkilendiğini öne sürmüştür. Warr, istihdamdakilerin ve işsizlerin akıl sağlığını etkileyen çevresel özellikleri dokuz kategoriye ayırmıştır. Bunlar; fiziksel güvenlik, sosyal konum, para, amaç ve motivasyon, çeşitlilik ve yeni deneyimler edinme fırsatı, çevresel şeffaflık ve geri bildirim, kişisel kontrol fırsatı, iletişim ve becerilerin kullanım fırsatıdır (Warr 1984: 414; Winefield 1993: 95-96).

Warr, çevresel faktörlerin akıl sağlığı üzerindeki etkisini, vitaminlerin fiziksel sağlık üzerindeki etkisine benzetmektedir. Vitaminlerin yetersiz alınması vücut sağlığını bozarak çeşitli hastalıklara neden olurken; dozunda ve yerinde alınan vitaminlerin beden sağlığı üzerinde olumlu etkileri vardır. Diğer yandan bazı vitaminler fazla alındığında vücuttan atılarak ilave bir fayda sağlamadığı gibi, bazıları yüksek dozda alındığında, vücutta hastalık yapan toksik etki yaratmaktadır (De Jonge ve Schaufeli 1998: 388-389).

Bu anlamda çevresel faktörlerden para, fiziksel güvenlik ve değerli sosyal pozisyon vücutta yeterli alındığında olumlu etkiler yapan, fazlası atıldığı için ilave fayda sağlamayan C ve E vitaminlerine benzetilmektedir. Amaçların dış çevre tarafından belirlenmesi, çeşitlilik ve yeni deneyimler fırsatı, şeffaflık ve geri bildirim, faaliyetler üzerinde kontrol fırsatı, iletişim ve becerilerin kullanım fırsatı ise; fazla alındığında vücutta toksik etki yapan A ve D vitaminlerine benzetilmiştir (Winefield 1993: 95; Hoare 2007: 11)

Warr, teorisini aşağıdaki Şekil 2.1 yardımı ile açıklamıştır. Buna göre; C ve E vitaminlerine benzettiği çevresel faktörlere maruz kalınma seyrini, “sabit etki<sup>10</sup>” (CE), eğrisiyle ifade etmektedir. A ve D vitaminlerine benzettiği ve fazlaca maruz kalındığında bireye zarar vermeye başladığını ifade ettiği çevresel değişkenleri ise; “ilave azalan etki<sup>11</sup>” (AD) eğrisi ile göstermektedir (De Jonge ve Schaufeli 1998: 388).

**Şekil 2.1. Vitamin Modeline Göre Çevresel Faktörler ve Akıl Sağlığı Üzerine Etkisi**



**Kaynak:** De Jonge, Jan; Wilmar B. Schaufeli; Job Characteristics and Employee well-being: a Test of Warr's Vitamin Model in Health Care Workers Using Structural Equation Modelling”, *Journal of Organizational Behaviour*, Volume 19, Issue 4, July, 1998, s. 388.

<sup>10</sup>Teorinin orijinalinde kavram “Constant Effect” olarak gösterilmekte ve CE harfleri aynı zamanda bu kavramın baş harflerini ifade etmektedir.

<sup>11</sup> Teorinin orijinalinde kavram “Additional Decrement” olarak gösterilmekte ve AD harfleri aynı zamanda bu kavramın baş harflerini ifade etmektedir.

Warr'a göre işle ilgili çevresel özelliklerin varlığı başlangıçta bireyin akıl sağlığı üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Bu durum şekil üzerinde (A) bölgesi olarak gösterilmiştir. (B) bölgesinde çevresel faktörlere maruz kalma artsa bile, bireyin akıl sağlığı üzerinde nötr bir etki yaratmaktadır. C bölgesinde ise; bazı çevresel faktörlere maruz kalma, bireyin akıl sağlığında olumlu ya da olumsuz bir etki yaratmazken, bazılarında maruz kalınması bireyin akıl ve psikolojik sağlığına zarar vermeye başlamaktadır (De Jonge ve Schaufeli 1998: 389).

Bireyin kendini güvende hissetmesi, sosyal pozisyonu ve elde ettiği gelirin artması, belli bir noktaya kadar bireyin mutluluğunu ve psikolojisini olumlu yönde etkilemektedir. Birey için yeterli miktarda edinilen bu faktörlerin kazanımı artsa bile, bir noktada doygunluk sağlayan bireyin psikolojisinde ek bir iyileşme meydana gelmemektedir. Şekilde “C” bölgesi olarak gösterilen kısımda, ilgili çevresel değişkenler artsa bile bireye etkisi “sabittir”. Ancak kişiler arası iletişim, sürekli yenilik yaşanması, bireyin amaç ve motivasyonlarının başkalarının belirlenmesi bir noktadan sonra bireyi rahatsız etmeye başlamaktadır. Gereğinden fazla bu faktörlere maruz kalma, bireyin psikolojisini bozmaktadır. “C” bölgesinde “azalan etki” olarak gösterilen eğri, bu çevresel değişkenlere maruz kalma düzeyinin artması durumunda bireye sebep olacağı zararı ifade etmektedir (Hoare 2007: 11).

### 2.1.2. İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarına Uyarlanan Teoriler

İşsizliğin psikolojik etkilerini açıklamak üzere ortaya atılan teoriler, uzun yıllar ilgili çalışmaların da temelini oluşturmuştur. Zaman içerisinde endüstriyel-örgütsel alan dışında ortaya atılmış teorilerden de işsizliğin sonuçlarını açıklamak için kullanılanlar olmuştur. Yaşam boyu Gelişim Teorisi, Öğrenilmiş Çaresizlik Teorisi, Atfetme Teorisi, Beklenti-Değer Teorisi, Sosyal Bilişsellik ve Öz Yeterlilik Teorisi ve Stresle Başa Çıkma Teorisi bu teorilere verilebilecek örneklerdir.

Bu teoriler esasen “benlik” ile ilgili analizler içermektedir. İşsizlik ve sonuçlarını açıklamak üzere yapılan ampirik çalışmalarda temel alınmaları ile “işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını açıklamak üzere uyarlandıkları görülmektedir. İlgili literatürde sıklıkla kullanılmalarından dolayı, günümüzde bu teoriler de işsizlik ve sonuçları konusunda yer almaktadır. Bu kısımda işsizliğin sonuçlarına uyarlanmış teoriler açıklanmaktadır.

### 2.1.2.1. Yaşam Boyu Gelişim Teorisi (Psiko-Sosyal Teori)

Erikson'un Yaşam Boyu Gelişim Teorisi, direkt olarak işsizlikle ilgili ortaya atılmamış, işsizliğin sonuçlarını açıklamak için uyarlanmış teorilerden biridir. Yapılan bazı çalışmalar, teoriyi işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını açıklamak üzere kullanmışlardır. Özellikle genç işsizliği ile ilgili kullanılan bir teoridir (Gurney 1980: 206- 209; Winefield vd. 1993: 23; Yılmaz 2002: 9; Kıcıır 2010: 19-20).

Erikson, teorisini geliştirirken Freud'dan etkilenmiştir. Ancak kişilik gelişiminin Freud'un söylediği gibi yaşamın ilk yıllarında sonlanmadığını, tüm yaşam boyunca, biyolojik ve sosyal etmenlerden etkilenen bir süreç olarak devam ettiğini savunmaktadır (Elkind 1979: 28; Miller 2008: 204). Erikson bireyin yaşam döngüsünü sekiz farklı evreye ayırmıştır. Bunlar; bebeklik (güvene karşı güvensizlik), erken çocukluk (özerkliğe karşı utanç ve kuşku), oyun çağı (girişkenliğe karşı suçluluk), okul çağı (çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu), ergenlik (kimliğe ve benimsenmeye karşı yalıtılmışlık), genç yetişkinlik (yakınlığa ve dayanışmaya karşı yalıtılmışlık), orta yetişkinlik (üretkenliğe karşı durgunluk) ve yaşlılıktır (bütünlüğe karşı umutsuzluk) (Erikson 1968: 94).

Erikson'a göre bireyin kişilik gelişimi, yaşam döngüsü içindeki evrelerdeki sosyo-ekonomik krizlerin etkisiyle oluşmaktadır. Birey, dönemler arasında yaşadığı krizleri başarı ile atlattılırsa sağlıklı bir kişilik kazanmaktadır. Ancak dönemsel çatışma ve krizlerle baş edemediği zaman kişilik gelişimi zedelenmektedir (Arslan ve Arı 2008: 53; Kıcıır 2010: 19). Her evre, bir öncekinin üzerine inşa edilmektedir. Sağlıksız geçirilmiş bir evrenin üzerine kurulan yeni evreler de aynı sağlıksızlıkla devam etmektedir (Winefield vd. 1993: 23). Örneğin; ergenlik döneminde yaşanan krizler süresince kazanılan bireysellik, süreklilik ve kişisel hedefler, bireyin kişiliğini oluşturmaktadır. Bireyin içinden çıkamadığı bir kriz, yetişkinliğinde rol karmaşasına yol açmaktadır (Skorikov ve Vondracek 2011: 694-695).

Genç bir bireyin sağlıklı bir kişilik duygusu tamamlaması için gerekli seçenekler arasında mesleki seçim de yer almaktadır (Erikson 1988: 11). Kişiliğin beşinci evresi olan "ergenliğin" temel görevi; mesleki ve cinsel kimlik oluşturmaktır (Kıcıır 2010: 19). Bireyler ergenlik döneminde belirleyecekleri yer ve rol çerçevesinde gelecekteki yaşamlarına yön vermektedirler (Erikson 1968: 128). Bu dönemde yaşanacak en önemli çelişkilerden biri; meslek seçimidir. Pek çok genç

insan için mesleki kimlik yokluğu önemli bir kimlik sorunudur (Erikson 1968: 132). Dolayısıyla ergenlik evresinde yaşanacak işsizlik durumu ve yarattığı kriz, bireyin kimlik oluşumunda önemli bir kişilik sorunu ve kimlik kargaşası yaratabilecektir.

Diğer yandan genç yetişkinlik ve orta yetişkinlik evreleri, bireylerin çalışma yaşamlarına denk gelmektedir. Bu süreç, bireyin aile ve sosyal ilişkileri yanında iş ve çalışma yaşamını da kapsamaktadır (Onur 1995: 125). Üretkenlik ve yaratıcılık dönemlerini de kapsayan genç ve orta yetişkinlik evrelerinde atlatılamayan krizler, bireyin çalışma yaşamına yansıtacağı gibi, bu evrelerde işsiz kalması da sonraki evrelerde sağlıksız kişilik oluşumunu tetikleyebilecektir. Teoriyi, işsizliğin olumsuz etkilerini açıklamakta kullanan yazarlar, Erikson'un kişilik oluşumu ve evreler arasında kurduğu ilişkiye dayanmaktadırlar (Ram 2007: 272-273).

Teoriyi, işsizlik ile ilişkilendiren çalışmalardan biri 1980 yılında yapılmıştır. Çalışmada; Avustralya'da liseden yeni mezun olan öğrencilerin işe girme ya da girememesi süreçlerinde kimlik algılarının nasıl etkilendiği araştırılmıştır. Öğrencilere mezuniyetlerinden önce ve yaklaşık dört ay sonra, her alt ölçeği Erikson'un bir gelişim evresine (güven, özerlik, girişkenlik, gayret, kimlik, sosyalleşme) denk gelen bir ölçek uygulanmıştır. Katılımcılar; okuldan ayrıldıktan sonra dört ay içinde işe girenler, giremeyenler ve mezuniyetten itibaren bir yıl içinde yeniden eğitime ya da mesleki eğitime başlayanlar olarak üçe ayrılmıştır (Gurney 1980: 207- 209).

Bu araştırma sonrasında Gurney, mezuniyet sonrasında sorunsuz işe geçiş süreci yaşayan öğrencilerin kişiliklerinin olumlu etkilendiğini ve karşılaştıkları krizleri aşmak konusunda önemli gelişmeler gösterdiklerini tespit etmiştir. Mezuniyet sonrasında eğitimlerine devam eden ya da mesleki eğitime devam edenlerde beş alt ölçekte önemli bir değişim görülmemiştir. İşe giren kız öğrenciler, erkeklere oranla sosyalleşme krizlerine daha etkili çözümler üretmişlerdir. İşe giren erkeklerle, işsiz ve eğitimlerine devam edenler arasında kendilerine güven ve girişkenlik konusunda olumlu ilerlemeler görülmekle birlikte, "kimlik" konusunda anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. İşsizlik süresinin kısa olmasından da kaynaklanması muhtemel olan bu sonuç sonrasında yazar, işsizliğin okuldan yeni mezun olmuş ergen gençler üzerinde olumsuz etkileri olduğu sonucuna varmıştır (Gurney 1980: 209-212; Ram 2007: 273).

### 2.1.2.2. Öğrenilmiş Çaresizlik Teorisi

İşsizliğin sonuçlarını açıklamak üzere kullanılan teorilerden bir diğeri de Öğrenilmiş Çaresizlik Teorisidir (ÖÇT). Teori, Martin Seligman'ın 1970'lerde yaptığı öğrenme deneyleri sonucunda ortaya atılmıştır. Bu deneylerde Seligman ve arkadaşları Pavlov'un hayvanlara bazı davranışları sonrasında "ödül" vererek oluşturduğu klasik şartlanma araştırmalarında, "ödül" yerinde "ceza" koyulduğunda farklı bir olguyla karşılaştıklarını görmüşlerdir. Örneğin; kaçması yönünde engeller koyulan köpeklerle, elektro şok verilerek, kaçmalarına izin verilmemiştir. Bir süre sonra, köpeklerin kaçmaları önündeki engeller kaldırılrsa bile, çaresizlik duygusu içine düşen köpeklerin elektro şok sırasında kaçmadıkları görülmüştür. Korku ve çaresizlik içine giren hayvanların davranışlarında sönme meydana gelmiştir. Bu deney sosyo-bilişsel psikolojide önemli sonuçlar doğurmuştur (Seligman ve Rosenhan 1997: 244).

İnsanlar üzerine yapılan benzer bir çalışmada, kaçmalarına izin verilmeyen bir grup insan, farklı düzeylerde rahatsız edici seslere maruz bırakılmışlardır. Daha sonra kaçmaları önündeki engellerin kaldırılmasına rağmen, bireylerin kaçmaya çalışmayarak, pasif şekilde oturmaya devam ettikleri görülmüştür (Seligman ve Rosenhan 1997: 244). Seligman bu durumu "öğrenme" olarak tanımlamaktadır. İnsanlar ve hayvanlar, çabalarının yetersiz olduğu ve olayların kendileri dışında geliştiğine inandıkları bazı durumlarda, yenilmişliği "öğrenerek", zaman içerisinde çaba göstermeyi bırakmaktadırlar (Seligman 2007: 22-23).

Yapılan deneyler sonucunda öğrenilmiş çaresizlik (ÖÇ) kavramı "bir organizmanın kendi davranışlarından bağımsız olarak bir sonuç meydana geldiğini görmesi ile olayın kendi kontrolü dışında geliştiğini öğrenmesi ve gelecekte olacak olaylar için de aynı düşünce ile sonuca tepki göstermemesi" olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifade ile davranışı ile sonuç arasında bağlantı olmadığını gören canlının benzer durumlarda gereken davranışı göstermemesi durumu ÖÇ olarak ifade edilmektedir (Peterson vd. 1993: 8-9; Weiner 1972: 210). ÖÇ, sonrasında birey davranışları ile olumsuz durumu değiştiremeyeceğini öğrenmiştir. Olayların kendi kontrolü dışında geliştiğini düşünür ve benzer durumlarda sonucu değiştirecek olsa bile artık bunu deneme motivasyonunu kaybetmiştir. Daha sonraki benzer olaylarda



da yenilgiyi baştan kabullenerek değiştirebileceği durumlarda bile pasif kalmaktadır (Ersever 1993: 624).

Birey, üç farklı kaynaktan gelen sebeplerle kendi davranışı ve sonuç arasında bir bağ olmadığını düşünmektedir. Bunlar içsel-dışsal; değişken-sabit ve genel- özel boyutlardan kaynaklanan sebeplerdir. Birey olayların çaba, yetenek, kişilik özellikleri gibi sebeplerin etkisi ile şekillendiğini düşünüyorsa içsel; şans, kader, işin zor olması gibi nedenlerin etkisinde olduğunu düşünüyorsa dışsal nedenlere bağlı anlamına gelmektedir. Değişken ve sabit boyutta birey davranışı ve sonuç arasındaki ilişkinin her zaman aynı şekilde mi sonuçlandığını yoksa değişebilir nitelikte olup olmadığını sorgulamaktadır. Genel -öznel boyutta ise birey, davranışı ve sonucu arasındaki ilişkinin tüm benzer sonuçlar için mi geçerli, yoksa sadece bu duruma mı özel olduğunu sorgulamaktadır (Seligman ve Rosenhan 1997: 245; Cananoğlu 2011: 16-17). Bireyin olaylar karşısında verdiği tepkiler ve davranışları, olayları hangi boyutta algıladığı ile yakından ilişkilidir.

ÖÇT'nin insan davranışları yanında; çocuk gelişimi, stresle bağlantılı hastalıklar ve işsizliğin sonuçlarını açıklamak için de kullanılmıştır. İşsiz kalan bireylerin yaşadığı çaresizlik ve kontrol kaybı olmadığı duygusu, teorinin işsizlik sürecini açıklamasına imkan vermektedir. Özellikle genç işsizliğini açıklamak üzere ÖÇT'den yararlanıldığı görülmektedir (Kıcır 2010: 22). Winefield ve arkadaşları üç varsayım çerçevesinde teoriyi işsizliğe uyarlamışlardır. Birincisi; işsizlik bireyleri bilişsel, güdüsel ve duygusal olmak üzere üç yönden etkilemektedir. İkincisi; genç işsizler başarılı bir istihdam deneyiminden yoksun oldukları için işsizliğin etkilerine karşı diğerlerinden daha fazla risk altındadırlar. Üçüncüsü; genel olarak gençler iyi durumları dışsal- değişken nedenlere, kötü durumları da içsel- sabit nedenlere bağlama eğiliminde olduklarından depresyona girmeye daha meyillidirler (Winefield vd. 1993: 24). Yazarlar bu varsayımlardan hareketle teoriyi işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını açıklamak için kullanmışlardır.

ÖÇT'yi kullanarak işsizliğin sonuçlarını açıklamaya çalışan çalışmalardan bir diğeri; genç işsizlerle yetişkin işsizlerin işsizlikten farklı şekillerde etkilendiklerini belirtmektedir. Araştırmaya göre; gençler ekonomik olarak daha az sorumluluk altında olduklarından, iş bulamamalarının nedenini dışsal, öznel ve sabit nedenlere bağlamaktadırlar. Böylece yetişkinlere oranla kendilerini daha az suçlu

hissetmektedirler. Diğer yandan yetişkinler daha fazla ekonomik baskı ve sorumluluk altında olduklarından iş bulamamalarının nedenini içsel, genel ve sabit nedenlere bağlamaktadırlar. Bilişsel, güdüsel ve duygusal sorunlar yaşayan yetişkinlerin öz saygıları da zedelenmektedir (Rodriguez 1997: 330; Kıcıır 2010: 22).

İşsizlik durumunda yaşanan olumsuz duygular bireyi “çaresizlik” duygusuna yönlendirmektedir. Birey işsizlik durumundan kendi davranışları ile kurtulamayacağı duygusuna kapılarak yeni iş arama motivasyonunu kaybedebilmektedir. İleriki davranışlarında da olayları kontrol edemeyeceğine dair çaresizlik içine düşerek bu olayın kötümserliğini ve pasifliğini yaşayacaktır (Kümbül Güler 2005: 382).

### **2.1.2.3. Atfetme Teorisi (Yükleme/ Duygu Yüklem Teorisi)**

İşsizliğin sonuçlarını açıklamak için uyarlanmış teorilerden bir diğeri de atfetme teorisidir. Atfetme teorisine göre; insanlar etraflarında yaşanan olayları ve davranışların nedenlerini anlama yönünde güçlü dürtüye sahiptirler. Atfetme, bireyin hem kendi davranışlarını hem de başkalarının davranışlarını anlamlandırma, değerlendirme ve yorumlama sürecinde önemli bir yere sahiptir (Bulut 2004: 6). Atfetme süreci; bireyin kendi davranışını ya da bir başkasının davranışının nedenlerini nasıl açıkladığına yönelik süreçtir. Yaptığı değerlendirmeler ışığında bireyler, genellemeler yaparak diğer insanların davranışlarının nedenlerini anlayabilmektedir (Kağıtçıbaşı 2012: 248).

Teorinin temelini oluşturan görüşe göre davranışlar, bireysel ve çevresel güçler arasındaki ilişki sonucunda meydana gelmektedir. Davranışı yönlendiren bireysel güçler (yapabilme gücü); kişilik özellikleri, yetenek, çaba, tutum, niyet ve huyken; çevresel güçler (denemek) işin zorluğu ve şans gibi bileşenlerdir (Weiner 1972: 204). Bir davranışa karar veren bireyin, hem davranışa yönelme motivasyonu, hem de yapabilme gücü olmalıdır. Eylemi yapma gücü olan bir birey, çabalamazsa amacına ulaşamayacağı gibi, bir amaca ulaşma konusunda yoğun çaba gösteren bir bireyin, yapabilme gücü olmadığında da amacına ulaşamayacaktır (Heider 1958: 83-84).

Diğer bir ifade ile bazı bireyler çevrelerinde olan olaylar ve davranışları “dışsal” nedenlere atfederek, kader, kısmet veya şans gibi çevresel güçlerin kontrolünde olduğuna inanmaktadırlar (Specht vd. 2007: 536; Kağıtçıbaşı 2012: 248-

249). Atfetme teorisinde bu kavram “kontrol odağı” olarak da ifade edilmektedir. İç kontrol odağına sahip bireyler, hayatlarındaki pek çok olayın kontrolü üzerinde kendi faaliyet ve davranışlarının etkili olduğuna inanmaktadırlar. Dış kontrol odağına sahip bireyler ise; başlarına gelen her türlü olayı kendileri dışındaki sebeplere bağlamaktadırlar. Dolayısıyla iç kontrol odağına sahip bireyler, yaşamlarını şekillendirmek için daha fazla çaba, özgüven ve motivasyona sahiplerken, dış kontrol odaklılar kadenci bir yaklaşımla yeterli çabayı göstermemektedirler (Kızgın ve Dalgın 2012: 63).

Atfetme teorisi, işsiz bireylerin işsiz kalmalarının nedenlerini hangi sebeplere atfettiklerinden hareketle davranışlarını tahmin etmeye kullanılmıştır. Örneğin, işsiz kalmasını içsel nedenlere atfeden bireyler, kendilerini suçlu hissederek psikolojik olarak daha kötü etkilenmektedirler. İşsiz kalma nedenini; kendi yetersizliği, deneyimsizliği, yeterli iş arama davranışı göstermemesi gibi sebeplere bağlayan işsizlerin, kötü şans, ülkenin ekonomik durumu, işverenlerin kötü niyeti gibi dışsal nedenlere bağlayanlara göre daha kötü bir psikolojik durum içinde oldukları belirlenmiştir (Winefield vd. 1992: 216-217).

#### **2.1.2.4. Beklenti- Değer Teorisi**

Motivasyona ulaşmanın doğasını anlatan Vroom’un beklenti- değer teorisi, işsizliğin sonuçlarını açıklamak için kullanılmış teorilerden bir diğeridir. Teori, bireylerin davranışlarının altında yatan motivasyonları sorgulamaktadır. Beklenti-değer teorisine göre bireylerin motivasyonu; ulaşılmak istenen hedefin birey için “değeri” (valans) ve hedefine başarıma konusunda “beklentisinin” bir fonksiyonudur (Vroom 1964: 18-19; Wigfield 1994: 49-50; Miner 2005: 98; Otsuka ve Smith 2005: 92). Diğer bir deyişle motivasyon, bireyin amacı, tercihleri ve amacına ulaşma yönündeki beklentilerinin etkileşiminde meydana gelmektedir (Güney 2012: 326).

Teori, motivasyon sürecini; “valans, beklenti ve araçsallık” olmak üzere üç kavram çerçevesinde açıklamaktadır. Bireyin elde edeceği ödülü arzulanma dercesine “valans”, davranışı sonucunda elde edeceği ödüle de “araçsallık” adı verilmektedir (Koçel 2013: 632). Birey çeşitli alternatifler arasında seçim yaparken üç soruyu göz önünde bulundurmaktadır: 1) Bu davranışa yönlensem performansım ne olacak? (beklenti); 2) Belli bir başarı gösterdiğimde ne elde edeceğim? (araçsallık); 3) Elde ettiğim sonuçlar benim için ne kadar değerli? (Valans). Birey, bu sorulara verdiği

yanıtlar çerçevesinde karar alıp ve davranışa yönelmektedir. Başarıya ulaşma beklentisinin yüksekliği (beklenti) ve ödülün değeri (araçsallık) ne kadar yüksekse (valans) bireyin davranışa motivasyonu de o kadar yüksek olmaktadır (Erdem 1998: 54- 55; Wigfield vd. 2004: 167-168).

Vroom' a göre, bireylerin çalışma kararı vermesi de aynı motivasyonel yollardan geçmektedir. İş ve görev başarısı, önemli ölçüde ödüllendirilmiş bir davranışın fonksiyonu olarak meydana gelmektedir (Özkalp ve Kirel 2001: 332; Eren 2007: 533). Çalışmak isteyen birey, çalışmadan elde edeceği ekonomik araçsallık ve valansı, çalışmıyorken elde edeceği araçsallık ve valansla kıyaslayarak çalışma kararı almaktadır (Vroom 1964: 29). Örneğin; bir işçi başarılı olmak isteğinde olabilir. Çalışmanın onu başarıya götürmeyeceğine inanıyorsa, çalışmaya motive olmayabilir. Diğer yandan fazla çalışma ile yüksek ücret arasında ilişki kuran bir işçi, fazla çalışma ödülüne ulaşma valansına ve fazla çalışmanın bu amaca ulaştıracağına yönelik beklentisi çerçevesinde daha çok çalışmaya motive olabilecektir (Onaran 1981: 73-74).

Vroom, teorisini sınamak için bizzat yaptığı araştırmasında; okullarından yeni mezun olmuş öğrencilerin hangi örgütlerde çalışmak isteyeceklerini araştırmıştır. Öğrencilerin herhangi bir şirketten iş teklifi almış olması "beklenti" olarak kabul edilmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerin % 76'sı valans ve beklenti çarpımının büyük olduğu örgütlerde çalışmaya yönelmiş ve teori doğrulanmıştır (Onaran 1981: 81).

Beklenti- değer teorisi, çalışma kararı alınmasının yanı sıra, işsizliğin psikolojik sonuçları ve iş arama davranışını açıklamak üzere de kullanılmıştır. Yapılan bazı çalışmalar işe verdiği değer yüksek olan bireylerin işsiz kaldıkları dönemde zamanlarını daha düzensiz kullandıklarını, depresif etkilerin ve stresin arttığını göstermektedir (Feather 1992: 319, Vansteenkiste vd. 2005: 271). Diğer yandan iş bulma beklentisi yüksek olan bir bireyin genel psikolojik halinin daha iyi olacağını belirten çalışmalar da mevcuttur. Bireyin iş bulma yönündeki iyimserliği, işgücü piyasasındaki işleri değerlendirerek yeteneklerine göre iş bulması gibi yaşamını ilgilendiren konulara da yansımaktadır (Vansteenkiste vd. 2005: 271).

Beklenti-değer teorisi ile iş arama davranışını inceleyen diğer bir çalışmada iş sahibi olma beklentisi yüksek olan ve iş sahibi olmayı içsel anlamda çok değerli

bulan bir bireyin (pozitif valansa sahip) iş arama motivasyonu ve davranışının daha yüksek olacağı öne sürülmüştür. Çalışma sonrasında, bireyin işe yüklediği valans ve iş sonucunda elde etmeyi beklediği araçsallık yüksekse, iş arama motivasyonunun da arttığı doğrulanmıştır (Lynd- Stevenson 1999: 102). Örneğin; iş görüşmesine giden bir bireyin, iş görüşmesi sonrasında performansının iyi olacağına yönelik beklentisi olması ve görüşme sonrasında işe girme fikrinin onun için değer taşıması, motivasyonunu arttırıcı bir unsurdur (Feather 1992: 316-318).

### **2.1.2.5. Sosyal Bilişsellik ve Özyeterlik Teorisi**

İşsizlik konusu dışında ortaya atılarak, işsizliğe uyarlanmış teorilerden bir diğeri de sosyal bilişsel teoridir. Bandura 1977’de “Sosyal Öğrenme” olarak ortaya attığı teoriyi, 1980’lerde geliştirerek “Sosyal Bilişsel” teoriyi öne sürmüştür. Bandura’ya göre davranış, çevre faktörü yanında duygu ve biliş gibi gözlenemeyen ve ölçülemeyen içsel süreçlerin de etkisi altındadır. Bazı davranışların gösterilmesinde bireysel özellikler ön plana çıkıyorken, bazılarında çevresel faktörler daha çok etkili olmaktadır (Bandura 1999: 27). Yazar, davranışları etkileyen en önemli bireysel faktörün “özyeterlik” olduğunu belirtmektedir.

Sosyal Bilişsel Teori’nin anahtar kavramlarından biri olan “özyeterlik”; bireyin bir işi yapmak konusunda gerekli becerilere sahip olduğu yönündeki inancıdır (Bandura 1982: 122). Bir amaca ulaşmak için gerekli yetenek ve gücün kendisinde olduğuna inanan bireylerin, motivasyonları artmaktadır. Dolayısıyla özyeterlik; amaca ulaşmak konusundaki çaba, karşılaştığı zorluklarla mücadele edebilme gücü ve başarısızlık durumunda nasıl bir tepki vereceğine yönelik inancı etkileyen bir kavramdır. Özyeterliği yüksek olan bireyler, bir amaca ulaşmak için daha çok çaba harcamakta, çevresindeki olayları değiştirebilecek güce sahip olduğuna inandığı için yeni şeyler denemekten kaçınmamaktadırlar (Senemoğlu 2011: 231). Bu bireylerin başarısızlıkları karşısında kendilerini toplayarak, özyeterliği düşük bireylere oranla daha yüksek motivasyon hissetmektedirler (Çelik ve Çevik 2010: 153). Teoriye göre; bireylerin yeteneklerini etkin olarak kullanabilmeleri, öncelikle kendilerini bu alanda yeterli hissetmeleri ile mümkün olmaktadır (Akkoyunlu ve Kurbanoğlu 2003: 2).

Diğer yandan bireyin özyeterlik algısı ile gerçek yetenekleri arasındaki uyumsuzluk, tutarsız bir benlik algısı ile sonuçlanmaktadır. Özyeterliğe ilişkin eksik ya da yanlış algı, harekete geçme ve performans kalitesini düşürmektedir (Aydın 2003: 217-218). Özyeterlik algısı, kişilik özelliklerine benzer şekilde, bireyden bireye göre değişmektedir. Bazı konularda (örneğin teknik konularda) yüksek özyeterliğe sahip olan bir birey, bazı konularda (örneğin sosyal konularda) düşük özyeterliğe sahip olabilmektedir. Özyeterlik, yeni bilgi ve deneyimlerle değişebilen dinamik bir yapıdadır (Telef ve Karaca 2012: 170). Özyeterlik arttıkça bireyin davranış kalıbı da değişmektedir (Çetin 2011: 74).

Verilen bilgiler ışığında teori, bireyin harekete geçmemesinin iki sebebinden bahsetmektedir. Birincisi; amaca ulaşma konusundaki yetilerin kendilerinde olmadığını düşünen birey motivasyonunu yitirerek, denemeyi bırakabilir. İkincisi; birey sonuca ulaşmak için gerekli yeteneklere sahip olduğunu düşünmekle birlikte sonuçta çeşitli faktörlerin etkisi ile olumlu sonuca ulaşacağına inanmayarak denemeyi bırakabilir (Bandura 1982: 140). Bu durum Bandura tarafından aşağıdaki Tablo 2.1’de açıklanmıştır;

**Tablo 2.1. Farklı Özyeterlilik ve Çıktı Beklentileri Sürecinde Davranışsal ve Duygusal Tepkiler**

	<b>Düşük çıktı beklentisi</b>	<b>Yüksek çıktı beklentisi</b>
<b>Yüksek Özyeterlilik</b>	Sosyal Etkinlik Karşı Çıkma (Protesto) Şikayet Etme Çevre Değişimi	Kendine Güven, Uygun Davranış Yüksek Bilişsel Sorumluluk
<b>Düşük Özyeterlilik</b>	Çekilme Duyarsızlık/ İlgisizlik Geri Çekilme	Öz- değer Aşımı Depresyon

**Kaynak:** Bandura, Albert, “Self- Efficacy Mechanism in Human Agency”, *American Psychologist*, Vol: 37, No: 2, Şubat, 1982, s. 140.

Bandura’ya göre özyeterliği yüksek bireyler duyarlı bir çevre ile etkileşim içinde olduklarında aktif ve etkili davranışa teşvik edilirler. Özyeterliği yüksek bireyler, çevre nedeniyle olumlu sonuca ulaşamayacaklarını düşündüklerinde davranışı bırakarak çevre değiştirme yoluna gidebilmektedir. Düşük özyeterlik ve düşük beklentili bireyler çabalamamaktadır. Özyeterlikleri düşük olmasına rağmen

yüksek bir beklenti içinde olan bireylerse psikolojik sıkıntılar yaşayabilirler (Bandura 1982: 140- 141; Pintrich ve Schunk 1996: 89).

Bireyin özyeterlik yargısı, dört kaynaktan elde edilen bilgi ve deneyimlerden etkilenmektedir: 1) Bireyin kendisinin yaptığı başarılı ve başarısız etkinliklerin sonucunda elde edilen bilgiler; 2) Benzer kişilerce yapılan başarılı ya da başarısız etkinliklerin sonuçları; 3) Bireyin başarabileceği ya da başaramayacağı yönünde çevresince yapılan sözel ikna; 4) Bireyin başarılı ya da başarısız olma beklentisi bireyin öz yeterlik algısını etkileyen unsurlardır. Algılanan öz yeterliği yüksek olan bireyler, düşük olan bireylere göre bir işi başarmak konusunda daha ısrarcıdır. Bu bireylerin çevreyi kontrol edebileceklerine yönelik inançları daha güçlü olduğundan daha azimli, ısrarcı ve motivasyonu sahibidir (Senemoğlu 2012: 228-229).

Özyeterlik kavramının davranışlar üzerindeki etkisinden hareketle yola çıkan Walker, 1992 yılında meslek danışmanları üzerinde yaptığı çalışma ile kuramı, “iş arama davranışı” ve “işsizlik” çerçevesinde değerlendirmiştir. Walker’a göre işsizlerin özyeterlikleri bir iş görüşmesine katıldıklarında verecekleri duygusal tepkileri ve davranış kalıplarını da etkileyecektir. Özyeterliği düşük olan bir birey, toplum tarafından destek göreceğine inandığında kendini geliştirmeye çalışabilecektir. Tam tersi bir bakış açısıyla özyeterlik algısı yüksek olan ama çabalarının toplum tarafından ödüllendirilmeyeceğini düşünen bireyler ise; başarılı bir iş girişimini başka bir yerde arayabilmektedirler. Ancak hem özyeterliği düşük, hem de duyarsız bir çevrede olan işsizlerde geri çekilme ve duyarsızlaşma meydana gelmektedir (Walker 2004: 41- 42).

Bu analize göre işsizliğe verilecek psikolojik tepkiler yeterlik inancına ve sonuçlara göre farklılaşabilir. Örneğin bir iş görüşmesinde başarılı olacağına dair inancı ve beklentisi olan bireylerin daha başarılı bir görüşme geçireceği düşünülebilir (Vansteenkiste 2005: 270-271). Benzer şekilde Bandura; yeni bir iş bulma konusunda yetersiz eğitim, yetenek ve tecrübesi olduğuna inananlar (düşük özyeterlik algısı), ya da işgücü piyasasında zorluklar olduğunu düşünenlerin (düşük sonuç beklentisi) iş arama çabalarını daha çabuk bıraktıklarını ifade etmektedir (Walker 2004: 41- 42).

Diğer bir çalışmada özyeterlikleri yüksek ve düşük olan işsiz bireyler üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Düşük özyeterlik algısı olan işsizlere iş arama üzerine

eğitimler verilmiştir. Çalışma sonucunda düşük özyeterlik algısı olan bireylerin daha aktif iş aradıkları ve daha çabuk işe girdikleri tespit edilmiştir (White ve Locke 2003: 186). Bandura'nın teorisini kullanarak iş arama etkinliğini açıklayan diğer bir çalışmada özyeterliğin arttırılmasında başkalarının deneyimlerinden faydalanmanın önemine vurgu yapılmıştır. Yazarlar, iş arama etkinliğinin arttırılması için, işsizlerin başarılı iş bulma deneyimleri olan bireylerle yapacağı görüşmelerin olumlu etkiler yapacağını belirtmişlerdir (Hoare ve Machin 2009: 59). İş arama konusunda yüksek öz yeterliği olan bireylerin daha sık iş arama davranışı gösterdikleri, daha düşük endie duydukları ve daha fazla iş teklifi aldığı da tespit edilmiştir (Troughakos vd. 2007: 4).

Diğer bir çalışmada; iş arama davranışının belirleyicileri biyografik, bireysel farklılıklar ve durumsal değişkenler olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bireysel değişkenler arasında “iş arama özyeterliği” nin de sayıldığı çalışmada iş arama özyeterliği; “bireyin iş arama aktivitelerini ne kadar başarılı yürüteceğine dair kendine olan güveni” olarak tanımlanmıştır. Yazara göre iş arama öz etkinliği, iş arama davranışı ve çıktılarının en önemli belirleyicilerindendir (Saks 2005: 162-163).

Walker da çalışmasında bireylerin davranış kalıpları ve duygusal tepkileri, kendine olan yargılarından etkilendiğini belirtmektedir. Örneğin; bir bireye kendi yeteneklerinin üzerinde kalifiye gerektiğine inandığı bir iş teklif edildiğinde işin gerektirdiği yetenekler ve kendi kişisel hünerlerine olan algısı çeliştiğinde birey işteki performansını tehdit edecek kadar gergin duruma gelmektedir. Bu durum performansının bozulmasına ve pozisyonunu korumak için gerekli yeteneklerine zarar vererek kendine olan negatif algısından dolayı işi kaybetmesine neden olabilmektedir (Walker 2004: 42).

#### **2.1.2.6. Stresle Başa Çıkma Teorisi**

“Stresle Başa Çıkma Teorisi”, stresli durumlarda bireylerin davranışları ve stresle başa çıkma stratejilerini ele alan teorilerden biridir. Günümüz en önemli stres kaynaklarından birini de “işsizlik süreci” oluşturduğundan teori işsizlik durumuna uyarlanmıştır. Lazarus ve Folkman tarafından ortaya atılan teoriye göre; bir olayın bireyleri strese sokması, geçmişteki deneyimlerine bağlı olarak yaptığı değerlendirmeler ile ilgilidir (Lazarus ve Folkman 1984: 25). Bireyin, içinde



bulunduğu durumu, bilişsel değerlendirmesi ile zararlı ve tehdit edici olarak görmesi, bireyde stres yaratarak sağlığını tehdit ederken, olayı zararsız ya da alakasız olarak değerlendirmesi herhangi bir olumsuz sonuca neden olmamaktadır. Bu değerlendirme süreci bireyin stresle baş etme stratejilerini de belirlemektedir (Hoare ve Machin 2009: 58-59).

Teoriye göre olayların değerlendirildiği bilişsel süreç “birincil” ve “ikincil” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birincil değerlendirmede birey inancı, değerleri ve amaçları çerçevesinde olayın durumunu belirlerken; ikincil değerlendirmede bu olay karşısında hangi başa çıkma stratejilerinin kullanılması gerektiğine karar vermektedir. Stres durumunda verilen tepkinin şiddeti, ilgili bilişsel süreç ve başa çıkma yöntemine göre değişmektedir (Lazarus ve Folkman 1984: 31- 32; Waters ve Moore 2002a: 594).

Baş çıkma kavramı, yazarlar tarafından; bir organizmanın stresli olarak değerlendirdiği bir durumla karşılaştığında, bu durumun üstesinden gelebilmek için geliştirdiği bilişsel ve davranışsal çabalar, olarak tanımlanmıştır. Baş çıkma stratejileri “problem (çözüm) odaklı” ve “duygu odaklı” olarak ikiye ayrılmaktadır. Problem odaklı baş çıkma stratejileri, strese yol açan problemi tanımlamayı, alternatif çözüm önerileri bulmayı ve stresin kaynağı olan olayı ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Duygu odaklı baş çıkma stratejileri ise kaçınma, küçümseme ve uzaklaşma gibi tekniklerle duygusal durumu düzenlemeyi hedeflemektedir. Stres yaratan bir durumla karşısında problem odaklı baş çıkma stratejileri kullananların, stres durumundan daha az etkilendikleri ve daha az depresyon yaşadıkları belirlenmiştir (Folkman ve Lazarus 1980: 223; Wanberg 1997: 731; Waters ve Moore 2002: 594; Lai ve Chan 2002: 468).

Latack, Knicki ve Prussa, 1995 yılında yayınladıkları çalışmada, stresle baş çıkma teorisi ile kontrol teorisini birleştirerek, “iş kaybı” durumuna uyarlamışlardır. Latack ve arkadaşları “iş kaybı ile baş çıkma” kavramını; “bireyin işini kaybetmesi durumunda karşılaştığı içsel ve dışsal talepleri karşılama konusunda geliştirdiği bilişsel ve davranışsal çabalar” olarak tanımlamaktadırlar (Latack vd. 1995: 195). Yazarlara göre her stres durumunda olduğu gibi, iş kaybında da bireyin bilişsel değerlendirmeleri stresin şiddetini ve stresle mücadele etmede kullanacağı

stratejilerini belirlemektedir (Hoare ve Machin 2009: 58-59). Belirlediği stratejiler, işsizlik süreciyle başedebilmede önemli bir faktördür (Prussia vd. 2001: 1179-1180).

Başa çıkma stratejileri, bireyin kendine güveni, öz yeterliği gibi “içsel” kaynaklardan beslenebileceği gibi; finansal ve sosyal yardımlar gibi “dışsal” faktörlerden de kaynaklanabilmektedir (Hoare 2007: 17). Latack, iş kaybı durumunda başa çıkma stratejileri konusunda; “kontrol” odaklı ve “kaçış” odaklı olmak üzere iki yeni boyut önermiştir. Yazara göre; kontrol odaklı stratejilerde bireyler mevcut durumu değiştirmek ya da düzeltmek için inisiyatif kullanan, aktif bir roldedirler (proaktif). Kaçış odaklı stratejilerde ise; bireyler mevcut durumla başa çıkabilmek için kaçınma ya da kaçış gibi yollara başvurmaktadır (Latack vd. 1995: 316-317).

İş kaybı durumunda, işsizlik durumundan kurtulabilmek için oluşturulabilecek kontrol odaklı stratejilere; aktif olarak iş aramak, mesleki eğitim programlarına katılmak, para biriktirmeye çalışmak, beceri ve niteliklerini gözden geçirmek, yeni bir bölgeye taşınmak ve işsiz bireylerin durumlarına yardımcı olmak için tasarlanmış toplumsal aktivitelere katılmak gibi faaliyetler örnek olarak verilebilir. Kaçış odaklı stratejilere ise işini kaybettiğini düşünmemeye çalışmak, işsizlik durumunun sadece kendi başına gelmediğini düşünmek ya da işini kaybetmenin dünyanın sonu olmadığını kendine telkin etmek örnek olarak gösterilebilir (Wanberg 1997: 731-732). Bireylerin problemden kurtulmak için seçtiği hedef, işsiz bireylerin neden farklı davrandıklarını açıklamaktadır. Örneğin hedefi “yeni bir iş bulmak” olan birey daha çok iş ararken (kontrol odaklı), iş aramanın stresinden uzak durmak isteyen bir birey, sakinleşmeyi ve rahatlamayı hedefleyebilmektedir (kaçış odaklı) (Prussia vd. 2001: 1179-1180).

Psikolojik sağlığın korunmasında bireyin mevcut duruma adaptasyonunu arttıran, “kontrol odaklı” stratejiler, “kaçış odaklı” stratejilere göre daha etkili olmaktadır. Örneğin; iş kaybı durumunda kontrol odaklı bir strateji geliştirerek iş arama davranışı gösteren birey, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için aktif bir tepki vermekte ve faydalı bir iş yaptığı düşüncesi ile rahatlamaktadır. Diğer yandan uzayan iş arama süreci, bireyin moralini bozmakta, psikolojik sağlığını olumsuz etkilemektedir. İş arama süreçleri başarısız giden bireylerin psikolojik sağlıkları da olumsuz etkilenmektedir (Wanberg 1997: 732).

Teoriyi işsizliğe uyarlayan ampirik çalışmalarda, işsizlik durumunda kullanılan başa çıkma stratejilerinin türü ile psikolojik sağlık arasındaki ilişki incelenmiştir. İskandinav ülkeleri ve Avustralya örneklerinde duygusal ve kaçış odaklı stratejilerle, yüksek stres arasında ilişki bulunmuştur. İsveç'te 166 işsiz üzerinde yapılan diğer bir araştırmada, sıkıntı ile kaçış odaklı başa çıkma arasında pozitif, kontrol odaklı başa çıkma arasında ters yönlü ilişki bulunmuştur. Genç ve boşanmış işsizler kaçış odaklı stratejileri daha sık kullanırken, boşanmış işsizlerin genel olarak kontrol odaklı stratejileri daha çok kullandıkları tespit edilmiştir. Kontrol odaklı stratejilerin kullanımı ile yaş, düşük eğitim ve düşük finansal sıkıntı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür (Grossi 1999: 160-162). Amerika'da yapılan çalışmada stratejinin türü ile stres arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır. Hong Kong örneğinde ise batılı ülkelerdekine tersine; işsiz Çinli kadınlar arasında "kaçış odaklı başa çıkma" ile düşük stres arasında ilişkisi bulunmuştur. (Lai ve Chan 2002: 469).

## 2.2. İşsizliğin Psiko-Sosyal ve Somatik Sonuçları

1929 Ekonomik Bunalımından sonra işsizliğin gayri iradi ve toplumsal bir sorun olduğu kabul görmeye başlamıştır. İşsiz kalmak sadece gelir kaybı değil, bireyin gününün önemli bir zamanını geçirdiği sosyal bir ortamdaki kopması, aidiyet duygusunu yitirmesi, zihinsel ve fiziksel olarak yaşanan boşluk hissini de beraberinde getirmektedir. İşsizliğin yapısından kaynaklanan bu sorunlar iki temel faktörle ilişkilidir. Birincisi, işsizlik sonrasında maddi kayıp nedeni ile yaşam standardında ani bir düşüş ve yoksulluk meydana gelmesidir. Diğer neden ise çalışmanın bireye kazandırdığı sosyal ağ, çalışmanın verdiği günlük düzen ve alışkanlıkların bozulmasıdır (Yılmaz vd. 2004: 170; Mütevellioğlu vd. 2010: 282).

Her iki durumda da bireyler gündelik yaşamlarında bir engellenme ve baskı altına girmektedirler. Yaşanan olumsuz duygular doğrudan ya da dolaylı olarak strese yol açarak, psikolojik sağlığı olumsuz etkilemektedir (Kaya ve Binbay 2006: 123-124; Kaya 2007: 15). Ekonomik yoksunluk, sosyal engellenme ve işsizliğin psikolojik sonuçları birbirinin de etkisiyle artarak, bireyi içinden çıkılması zor kısır bir döngüye sürüklemektedir (Yılmaz vd. 2004: 169- 170).

Bu karmaşık stres süreci altında işsizlik; kalp, mide hastalıkları; depresyon, boşanma, intihar ve suç oranlarının artması gibi geniş bir yelpazede zararlara yol açmaktadır (Darity ve Goldsmith 1996: 122; Mckee-Ryan vd. 2005: 54; Weber vd. 2007: 5; Cooper vd. 2008: 941). Bireyler üzerindeki psiko-sosyal sonuçları, işsizlik oranlarının arttığı ve işsizliğin kronik, uzun bir hal aldığı durumlarda daha da ağırlaşmaktadır. Bireylerde psiko-somatik bazı hastalıklarla kendini gösterebilen bu etkiler, bireyin sosyal ilişkilerinin bozulması hatta toplumun genelini olumsuz etkileyecek davranış bozukluklarına kadar gidebilmektedir. İşsizliğin kısa ve uzun dönemde sonuçları Tablo 2.2’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

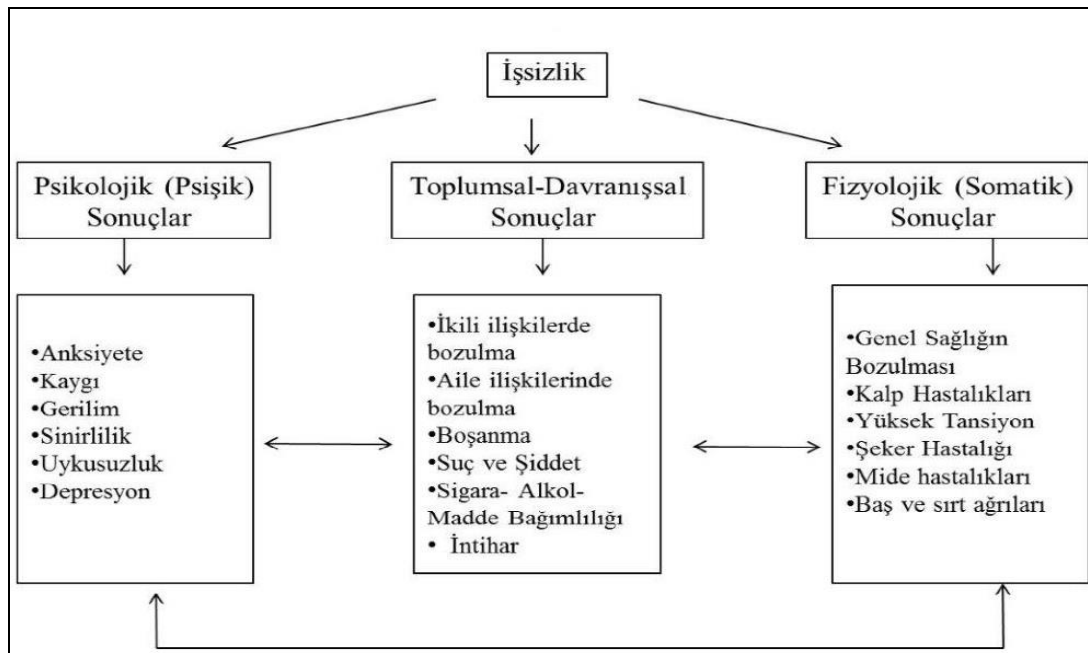
**Tablo 2.2. İşsizliğin Kısa ve Uzun Dönemde Sonuçları**

Etki Alanı	Kısa Süreli İşsizlik	Uzun Süreli İşsizlik
<b>Psikolojik</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Stres ve tükenmişlik</li> <li>• Gerilim</li> <li>• Uykusuzluk</li> <li>• Sinirlilik/kızgınlık</li> <li>• Hayal kırıklığı</li> <li>• Yorgunluk, bıkkınlık</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Psiko-somatik şikayetler ve hastalıklar</li> <li>• Depresyon</li> <li>• Umutsuzluk ve içine kapanma</li> <li>• Özsaygının zedelenmesi</li> </ul>
<b>Sosyal</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Çatışma</li> <li>• Sosyal İlişkilerin Kesilmesi</li> <li>• İçine kapanma</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Yabancılaşma ve sosyal izolasyon</li> <li>• Tembellik</li> <li>• Atfetme</li> <li>• Kimlik sapmaları</li> <li>• Öğrenme yeteneğinin azalması</li> <li>• Saldırgan davranışlar</li> <li>• Somatik rahatsızlıklarda artış</li> </ul>
<b>Somatik</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kalp ve Tansiyon Hastalıkları</li> <li>• Uyku bozukluğu</li> <li>• Mide ve hazımsızlık sorunu</li> <li>• Stres</li> <li>• Kan basıncının düşmesi</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kalp krizleri</li> <li>• Oniki parmak rahatsızlıkları</li> <li>• Dolaşım rahatsızlıkları</li> </ul>
<b>Bireysel Davranışlar</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Toplum ve aile içindeki rolün kaybedilmesi</li> <li>• İş arkadaşlarının kaybına bağlı olarak dış çevreden kopma</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Karamsarlık ve Umutsuzluk</li> <li>• Kadercilik</li> <li>• Sigara, alkol ve madde kullanımında artış</li> <li>• Suç işleme eğiliminde artış</li> <li>• İntihar girişimleri</li> <li>• Endişe ve korkularda artış</li> </ul>
<b>Toplumsal Davranışlar</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• İşten çıkan sayısında artış</li> <li>• Boş zamanlı insan sayısı artışı</li> <li>• Çalışmalar için potansiyel koşul ve zaman</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ölüm ve intihar girişimlerinde artış</li> <li>• Cinayetlerde artış</li> <li>• Hırsızlık</li> <li>• Sosyal çatışma ve ümitsizlik</li> </ul>

**Kaynak:** Handan Kumaş, “İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri”, DEU, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, 2001, s.151.

İşsizliğin sonuçları bireyden bireye ve toplumdaki topluma değişen bir olgu olmakla birlikte literatürde yapılan çalışmalar ışığında; psikolojik (psişik); fiziksel (somatik) ve toplumsal maliyet oluşturan sonuçlar olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılabilir (Yüksel 2005: 260). Bu çalışmada, işsizliğin sonuçları; Psikolojik (psişik), Fizyolojik (Somatik) ve Toplumsal-Davranışsal olmak üzere üç boyutta incelenmiştir. İşsizliğin neden olduğu sonuçlar Şekil 2.2’de verilmektedir.

**Şekil 2.2. İşsizliğin Neden Olduğu Sonuçlar**



Birinci grup sonuçlarda; işsizliğin doğrudan psikolojik olarak birey üzerinde yarattığı tahribat ortaya konmaktadır. İkinci olarak işsizliğin yarattığı stres ve anksiyetenin sebep olduğu psiko- somatik hastalıklardan söz edilmektedir. Üçüncü olarak çalışmalarda işsizlik durumunun yarattığı psikolojik durumun toplumsal zarara dönüşen nitelikteki sonuçları incelenmektedir. Çalışmanın bu kısmında işsizliğin sonuçları literatürde yapılmış örnek çalışmalarla birlikte ele alınmaktadır.

### 2.2.1. İşsizliğin Psikolojik (Psişik) Sonuçları

1930'lu yıllardan bu yana işsizliğin psikolojik sonuçlarını belirlemek üzere birçok amprik çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bazılarında doğrudan işsizliğin psikolojik sonuçları incelenirken (Eisenberg, ve Lazarsfeld, 1938: 358; Jackson ve Warr 1984: 605; Fryer 1992: 105; Lakey vd. 2001: 46; McKee vd. 2005: 53; Creed ve Bartrum 2008: 460; Lazarsfeld, ve Zeisel, 2009: 8), bazılarında istihdamdaki bireylerle işsizlerin psikolojik durumları karşılaştırılmıştır (Kritz-Silverstein vd. 1992: 217-218; McKee-Ryan vd. 2005: 54). Diğer bazı çalışmalarda ise istihdamda iken işsiz kalanlarla, işsizlik sürecinin ardından iş bulan bireyler süreli olarak incelenmiştir (Jackson ve Warr 1984: 605; Schaufeli ve VanYperen 1992: 291; Sersic vd. 2005: 222). Diğer yandan ulusal ya da bölgesel düzeyde işsizlik oranları ile akıl hastanelerine yapılan başvurular, intihar oran endeksleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar da yapılmıştır (Wanberg vd. 2001: 296).

İşsiz kalan bireylerin psikolojik durumlarını incelemeye yönelik yapılan en eski amprik çalışmalardan biri 1930'larda Viyana Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü'nde görevli bir grup psikolog tarafından yapılmıştır. Bölgede, istihdamın önemli bir bölümünü sağlayan tekstil fabrikasının kapanmasıyla çok sayıda çalışan işsiz kalmıştır. İşsiz kalan bireylerin % 77'sinin ailesinde kendileri dışında bir çalışan bulunmamaktadır. Araştırmanın sonucuna göre; işsizliğin bireylerin geleceğe yönelik umut ve özgüvenlerini azalttığı, fiziksel sağlıklarını bozduğu ve depresyona girmelerine neden olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan işsizlerin sadece kendileri değil, aile bireylerinin de demoralize olduğu, uyumsuzluk ve depresyon hali, umutsuzluk, apati (ilgisizlik, duygusuzluk) içinde oldukları ve pasifleştikleri saptanmıştır. 1930'lu yılların başında, İngiltere ve ABD'yi karşılaştıran diğer bir çalışmada işsizliğin; psikolojik güçlük, tükenmişlik, sosyal ilişkilerin bozulması ve öz saygının azalması gibi pek çok olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir (Fryer 1992: 104- 105).

1980 öncesi yapılan süreli çalışmalar, işsiz kalan bireylerin psikolojilerinde bozulma olduğu ve yeniden işe girişlerinde bir iyileşme meydana geldiğini ortaya koymuştur. Çalışan bir bireyin işsiz kalması sonucunda yaşadığı şok beraberinde ekonomik ve psikolojik stresi de getirmektedir (Jackson ve Warr 1984: 605; Aytaç ve Keser 2002). Daha sonraki yıllarda yapılan pek çok çalışmada benzer sonuçlar

elde edilerek, işsizliğin psikolojik sağlığı olumsuz etkilediği doğrulanmıştır (Schaufeli ve VanYperen 1992: 291; Fryer 1992: 105; Murphy ve Athanasou 1999: 89; Wanberg vd. 2001: 296- 297; Kumaş 2005: 315; McKee-Ryan vd. 2005: 54; Sersic vd. 2005: 221-222; Cooper vd. 2008: 941; Klangaard 2011: 39; Maddocks 2012: 74). 1986-1996 yılları arasında Avusturya, İngiltere, Danimarka, Finlandiya, Almanya, İsrail, Hollanda, Norveç ve ABD’de yapılan meta-analitik 16 süreli çalışmada bireylerin işsiz oldukları dönemde akıl sağlıklarının azaldığı, işe girdiklerinde arttığı tespit edilmiştir (Wanberg vd. 2001: 296- 297; Murphy ve Athanasou 1999: 89).

İşsizliğin yarattığı en önemli psikik sorun strestir. Bireyleri strese sokan nedenler arasında işini kaybetme; sevilen birinin ölümü ve boşanmadan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Yoğunlaşan stresin kronikleşmesi ve üstesinden gelinemez bir hal alması, depresyon ile sonuçlanabilmektedir (Aytaç ve Keser 2000). İşsizliğin depresyona yol açtığı, bazı çalışmalarca da desteklenmektedir (Maddocks 2012: 62).

İşsizliğin psikolojik sağlığı olumsuz etkilemesi yanında, istihdamın psikoloji üzerinde olumlu etkilerine değinen çalışmalar da mevcuttur (Lakey vd. 2001: 29). İstihdam ile sağlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaları bulmak üzere; EBSCOhost kullanarak PsychInfo Index’de arama motoruna “istihdam” ve “sağlık” yazılarak arama yapılmış ve 33 makaleye ulaşılmıştır. Makalelerde 24 farklı ülkeden 173.871<sup>12</sup> katılımcının sonuçları elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar; istihdamın sağlık üzerinde olumlu etkiler yaptığını göstermiştir. Benzer ülkelerde, okuldan yeni mezun olmuş gençlerde de istihdamın benzer etkileri tespit edilmiştir (Hartman: 2008: 3-4). Düzenli bir işi olanlarla işsiz bireylerin psikolojik durumlarının karşılaştırıldığı diğer bir çalışmada; işsiz bireylerin genel sağlık düzeylerinde ve uyku kalitelerinde bir düşüş olduğu belirlenmiştir (Klangaard 2011: 39). Diğer yandan düzenli bir iş sahibi iken işsiz kalan bireyler üzerinde yapılan süreli araştırmalar da, işsizliğin psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etki yarattığını ortaya koymuştur (McKee-Ryan vd. 2005: 54).

---

<sup>12</sup> 1993 yılında 270 Norveçli, 1997 yılında 20.000 İngiliz, 2007’de 38.472 Avrupalı, 2003’de 8.747 Avusturyalı ve 15.468 Finlandiyalı çalışan ya da iş arayan araştırmaya katılmıştır.

Sürelî çalışmaların sonuçlarını 3 grupta özetlemek mümkündür (Sersic vd. 2005: 222):

- 1) İşsiz bireylerin psiko-sosyal durumları istihdamdakilere göre daha kötüdür.
- 2) İşsiz bireylerin psiko-sosyal durumları yeniden istihdam edildiklerinde iyileşme göstermektedir.
- 3) İşini kaybeden bireylerin, fiziksel ve psikolojik sağlıklarında bir azalma görülmektedir.

ABD'de yapılan 150 vaka analizinde ailelerinde işsiz olan çocuklarda da endişe ve depresyon etkileri görülmüştür. İşsizlerin çocukları sadece ekonomik yönden değil, psiko-sosyal ve eğitim yönden de istihdamdakilerin çocuklarına göre daha kötü bir durumdadırlar (Fryer 1992: 106 ve 108). İşsizliğin, işsiz kalan birey yanında ailesini de olumsuz etkilediğini belirten başka çalışmalar da mevcuttur (Nichols vd. 2013: 36).

### **2.2.2. İşsizliğin Fizyolojik (Somatik) Sonuçları**

1930'lardan beri yapılan çalışmalar, iş kaybı yaşayan bireylerin, düzenli istihdam halinde olan bireylere göre ölüm (Iversen 1987: 879; Lavis 1998: 17; Novo vd. 2000: 25; Lakey vd. 2001: 8; Bartley ve Plewis 2002: 336; Bartley vd. 2004: 501; Mclean vd. 2005: 2; Lundin vd. 2009: 26-27; Kroll ve Lampert 2011: 47; Roelfs vd. 2011: 840; Mcleod vd. 2012: 1542; Garcy 2012: 1911; Bender vd. 2013: 284), kalp ve damar sistemi hastalıkları (Mattiasson 1990: 461; Kim vd. 2004: 444; Mckee-Ryan vd. 2005: 54; Zagozdzon 2014: 1), psikolojik sıkıntı ve genel anlamda düşük sağlık riski ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Kessler vd. 1987: 51; Bartley ve Plewis 2002: 336; Bartley vd. 2004: 501; Strully 2009: 233; Kroll ve Lampert 2011: 47). Literatürde işsizlikle, kalp ve dolaşım sistemi, bağışıklık sistemi, mide, biyokimyasal ve fiziki hastalıklar arasında ilişki olduğunu belirten çalışmalara rastlanmaktadır (Mckee-Ryan vd. 2005: 54; Cooper vd. 2008: 941). Söz konusu belirtiler, yoğun stres durumuyla da ilişkili belirtilerdir. Dolayısıyla bireylerde strese neden olan önemli kaynaklarından biri olan "işsizlik" durumu ile söz konusu belirtileri ilişkilendiren çok sayıda çalışma yapılmıştır.



İşsizlikle arasında bir ilişki olup olmadığı sıklıkla incelenen konulardan biri “ölümdür”. 1980’lerden günümüze kadar, yapılan pek çok çalışmada; işsizlik oranları ile ölüm oranları arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle, işsizlik deneyimi, çeşitli sebeplerle bireyin sağlığını bozarak, ölüm oranlarında bir artışa neden olmaktadır (Lavis 1998: 17; Lakey vd. 2001: 8; Mcleod vd. 2012: 1542). Bu ilişki ABD ve AB ülkelerinde yapılan bazı araştırmalarda da ortaya konmuştur. Örneğin 1968- 1992 yılları arasında ABD’de panel verilerle yapılan araştırmada, ömründe bir veya daha fazla kez işsizlik deneyimi yaşayanların diğerlerine göre daha erken öldükleri tespit edilmiştir (Lavis 1998: 17). Diğer bir çalışmada 1984- 2005 yılları arasında Almanya ve Amerika’da ulusal istatistik bürolarından sağlanan verilerle yapılan araştırmada işsizlik-ölüm ilişkisi ABD’li işçiler için doğrulanırken, Alman işçiler için anlamlı bir sonuç elde edilememiştir<sup>13</sup> (McLeod vd. 2012: 1542).

AB ülkelerine yönelik yapılan benzer çalışmalarda da tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. 1971- 2001 yılları arasında 11 AB ülkesinden elde edilen verilerle, işsizlik ve ölüm oranları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada işsizlik oranlarında yaşanan geçici yükselmelerin, ölüm oranlarını arttırmadığını ancak kalıcı yükselmelerin ölüm oranlarını arttırdığı belirlenmiştir (Bender vd. 2013: 284). 1972-1994 yılları arasında İsveç’te yapılan çalışmada; işsizliğin erken yaşlarda ölüm oranlarını arttırdığı belirlenmiştir (Voss vd. 2004: 2161). 1970-1980 yılları arasında Danimarka’da, 20-64 yaş arası, 2 milyon çalışan ve 22 bin işsiz üzerinde yapılan araştırmada; işsizlik oranlarının artışına bağlı olarak ölüm oranlarında da % 40-50 oranında artış görülmüştür (Iversen 1987: 879). İsveç’de 1995-2003 yılları arasındaki verilerin incelendiği çalışmada, işsizlik-ölüm arasındaki ilişkiyi doğrular nitelikte sonuçlar elde edilmiştir (Lundin vd. 2009: 26-27).

Benzer bir çalışma İsviçre’de derin durgunluk yaşandığı 1997- 2001 dönemini izleyen altı yılda yapılmıştır. Çalışmaya 1990 nüfus sayımında istihdam halinde olan, 1931-1965 dönemi doğumlu 3,4 milyon İsveçli dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilenlerin % 23’ü durgunluk döneminde işsiz kalmıştır. Bu

<sup>13</sup> Bu durumun nedeni, bir AB ülkesi olan Almanya’da işsizlik sigortası uygulamasının ABD’ye göre daha etkili olmasıdır. İşsizlik sigortasının sağladığı gelir tazminatı, vasıfsız çalışanları işsizliğin ekonomik zorluklarından korumakla birlikte, vasıflı ve muhtemelen daha yüksek bir statüde çalışan bir işçinin ekonomik ve psikolojik kaybı daha derin olabilmektedir.

çalışma sonucunda uzun dönemli işsizlik ile ölüm oranları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Garcy 2012: 1911). Polonya’da yapılan diğer bir çalışmada ölüm oranlarının işsiz bireylerde, istihdamdakilere göre iki kat fazla olduğu bildirilmektedir (Zagozdzon vd. 2014: 1).

Çeşitli veri tabalarından, 1980-1990 arasında, arama motoruna “işsizlik ve ölüm” yazılarak elde edilen toplam 42 çalışmada, 20 milyondan fazla kişiyi kapsayan analizler sonucunda, işsizlik ve artan ölüm oranları arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Erkeklerde, kariyerinin başında ve ortalarında olan bireylerde, ölüm- işsizlik ilişkisi daha yüksek çıkmıştır. İşsizliği takip eden ilk on yılda ölüm riski en fazla düzeydedir, daha sonraki dönemde azalmaktadır (Roelfs vd. 2011: 840).

Ölüm oranları yanında, işsizliğin genel sağlık durumunu bozduğunu savunan çalışmalar da mevcuttur (Dooley vd. 1994: 449; Novo vd. 2000: 25; Bartley ve Plewis 2002: 336; Bartley vd. 2004: 501; Kroll ve Lampert 2011: 47). Harvard Halk Sağlığı Okulun’na 1999, 2001 ve 2003 yılında hizmet sektöründe “müdür” gibi profesyonel statüde çalışanlardan, işsiz kalmış beyaz ve mavi yakalıların % 54’ünün sağlıklarında bozulma görülmüştür. “Kovulma” yoluyla işsiz kalanlar arasında bu oran % 80’lere kadar yükselmektedir. Hatta bu personelin yeni bir işe yerleşmesinden sonra yeni sürece adapte olma stresinden sağlıklarının bozulma riskinin devam ettiği belirlenmiştir (Strully 2009: 233). Diğer yandan ekonomik durgunluk olan dönemlerde, hastalık ve ölüm oranlarında azalma meydana gelmiştir. Bu durum bir paradoks gibi görünmekle birlikte, sebebi ekonomik durgunluk dönemlerinde gençlerin zorunlu olarak daha sağlıklı bir yaşam biçimi benimsemesi ve iş ve trafik kazalarında yaşanan azalma ile açıklanmaktadır (Möller vd. 2013: 314).

İşsizlikle arasında anlamlı bir ilişki bulunan diğer bir faktör “kalp krizi” ve “kalp hastalıklarıdır”. Amerika’da Michigan Üniversitesi’nde 1992- 2010 yılları arasında 51- 75 yaş arası en az bir kere işsizliği yaşamış 13.451 kişi üzerinde yapılan araştırmada; işsizliğin kalp hastalıklarını tetiklediği tespit edilmiştir. Kendi istekleri ile işten ayrılan 50 yaş üstü bireyler arasında kalp hastalığı riskinde artış görülmezken, kendi isteği dışında işsiz kalmış bireylerin % 27’si işsizlikleri sonrasında kalp krizi geçirmiştir. Dört kere işsizlik yaşayanların kalp krizi riski bir kere işsiz kalanlara göre % 60 artmaktadır (Dupre vd. 2012: 2-4). 25-64 yaş arası,

yaklaşık 35 bin Amerikalı kadın üzerinde yapılan diğer bir araştırmada, gönülsüz olarak işsiz kalan kadınların sağlık koşulları ve kalp hastalıkları en kötü durumda çıkmıştır. İsveç'te işsizlik riski altında olan ve olmayan tersane işçileri üzerinde yapılan araştırmada, işsizlik riski olan tersane işçilerinin kalp hastalığı riskinin de arttırdığı belirtilmiştir (Mattiasson vd. 1990: 461).

İşsizliğin, bireyler üzerindeki etkilerinin yanı sıra, aile bireyleri üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Kalp krizi geçirmiş hastalar üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukluğunda yoksulluk çeken ve babaları en az bir sene işsiz kalmış çocukların yetişkinliklerinde kalp krizi geçirme oranlarında ilişki bulunmuştur (Burr ve Sweetnam 1980: 95). İşsizliğin kalp krizi ile net bir ilişkisini tespit edememiş çalışmalar da mevcuttur (Cook 1986: 803). 2004 yılında yapılan diğer bir çalışmada; işsiz kalma ile kalp krizi geçirme arasında anlamlı bir ilişki bulamamakla birlikte, felç olma riskini yarı yarıya arttığı belirtilmiştir (Gallo 2004: 408). Japonya'da mide kanserinden kurtulma ile sosyo-ekonomik durum arasındaki ilişkinin araştırıldığı diğer bir çalışmada ise; kanserin en yaygın olarak işsiz bireyler arasında olduğu saptanmıştır (Kuwahara vd. 2010: 226).

### 2.2.3. İşsizliğin Toplumsal-Davranışsal Sonuçları

İşsizlik bireysel anlamda yarattığı zarar yanında toplumsal anlamda da bir maliyet unsurudur. İşsiz kalan bireyler yaşamlarını sürdürmek için gerekli gelirden yoksun olurken, harcamalarını kısıttığı ve ücreti üzerinden ödediği vergileri veremediği için genel anlamda ekonomiye ve topluma da zarar vermektedir. İşsizlik toplumda huzur ve barış ortamını bozarak bireylerin psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer yandan işsizlikten kaynaklanan duygusal ve finansal sorunların bireylerin ailevi çatışmalar, şiddet, boşanma ve intihar eğilimlerini arttırması gibi bir dizi daha ciddi soruna yol açtığı da belirlenmiştir (Darity ve Goldsmith 1996: 122; Wanberg vd. 2001: 296- 297; Latey vd. 2001: 9; Kumaş 2001: 123; Mütevellioğlu 2010: 29; Sandalcılar 2012: 225). İşsizliğin etkin olduğu toplumlarda, saldırgan davranışların, hırsızlık, cinayet vb. suç eylemlerinin, alkol, madde kullanımı gibi toplumsal sorunların da arttığı belirtilmektedir (Kumaş 2001: 143; Topbaş ve Kurt 2007: 31).

İşsizliğin her türlü sosyal problemle ilişkisini araştıran çalışmalar da yapılmıştır. Psikolojik sağlığı bozan ve stres yaratan bir faktör olarak işsizliğin, düşük psikolojik sağlık neticesinde gerçekleştirilebilecek her türlü eylemle de ilişkisi sorgulanmaktadır. Bu anlamda işsizlikle ilişkisinin olup olmadığı araştırılan konulardan biri; intihardır. 1980’li yıllardan bu yana yapılan bazı araştırmalarda, işsizlik ile intihar arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Iversen 1987: 879; Norström 1987: 336; Lewis ve Sloggett 1998: 1283; Hagquist 1998: 330; Voss vd. 2004: 2155; Clausen 2007: 117).

Örneğin; İngiltere’de 1983-1992 yılları arasında ulusal istatistik bürosundan elde edilen veriler ışığında yapılan süreli araştırmada, intihar ile bütün riskler arasında en yüksek ilişkisi görülen sosyo-ekonomik risk; işsizlik olmuştur (Lewis ve Sloggett 1998: 1283-1284). İsviçre’de ekonomik kriz dönemlerinde artan işsizlik oranları ile genç işsizlerin intihar oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Hagquist 1998: 330). Oxford’da yapılan diğer bir araştırmada alkol, sakinleştirici kullanımı, kendine zarar verme ve zehirlenme gibi vakaların işsiz gençler arasında yaygınlığına dikkat çekilmiştir (akt. Yılmaz vd. 2004: 167- 168). İsveç’te 1973-1996 arası verilere dayanarak yapılan araştırmada, işsizliğin özellikle 24 yaş üstü işsizlerde intihar oranlarını arttırdığı belirlenmiştir (Voss vd. 2004: 2157). Grönland’da 16-63 yaş arası, 12 aydan daha fazla işsiz kalmış bireylerin sağlık durumlarının incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada; uzun dönemli işsizliğin intiharın önemli sebeplerinden biri olduğu saptanmıştır (Claussen 2007: 117).

Birey kadar aile üyelerinin de olumsuz etkilendiği bir süreç olan işsizliğin, boşanma ile ilişkisi de araştırılan diğer bir toplumsal konudur. 1985 yılında ABD’de (South 1985: 31), 1980-1995 döneminde Danimarka’da ve 1978-2000 döneminde Tayvan’da yapılan araştırmalarda işsizlik ve boşanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (akt: Topbaş ve Kurt 2007: 32). İngiltere ve Japonya’da da aynı yönde sonuçlar tespit edilmiştir (akt: Sandalcılar 2012: 227). Türkiye’de de 1970-2005 dönemi için yapılan çalışmada; işsizliğin boşanmanın istatistiksel olarak anlamlı bir nedeni olduğu sonucuna varılmıştır (Topbaş ve Kurt 2007: 30).

Türkiye’de yapılan diğer bir çalışmada, işsizlik ve boşanma arasında bir korelasyon bulunmamıştır. Ancak bu çalışmada boşanmanın işsiz bireyler arasında daha yaygın olduğu ve 9 işsizden 4’ünün boşanmalarında “tek neden” olarak

“işsizliği” gösterdiği belirtilmektedir (Erdoğan 1991: 353-354). Türkiye’de yapılan diğer bir çalışmada 2001-2010 döneminde bölgesel bazda işsizlik ve boşanma ilişkisi incelenmiştir. 2008 yılı için işsizlik oranları ve boşanma oranları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak 2010 yılında işsizlik oranındaki düşüşe rağmen boşanma oranları artmaya devam etmiştir. Çalışmaya göre işsizlik oranlarının yüksek olduğu dönemlerde boşanma oranları düşmüştür (Sandalcılar 2012: 235- 236).

İşsizlik ve boşanma arasındaki ilişki, özellikle Türkiye gibi ataerkil toplumlarda daha güçlü görülebilir. Aile kurumunu geçindirme görevi üstlenen, aile reisinin işsiz kalması hem ekonomik hem de sosyal statüsel anlamda bireyi güç duruma düşürmektedir. Tüm aile üyeleri arasında gerginlik, belirsizlik ve çatışmalar görülebilir. Bu süreçte aile içinde çözümler ve huzursuzluklar meydana gelerek, boşanma olayları yaşanabilir (Kumaş 2001: 145).

İşsizliğin yarattığı yoksunluk ve belirsizlik ortamında ortaya çıkan diğer bir toplumsal sorun suç işlemedir. Son elli yıldır yapılan suç ekonomisi çalışmalarında işsizlik ile suç oranları arasında pozitif, ücretler ve suç oranları arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır. Çalışmayı yapan yazarlara göre; bireyler işgücü piyasalarında bulamadıkları fırsatların yerine gelir elde edebilmek için yasadışı aktivitelere yönelebilmektedir. Özellikle yasa dışı yollarla elde ettiği gelirin faydası alacağı cezadan büyükse birey, suç işleme yoluna gitmektedir (Kızmaz 2006: 78; Pazarlıoğlu ve Turgutlu 2007: 64; Ata 2011: 116).

Çeşitli ülkelerde yapılmış amprik çalışmalarda, işsizlik oranlarının arttığı dönemlerde, suç işleme oranlarının da arttığı; diğer bir ifade ile aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Amerika’da 1975-1990 (Merva ve Fowles 1996: 11-12) ve 1970-2009 yılları arasındaki (Cook vd. 2013: 124; Fallahi vd. 2012: 446<sup>14</sup>) verilerin incelenmesi sonucunda işsizliğin artış oranı ile paralel olarak suç işleme oranları artmıştır. Avrupa ülkelerinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin; 2002-2007 yılları arasında İngiltere’de, (Wu ve Wu 2010: 22); 1990- 2000 yılları arasında Fransa’da (Fougere vd. 2009: 934); 1990’larda İsveç’te (Öster ve Agell 2007: 770); 1991-1998 yılları arasında ise Yunanistan’da (Saridakis ve Spengler 2012: 173) incelenen suç ve işsizlik verileri aynı yönde sonuçlar vermiştir (Erling vd. 2006: 27-28). İran’da 1997- 2006 yılları

<sup>14</sup> Bu çalışmada, sadece ev hırsızlığı ve araç çalma suçları arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur.

arasında aynı ilişkinin varlığını ortaya koyan bir çalışma yapılmıştır (Maddah 2013: 50). Ancak Yeni Zelanda'da yapılan çalışmada, işsizlik ve suç işleme oranları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Papps ve Winkelmann 1998: 21).

Türkiye'de de, ABD ve AB ülkeleri ile paralel sonuçlar elde eden çalışmalar mevcuttur. 2000 yılı verileri için 81 ilde yapılan yatay kesit analizinde, işsizlik oranlarının suç oranlarını pozitif yönde etkilediği görülmüştür (Cömertler ve Kar 2007: 48). 1968- 2004 yılları arasındaki verilerin eşbütünleme testi ile incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular, işsizlik- suç oranları arasındaki pozitif ilişkiyi desteklemiştir (Pazarlıoğlu ve Turgutlu 2007: 68). Yapılan incelemelerde 2008 yılında işsizlik oranlarındaki % 1'lik artışın, suç miktarı üzerinde % 3,77 oranında bir artışa neden olduğu görülmüştür (Ata 2011: 128).

Diğer yandan ekonomik açıdan düşük sınıfların suç işleme potansiyelinin daha yüksek olması (Dönmezer 1957; 160- 161; Kumaş 2001: 147), ekonomik anlamda yoksunluk yaratan işsizlik durumu ile suç arasındaki ilişkinin de nedenleri arasındadır. Pek çok ülkede refah dönemlerinde suç oranları düşmekte, daralma dönemlerinde suç oranları artmaktadır (Kumaş 2001: 147; Kızmaz 2006: 76; Hauner vd. 2012: 1667; Dolu 2012: 338).

### **2.3. İşsizlik ve Psikolojik Sonuçları Arasındaki İlişkiyi Belirleyen Faktörler**

İşsizlik durumundan bireylerin ne kadar etkileneceği, çeşitli değişkenlerin etkisinde belirlenmektedir. Bireysel baş etme yöntemleri, sosyal statü, yaş, cinsiyet, medeni hal, kişilik, ekonomik kaynaklar ve işsizliğin süresi bu sonuçları değiştiren faktörlerdendir. Bireylerin stres durumlarında verdikleri tepkiler ve baş etme yöntemleri, işsizlik durumu karşısında verilen tepkileri de değiştirmektedir. Diğer yandan bireylerin kendilerine olan saygıları, ailelerinde ve sosyal çevrelerinden gördükleri destek, ücret dışı finansal kaynakların varlığı gibi faktörler, işsizlik durumu karşısında bireyin psikolojik ve davranışsal tepkilerini etkilemektedir. Bu kısımda işsizliğin sonuçlarının çeşitli faktörlere göre değişimi incelenmiştir.

### 2.3.1.Sosyo-Demografik Faktörler

İşsizlik durumunda bireyin psikolojik durumu; yaş, cinsiyet, medeni hal, işsizliğin süresi, eğitim düzeyi, etnik köken, ailedeki diğer üyelerin işsizliği, sosyal sınıf, iş kaybının nedeni, toplumun işsizliğe karşı bakış açısı, kişisel değişkenler, değerler ve inançlar, gibi birçok değişkenden etkilenmektedir (Creed ve Bartrum 2006:1-2). Çalışmanın bu bölümünde ayrıntılı olarak incelenen pek çok çalışmada, bireylerin demografik durumları, işsizlik süreleri ve eğitim düzeylerine göre işsizlik sürecini nasıl yönettiklerini de değiştirmiştir. Ayrıca ücret dışı finansal kaynaklara sahip olanların, özsayıları yüksek olanların, çevrelerinden sosyal anlamda destek gören bireylerin işsizlik deneyimleri farklı yaşadıkları görülmektedir. İnanç ve değerler ise işsizliklerinin nedenini hangi sebeplere bağladıklarını etkileyerek bireylerin psikolojilerini etkilemektedir.

Çalışmanın bu bölümünde işsizlik sürecinde psiko-sosyal süreci etkilediği düşünülen faktörler ayrı ayrı ele alınmıştır. Her faktörün etkileri dünyada yapılmış ilgili çalışmaların sonuçları ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Çanakkale ilinde yapılan araştırmanın sonuçları ile karşılaştırılabilmek için dünya ve Türkiye’de yapılmış benzer çalışmaların sonuçları incelenmeye çalışılmıştır.

#### 2.3.1.1. Yaş

Literatürde işsizliğin olumsuz sonuçlarının yaşa göre değişimi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Yapılan bazı araştırmalarda işsizliğin akıl sağlığı üzerine etkileri ile yaş arasında pozitif yönlü, bazıları ters yönlü ilişki bulunmuşken, aralarında anlamlı herhangi bir ilişki bulmayan çalışmalar da görülmektedir (Kumaş 2005: 338; Hoare 2007: 25).

Farklı sonuçlar elde edilmesinin iki nedeni bulunmaktadır. Gençlerin sorumluluklarının daha az olması, işsiz olmalarının toplum tarafından daha doğal karşılanması ve ailelerinden maddi destek almaya devam etmeleri nedeniyle işsizlikten daha az etkileneceklerini düşünmek mümkündür. Diğer yandan, 15-24 yaş arası gençlerin, psikolojik olarak kendilerini tanımlama, kimlik ve bağımsızlık kazanma çabası içinde olduklarından bu dönemde işsizlikten daha çok etkileneceklerini savunan yazarlar da mevcuttur (Kumaş 2001:139; Kıcıır 2010: 40; Paul 2005: 27-28). Yaşlıların işsizlikten daha kötü etkilenecekleri fikrini savunan

görüş ise işgücü piyasasında yaşlılara karşı yapılan ayrımcılık, gençlere oranla daha verimsiz ve faydasız olduklarına yönelik önyargılar, nispeten düşük eğitilmiş ve kendilerine güvenli olduklarına dair düşünceler doğrultusunda yeniden işe girmelerinin önünde engel oluşturduğunu öne sürmektedir (Kerr vd. 2002: 87-88).

1980 yılında yapılan çalışmada işsizlik durumunda kişilik gelişimlerinin olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir (Gurney 1980: 208- 209). 1980-1989 yılları arasında 3000'in üzerinde lise düzeyindeki öğrencinin işsizlik durumunda kendilerine olan saygılarını yitirdikleri, depresyon, anomi, umutsuzluk ve olumsuz duygu durumu içinde oldukları görülmüştür. Diğer bir çalışmada işsizliğin gençlerde kişilik değişmesi, sıkıntı, mutsuzluk, suçluluk duygusu, fuhuş, çalışma arzusunun azalması ve ebeveyn bağımlılığın artması gibi unsurları etkilediği belirlenmiştir (Kumaş 2001: 141). İşsizliğin olumsuz etkileri yanı sıra istihdam edilmenin gençler üzerinde psiko-sosyal gelişim açısından olumlu sonuçları da söz konusudur (Gurney 1980: 205; Fryer 1992: 106-108; Lakey vd. 2001: 29; Hartman 2008: 4).

Ancak literatür incelendiğinde; karşılaştırmalı araştırmalarda orta yaşlı bireylerin, genç ve yaşlı bireylere oranla işsizliğin sonuçlarından daha fazla etkilendikleri görülmektedir (Eisenberg, ve Lazarsfeld, 1938: 375; Hepworth 1980: 141-143; Warr ve Jackson 1984: 82; Warr vd. 1988: 57; Paul 2005: 28; Sersic vd. 2005: 221; Kroll 2011: 49). Orta yaşlı bireylerin, kariyerlerinin başında olan gençler ve kariyerlerinin sonuna gelmiş yaşlılara göre daha fazla kariyer bağlılığı göstermesi işsizlik durumundan daha fazla etkilenmelerinin sebeplerinden biridir. Orta yaşlı bireyler işsiz kalmaları durumunda, işin sağladığı kimlik ve statü kaybının yerine yenisini koymakta zorlanmaktadırlar. Daha yaşlı bireyler işsiz kaldıklarında “işsiz” olarak değil, “erken emekli” olarak sınıflandırılmakta, gençler ise alt kültürlerinde alternatif kimlikler bulabilmektedirler (Paul 2005: 28).

Benzer şekilde, ilk kez işgücü piyasasına giren gençlerin bir iş sahibiyken işsiz kalan bireylere göre, işsizlikle başa çıkması daha kolay olmaktadır. Piyasada kendileri gibi iş arayan çok sayıda genç olduğunu düşünen genç işsizler işsizlik baskısını daha az yaşamaktadırlar (Clark ve Oswald 1994: 652). Yaşlı bireylerin gençlere göre daha uzun süre işsiz kalması, işsizlikten daha çok etkilenmelerinin bir nedeni olarak görülebilir (Creed ve Klisch 2005: 259).



Diğer yandan gençlerin çoğunlukla aileleri yanında barınmalarından ve bakmakla yükümlü oldukları insan olmadığından, finansal sorumluluğu orta yaş yetişkinlere nazaran daha azdır. Gençlerin deneyimsizliği ve yetersiz kalifiye özellikleri, düşük ücretle çalışmaları sonucunu doğurduğundan, iş sahibi oldukları dönem ile işsiz kaldıkları dönem arasında gelir farkını azaltmaktadır. Ek olarak, okul ortamının onlara sağladığı sosyal ortam sayesinde işsiz kalan orta yaşlı bireylerin yaşadığı sosyalleşememe ile ilgili problemlere de daha az maruz kalmaktadırlar. Boş zamanlarını yönetme konusunda daha başarılı olan gençler, kötü bir işte çalışmanın ya da işsiz olmanın psikolojik etkilerini hafifletebilmektedir (Darity ve Goldsmith 1996: 128).

Türkiye’de de genç işsizler üzerinde yapılan araştırmada; işsiz gençlerin % 67’si ailelerinin kendilerine çok anlayışlı davrandığı ve işsizlikleriyle ilgili baskı yapmadığını belirtmiştir. Aynı çalışmada işsizlerin % 74’ü işsiz kalmalarından sonra çevre ile olan ilişkilerinde herhangi bir değişiklik olmadığını belirtmişlerdir. İşsiz gençlerin sadece % 11’i işsizlikleri ile ilgili kendilerini suçlu hissederken, % 63’ü geleceğe dair iyi umutlar taşımayı sürdürmektedir (Karasoy 1999: 173- 174).

Gençlerle benzer şekilde, emeklilik yaşına yaklaşmış olanların kendilerini emek piyasaları dışında görmeleri ve orta yaşlı bireylere göre finansal sorumluluklarının daha az olması, işsizlikten orta yaşlı bireylere nazaran daha az etkilenmelerine neden olmaktadır (Jackson ve Warr 1984: 606; Warr vd. 1988: 57).

1980’li yıllarda yapılan çalışmalarda da benzer bir sonuç elde edilmiştir. 19-63 yaş arasındaki işsizlere uygulanan genel sağlık ve yaşam memnuniyet ölçeklerinde; 35-44 yaş arası bireylerin akıl sağlığı ve psikolojik refah seviyesinin en kötü durumda olduğu belirlenmiştir (Hepworth 1980: 141-143). 1984 yılında yapılan diğer bir çalışmada, yaşları 16-64 arasında değişen bir grup işsize Genel Sağlık Ölçeği uygulanmıştır. Halk arasındaki hafif psikiyatrik bozuklukları tespit etmeye yönelik bu ölçek sonucunda en kötü durumda olan yaş grubu 40-49 çıkmıştır. Bu yaş grubunu takip eden en kötü durumdakiler ise 30-39 yaş grubudur. Diğer bir ifade ile orta yaşlı işsizlerin işsizlikten en çok yıpranan ve finansal anlamda stres yaşayan grup olduğu belirlenmiştir (Warr ve Jackson 1984: 82)

1988 yılında Social and Applied Pyschology biriminde yapılan araştırmaları özetleyen bir çalışma yapılmıştır. Yazarlar, 16- 64 yaş arası işsizlerin psikolojik

durumlarının incelendiği 7 araştırma sonucunda en genç ve en yaşlı grubun işsizlikten en az etkilenen kesim olduğunu görmüşlerdir. Bu çalışmaların devamında 9 ay sonra işsizlikleri süren kişilerle yeniden görüşülmüş ve 20-59 yaş arası kesimin daha genç ve daha yaşlı olanlara oranla daha kötüleştikleri saptanmıştır. Yaklaşık 25 ay sonra işsizlikleri süren kişilerle üçüncü bir görüşme yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre işsizlerin psikolojik durumlarında çok küçük bir düzelme olmakla birlikte bu düzelme 20-59 yaşa arası işsizlerde daha az olmuştur (Warr vd. 1988: 57).

Hırvatistan'da işsizliğin subjektif sağlık üzerindeki etkilerini yaşa göre incelemek üzere 1997-1999 yılları arasında 1138 işsizi kapsayan bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada konuyla ilgili geçmiş literatür çalışmalarını destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre işsizlerin psikolojik, fiziksel ve genel sağlıkları, nüfus ile karşılaştırıldığında daha kötü durumda bulunmuştur. Bütün yaş gruplarında durum böyle olmakla birlikte olumsuz etkiler orta yaştaki bireylerde en üst düzeyde görülmektedir. İşsizliğin süresi arttıkça yaşa bağlı olarak genel ve duygusal sağlık ve sosyal fonksiyonlar da aynı oranda etkilenmektedir (Sersic vd. 2005: 221).

### **2.3.1.2. Cinsiyet**

İşsizliğin psikolojik sonuçları ile ilişkisi sıklıkla incelenen diğer bir faktör cinsiyettir. Yapılan çalışmalar işsizlik deneyiminden, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla etkilendiklerini ortaya koymaktadır (Schaufeli veVanYperen 1992: 292; Lakey vd. 2001: 28; Yılmaz vd. 2004: 172; Ford vd. 2010: 678; Klangaard 2011: 30; Zagodzoon vd. 2014: 4; Çizel vd. 2011: 36). Bu durumun başlıca nedenlerinden biri, birçok toplumda kadınlara geleneksel olarak tam zamanlı ev hanımlığı ve çocuk bakımı rolü yüklenmesidir (Schaufeli veVanYperen 1992: 292). Toplumun kadınlara yüklediği roller çerçevesinde, çocuk bakımı ve evle ilgili işlerin gerçekleştirilmesi kadınları işsizliğin olumsuz sonuçlarına karşı korumaktadır (Muller vd. 1996: 33).

Dolayısıyla kadınlara yönelik yapılan çalışmalarda basit karşılaştırmalar yapmak çok güvenilir sonuçlar vermeyebilir. Yapılan çalışmalarda kadınlarla erkeklerin karşılaştırılmadan önce, yaşadıkları bölgenin kadınlara yüklediği geleneksel rollerin göz önünde bulundurulmasında fayda olacaktır. Diğer yandan kendi isteği dışında işsiz olan kadınlarla, çocuk bakımı ve ev hanımlığı görevlerini tercih edenlerin ayrılması gerekmektedir (Warr vd. 1988: 58-59).

Çocuk bakımı ve ev işleri ile uğraşabilmek için çalışmamayı tercih eden kadınlar yanında, hem bu işleri üstlenmeyi hem de kariyer yapma gibi çoklu rolleri tercih edenler de mevcuttur. Bu şartlarda çalışan kadınların stres, yorgunluk, yetersiz uyuma ve egzersiz gibi nedenlerden dolayı çalışmayanlara göre daha kötü durumda olduğu düşünülebilir. Ancak genel sonuçlara göre istihdamdaki bayanların sağlık durumları, işsizlere göre daha iyidir. Bazı yerel araştırmalarda işgücündeki kadınların ölüm oranları, ev hanımlarına göre daha az bulunmuştur (Hartman 2008: 4-5).

Kendi isteği dışında işsiz kalan kadınların işsizlik sonrası genel stresi, yaşam doyumu ve kendine güven sonuçları, erkeklerle benzerlik göstermektedir (Warr vd. 1988: 58-59). 2001'de İrlanda'da 18-64 yaş arasında 1500 kişiyle yaptıkları araştırma sonucunda; işsizliğin işsizlik sonrası yaşam memnuniyeti sonuçlarının kadın ve erkeklerde eşit olduğunu bulmuşlardır (Breten vd. 2008: 226). İşsizliğin sonuçlarından etkilenme açısından kadın ve erkek arasında anlamlı bir fark bulamayan diğer bir çalışma; 413 katılımcı ile Avusturya'da yapılmıştır (Creed ve Watson 2011: 100).

Ancak kadınların işsizliğin ekonomik sonuçlarından, erkeklerin ise psikolojik sonuçlarının daha fazla etkilendikleri sonucuna varan çalışmalar da mevcuttur. Birincil rolü evi geçindirmek olan erkeğin, işsiz kalması durumunda maaşın ekonomik anlamından ziyade maaşın sembolize ettiği değerlerden mahrum kalması psikolojik açıdan daha yıkıcı olmaktadır. Kadınlar ise toplumsal rolleriyle uyumlu olarak ev işleriyle meşgul olduklarından işsizlik durumunda özsaygıdan ziyade ekonomik anlamda daha çok etkilenmektedirler (Waters ve Moore 2002b: 181-182; Paul 2005: 23).

İşsizliğin sonuçları yanında işsizlikle baş etme yolları açısından kadınlarla erkekler arasında farklılıklar saptanmıştır. Kadınlar işsiz kalmaları durumunda sosyal destek arayarak duygusal odaklı aktivitelerde bulunurken, erkekler “iş arama” gibi problem odaklı aktivitelere yönelmektedirler (Kııcı 2010: 43-44).

Diğer yandan yapılan bazı çalışmalar, işsizlik durumunun, işsiz kalan bireyin eşinin de etkilediğini göstermektedir. 1930'larda İngiltere'de yapılan bir araştırmada iş kaybının sosyo-ekonomik olarak işsiz kalan erkek yanında eşlerini de etkilediğini göstermektedir. Araştırmaya konu olan ailelerden üçte birinde anne konumunda olan

kadınların kansızlık, sinirsel tahrip yaşadıkları görülmüştür. Aynı yıllarda yapılan benzer bir araştırma da işsiz bireyin ailesindeki annenin, evin kazancını sağlayan kişi olmasa bile işsizlik süreci boyunca az kaynakla mutfağı yönetme, ev halkının taleplerine yetme gibi fiziksel ve psikolojik taleplerinin altında ezildiği ve olumsuz etkilendiklerini göstermiştir (Fryer 1992: 105-106).

Eşlerinin işsiz kalması durumunda özellikle kadınların erkeklere göre daha fazla çaresizlik içine girdikleri ve işsizlik sürecinde daha yüksek düzeyde depresyona girdikleri saptanmıştır (Yüksel 2005: 262). Ölüm oranlarının işsiz erkeklerde, istihdamdakilere oranla daha yüksek olduğu saptanırken, işsiz erkeklerin eşlerinde de ölüm oranlarında artış olduğu tespit edilmiştir (Moser vd. 1986: 798).

Türkiye’de de kadına yüklenen geleneksel roller nedeniyle aile reisi konumundaki erkeklerin işsizlikten daha çok etkilendikleri görülmektedir. Çünkü Türk toplumunun geleneksel aile yapısında ailenin gereksinimlerini karşılama sorumluluğu öncelikle yada yalnızca erkeğe verilmektedir. Ev hizmetleri ve çocuk bakımı görevi ise, çalışsın ya da çalışmasın öncelikli olarak kadınların sorumluluğu olarak görülmektedir. Bu nedenle kadın işsiz kaldığında ev içindeki bu görevlerini üstlenerek işsizliğin olumsuz etkilerini bertaraf edebilmektedir. İşsizlik sürecinde erkekler üzerlerinde ailevi sosyal baskıları daha çok hissetmektedirler (Yüksel 2005: 263).

Ankara’da (Yüksel 2003; Yüksel 2005) ve Antalya’da (Çizel 2011) işsizliğin sonuçlarının incelendiği araştırmalarda; erkeklerin kadınlara oranla psikolojik olarak daha kötü etkilendikleri belirlenmiştir. Depresyon oranının erkek işsizler arasında daha yüksek olduğu saptanmıştır (Yüksel 2003: 31). Diğer yandan erkek işsizlere karşı ailelerinin ve toplumun bakış açısı da olumsuzlaşmaktadır. Toplumda ailenin geçimini öncelikle erkeğin sağlaması gerektiği yönündeki inancı, işsizlik sürecinden erkeklerin daha çok etkilenmesinin en muhtemel sebebidir (Yüksel 2003: 26; Çizel 2011: 36).

### **2.3.1.3. Medeni Hal**

İşsizliğin sonuçlarının incelendiği çalışmalarda belirleyici önem kazanan demografik faktörlerden bir diğeri de medeni haldir. Medeni halin, işsizlik psikolojisi üzerindeki etkileri ile ilgili iki farklı görüş mevcuttur. Birincisi; evli,

çocuklu ve ailesine bakmakla yükümlü bireylerde işsizliğin olumsuz etkileri daha ağır hissettikleri yönündedir. İkincisi ise ailenin yarattığı dayanışma ruhu ve destek sayesinde, evli bireylerin işsizliğin psikolojik sonuçlarından daha kolay kurtulduğu yönündedir. 2004 yılında Türkiye’de yapılan bir çalışmada, evli ve çocuk sahibi olan bireylerde işsizliğin yol açtığı sorunları daha çok hissettikleri, ancak problemleri atlatmak konusunda daha başarılı oldukları belirtilmektedir. Bu çalışma her iki görüşü de destekler niteliktedir (Yılmaz vd. 2004: 177).

Bazı yazarlarca, bekar ve yalnız işsizlerin, evli veya romantik ilişki içinde olanlara oranla daha kötü bir psikolojik hal içinde olduğu belirtilmektedir (Paul 2005: 27). Güney Afrika’da 78 işsiz bireyin, işsizlik sonrası duygu durumunun medeni duruma göre incelendiği çalışmada, evli işsizlerin, bekarlara nazaran depresyon düzeyleri daha düşük bulunmuştur (Mlomo 1996: 43). Belçika’da 231 işsizle gerçekleştirilen araştırmada, evli işsizlerin, bekarlara ve yalnızlara göre psikolojik durumunun daha iyi olduğu tespit edilmiştir (Van Hoye ve Lootens: 2013: 94). Eşleri tarafından destek gören işsizlerin, işsizlik sürecinde zamanlarını daha iyi yapılandırdıkları ve daha aktif oldukları belirlenmiştir (Walsh ve Jackson 1995: 263-264).

Evli insanların işsizliğin olumsuz etkilerinden daha kolay kurtulmalarının iki muhtemel nedeninden söz edilebilir; Birincisi; evli ya da duygusal anlamda ilişki içinde olmak, sosyal destek anlamında anahtar bir rol üstlenmektedir (Vinokur ve Price 1995: 70- 71; Yüksel 2003: 32). İkincisi ise; evli insanların zamanlarını daha nitelikli yapılandırmaları olabilir (Van Hoye ve Lootens: 2013: 88).

İşsizlik sonucunda yaşanan olumsuz durumların, aile huzurunu bozduğunu belirten çalışmaların da sayısı oldukça fazladır (Broman vd. 1996: 89-90; Granth ve Barling 1996: 323- 324; Fielden ve Davidson 1999: 71; Mc Kee vd. 2005: 61; Kurt 2006: 367- 369). Özellikle aile reisinin işsiz kalması, aile içi ilişkileri ve aile fertlerinin sosyal yaşamlarını olumsuz etkilemektedir (Kumaş 2001: 123). 6684 işsiz, 15 988 istihdam halindeki bireyin karşılaştırılması sonucunda, işsiz bireylerin psikolojik sağlığı ve yaşam memnuniyeti yanında evlilik ve aile memnuniyetlerinin de istihdamdakilere oranla az olduğu tespit edilmiştir (Mc Kee vd. 2005: 61). İşsizlik karşısında ailelerin verdiği tepkiler, içinde buldukları toplumsal ve kültürel yapıdan kaynaklanmaktadır. Türkiye gibi aile bağları güçlü ve aile içi dayanışmanın

yüksek olduğu ülkelerde işsizliğin olumsuz sonuçları daha kolay bertaraf edilebilmektedir (Kurt 2006: 358).

Genç işsizler açısından ise işsizlik, evlenme ve yuva kurma süreçlerini ertelemelerine neden olan bir faktördür. Sivas’da genç işsizler üzerinde yapılan araştırmada gençler, işsiz bir bireyin karşılaşacağı en büyük sorunlardan birini “evlenip, yuva kuramamak” olarak ifade etmişlerdir (Karasoy 1999: 174). Diğer yandan Ankara’da yapılan çalışmada, evlilerin bekarlara göre daha fazla depresyonda oldukları belirlenmekle birlikte, aradaki farklılık istatistiki anlamda farklı bulunmamıştır (Yüksel 2003: 31-32).

#### **2.3.1.4. Eğitim**

İşsizliğin psikolojik sonuçlarını etkileyen değişkenlerden bir diğeri; “eğitimidir”. Eğitim, işsizliği azaltan faktörler arasında da sayılması itibariyle özel bir öneme sahiptir. Bireylerin eğitim almaları sonucunda işgücü piyasasını da ilgilendiren bazı beklentileri olduğu bilinmektedir. Öncelikle, işgücü piyasalarında gerekli bilgi, beceri ve yeteneklerin sağlanması ile istihdam edilebilirliğin artması beklenmektedir. İşsizlik riskini azaltacak donanımları kazandırması beklenen eğitim yatırımı ile birey istihdam edilmek yanında daha yüksek gelir elde etme beklentisi içerisine de girmektedirler. Daha nitelikli halde işgücü piyasasına giren bireylerin işsiz kalma risklerinin daha düşük olması beklenmektedir (Çalışkan 2007: 286). Yüksek öğrenim mezunu bireylerin işsiz kalması bütün bu beklentilerin karşılanamaması açısından bireyleri ekonomik ve psikolojik anlamda etkilemektedir.

Literatürde eğitim ve işsizliğin psikolojik sonuçları arasında farklı yönde ilişki tespit etmiş çalışmalar mevcuttur. Çalışmaların bazılarında işsizlik sonucunda yüksek eğitilmiş bireyler daha olumsuz bir psikolojik durum içerisinde iken (Clark ve Oswald 1994: 651; Schaufeli 1997: 286; Kurt 2006: 360-361); bazılarında düşük eğitimlilerin psikolojik halinin daha kötü olduğu görülmüştür (Schaufeli ve VanYperen 1992: 292; Yılmaz vd. 2004: 177; Yüksel 2005: 263; Maddocks 2012: 74-75).

Yüksek eğitilmiş bireylerin işsizlik sürecinden daha kötü etkileneceğini belirten yazarlar; eğitilmiş bireylerin, işlerinden sağladıkları kimlik, özgüven ve ücretin daha fazla olduğu varsayımından hareket etmektedirler (Clark ve Oswald 1994: 651).

Diğer yandan yüksek eğitilmiş bireylerin daha yüksek statülü işlerde çalıştığı varsayılırsa, yüksek statülü bir işin kaybında; bireylerin yaşadığı ücret, fiziksel koşullar, ek ödemeler ve işsel motivasyon kaybı da daha yüksek olmaktadır. Ayrıca profesyonellerin işlerine verdikleri önem ve işten sağladıkları işsel kazanımların daha güçlü olduğu düşünülebilir. Bu sebeplerle iş kaybı profesyoneller üzerinde daha etkili bir stres, kimlik ve öz saygı kaybına neden olacaktır (Paul 2005: 25).

Kimlik ve statüye ek olarak, eğitim maliyeti de yüksek eğitilmiş bireylerin işsizlik durumundaki streslerini arttırmaktadır. Eğitim almaları nedeniyle vasıfsız işgücüne göre çalışma hayatına daha geç atılan eğitilmiş bireylerin iş bulamaması ya da çalışırken işsiz kalmaları, yaşamları boyunca yaptıkları eğitim yatırımının değersiz olduğu inancına neden olabilmektedir. Yapılan araştırmalar profesyonellerin, üst düzey yöneticilerin ve beyaz yakalı çalışanların finansal nedenlerden bağımsız olarak çalışma isteğinde olduklarını göstermektedir. Sosyal statülerine daha bağlı olan bu grup arasında işsiz kalmanın etkisi daha ciddi boyutlardadır. Örneğin; Hindistan'da yapılan araştırmalar, şizofreninin düşük statülü köylü kesimden ziyade yüksek kast üyeleri arasında daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur (Kurt 2006: 360-361).

Diğer yandan, eğitilmiş bireylerin işsizlik durumuyla baş etmek için daha fazla kaynağı olduğunu bildiren araştırmalar da mevcuttur. Örneğin; eğitilmiş bireylerin işsiz kaldıkları dönemde daha etkili davranışlar sergiledikleri, kendilerine güven düzeylerinin daha yüksek olduğu, alternatif işleri kabul etme konusunda daha fazla seçeneklerinin olduğu görülmektedir (Schaufeli ve VanYperen 1992: 292; Paul 2005: 25). Eğitimin, nitelik ve vasıfları arttırması sebebiyle, eğitilmiş bireylerin iş bulma olanakları, kendilerine güvenleri ve iş bulma umutları daha fazla olmaktadır. Eğitilmiş işsizlerin farklı sektörlerde çalışabilme bilgi ve becerisi, işsizliğin yarattığı kötü psikolojik durumu azaltmaktadır (Yüksel 2005: 263). Ayrıca, yüksek statülü bireyler daha iyi finansal koşullar ve sosyal kaynaklara sahip olmaları, işsizlikle baş etme stratejilerini güçlendirmektedir. Bu nedenle düşük statülü bireylere göre işsizlik sonucunda karşılaştıkları psikolojik yıkım ve kimlik, öz saygı kaybı da daha düşük olabilecektir (Paul 2005: 25).

Literatürde işsizlik sonrası psikolojik durumun eğitim ile ilişkisi konusunda olumlu ve olumsuz yönde ilişki bulan çalışmalar mevcuttur. Örneğin Hollanda'da

lise mezunu ve lisans mezunu işsizler arasında, lise mezunu işsizlerin psikolojik durumlarının daha kötü olduğu belirlenmiştir (Schaufeli 1997: 286). Kanada'da yapılan araştırmada, yüksek eğitilmiş işsizlerin psikolojik durumları, düşük eğitimlilere oranla daha kötü durumda bulunmuştur (Maddocks 2012: 74-75).

Türkiye'de yapılan çalışmalarda da farklı sonuçlar elde edilmiştir. Ankara'da işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarına yönelik yapılan araştırmada, ilk ve orta dereceli okullardan mezun işsizlerin yükseköğrenim mezunu işsizlere göre daha fazla depresyonda oldukları görülmüştür. Yükseköğrenim mezunlarının iş bulma ve geleceğe yönelik umutlarının daha fazla olması bu sonucun muhtemel sebebidir (Yüksel 2003: 32). Türkiye'de yapılmış diğer bir çalışmada, eğitilmiş bireylerin beklenti ve yaşam standartlarının yüksekliği dolayısıyla işsizlikten psikolojik olarak daha kötü etkilenmekle birlikte; sıkıntılarını düşük eğitimlilere göre daha geçici algıladıkları ve daha az çaresizlik ve ümitsizlik içine düştükleri görülmüştür (Yılmaz vd. 2004: 177-178).

### **2.3.2. İşsizlik Süresi**

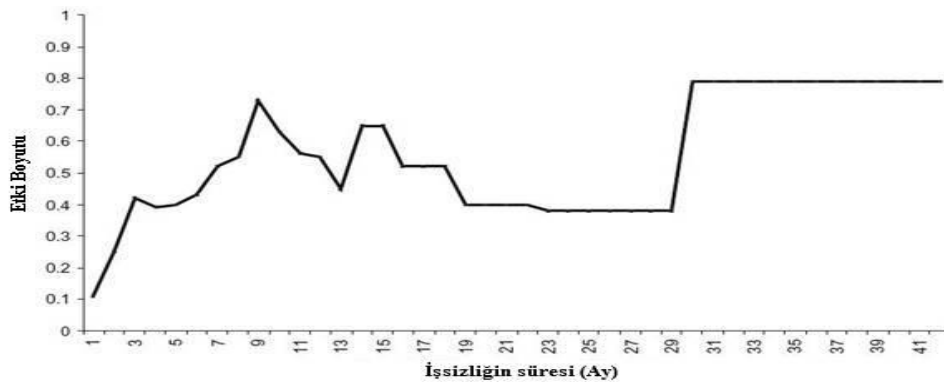
İşsizlik sürecinde bireylerin psikolojik hallerini etkileyen değişkenlerden bir diğeri; işsizliğin süresidir. İşsizlik süresinin bireyler üzerindeki etkileri hakkında farklı sonuçlar elde eden araştırmalar vardır. Bu araştırmaların bazılarında işsizlik süresinin uzaması ile psikolojik sağlık arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış (Jackson ve Warr 1984: 612; Creed ve Klisch 2005: 259); bazılarında ise işsizlik sürecinin uzaması psikolojik sağlığı daha da kötüleşmiştir (Hepworth 1980: 143; Schaufeli ve VanYperen 1992: 301). Örneğin İsviçre'de, uzun dönemli genç işsizlerde, kardiovasküler hastalık riskleri kısa dönemli işsizlere göre daha yüksek bulunmuştur (Lakey vd. 2001: 28). Hollanda'da teknik okullardan yeni mezun olan ve mezuniyeti üzerinden en az bir sene geçmesine rağmen iş bulamamış işsizler üzerinde yapılan süreli araştırmada, işsizliğin en kötü etkilerinin iki yıldan daha fazla süredir işsiz olanlar arasında görüldüğü belirtilmiştir (Schaufeli ve VanYperen 1992: 301).

İstihdamdaki ve işsiz bireylerin psikolojik sağlığını karşılaştıran 1963- 2004 yılları arasında yapılmış, 237 kesit analizi çalışmanın analiz edildiği bir araştırmada, toplam 458.820 katılımcının sonuçları değerlendirilmiştir. Çalışmalarda işsizliğin sonuçlarının en kötü olduğu ayın belirlenmesi ile bir diyagram elde edilmiştir. Şekil



2.3’de görülen diyagrama göre işsizliğin psikolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkisi, ilk bir yıl boyunca artmaya devam etmekte ve dokuzuncu ayda zirveye çıkmaktadır. Sonrasında bir düşüş ve dalgalanma yaşanmakta ve ikinci yıl boyunca ve üçüncü yılında başında psikolojik ruh halinin orta bir seviyede durağanlaştığı görülmektedir. 29. aydan sonra kötü psikolojik halin yeniden yükseldiği ve işsizliğin devamı sürecinde devam ettiği bildirilmektedir. Ancak 29 ay sonrası sonuçlar, 5 çalışma gibi küçük bir örnekleme dayanmaktadır (Paul ve Moser 2009: 273-274).

### Şekil 2.3. İşsizliğin Süresi ve Psikolojik Sağlık Üzerine Etkileri



**Kaynak:** Paul, Karsten; Klaus Moser; “Unemployment Impairs Mental Health: Meta- Analyses”, *Journal of Vocational Behaviour*, 74, 2009, s.274.

Diğer yandan işsizlik sürecinin etkilerinin belirli aşamalar şeklinde görüldüğünü belirten yazarlar mevcuttur. 1970’li yıllarda yapılmış bir dizi çalışmada, işsizliğin süresi ile sonuçları arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı araştırmalar yapılmıştır. Çalışmaların genelinde işsizlik durumunun ilk yarattığı duygu, şok halidir. Bu aşamada bireyler işsiz kaldıklarına inanmamaktadır. Neden bu kötü durumun kendi başlarına geldiğini sorgulamaktadırlar. Bir sonraki aşama konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bir kısım çalışmalar bireyin yeni bir iş bulma konusunda ümitli olacağını savunurken, bir kısmı kötümser bir bakış açısına girdiğini belirtmekte, hatta depresyon yaşadığını savunmaktadır. Üçüncü evrede kötümserlik, durumu kabullenme ve depresyon yaşandığını belirten çalışmalar görülmektedir. Yapılan çalışmalarda son aşamada ise bireylerin işsizlik durumuna alıştıkları, içlerine kapandıkları ve umutsuzluk içine girdikleri belirlenmiştir. Çalışmaların ayrıntıları Tablo 2.3’de özetlenmiştir.

**Tablo 2.3. İşsizlik Süresinin Bireyler Üzerindeki Sonuçlarını İnceleyen Bazı Araştırmalar**

Yazarlar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama	4. Aşama
<b>Harrison</b>	İşini kaybeden bireyin şok yaşaması	Kötümserlik gibi stratejiler geliştirme, Evini taşıma, düşük ücretli işlerde çalışmayı kabul etme	Kötümserlik, para problemleri, can sıkıntısı, gücünü yitirmek, hastalık, özsaygıda azalma	Kadercilik, değişime kapalılık, inzivaya çekilme, iş beklentisinin azalması.
<b>Hill</b>	Travma, bireysel inaçlarda ve mutluluğa sahip olma yoksunluklar.	Depresyon ve gerçeğin kabul edilmesi.	İşsizliğe adaptasyon ve düşüncenin yerleşmesi.	-
<b>Brior</b>	Şok; çalışan ve ailesi için korkunç bir darbe.	Yeni bir iş bulabilme iyimserliği.	Kendini ayıplama ve depresyon.	Tembellik, (deneyimsizlik) değişimin olmayacağını kabul etme.
<b>Hapson ve Adams</b>	Hareketsizlik; duyarsızlık, uyuşukluk.	Gerçek değişimi önemsememek (küçümsemek).	Gerçeğin kabul edilmesi ile depresyonun oluşması.	Yeni davranış, tutumlar ve içsel durumunda yeni arayışlara girme.

**Kaynak:** Kumaş, Handan; “İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, Ekim Kasım Aralık, 2001, s. 102.

İşsizlik sürecinin uzaması durumunda bireylerin psikolojisinde bir iyileşme olacağına dair görüşler de mevcuttur (Clark ve Oswald 1994: 658; Çizel vd. 2011: 36). 1989 yılında genç işsizlerle yapılan bir araştırmada; işsizliğin psikolojik etkisinin ilk altı ayda gerçekleştiği, sonra azaldığı görülmüştür. Yetişkin erkekler üzerinde yapılan diğer bir araştırmada; işsizliğin altıncı ayından itibaren erkeklerin psikolojik halinde bir durağanlaşma meydana gelmektedir. İşsizlik süresi bir- iki yıl arasında gerçekleşen bireylerin psikolojisinde küçük fakat önemli bir iyileşme meydana gelmektedir. Diğer yandan kesintisiz olarak üç yıldır işsiz olan bireylerin bu süre sonrasında akıl sağlıklarında bir miktar iyileşme görülmüştür. “Yapıcı adaptasyon” olarak nitelendirilen bu süreçte bireyler hobiler edinme, sosyal ağlarını genişletme, gönüllü ve toplumsal etkinliklerde bulunma gibi işgücü piyasası dışında olumlu adımlar atmaktadırlar (Muller vd. 1996: 31).

Diğer yandan işgücü; bireysel özellikler, beceri ve iş tecrübesi açısından heterojen özelliklere sahiptir. Bu nedenle işverenler açısından cazip özelliklere sahip olanlar kısa sürede iş bulabilirken, istenen özelliklere sahip olmayanların iş bulması zaman almaktadır. İşsizlik süresinin uzaması bireylerin becerilerini azaltmakta, işsizlerin piyasa ile bağlantılarını zayıflatarak piyasadaki açık işler hakkında bilgilerinin azalmasına neden olmaktadır. Ancak ayrımcı bakış açısı taşıyan işverenler, uzun süredir işgücü piyasasından uzak kalmış bireyleri motivasyonu ve verimliliği düşmüş olarak değerlendirebilmekte ve bu kesimin istihdamı zorlaşmaktadır (Machin ve Manning 1998: 14).

İşsizlik süresinin uzaması, bireylerin işgücü piyasasına girişinde bir dezavantaja neden olabilmektedir. Çalışma motivasyonlarını ve bazı hünelerini kaybeden bireyler, bir süre sonra niteliklerinin altında işlere bile razı olabilmektedir. Yaşamları üzerindeki “kontrol” duygularını yitiren bireyler, uzayan işsizlik sürecinde “çaresizlik duygusuna kapılmakta ve etkili iş arama davranışından uzaklaşabilmektedirler (Kümbül Güler 2005: 391).

### 2.3.3. Özsaygı

İşsizliğin psikolojik sonuçlarını etkileyen önemli unsurlardan biri, “özsaygıdır”. İnsanın kendine yönelik sergilediği tutumlara “özsaygı” denir. Bireyin kişilik değişkenlerinden biri olan bu tutumlar, olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. İnanç, duygu ve düşünceleri içeren özsaygı, davranışlara da yansımaktadır (Kıdır 2005: 49). Bireyin sahip olduğu özsaygı düzeyi; bireyin akademik başarısı, sosyal ilişkileri, öz kontrol, yaşadığı depresyon ve mutluluğunu etkilemektedir. Yapılan çalışmalar düşük özsaygılı bireylerin, depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Eryılmaz 2009: 25).

Bir iş sahibi olmak, kişinin kimliğini, sosyal statüsünü ve öz saygısını geliştiren unsurları korumasında önemli rol oynamaktadır. Topluma yararlı olma duygusu, kişinin kendisine olan saygısını ayakta tutan en önemli öğelerdendir. İşsiz kalmak, özellikle erkekler için, bireyin kendine olan saygısını zedelemekte; işe verilen değer yüksek olması durumunda bireyi kimlik krizine sokmaktadır (Tınar 1996: 109).

Erikson ve Jahoda teorilerinde gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde, “iş”in ego gelişiminde büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir. Bu nedenle işsizlikle özsaygı arasında direkt bir ilişki olduğunu öne sürmüşlerdir. Özsaygı- kişilik arasındaki ilişki nedeniyle istihdam durumu üzerinde dolaylı bir etkisi olduğu düşünülmektedir. İşsizlik kişinin öz kontrolünü azaltmakta, kişisel özellikleri etkilemekte ve bu durum kişinin kendi ile ilgili değer yargılarına zarar vermektedir (Goldsmith 1997: 137).

İşsizlikle ilgili yapılan bazı çalışmalarda çalışan bireylerin özsaygı düzeyleri işsizlerinkine göre daha yüksek bulunmuştur. İşsizlik sürecinin getirdiği şok, gelecek belirsizliği, utanç ve statü kaybı, bireyin özsaygısını azaltabilmektedir (Kıcır 2005: 49). Avustralya’da yapılan araştırmalarda işsizlik süresi ile özsaygı düzeyi arasında ter yönlü bir ilişki bulunmuştur. Psikolojik sıkıntılar ve özsaygı arasında da korelasyon bulunmuştur. Diğer bir çalışmada işsizlik süresinin uzaması özsaygıyı azaltmakta, depresyon ve olumsuz duygu durumunu arttırmaktadır (Yüksel 2005: 261-262).

1986 yılında, yaşları 27-47 arasında değişen 432 lisans mezunu ile işsizlik ve özsaygı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik süreli bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada bireyin istihdam durumu ile özsaygı arasında direkt bir ilişki görülmemiştir. Ancak özsaygı, işsizlikle psikolojik durum arasındaki ilişkiyi etkileyen bir araçtır. Özsaygısı düşük olan bireylerin işsizlik durumundan daha kötü etkilendikleri, yüksek olanlarında işsizliğin olumsuz psikolojik sonuçlarından kendilerini daha iyi korudukları belirlenmiştir (Shamir 1986: 63). Aynı kişilerle 6 ay sonra tekrarlanan anketlerde özsaygısı düşük olan bireylerin depresyon düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Shamir 1986: 70-71).

Yapılan diğer bir süreli araştırmada; mezun olduktan sonra işsiz kalan bireylerin özsaygıları incelenmiştir. Henüz eğitim gördükleri sırada araştırmaya dahil edilen 5241 katılımcıya 7 yıl sonra aynı ölçek yeniden uygulanmıştır. Gençlerin önceki ve sonraki özsaygı düzeyleri arasında belirgin bir farklılık bulunamamıştır. Ancak işinden memnun olanların özsaygısı, işinden memnun olmayanlara ve işsizlere oranla daha yüksek bulunmuştur. Yazarlara göre gençler öz saygıyı evden ayrılıp kendi başlarına yaşamaları, evlilik, ebeveynlik gibi sorumlulukları yüklenerek kazanmaktadırlar (Kıcır 2010: 50-51).

Ülkemizde yapılan çalışmalarda da işsizlerin genelde özsaygılarının düşük olduğu belirlenmiştir (Yılmaz ve Bilgiç 2009: 53). İzmir’de 1991 yılında yapılan bir araştırmada, araştırmaya katılan işsizlerin yarısı işi para kazandıran ve kendilerine güven sağlayan bir araç olarak gördüklerini belirtmişlerdir (Kumaş 2001: 120). Zonguldak’da 2009 yılında yapılan diğer bir araştırmada; 15-24 yaş grubu çalışan gençlerden, 6 ve daha fazla gün çalışanların öz saygısının, 1-5 gün arasında çalışanlara oranla daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir (Razı vd. 2009: 22).

#### **2.3.4. Finansal Yoksunluk**

Finansal yoksunluk, işsizlikte psikolojik hali olumsuz etkileyen en önemli değişkenlerden biridir. İşsiz kaldığı dönemde ücret ve benzeri haklardan mahrum kalan birey, başka geliri yoksa maddi olanaksızlıklar içerisine girmektedir. Daha önce edindiği tüketim alışkanlıklarını sürdürmek, yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olan bireyin işsizlik süresi uzadıkça finansal krizi de büyümektedir. Yapılan bazı araştırmalar ücret dışında geliri olmayan, finansal zorluk yaşayan bireylerin işsizlik sürecine daha fazla psikolojik tepki verdiklerini göstermiştir (Yüksel 2005: 261).

İşsizlik esnasında yaşanan finansal sıkıntının, bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini konu eden çalışmaların sayısı oldukça azdır. Bazı çalışmalarda finansal sıkıntının bireyin akıl sağlığını olumsuz etkileyeceği belirtilmektedir (Vinokur vd. 1996: 175; Mc Kee- Ryan vd. 2005: 68; Ervasti ve Venetoklis 2006; 16; Lee 2008: 26). Yapılan çalışmaların genel sonucu gelir ve psikolojik sağlık arasında dolaylı bir ilişki olduğudur. İşsizlikleri sürecinde yoğun finansal sıkıntı çeken bireylerin boş zaman ve günlük aktiviteler bakımından daha az aktif oldukları, ancak daha aktif iş aradıkları görülmüştür (Ulah 1990: 319-320).

Finansal sıkıntının işsizlik sürecinde bireyin psikolojisini olumsuz olarak etkilediği yapılan bazı ampirik çalışmalarca da tespit edilmiştir. İş kaybı yaşamış 756 kişi üzerinde 2 yıl boyunca yapılmış süreli çalışmalarda; finansal zorluk çeken işsizlerde depresyon düzeyinin arttığı sonucuna varılmıştır. Bu süreçte yaşanan duygusal ve fiziksel sağlık sorunları bireylerin öz kontrollerini de olumsuz yönde etkilemiştir (Price vd. 2002: 302).

Avustralya'da gençler üzerinde maddi gelirin psikolojik sağlık üzerindeki etkileri araştırılmıştır. 1987 ve 1988 yıllarında, yaşları 15-18 arası değişen toplamda 262 işsiz genç ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda finansal zorluk yaşayan işsizlerin, yaşamayanlara göre daha çok psikolojik sıkıntı yaşadığı, daha çok iş başvurusu yaptığı ve zamanlarını daha pasif kullandıkları saptanmıştır (Ulah 1990: 322-326; Kıcır 2010: 48).

Avustralyalı erkekler arasında yapılan diğer bir çalışmada; 399 yetişkin erkek üzerinde gelir değişiminin psikolojik sağlık üzerindeki etkisi Genel Sağlık Ölçeği ile saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda gelir değişiminin ölçeğin endişe ile ilgili skorlarını yükseltirken, depresyon ile ilgili skorlarını değiştirmediği görülmüştür. Finansal yoksunluğa düşen bireyin, günlük ve sosyal aktivitelerin kısıtlanması, birey üzerinde olumsuz bir etki yaratabilir. İşsizlikte bireyin parasız kalması sonucu sosyal ve eğlence aktivitelerini azalttığı ve bunun da Genel Sağlık Ölçeği sonuçlarını yükselttiği görülmüştür (Ullah 1990: 319-320).

İsviçre'de genç işsizler üzerinde yapılan araştırmada, finansal zorluğun işsizliğin bireyler üzerindeki en önemli olumsuz etkisi olduğu ve psikolojik ruh hali ile arasında olumsuz yönde bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Rontakeisu vd. 1999: 893). Diğer bir çalışmada finansal zorluk ile psikolojik sağlık arasındaki ilişki doğrulanmakla birlikte; kişisel kontrol düzeyi yüksek olan bireylerin psikolojileri nispeten daha az etkilenmiştir (Creed ve Bartrum 2008: 471).

2005 yılında Ankara'da ikamet eden 182 işsiz üzerinde yapılan araştırmada, önemli düzeyde finansal sıkıntı yaşayan işsizlerin depresyon düzeyi yüksek bulunmuştur (Yüksel 2005: 272). 2010 yılında Antalya'da 610 işsiz üzerinde yapılan çalışmada finansal sıkıntının psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkilediği ortaya konmuştur. Erkek işsizlerin finansal sıkıntı sonrasında kadın işsizlere göre daha fazla psikolojik sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir (Çizel vd. 2011: 26). Aynı çalışmada, katılımcılar işsizliğin en kötü tarafının “ekonomik yoksunluk” olduğu konusuna çoğunlukla katılmışlardır (Mütevellioglu vd. 2010: 295).

Finansal yoksunluk, işsiz bireylerin kendileri kadar aile ve eşleri üzerinde de olumsuz bir etki yaratmaktadır. 815 işsiz üzerinde yapılan süreli araştırma sonucunda finansal zorluğun çiftlerin depresyon durumlarını arttırdığı tespit edilmiştir (Vinokur vd. 1996: 166). ABD'de yapılan diğer bir çalışmada ise finansal zorluk yaşayan

bireylerin iş arama motivasyonlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Vinokur ve Schul 2002: 77).

Finansal durumun, işsizlik psikolojisi ile diğer bir ilişkisi de stresle mücadele stratejileri üzerindeki etkisidir. Daha iyi finansal olanaklara sahip olanların, sosyal zamanlarına bütçe ayırarak işsizliğin olumsuz etkilerinin üstesinden daha rahat gelebildikleri görülmektedir (Paul 2005: 25). Diğer bir ifade ile işsizlik sürecinde, maddi olanakları yüksek olan bireyler sosyal aktivitelere katılım yoluyla, işsizliğin etkilerini daha kolay atlatabilmektedirler (McKee-Ryan 2005: 68). Finansal durumun, işsizlik psikolojisi üzerindeki etkisi dolayısıyla, işsizlik sürecinde finansal destek alan bireylerin daha iyi bir psikolojik durum içinde olacağı ifade edilebilir.

### **2.3.5. Sosyal Destek**

Finansal destek yanında, işsizliğin sonuçlarını telafi edici etkisi olan diğer bir faktör de sosyal destektir. Sosyal destek, “bir insanın kişilerarası ilişkiler yoluyla olumlu duygusal, psikolojik ve maddi kaynakları sağlaması” olarak tanımlanmaktadır. Sosyal destek sayesinde birey, sevildiğini, kendisine değer verildiğini, saygı duyulduğunu ve bir alt gruba ait olduğunu hissetmektedir (Tuğrul 2000: 15).

Sosyal desteğin, bireylerin zorlukların üstesinden gelmesini kolaylaştırdığı ve depresyonu azalttığına dair çalışmalar mevcuttur. Hastalar (Yıldırım vd. 2011: 42) ve yaşlılar (Aksüllü ve Doğan 2004: 81; Giray vd. 2008: 115; Altınparmak 2009: 163) üzerinde yapılan çalışmalarda sosyal destek ile depresyon arasındaki ters yönlü ilişki ortaya konmuştur. Profesyonel yönetici olarak çalışan kadınlar arasında yapılan benzer bir araştırmada, sosyal desteğin, mesleki stresi azaltıcı rolü olduğu belirtilmiştir (Snapp 1990: 30-31). Lisans öğrencileri arasında da stres ve algılanan sosyal destek arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir (Eldeleklioğlu 2006: 749-750).

Duygusal bir ilişki içinde veya evli olan bireylerin, olmayanlara göre sağlıklarının daha iyi olduğu, daha az depresyon yaşadıkları ve daha uzun ömürlü oldukları saptanmıştır. Yapılan diğer bir çalışma, evli kadınların yaşamları boyunca istenmeyen olaylara daha sık maruz kalsalar bile bekar (dul ya da hiç evlenmemiş) olanlara göre daha az depresyon yaşadıklarını ortaya koymuştur (Crawford 2005:

44). Yalnız yaşayanlara ve bekar olanlara göre bu kişilerin daha az depresyon yaşaması sosyal destek ile açıklanabilir.

Sosyal desteğin, işsizliğin yarattığı olumsuz psikolojik durum üzerindeki etkisi de araştırma yapılmış konular arasındadır. 1993'de ABD'nin 6 eyaletinde istihdam bürolarına kayıtlı 1,087 işsizle sosyal baskı ve sosyal desteğin işsizliğin psikolojik sonuçlarına etkisi araştırılmıştır (Vinokur ve Van Ryen 1993: 355). Avustralya'da ulusal istihdam bürosuna kayıtlı 248 işsizle işsizlik durumunda Jahoda'nın yoksunluk teorisi sınanmıştır. Yaş ortalamaları 29 olan ve ortalama 11 aydır işsiz olan bireyler çalışmaya katılmıştır (Creed ve Macintyre 2001: 10). Avustralya'da 386 genç, orta ve ileri yaş grubundaki işsizle gerçekleştirilen diğer bir çalışmada gençlerin aldıkları sosyal desteğin daha fazla ve hissettikleri olumsuz psikolojik duyguların daha az olduğu belirlenmiştir (Creed ve Watson 2003: 99-100). 2010 yılında bütçesi AB tarafından desteklenen bir projede, İsviçre'nin genç işsizlik oranları en yüksek kenti Genova'da yapılan bir çalışmada 18- 34 yaş arasındaki genç işsizlerin sosyal destek alanlarında işsizliğin olumsuz etkilerinin daha az görüldüğü belirlenmiştir (Lorenzini ve Giugni 2010: 18). Bu ve benzer çalışmalar göstermektedir ki; sosyal desteğin varlığı işsizliğin olumsuz sonuçlarını bertaraf etmektedir; Warr 2007: 70).

İşsizlik sürecinde sosyal destek bireylere psikolojik koruma ve baş etme yeteneği sağlamaktadır. Sosyal desteğin artması hem direkt olarak hem de özsaygıyı artırarak dolaylı olarak işsizliğin psikolojik sonuçlarını iyileştirmektedir. Bireylerin daha büyük sosyal ağlara katılması stresi azaltarak bireyin akıl ve fiziksel sağlığı üzerinde olumlu etkilerde bulunmaktadır (Crawford 2005: 46-47-48).

Diğer yandan, evli ya da duygusal anlamda ilişki içinde olmak, sosyal destek anlamında anahtar bir rol üstlenmektedir (Vinokur ve Price 1995: 70- 71). Bekar ve yalnız işsizler, evli ve duygusal ilişki içinde olanlara oranla daha kötü bir psikolojik durum içindedirler (Paul 2005: 27). Genç işsizlerde de aile ve arkadaşlarının sosyal desteğini alanlar işsizliğin olumsuz sonuçlarından daha kolay kurtulmaktadır (Warr 2007: 70).

İşsizlik çok boyutlu bir süreç olduğundan sonuçları da çok yönlü ve pek çok değişkenin etkisinde şekillenmektedir. İkinci bölümde işsizliğin sonuçları ve sonuçlarını etkileyen faktörler ele alınmıştır.



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ÇANAKKALE İLİ SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Çanakkale, Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan, Anadolu ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan ve tarihi mirasa sahip bir ildir. Nüfus büyüklüğü açısından 82 il içerisinde 41. sırada yer almaktadır. Nüfus yoğunluğu ve artış hızının az olduğu illerimizden biridir. Orta yaş grubunun (25-64) yoğun olduğu bir nüfus yapısına sahiptir. Çalışma çağındaki nüfusun (15-64) yoğunluğu % 70'i geçmiştir. Yaşlanma eğilimine giren nüfus dolayısıyla çocuk bağımlılık oranları ülke genelinin gerisinde, yaşlı bağımlılık oranları ise ilerisindedir (TÜİK 2014b).

Eğitim oranları, ilkokul haricinde Türkiye oranlarının üzerindedir. Çalışma çağındaki nüfusun eğitim düzeyi Türkiye ile kıyaslandığında daha yüksektir. Ülke ortalamasına göre yüksek bir istihdam oranı ve daha düşük işsizlik oranına sahiptir. İstihdam oranı açısından 81 il içerisinde 54. sırada olan Çanakkale, Türkiye'de işsizlik oranının en düşük olduğu 13. ildir. Ekonomik faaliyetlerin hala tarım alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bitkisel üretimde Türkiye sıralamasında 18. canlı hayvan değeri açısından 17. sıradadır (TÜİK 2014b: 27-30).

Bu bölümde öncelikle Çanakkale ilinin nüfus yapısı incelenmektedir. Nüfusun cinsiyete, yaşa, eğitim durumuna göre yapısından sonra çalışma çağındaki nüfusla ilgili özellikler ele alınmıştır. Son olarak Çanakkale ilinde istihdam ve işsizlik ile ilgili durum ayrıntılı olarak incelenmiştir.

#### 3.1. Çanakkale İlinin Tarihçesi ve Coğrafi Konumu

M.Ö. 3000 yılından beri yerleşim yeri olan Çanakkale, eski çağlarda Hellespontos ve Dardanel adlarıyla anılmıştır. Dardanos kentinin, M.Ö. 3000 yıllarında kurulan ve 500 yıl sonraki depremde yıkılan 1. Troia'dan 100- 150 yıl önce kurulduğu tahmin edilmektedir. Troia kentlerinin M.Ö. 1200 yıllarına kadar sürdüğü ve çıkan savaşlarda yıkılması sonucu Çanakkale'nin Lidya, Pers, Atina, Bergama Krallığı ve Roma İmparatorluğu gibi devletlerin ele geçirdiği bilinmektedir (DPT 1997: 12).

Roma'nın ikiye ayrılması ile Bizans İmparatorluğu'na bağlanan Çanakkale, 1367 yılında, I. Murat zamanında, tamamıyla Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine

girmiştir. Yıldırım Bayezid ve Fatih Sultan Mehmet zamanlarında da özellikle donanma açısından önemini korumuştur. Fatih Sultan Mehmet'in Bizans'a yardım gitmesini engellemek amacıyla boğazın en dar yerlerine karşılıklı olarak yaptırdığı Kilitbahir ve Çanak Kaleleri bugünkü şehrin kuruluşuna başlangıç olmuştur (DPT 1997: 12).

Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan boğaz sayesinde önemli bir suyunun üzerinde bulunan Çanakkale, coğrafi önemi nedeniyle zaman içerisinde Venedik, Rum, İngiliz ve İtalyanların saldırısına uğramıştır. 1. Dünya Savaşı sırasında, İtilaf devletlerince de ele geçirilmeye çalışılan Çanakkale ili, 1. Dünya Savaşı'nın seyrinde önemli bir yeri olan 18 Mart Çanakkale Zaferi ile de hem Türkiye hem de dünya açısından özel bir öneme sahiptir.

Coğrafi açıdan bakıldığında Çanakkale, Türkiye'nin kuzeybatısında, Biga Yarımadası ile Balkan Yarımadası'nın Doğu Trakya topraklarına bir kıstakla bağlanmış olan Gelibolu Yarımadası üzerine kurulu bir ilimizdir (TKB 2002: 4). İl; 25° 40' - 27° 30' doğu boylamları ve 39° 27' - 40° 45' kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Marmara bölgesinde bulunan il, 9.933 km<sup>2</sup>'lik bir alana sahiptir. Asya ve Avrupa kıtalarında toprakları bulunan Çanakkale, Avrupa'da Edirne, Tekirdağ; Anadolu'da Balıkesir ilinin ilçeleri ile çevrilidir. Ege Denizi'nde Türkiye'nin en büyük adası olan Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları ilin sınırları içerisinde. İl sınırları içinde olan Baba Burnu, Anadolu Yarımadası'nın en batı noktası, Gökçeada ise Türkiye'nin en batı noktası olma özelliklerini taşımaktadır. Çanakkale kıyı şeridi 671 km. uzunluktadır (canakkale.gov.tr (1); TÜİK 2012: 11).

Çanakkale ilini, stratejik anlamda çok önemli yapan coğrafi özelliklerinin başında Biga ve Gelibolu Yarımadaı arasında kalan; Ege ve Marmara Denizlerini birleştiren doğal bir su yoluna sahip olması gelmektedir. "Çanakkale Boğazı" olarak adlandırılan bu geçit, geçmişten günümüze hem Türkiye hem de Çanakkale ilini önemli kılan başlıca faktörlerdendir. Uzunluğu 68 km. olan boğazın en dar yeri 1250 metre, en geniş yeri ise 8 km.'dir (DPT 1997: 14).

### **3.2. Çanakkale İlinin Demografik Özellikleri**

Bir ülkenin demografik özellikleri ile işgücü piyasası arasında güçlü bir ilişki vardır. Nüfusun artması ya da azalması, çalışma çağındaki kişileri, istihdam ve

işsizlik oranlarını doğrudan etkilemektedir. Ülkemiz genel özelliklerinden birisi çalışma çağındaki nüfus artışının genel nüfus artışına göre hızlı olmasıdır. Açık işlerin sayısı çalışma çağındaki nüfusla aynı hızla artmadığında işgücü piyasalarında işsizlik sorunu baş göstermektedir (İş-Kur 2013: 17). Bu nedenle yapılacak pek çok sosyo-ekonomik çalışmada, demografik veriler aracı değişkenler olarak ele alınmakta ve nüfusun yapısı büyük önem taşımaktadır.

### **3.2.1. Genel Olarak Nüfus Özellikleri**

Türkiye'nin en gelişmiş yörelerinden biri olan Güney Marmara'da yer alan Çanakkale ili, 10.000 km<sup>2</sup>'ye yakın yüzölçümüne sahiptir. Ancak nüfus açısından bakıldığında önemli bir nüfus yoğunluğunun olmadığı görülmektedir. 2012 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre 493. 691 kişi olan nüfus (TÜİK 2012: 11), TÜİK Yıllara Göre İl Nüfusları sonuçlarına göre 2014 yılında 511. 790 kişidir (TÜİKc). Çanakkale nüfusu büyüklük olarak Türkiye sıralamasında 41. sırada yer almaktadır (TÜİK 2013: 38).

31 Aralık 2012 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre; Türkiye'nin nüfus artış hızı % 12,01 iken, Çanakkale nüfus artışı % 14,8 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise bu oranlar; Türkiye için % 13,7; Çanakkale için % 17,3'dür. Çanakkale'nin nüfus artış hızı son 25 yıldır yaklaşık % 40 oranında azalma göstermiştir. 1950 yılından önceki yönetsel değişiklikler sayılmazsa, Çanakkale nüfus artışı 2011 yılına kadar Türkiye değerlerinin altında seyretmiştir. 2011 yılından bu yana ise, nüfus artış hızı Türkiye değerlerinin üzerine çıkmıştır (TÜİK 2012: 12). Çanakkale ilinin yıllar itibari ile nüfus gelişimi Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

**Tablo 3.1. Yıllar İtibari ile Çanakkale Nüfusu**

Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus
1927	183.491	1985	417.121
1935	222.792	1990	432.263
1940	304.588	1997	448.815
1945	317.254	2007	476.128
1950	289.429	2008	474.791
1955	311.456	2009	477.735
1960	337.610	2010	490.397
1965	350.317	2011	486.445
1970	360.764	2012	493.691
1975	369.385	2013	502.328
1980	391.568	2014	511.790

**Kaynak:** 1997 yılına kadar olan veriler; Türkiye Kalkınma Bankası, *Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Çanakkale*, Araştırma Müdürlüğü, Ağustos, Ankara, 2002; s. 11; 2007 ve sonrası TÜİK, *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri; Yıllara Göre İl Nüfusları*: [www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1059](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059) (Erişim Tarihi: 16.03.2015)

Nüfus yoğunluğu (km<sup>2</sup>'ye düşen kişi sayısı), 2007-2009 yılları arasında 48, 2010-2011 döneminde 49, 2012'de 50, 2014'de ise 52 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK). Ancak bu oran "98" olan Türkiye değerinin oldukça altındadır (TÜİK 2012: 12). Kentleşme hızının artmasına paralel olarak doğurganlık oranlarının düşmesi bu durumun başlıca nedenleri arasında sayılabilmektedir. 2013 yılında Çanakkale doğurganlık hızı, 1,5 çocuk sayısı ile en düşük olan beşinci il konumundadır (TÜİKb).

Nüfus değişikliklerine etki eden diğer bir faktör; göçtür. 1995 öncesi dönemde aldığı göç, verdiği göç sayısının altında seyreden ilde, 2000'li yıllardan sonra göç artış hızı pozitif değerler almıştır. Diğer bir ifade ile göç alan bir şehir konumuna gelmiştir. 2013- 2014 verilerine göre Çanakkale göç artış hızı; 13,6'dır (TÜİKc). 2000 genel nüfus sayımında nüfusun % 46,4'ü il ve ilçe merkezlerinde (şehirlerde) yaşarken, % 53,6'sı bucak ve köylerde yaşamaktaydı. 2011 ADNKS sonuçlarına göre ise il/ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı % 55,11'e yükselirken, belde ve köylerde yaşayanların oranı % 44,89'a gerilemiştir (İş-Kur 2012: 17). 2012 yılı için bu rakamlar; il ve ilçe merkezlerinde % 56,3, Belde ve köylerde % 43,7'dir (TÜİK

2014a: 72). Ancak 2012 ADNKS sonuçların göre il ve ilçe merkez nüfus oranı %77,28 olan ülke genelinin gerisinde kalmaktadır (TÜİK 2012: 11).

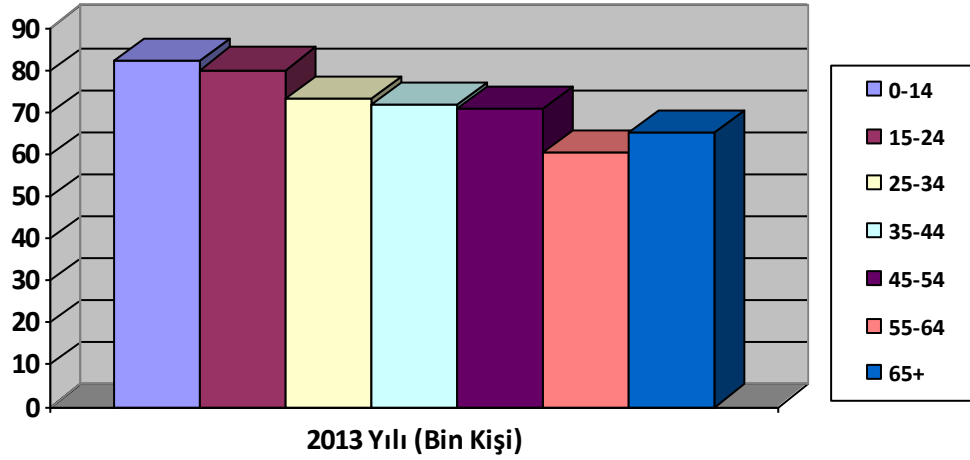
### 3.2.2. Nüfusun Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı sosyo-ekonomik araştırmalarda büyük önem taşımaktadır. Bir ülke ya da bölgenin nüfusunun cinsiyet ve özellikle “yaş” dağılımının bilinmesi, birçok sosyo-ekonomik ihtiyaç, eğilim ve sonucunda planlamanın yapılabilmesinde başrol oynamaktadır. Aktif ve bağımlı nüfusu belirleyen “yaş” faktörü, üretici ve tüketici nüfus arasındaki ayrımın ve ülkenin potansiyelini belirlemesi, ekonomik büyüme, işgücü piyasaları, sosyal harcamalar ve finansmanı vb. belirlenmesi açısından bilinmesi gereken bir demografik faktördür (Murat ve Bacak 2010: 38).

Çanakkale ilinin genç bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Ancak doğum oranlarındaki azalmaya bağlı olarak çocuk nüfus azalmakta, 25 ve üstü nüfusun genel nüfus içinde oranının artış göstermektedir. Yaş grupları açısından incelenecek olursa, Çanakkale’de nüfus içerisinde en yüksek payı; 0-14 yaş grubundaki çocuklar oluşturmaktadır. Ancak Türkiye’de nüfusun % 24,5 ‘ini oluşturan çocuk nüfusun, Çanakkale nüfusu içindeki yeri % 16,1’dir.

Çanakkale nüfusunun en yoğun ikinci grubu “yetişkin nüfus” olarak da adlandırılan “25- 64” yaş arası nüfustur. Nüfusun %54,9’unu oluşturan 25-64 yaş arası nüfus oranının % 45,6 olan Türkiye’ye göre daha yüksektir. Ancak Çanakkale ilinde doğurganlık oranlarının az olması nedeniyle, ülke geneline göre çocuk nüfus az; yetişkin ve yaşlı nüfusun oranı daha fazladır. 2013 yılı için yaş gruplarının dağılımı Şekil 3.1’de verilmiştir.

**Şekil 3.1. Çanakkale Nüfusunun Yaşa Göre Dağılımı (2013 Yılı)**



**Kaynak:** <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2> Adresindeki verilerden oluşturulmuştur. (Erişim Tarihi: 22.08.2014).

Türkiye nüfusunun genel seyrine uygun olarak Çanakkale’de de nüfusun yaşlanmaya başladığı ve Çanakkale’deki yaşlı nüfusun Türkiye ortalamasının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu durum Çanakkale’nin Türkiye’ye göre daha hızlı yaşlanan bir il olduğunu göstermektedir. Medyan yaş<sup>15</sup> açısından bakıldığında Çanakkale’nin Türkiye geneline göre medyan yaşı daha yüksektir. Medyan yaş açısından Türkiye ve Çanakkale arasındaki fark yıllar itibari ile artış göstermektedir (Murat ve Bacak 2010: 42). Türkiye’de 1935’de 21,2; 2007 yılında 28,3 olan medyan yaş, 2013 yılı itibari ile 30,4’e çıkmıştır. Çanakkale’de 2011 yılı için o medyan yaş 36,7; erkeler için 35,2; kadınlar için ise 33,2’dir (TÜİK 2011: 29). Yıllar itibari ile nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı Tablo 3.2’de verilmiştir.

<sup>15</sup> Nüfusu oluşturan kişilerin yaşları, küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Nüfusun yarısı bu yaştan küçük, diğer yarısı bu yaştan büyüktür (TÜİK 2013: 9).

**Tablo 3.2. Çanakkale Nüfusunun Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2007- 2014)**

Yaş	Cinsiyet	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<b>Toplam</b>	Toplam	476.128	474.791	477.735	490.397	486.445	493.691	502.328	511.790
	Erkek	244.613	242.471	243.643	254.579	249.088	250.633	254.800	259.655
	Kadın	231.515	232.320	234.092	235.818	237.357	243.058	247.528	252.135
<b>0-14</b>	Toplam	83.260	82.713	82.238	81.735	81.388	81.128	81.311	81.445
	Erkek	43.026	42.621	42.238	42.013	41.759	41.536	41.654	41.780
	Kadın	40.234	40.092	40.000	39.722	39.629	39.592	39.657	39.665
<b>15-24</b>	Toplam	78.858	75.883	74.673	82.421	74.723	77.598	80.067	81.564
	Erkek	45.129	42.916	41.905	50.376	43.316	42.866	43.769	44.997
	Kadın	33.729	32.967	32.768	32.045	31.407	34.732	36.298	36.567
<b>25-64</b>	Toplam	256.866	259.359	262.680	266.434	269.303	272.141	275.977	279.576
	Erkek	131.045	131.612	133.646	135.549	136.931	138.399	140.560	141.943
	Kadın	125.821	127.747	129.034	130.885	132.372	133.742	135.417	137.633
<b>65 +</b>	Toplam	57.144	56.836	58.144	59.807	61.031	62.824	64.973	69.205
	Erkek	25.413	25.322	25.854	26.641	27.082	27.832	28.817	30.935
	Kadın	31.731	31.514	32.290	33.166	33.949	34.992	36.156	38.270

**Kaynak:** TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarından hazırlanmıştır. ([www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab\\_id=945](http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=945)) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).

Cinsiyet açısından bakıldığında ise Çanakkale'nin nüfus yapısı Türkiye ile benzerlik göstermekte ve erkek nüfusunun kadın nüfusuna göre daha fazla seyretmektedir. Ülkenin yeni savaştan çıktığı 1935 yılı hariç, nüfus içerinden erkeklerin sayıca fazlalığı günümüze kadar devam etmiştir. Türkiye'nin geneli ile kıyaslandığında Çanakkale'de erkeklerin oranı daha fazladır. 2013 yılı için, 502.328 kişilik nüfusun 254.800'ünü erkek (% 50,7), 247. 528'ini (% 49,3) kadın nüfus oluşturmaktadır.

Yaş gruplarına göre bakıldığında 65 yaş öncesinde kadınların erkeklere oranla daha az nüfusa sahip oldukları, sadece 65 yaş ve üstü nüfusta kadınların oranı fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum; kadınların, ortalama ömürlerinin erkeklerden fazla olduğunun bir göstergesidir. Nüfus içerisinde genç ya da yaşlı kesimin fazla olması, bağımlılık oranını arttırıcı bir faktördür. Bu nedenle Çanakkale ilinde 25- 64 yaş nüfusun fazla olması, bağımlılık oranının az olması sonucunu doğurmaktadır.

### 3.2.3. Nüfusun Eğitim Yapısı

Nüfusun yapısı incelenirken, cinsiyet ve yaş kadar önemli diğer bir faktör de “eğitimidir”. Özellikle istihdam ve işsizlikle ilgili konularda, aktif nüfusun eğitim seviyesi, oranları direkt etkileyen unsurların başında gelmektedir. Eğitimin, istihdam ve işsizlik ile arasındaki ilişki, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile yakından ilgilidir. İşgücüne katılım oranı ile eğitim düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişki olmasının yanı sıra; istihdamın düşük eğitilmiş kişilerden oluşması toplam katma değer üretimini olumsuz etkileyen bir unsurdur. Yetişmiş işgücünün fazlalığı, ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ile yakından ilişkilidir (Korkmaz ve Mahiroğulları 2007: 58).

Çanakkale ili, eğitim açısından Türkiye ile bazı noktalarda benzerlik, bazı noktalarda farklılık göstermektedir. Genel anlamda Çanakkale’deki eğitim durumunun Türkiye’den daha iyi olduğunu söylemek mümkündür. 1928 tarihinde gerçekleştirilen harf devriminden sonra, ülkenin önemli bir kısmı, “okuma yazma bilmeyen” konumuna düşmüştür. Çanakkale, okuma yazma oranlarının artışı konusunda Türkiye’ye nazaran daha hızlı bir gelişme göstermiştir. 1935- 2013 yılları arasında okuma yazma bilmeyenlerin oranı Türkiye’de % 3,8’e; Çanakkale’de %1,9’a düşmüştür. Kadınlar arasında okuma yazma bilmeme oranı daha yüksektir (TÜİK 2013b: 82). Türkiye ve Çanakkale ilindeki okuryazarlık oranları Tablo 3.3’de görülmektedir.

**Tablo 3.3. Türkiye ve Çanakkale İlinde Okuma-Yazma Bilmeyenlerin Oranı (15+ Nüfus)**

Türkiye					Çanakkale				
Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın	%	Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın	%
2010	3.812.092	697.305	3.114.787	6,9	2010	16.851	4.256	12.595	3,5
2011	3.163.396	551.776	2.611.620	5,7	2011	11.007	2.628	8.379	2,3
2012	2.784.257	474.016	2.310.241	5	2012	9.785	2.309	7.476	2
2013	2.654.643	449.328	2.205.315	3,8	2013	9.194	2.160	7.034	1,9

**Kaynak:** TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarından Derlenmiştir. (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).

Nüfusun eğitim durumuna bakıldığında en yüksek çoğunluğun % 64,64 ile lise ve altı okul mezunları olduğu görülmektedir. Bu sırayı % 20,21 ile lise ve dengi okul mezunları takip etmektedir. Önlisans ve lisans mezunlarının oranı % 10,81; okuma



yazma bilmeyenlerin oranı % 2,37; yüksek lisans mezunları % 0,62; doktora mezunları ise % 0,22'dir (TÜİK 2013b: 76).

Okullaşma oranları açısından 2013 yılında, Çanakkale ilinin, ilkokul dışında Türkiye ortalamalarının üzerinde olduğu görülmektedir. Okul öncesi eğitimde okullaşma oranları Çanakkale'de 3-5 yaş % 36,9 (Türkiye % 27,7); 4-5 yaş % 49,5 (Türkiye % 37,4) ve 5 yaş % 63 (Türkiye % 42,5) seviyelerinde gerçekleşmiştir. İlk okullarda okullaşma oranı Türkiye'de % 99,57 iken Çanakkale ilinde % 98,8'de kalmıştır. Ortaokullarda ise Türkiye'de % 94,52 olan okullaşma oranı, Çanakkale ili için % 95,31 olarak gerçekleşmiştir (TÜİKf)

Türkiye'de ilköğretim okulları 1997 yılı öncesi ilkokul beş, ortaokul üç sene olmak üzere ayrı eğitim vermekteydi. 1997 yılında çıkarılan yasa ile ilköğretim okulları kesintisiz sekiz yıl olmuştur. Dolayısıyla lise öncesi öğretim ile ilgili analizlerin, ilkokul ve ortaokul olmak üzere iki şekilde yapıldığı görülmektedir. 2013 yılına kadar Türkiye ve Çanakkale'de toplam nüfus içerisinde en yüksek payı ilkokul mezunlarının oluşturduğu görülmüştür. Bu pay giderek azalmaktadır. 2013 yılında Türkiye genelinde, ilköğretim ve orta dereceli okul mezunu olanların payı, ilkokul mezunlarını aşmıştır. 2013 yılı için toplam nüfus içerisinde ilkokul mezunu olanların oranı % 21,8 iken ilköğretim ve orta dereceli okulları bitirenlerin oranı % 23'e ulaşmıştır. Ancak Çanakkale'de % 18,8 olan ortaokul mezunlarına karşılık, % 32,5 olan ilkokul mezunlarının üstünlüğü olarak devam etmektedir (TÜİK 2013: 82-83'deki verilerden hesaplanmıştır).

Eğitimin kesintisiz sekiz yıl olması sebebiyle, sonuçlar ilköğretim ve orta dereceli okullar açısından incelenecek olursa hem Türkiye (% 65), hem de Çanakkale'nin (% 66,5) eğitim düzeyinin ilköğretim ve orta dereceli okullar olduğu görülmektedir. Hem Türkiye'de hem de Çanakkale ilinde erkekler arasında orta ve dengi okul mezunlarının oranı kadınlara göre daha fazladır. Türkiye ve Çanakkale'nin son dört yıllık verileri Tablo 3.4' de gösterilmektedir.

**Tablo 3.4. Nüfusun İlköğretim, Ortaokul ve Dengi Okullardan Mezun Olma Oranları (15+ Nüfus)**

Yıllar	Türkiye			Çanakkale		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
<b>2010</b>	31.707.973	16.286.898	16.118.380	260.094	128.409	131.685
<b>%</b>	57,9	29,7	29,4	63,7	31,8	32,2
<b>2011</b>	32.606.116	15.229.408	16.806.708	264.119	127.222	136.897
<b>%</b>	58,6	27,3	30,2	65,3	31,2	33,8
<b>2012</b>	33.471.853	16.140.433	17.331.420	266.010	127.404	138.606
<b>%</b>	59,2	28,5	30,6	64,6	30,9	33,6
<b>2013</b>	44.895.082	21.952.301	22.942.781	312.175	150.510	161.665
<b>%</b>	65,3	31,9	33,3	66,5	32,1	34,2

**Kaynak:** TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarından Derlenmiştir. (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).

Orta öğretimin ardından nüfus içinde en yoğun olan eğitim düzeyi; lise ve dengi okullardır. Yıllar itibari ile nüfus içerisinde okuryazar olmasına rağmen herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ve ilkokul mezunlarının payı giderek azalmakta, daha yüksek eğitim düzeylerinden mezun olanların payı artmaktadır. Lise ve dengi okullardan mezun olanların, toplam okuryazar nüfus içerisindeki payı yıllar itibari ile hem Türkiye’de hem de Çanakkale’de artmaktadır. Ancak Türkiye geneline bakıldığında 2013 yılında lise ve dengi okul mezunu olanların oranında bir düşme görülmektedir. Çanakkale ili için artış devam etmiştir. 2013 yılına kadar Türkiye ortalamasının biraz altında yer alan lise ve dengi okul mezunu oranı, 2013 yılında Türkiye genelini yakalamış, hatta kadın nüfus için biraz üzerine çıkmıştır. 2013 yılında Türkiye’de lise düzeyinde okullaşma oranı % 76,6 iken Çanakkale’de % 87,8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK b). Lise ve dengi okul mezunlarının Türkiye ve Çanakkale değerleri Tablo 3.5’de gösterilmektedir.

**Tablo 3.5. Lise ve Dengi Okul Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (15+ Nüfus)**

Yıllar	Türkiye			Çanakkale		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
<b>2010</b>	11.374.336	6.556.319	4.818.017	80.265	48.944	31.321
<b>%</b>	20,8	11,9	8,8	19,6	12	7,6
<b>2011</b>	11.883.336	6.859.021	5.024.315	79.635	47.603	32.032
<b>%</b>	21,3	12,3	9	19,7	11,7	7,9
<b>2012</b>	12.096.830	6.951.695	5.145.135	83.203	48.081	35.122
<b>%</b>	21,4	12,2	9,1	20,2	11,6	8,5
<b>2013</b>	12.085.335	6.976.694	5.108.641	88.176	50.264	37.912
<b>%</b>	21	12,1	8,8	22,4	12,7	9,6

**Kaynak:** TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarından Derlenmiştir. (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).

Okuryazar nüfus içerisinde lise ve dengi okul mezunlarının payı 1980 yılında Türkiye’de % 7,5 iken, Çanakkale’de % 5,8’dir. Bu oranlar 2009 yılında Türkiye’de % 18,1’e; Çanakkale’de % 17,6’ya yükselmiştir (Murat ve Bacak 2010: 123). 1980 yılında ülke geneline göre daha az olan lise ve dengi okul mezunları oranı; 2013 yılı itibari ile % 22,4’e yükselmiş ve % 21 olan Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır. İlk ve orta dereceli okullardan mezun olanlardan farklı bir şekilde, lise ve dengi okul mezunları arasında erkeklerin oranı kadınlara göre daha fazladır (TÜİK 2013: 82-83’deki verilerden hesaplanmıştır).

Bitirilen son öğrenim durumu açısından toplam nüfus içerisinde en az paya sahip olan eğitim düzeyi, önlisans ve lisans mezunlarıdır. Hem Türkiye hem de Çanakkale açısından önlisans ve lisans mezunlarının oranı artmaya devam etmektedir. 1980 yılında Türkiye’de % 3,3; Çanakkale’de % 2,3 olan yüksek eğitimli nüfusun oranı, 2009 yılında Türkiye için % 8,2’ye Çanakkale için % 8,5’e yükselmiştir. Yüksek eğitimli grupta Türkiye ortalamasının üzerine çıkan Çanakkale ili, 2013 yılında % 11,9 oranı ile Türkiye geneline (% 11,6) göre daha yüksek eğitimli nüfus oranını korumuştur. Son dört yıla ait ayrıntılı veriler Tablo 3.6’da gösterilmiştir.

**Tablo 3.6. Önlisans ve Lisans Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (15+ Nüfus)**

Yıllar	Türkiye			Çanakkale		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
<b>2010</b>	4.566.049	2.692.405	1.873.644	34.190	20.649	13.541
<b>%</b>	8,3	4,9	3,4	8,3	5,0	3,3
<b>2011</b>	5.495.749	3.196.262	2.299.487	41.099	24.427	16.672
<b>%</b>	9,8	5,7	4,1	10,1	6	4,1
<b>2012</b>	5.913.187	3.400.307	2.512.880	44.503	25.933	18.570
<b>%</b>	10,4	6	4,4	10,8	6,3	4,5
<b>2013</b>	6.706.780	3.762.530	2.944.250	50.158	29.427	20.731
<b>%</b>	11,6	6,5	5,1	11,9	7	4,9

**Kaynak:** TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarından Derlenmiştir. (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).

Önlisans ve lisans mezunları, okuryazar nüfusun eğitim olarak nitelikli tarafını oluşturmaktadır. Alanlarında eğitimlerini ve niteliklerini arttıran ve okuryazar nüfusun en yüksek eğitilmiş grubu oluşturan kesim, yüksek lisans ve doktora mezunlarıdır. Maalesef, hem Türkiye hem de Çanakkale’de yüksek lisans ve doktora mezunları 15 ve üstü yaş nüfus içerisinde çok küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Yüksek Lisans mezunlarının okuryazar nüfus içindeki oranı 2008 yılında Türkiye’de 0,47 iken, 2013 yılında % 0,92’ye; Çanakkale için 2008’de % 0,1 iken 2013 yılında % 0,8’ e yükselmiştir. Doktora oranları 2013 yılı için Türkiye’de % 0,28, Çanakkale’de % 0,24 olarak gerçekleşmiştir. Daha açık bir ifade ile Türkiye’de 15 ve daha yukarı nüfus içerisinde her bin kişiden dokuz tanesi yüksek lisans mezunudur. Bu rakam doktora mezunları için her bin kişiden yaklaşık 3 tanesidir. Tablo 3.7’de son dört yılın yüksek lisans ve doktora verileri mevcuttur.

**Tablo 3.7. Yüksek Lisans ve Doktora Mezunlarının Cinsiyete Göre Dağılımı**

YÜKSEK LİSANS						
Yıllar	Türkiye			Çanakkale		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2010	365.791	217.862	147.899	2.295	1.333	962
%	0,66	0,39	0,27	0,56	0,32	0,23
2011	401.773	238.359	163.414	2.489	1.454	1.035
%	0,72	0,42	0,29	0,61	0,35	0,25
2012	416.741	245.621	171.120	2.572	1.496	1.076
%	0,73	0,43	0,3	0,62	0,36	0,26
2013	532.757	313.397	219.360	3.560	2.055	1.505
%	0,92	0,54	0,38	0,84	0,48	0,35
DOKTORA						
Yıllar	Türkiye			Çanakkale		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2010	113.862	70.788	43.074	853	555	298
%	0,2	0,12	0,07	1,78	1,16	0,62
2011	121.923	75.473	46.450	901	585	316
%	0,22	0,13	0,08	0,22	0,14	0,07
2012	122.619	75.746	46.873	921	602	319
%	0,21	0,13	0,08	0,22	0,14	0,07
2013	154.180	93.407	60.773	1.013	653	360
%	0,28	0,17	0,11	0,24	0,15	0,08

**Kaynak:** TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarından Derlenmiştir. (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=2>) (Erişim Tarihi: 10.03.2015).

Çanakkale, Türkiye genelinde eğitim seviyesini arttıran kentlerimizden biridir. İlin toplam okuryazar nüfus içerisinde okuma yazma bilmeyenlerin oranı Türkiye'ye oranla oldukça düşük, ilköğretim, lise, önlisans ve lisans düzeyinde de mezunların oranı Türkiye ortalamalarının üzerindedir. Yüksek lisans ve doktora açısından mezun oranları Türkiye ortalamasının biraz altında olmakla birlikte, farklılık kısa sürede kapanabilecek düzeydedir.

Nüfusun eğitim yapısı, ülkenin kalkınmışlık ve gelişmişlik düzeyi açısından önem taşımaktadır. Eğitim düzeyi artan ülke ve şehirlerde sosyo-ekonomik anlamda gelişme açısından gerekli insan gücü de artmaktadır. Bu anlamda genel nüfusun eğitim yapısı kadar, çalışma çağındaki nüfusun eğitim yapısı da büyük önem arz etmektedir.

### 3.3. Çalışma Çağındaki Nüfusla İlgili Demografik Bilgiler

Genel olarak 14-65 yaş arası nüfus, üretici olarak kabul edilirken, 14'den küçük ve 65 yaşından büyüklerin “bağımlı” olduğu kabul edilmektedir. Aktif nüfus olarak da adlandırılan bu kesimin, nüfus içerisindeki payının büyüklüğü, potansiyel bir üretim kapasitesinin de göstergesidir. Çünkü 15-64 yaş arası grubun çalışarak, aktif nüfus dışında yer alan bireyleri finanse ettiği kabul edilir. Diğer bir ifade ile bağımlılık oranı; çalışma çağındaki kişilere bağımlı olarak yaşayan nüfusun kabaca bir ölçümüdür (Lordoğlu ve Özkaplan 2005: 40). “Yaş bağımlılık oranı” olarak da ifade edilen bu kavrama göre 15-64 yaş arası her yüz kişinin bakmakla yükümlü olduğu çalışmayan (0-14 ile 65 ve üstü) kişi sayısının düşük çıkması, o bölgede üretken nüfusun daha çok olduğu anlamına gelmektedir (TÜİK 2013b: 10).

Çanakkale’de 2013 yılında çalışma çağındaki (15-64 yaş) nüfus 356.044 kişidir. Bu rakam toplam nüfusun; % 70,8’idir. Türkiye ortalamasının % 67,4 olduğu düşünülürse çalışma çağındaki nüfus açısından Çanakkale, Türkiye ortalamasının üzerindedir. 15-24 yaş arası nüfus, çalışma çağındaki nüfusun % 16,1’ini oluştururken, 55 ve üstü nüfus çalışma çağındaki nüfusun % 30,6’sıdır. Diğer bir ifade ile çalışma çağındaki nüfus içinde 55 ve yukarı yaştakiler, 15-24 yaş arası nüfusun neredeyse iki katıdır. Çalışma çağındaki nüfusun % 52,3’ü erkek, % 47,7’si kadındır. Türkiye’dekine benzer şekilde 65 yaş ve yukarısı nüfus dışında, erkek nüfus daha fazladır (İş-Kur 2013: 18-19).

2014 yılı için ise; aktif nüfusun sayısı 5096 kişi artarak; 361.140 kişiye yükselmiştir. Ancak nüfus içindeki oranı; % 70,5’e düşmüştür. Diğer bir ifade ile aktif nüfus sayısı artmakla birlikte, bağımlı nüfusun artış oranı aktif nüfusun üzerinde gerçekleşmiştir. Çanakkale ilinin aktif ve bağımlı nüfus sayısı Tablo 3.8’de verilmektedir.

**Tablo 3.8. Çanakkale’de Aktif ve Bağımlı Nüfus (2013-2014)**

		<b>0-14</b>	<b>15-64</b>	<b>65 +</b>	<b>TOPLAM</b>
<b>2013</b>	Toplam	81.311	356.044	64.973	502.328
	Erkek	41.654	184.329	28.817	254.800
	Kadın	39.657	171.715	36.156	247.528
<b>2014</b>	Toplam	81.445	361.140	69.205	511.960
	Erkek	41.100	186.940	30.935	259.655
	Kadın	40.335	174.200	30.935	252.135

**Kaynak:** TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistiği Sonuçları’ndan Derlenmiştir.  
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (Erişim Tarihi: 15.01.2015).

Türkiye’de 15-64 yaş arası nüfusun bakmakla yükümlü olduğu yaş bağımlılık oranı yüz kişiye 48 kişi iken, Çanakkale ilinde her yüz kişiye 41,2 kişidir (TÜİK 2013b: 14). Diğer bir ifade ile Türkiye geneli ile kıyaslandığında Çanakkale ilinde bağımlılık oranı daha düşüktür. Aynı oranlar hem gençler hem de yaşlı nüfus için ayrıca hesaplanmaktadır. 15 yaş altı çocuk nüfusun aktif nüfusa oranı; çocuk bağımlılık oranını; yaşlı nüfusun aktif nüfusa oranı ise “yaşlılık bağımlılık oranı” olarak adlandırılmaktadır (Lordoğlu ve Özkaplan 2005: 40). 2003 yılı için genç bağımlılık oranı % 22,8; yaşlılık bağımlılık oranı ise % 18,2’dir. Çanakkale ilinde, 0-14 yaş grubundaki nüfusun Türkiye ortalaması altından olmasından dolayı, çocuk bağımlılık oranının ülke genelinden düşük, ancak yaşlılık bağımlılık oranının yüksek olduğu görülmektedir (TÜİK 2014a: 19).

Çalışma çağındaki nüfusun eğitim dağılımına bakıldığında, Çanakkale ilinde, “15-64 yaş arası nüfusun daha eğitilmiş olduğu görülmektedir. Çalışma çağı içerisinde eğitim düzeyi en yüksek oran % 32,5 ile ilköğretim mezunlarıdır. İlkokul mezunlarını % 24,1 ile ilköğretim ve ortaokul veya dengi okul mezunları; % 22,3 ile lise veya dengi okul mezunları izlemektedir. Çalışma çağındaki nüfus içinde önlisans ve lisans mezunlarının oranı; % 12,2’dir. Bu rakam Türkiye ile kıyaslandığında daha yüksektir. Lise ve üstü seviyesinde eğitim alan çalışma çağındaki nüfus ortalaması, ülke genelinden yüksektir. Diğer bir ifade ile Çanakkale’deki çalışma çağındaki nüfus Türkiye genelindeki çalışma çağındaki nüfusa göre daha eğitilmiştir (İş-Kur 2013: 20-21).

**Tablo 3.9. Çanakkale’de Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Aktif Nüfus, (2013)**

Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	%	Erkek	%	Kadın	%
Okuma yazma bilmeyen	2.957	0,82	924	0,26	2.033	0,56
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	11.374	3,16	4.729	1,31	6.645	1,84
İlkokul mezunu	117.401	32,57	47.728	13,24	69.619	19,31
İlköğretim mezunu	69.924	19,40	41.085	11,40	28.839	8,00
Ortaokul veya dengi okul mezunu	16.586	4,60	10.472	2,91	6.114	1,70
Lise veya dengi okul mezunu	86.018	23,86	48.806	13,54	37.212	10,32
Önlisans veya lisans mezunu	48.233	13,38	27.944	7,75	20.289	5,63
Yüksek lisans mezunu	3.474	0,96	1.986	0,55	1.488	0,41
Doktora mezunu	963	0,27	619	0,17	344	0,10
Bilinmeyen	3.533	0,98	-	-	-	-
Toplam	360.463	100	184.293	51,13	172.239	47,87

**Kaynak:**TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistiği Sonuçları <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (Erişim Tarihi: 17.08.2014).

Çalışma çağındaki nüfusun eğitim açısından dağılımı Türkiye genelinde olduğu gibi kadınların aleyhine olacak şekilde eşit değildir. Bu eşitsizliğin en çok kapandığı eğitim düzeyi orta ve dengi okullardır. Daha yüksek eğitimlerde çalışma çağındaki kadın sayısı da azalmaktadır. Çalışma çağındaki kadınların % 64’ü ortaokul ve altı düzeyinde eğitim seviyesindedir. Bu oran erkeklerde % 55’dir (İş-Kur 2013: 21). Çanakkale’de aktif nüfusun % 23,8’i lise mezunudur. Yüksek lisans mezunlarının oranı 0,96 ve doktora mezunların oranı ise 0,26’dır. Çalışma çağındaki nüfusun cinsiyetlere göre eğitim dağılımı Tablo 3.9’da ayrıntılı verilmiştir.



### 3.3.1. Çanakkale İlinde İşgücü

TÜİK; 1988 yılından itibaren düzenli olarak Hanehalkı İşgücü Anketleri (HİA) uygulamaktadır. Bu anketler çerçevesinde istihdam ve işsizlikle ilgili ayrıntılı veriler toplanmaktadır. Türkiye’deki, işgücü piyasası özellikleri ile ilgili arz yönünden bilgili veren temel veri kaynağı budur. Çanakkale ili için oransal olarak işgücü verilerine ulaşılabılırken, sayısal verilerin 2. Düzey<sup>16</sup> olarak (TR 22- Balıkesir + Çanakkale) olarak verildiği görülmektedir. Türkiye ve TR- 22 Balıkesir ve Çanakkale illerinin işgücü durumu Tablo 3.10’da verilmiştir.

**Tablo 3.10. Türkiye ve Tr 22 Bölgesinde İşgücü İle İlgili Genel Bilgiler**

Yıllar	15+ nüfus	İşgücü	İşgücüne dahil olmayan nüfus	15+ nüfus	İşgücü	İşgücüne dahil olmayan nüfus
<b>Türkiye</b>			<b>TR 22 (Balıkesir + Çanakkale)</b>			
<b>2005</b>	48.356	21.691	26.665	1.203	590	613
<b>2006</b>	49.275	21.913	27.362	1.207	586	621
<b>2007</b>	50.177	22.253	27.925	1.229	627	603
<b>2008</b>	50.982	22.899	28.083	1.261	594	666
<b>2009</b>	51.833	23.710	28.124	1.264	612	652
<b>2010</b>	52.904	24.594	28.310	1.274	615	658
<b>2011</b>	53.985	25.594	28.391	1.289	607	682
<b>2012</b>	54.961	26.141	28.820	1.312	620	692
<b>2013</b>	55.982	27.046	28.936	1.319	625	694
<b>2014<sup>17</sup></b>	56.946	29.240	27.706	-	-	-
<b>TR 22 Çanakkale</b>						
<b>2011</b>	408	204	205	-	-	-
<b>Erkek</b>	208	141	67	-	-	-
<b>Kadın</b>	200	62	138	-	-	-

**Kaynak:** TR ve TR 22 Bölgesi; Hanehalkı İşgücü Anketi Bölgesel Sonuçlarından Derlenmiştir. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (Erişim tarihi: 14.08.2014). Çanakkale ili 2011 verisi; TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması 2011, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, 2013a; s. 174.

Türkiye’de 15 ve yukarı nüfusun % 44,8’ini “işgücü” oluşturmaktadır. Çanakkale ilinde 15 ve yukarı nüfusun yarısı işgücünü oluşturmaktadır. Diğer bir

<sup>16</sup> TÜİK; bölgesel istatistiklerin toplanmasında, karşılaştırılabilir istatistikler edinebilmek için istatistikî bölge birimleri sınıflandırması yoluyla üç düzey tanımlamıştır. Buna göre; 1. Düzey bölgesel, 2. Düzey komşu illerin gruplandırması, 3. Düzey ise il düzeyindedir.

<sup>17</sup> 2014 verileri “Haziran” ayı verileridir.

ifade Çanakkale nüfusu içerisinde işgücünün oranı Türkiye'ye göre fazladır. Nüfusun yaş yapısı ile de ilgili olan bu durumun temel sebebi; Çanakkale ilinde bağımlı nüfusun görece azlığı, çalışma çağındaki nüfusun genel nüfus içerisindeki payının ülke geneline oranla yüksek olmasıdır.

Türkiye'de İşgücüne Katılım Oranı (İKO), 2005 yılından itibaren % 44,9'dan % 48,3 oranına yükselmiştir. Ancak aynı dönem için TR 22 bölgesi için % 49'dan % 47,4'e düşüş yaşanmıştır. 2011 yılı için TR 22 bölgesi ile kıyaslandığında Çanakkale ilinde İKO daha yüksektir. Bu nedenle TR 22 bölgesi ile değerlendirildiğinde Balıkesir ilinin Çanakkale'ye ait İKO oranlarını düşürdüğünü söylemek mümkündür (Tablo 3.11).

**Tablo 3.11. TR, TR 22 ve TR 222 İşgücüne Katılım Oranları**

Yıllar	Türkiye	TR 22	TR222
2005	44,9	49,0	-
2006	44,5	48,6	-
2007	44,3	51,0	-
2008	44,9	47,1	49,4
2009	45,7	48,4	50,1
2010	46,5	48,3	50,5
2011	47,4	47,1	48,5
2012	47,6	47,3	48,8
2013	48,3	47,4	47,9

**Kaynak:** TÜİK, Hanehalkı İşgücü İstatistiklerinden Derlenmiştir. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> (Erişim Tarihi: 09.09.2014).

Çanakkale ili kendi içinde değerlendirildiğinde de İKO'nun yıllar itibari ile düştüğü gözlenmektedir. 2011 yılında İKO itibari ile Türkiye'de 81 il arasında 27. sırada olan il (TÜİK 2013b: 45); 2013 yılı itibari ile 58. sıraya gerilemiştir (TÜİK 2014a: 54). Diğer bir ifade ile 2013 yılında Türkiye'de İKO'su daha yüksek 57 il mevcuttur.

Çanakkale ili işgücü piyasasına ait sayısal verilere ait en yakın bilgi, 2011 yılına aittir. 2011 yılı için Çanakkale ili 15 ve üstü nüfus; 408 bin kişi iken işgücü 204 bin kişidir. İşgücünün % 69,1'ini erkek nüfus oluştururken, kadınların oranı; % 30,3'dür. Diğer bir ifade ile işgücünün önemli bir çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Onbeş ve daha yukarı nüfusun cinsiyet dağılımı yarı yarıya olmakla birlikte, ülke genelinde olduğu gibi, işgücü ve istihdam açısından erkeklerin sayıca üstünlüğü söz konusudur.

İşgücünün niteliğini etkileyen unsurlardan biri de “eğitim”dir. Türkiye ve TR22 bölgesinde işgücünün ağırlıklı olarak lise altı eğitim durumunda yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’de işgücünün % 57,2’si, TR 22’de % 62,5’i lise altı eğitim mezunudur. Lise ve dengi okul mezunu işgücünün toplam işgücüne oranı Türkiye için; % 20,2; TR 22 için % 18,8’dir. İşgücü içinde yüksek eğitimlilerin oranı ise Türkiye’de % 18,2; TR 22’de % 16,4’dür. Diğer bir ifade ile Türkiye’de işgücünün eğitim düzeyinin düşüktür. Türkiye ve TR 22 bölgesinde işgücünün eğitim düzeyi Tablo 3.12’de verilmiştir.

**Tablo 3.12. İşgücünün Eğitim Seviyesine Göre Durumu (Bin Kişi)**

Yıllar	Toplam	Okuma-Yazma Bilmeyen	Lise altı Eğitimliler	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yüksek Öğretim
<b>İŞGÜCÜ</b>					
<b>Türkiye</b>					
<b>2010</b>	25.641	1.151	15.195	5.238	4.057
<b>%</b>	100	4,5	59,3	20,4	15,8
<b>2011</b>	26.725	1.203	15.682	5.365	4.476
<b>%</b>	100	4,5	58,7	20,1	16,7
<b>2012</b>	27.339	1.164	15.640	5.538	4.996
<b>%</b>	100	4,3	57,2	20,3	18,3
<b>TR 22 Balıkesir. Çanakkale</b>					
<b>2010</b>	615	17	414	106	78
<b>%</b>	100	2,8	67,3	17,2	12,7
<b>2011</b>	607	20	385	109	93
<b>%</b>	100	3,3	63,4	18,0	15,3
<b>2012</b>	620	14	388	117	102
<b>%</b>	100	2,3	62,6	18,9	16,5

**Kaynak:** Hanehalkı İşgücü Anketi Bölgesel Sonuçlarından Derlenmiştir.

[http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1007](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007) (Erişim Tarihi: 14. 06. 2014).

Nüfusun eğitim düzeyinin artması, İKO’yu arttıran unsurlardan biri olmakla birlikte, işgücünün eğitim düzeyinin artması nitelik ve verimliliklerinin artmasına neden olmaktadır. Nüfusun ve işgücünün eğitim düzeyi yıllar itibari ile artış göstermektedir. Çanakkale ili, eğitim düzeyi en yüksek iller arasında ilk beşte yer almaktadır.

Eğitim oranlarının artması uzun vadede işgücünün niteliğini ve İKO’yu arttırmakla birlikte, eğitim fırsat maliyeti olan bir yatırımdır ve yatırımının yapıldığı süreçte İKO’yu olumsuz etkileyebilir. “İşgücüne dahil olmayanlar”, işsizler ve

istihdam edilenler dışında, aktif nüfusun kalanını oluşturmaktadır. Çalışma çağıının dışında kalan çocuklar ve yaşlılar yanında, çeşitli nedenlerle üretken olmayanları ifade eden kavramın içine; eğitim kurumlarına devam edenler, ev işleri ile uğraşanlar, emeklilik, yaşlılık, sakatlık ve bakıma muhtaç olma durumları girmektedir. Diğer yandan işsizlik tanımının içinde yer alan “iş arama” kriterini karşılamadığı için “mevsimlik” çalışanlar da bu gruba dahil edilmektedir. işgücüne dahil olmayanları, işgücünden ayıran en temel kriter; “iş aramadır” (Lordoğlu vd. 1999: 42-43).

İş aramayan kesim, işbaşı yapmaya hazır olsun ya da olmasın, işgücüne dahil olmayan nüfusa dahil edilmektedir. İşbaşı yapabilecek durumda olmasına karşılık iş aramayanların başında, piyasada uzun süre iş aradığı halde bulamamış ve artık iş arasalar bile bulamayacaklarına kanaat getirmiş “gücenmiş işçiler” gelmektedir. Gücenmiş işçiler yanında ev hanımları, mevsimlik çalışanlar ve öğrenciler, aktif nüfus içinde yer alan, üretme kapasitesi olmasına karşılık işgücü içinde yer almamaktadır (Biçerli 2011: 56).

İşgücü sayısının aksine, işgücüne dahil olmayanlarda kadınların sayıca üstünlüğü göze çarpmaktadır. İşgücüne dahil olmayan nüfus içerisinde gerek Türkiye ve TR 22 bölgesi, gerekse Çanakkale ili olarak kadınların sayıca fazla olmasına bağlı olarak kadın işgücünün İKO’su düşüktür. Kadın işgücü açısından İKO; % 31 iken, erkekler arasında % 67,7’dir. Kadınlar arasındaki İKO’nun düşük olmasının nedeni, İKO’nun hesaplanma biçimi ile ilgilidir. İKO hesaplanması; işgücü sayısının yetişkin nüfusa oranıdır. Kadın işgücüne olan talebin daha az olması ve kadınların işgücü arzını sınırlandıran sosyo-kültürel yapı, kadına geleneksel olarak yüklenen ev işleri ve çocuk bakıcılığı rollerinin etkisi kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının başlıca nedenlerindedir. Kentsel alanda kadınların eğitim düzeyinin düşük olması, kadınlara uygun olmayan çalışma koşulları ve kayıt dışı sektör, düşük maaşlar, çocuk bakımı ile ilgili olanakların yetersizliği ve pahalılığı, uzun çalışma saatleri katılımı azaltan diğer bazı faktörlerdendir (Worldbank 2009: 17).

Diğer bir ifade ile Çanakkale ilinde erkek işgücü üretime daha çok katılmakta, kadın işgücü arasında atıl kalmaktadır. İşgücüne dahil olmayan nüfusun nedenleri cinsiyetlere göre Tablo 3.13’de verilmiştir. Türkiye’de işgücüne dahil olmayan nüfusun % 41,9’unu ev işleri ile uğraşanlar oluşturmaktadır. İkinci sırada % 16,9

oranı ise eğitim ve öğretim faaliyetini sürdürenler üçüncü sırada; % 13,4 ile hastalık, engellilik ve yaşlılık gibi nedenlerle çalışamaz durumda olanlar oluşturmaktadır. Çanakkale ilinde de; işgücüne dahil olmayanların % 42,8'i ev işleri ile meşgul; % 22,1'i emekli; % 19,9'u eğitimde ve % 13'ü çalışamaz haldedir. 2011 yılı için erkeklerin kadınlara göre istihdam oranları ve işgücüne katılım oranları daha fazladır.

**Tablo 3.13. İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri ve Cinsiyete Göre Dağılımı**

İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İş aramayıp çalışmaya hazır		Mevsimlik	Ev İşleri	Eğitim/ Öğretim	Emekli	Çalışamaz Halde <sup>18</sup>	Diğer <sup>19</sup>	
	Gücenmiş	Diğer							
<b>TÜRKİYE (2013) (Bin Kişi)</b>									
<b>Toplam</b>	27.337	638	1.441	50	11.463	4.465	3.837	3.666	1.778
<b>Erkek</b>	7.814	401	485	13	-	2.244	3.006	1.307	359
<b>Kadın</b>	19.523	237	956	37	11.463	2.221	831	2.360	1.419
<b>TR 22 BALIKESİR-ÇANAKKALE (2013) (Bin Kişi)</b>									
<b>Toplam</b>	694	14	49	3	264	87	154	97	26
<b>Erkek</b>	234	10	14	1	-	48	123	28	10
<b>Kadın</b>	460	4	36	2	264	40	31	69	15
<b>TR22 ÇANAKKALE (2011) (Bin Kişi)</b>									
<b>Toplam</b>	204	-	-	-	87	41	45	27	4
<b>Erkek</b>	67	-	-	-	0	21	34	9	3
<b>Kadın</b>	138	-	-	-	87	20	11	18	1

**Kaynak:** Türkiye ve TR 22 Sonuçlar TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları'ndan Derlenmiştir. [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1007](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007) (Erişim tarihi: 18.06.2014). TR 22 Çanakkale sonucu; TÜİK Nüfus ve Konut Araştırması 2011, s. 204.

Türkiye'de, TR 22 bölgesinde ve Çanakkale ilinde, işgücüne dahil olmayan nüfusun önemli bir kısmını ev işleri ile uğraşan kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye geleneksel yapısında ev işlerinin sadece kadınlara atfedilmesinden dolayı, ev işleri ile meşgul olup, işgücüne dahil olmayan erkek nüfus bulunmamaktadır. Benzer şekilde mevsimlik çalışma ve çalışamaz halde olma nedeniyle işgücü piyasası dışında olanlarda kadın nüfusun yoğunluğu vardır. Çalışmaz halde bulunanlara hasta, engelli ve yaşlılar dahildir. Emekli olanlar arasında ise erkek nüfus fazladır. Bu sonuç, işgücü ve istihdamdaki erkek nüfus yoğunluğunun bir sonucudur.

<sup>18</sup> Hasta, engelli ve yaşlılar.

<sup>19</sup> Kira, faiz vb. geliri olduğu için iş aramayanlar ile iş aramış ancak çalışmaya hazır olmayanlar, çocuk, yaşlı, hasta bakımı gibi nedenlerle çalışamayanlar.

İşgücüne dahil olmayanlar içinde ikinci büyük oran eğitim-öğretim nedeni ile işgücüne dahil olmayanlardır. Eğitim nedeni ile işgücüne dahil olmayan nüfusun kadın ve erkek yoğunluğu neredeyse eşittir. İşgücü ve istihdamın eğitim durumu açısından değerlendirmesi ise; Tablo 3.14’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

**Tablo 3.14. İşgücünün Eğitim Seviyesine Göre Durumu (Bin Kişi)**

Yıllar	Toplam	Okuma-Yazma Bilmeyen	Lise altı Eğitimliler	Lise ve Dengi Meslek Okulu	Yüksek Öğretim
<b>İŞGÜCÜ</b>					
<b>Türkiye</b>					
<b>2010</b>	25.641	1.151	15.195	5.238	4.057
<b>%</b>	100	4,5	59,3	20,4	15,8
<b>2011</b>	26.725	1.203	15.682	5.365	4.476
<b>%</b>	100	4,5	58,7	20,1	16,7
<b>2012</b>	27.339	1.164	15.640	5.538	4.996
<b>%</b>	100	4,3	57,2	20,3	18,3
<b>TR 22 Balıkesir, Çanakkale</b>					
<b>2010</b>	615	17	414	106	78
<b>%</b>	100	2,8	67,3	17,2	12,7
<b>2011</b>	607	20	385	109	93
<b>%</b>	100	3,3	63,4	18,0	15,3
<b>2012</b>	620	14	388	117	102
<b>%</b>	100	2,3	62,6	18,9	16,5

**Kaynak:** TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Çanakkale 2012, Eylül, 2013, s. 119.

Bu konuda verilere TR22 Balıkesir-Çanakkale illeri olarak ulaşılabilmektedir. Türkiye ve TR22 bölgesinde işgücünün ağırlıklı olarak lise altı eğitim durumunda yoğunlaştığı görülmektedir. Türkiye’de işgücünün % 57,2’si; TR22’de % 62,5’i lise altı eğitim mezunudur. Lise ve dengi okul mezunu işgücünün toplam işgücüne oranı Türkiye için; % 20,2; TR 22 için % 18,8’dir. İşgücü içinde yüksek eğitimlilerin oranı ise; Türkiye’de % 18,2; TR 22’de % 16,4’dür. Diğer bir ifade ile Türkiye’de işgücünün eğitim düzeyinin düşüktür.

### 3.3.2. Çanakkale İlinde İstihdam

İstihdam kavramının çeşitli tanımları yapılmakla birlikte, TÜİK tarafından ölçülen ve istihdam oranlarına konu olan tanıma göre iki kesim istihdam kavramı içerisinde yer almaktadır. Birincisi “işbaşında olanlar” olarak adlandırılan, ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına ya da ücretsiz aile işçisi olarak referans döneminde en az bir saat iktisadi faaliyette bulunmuş kişilerdir. İkincisi ise işi ile bağlantısı

devam ettiği halde, referans haftası içinde çeşitli nedenlerle işinin başında olamayan, kendi hesabına çalışan veya işveren olarak çalışanlar da “işbaşında olmayanlar” olarak istihdam kavramı içerisinde yer almaktadır (TÜİK).

Türkiye’de işgücünün % 90,8’i istihdam halindedir. Türkiye genelinde istihdam oranı yıllar itibari ile artış göstermektedir. Ancak küresel ekonomik krizin etkisi ile pek çok dünya ülkesi gibi Türkiye’de de büyüme ve istihdam oranlarında 2008 ve 2009 yıllarında önemli düşüşler yaşanmıştır. TR 22 bölgesinden benzer bir düşüşün 2008 yılında yaşandığı görülmektedir. Türkiye, TR 22 bölgesi ve Çanakkale ilinin istihdam göstergeleri Tablo 3.15’de gösterilmektedir. Çanakkale iline ait istihdamla ilgili sayısal veriler en yakın 2011 yılına ait mevcuttur. Buna göre 2011 yılında Çanakkale ilinde istihdam edilenlerin sayısı; 195 bin kişidir. İstihdam edilen erkeklerin sayısı; 137 bin, kadınların sayısı ise; 58 bindir. Diğer bir ifade ile istihdam edilen erkeklerin sayısı kadınların neredeyse 2,5 katıdır.

**Tablo 3.15. İstihdam Edilenler ve İstihdam Oranı**

Yıllar	İstihdam Edilenler (Bin kişi)		İstihdam Oranı (%)		
	TR	TR 22	TR	TR 22	TR 222
<b>2005</b>	19.633	549	40,6	45,7	-
<b>2006</b>	19.933	550	40,5	45,6	-
<b>2007</b>	20.209	592	40,3	48,2	-
<b>2008</b>	20.604	550	40,4	43,6	45,9
<b>2009</b>	20.615	560	39,8	44,3	46,5
<b>2010</b>	21.858	568	41,3	44,6	46,9
<b>2011</b>	23.266	575	43,1	44,6	46,2
<b>2012</b>	23.937	587	43,6	44,7	46,3
<b>2013</b>	24.601	587	43,9	44,5	45,0

**Kaynak:** TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarından Derlenmiştir.

[http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1007](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007) (Erişim Tarihi: 12.02.2015).

İstihdam oranı dalgalı bir seyir izlemektedir. 2010 yılından bu yana istihdam oranında düşme yaşanmaktadır. 2011 yılında % 46,2 olan istihdam oranı ile, Çanakkale ili Türkiye’de 81 il içerisinde 23. Sırada yer alırken (TÜİK 2013b: 46); 2013 yılında 54. sıraya düşmüştür (TÜİK 2014b: 54). Çanakkale ili, istihdam oranı Türkiye’deki 53 ilden daha düşük duruma gelmiştir.

İstihdam edilen nüfusun eğitim düzeyinde benzer şekilde lise altı eğitimliler çoğunluktadır. Türkiye’de istihdam edilen nüfusun % 55,4’ü, TR 22’de 63,7’si lise düzeyinin altında bir okuldan mezundur. Hem Türkiye hem de TR 22 istihdamında lise dengi ve yüksek öğrenim mezunu olanların oranları birbirine yakındır. Türkiye’de lise dengi mezun istihdamdakilerin oranı; 19,7; yüksek öğrenim mezunu istihdamı ise % 20,5’dir. Aynı oranlar TR 22 için lise ve dengi okul mezunları % 17,8; yüksek öğrenim mezunları % 16,6’dır Ayrıntılar Tablo 3.16’da verilmiştir.

**Tablo 3.16. İstihdamın Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı (Bin Kişi)**

Yıllar	Toplam	Okuma- Yazma Bilmeyen	%	Lise altı Eğitilmişler	%	Lise ve Dengi Meslek Okulu	%	Yüksek Öğretim	%
<b>Türkiye</b>									
<b>2011</b>	24.110	1.147	4,8	14.224	59,0	4.729	19,6	4.009	16,6
<b>2012</b>	24.821	1.119	4,5	14.277	57,5	4.932	19,9	4.493	18,1
<b>2013</b>	25.524	1.110	4,3	14.450	56,6	5.133	20,1	4.831	18,9
<b>2014</b>	25.874	1.082	4,1	14.358	55,4	5.104	19,7	5.330	20,5
<b>TR 22 Balıkesir, Çanakkale</b>									
<b>2010</b>	568	16	2,8	386	68,0	96	16,9	70	12,3
<b>2011</b>	575	20	3,4	370	64,3	101	17,5	85	14,7
<b>2012</b>	587	13	2,2	372	63,4	107	18,2	94	16,0
<b>2013</b>	587	11	1,8	374	63,7	105	17,8	98	16,6

**Kaynak:** TÜİK, Seçilmiş Göstergelerle Çanakkale 2013, Eylül, 2014, s. 132.

İstihdam edilen nüfusun sektörel dağılımına bakıldığında, Çanakkale ilinin TR 22 bölgesi ve Türkiye geneline göre tarım sektöründe daha yüksek, sanayi ve hizmetler sektöründe daha az istihdama sahip olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde, istihdamın yoğunlaştığı sektör hizmetler sektörüdür. İkinci sırada sanayi, son sırada ise tarım sektörü gelmektedir. Türkiye genelinde kadınların % 84’ün tarım, % 11,2’si de hizmet sektöründe istihdam edilmektedir. Erkeklerin ise % 50’si tarım, % 19,5 ‘i sanayi, % 39’u hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir (TÜİKb 2012: 105).

TR 22 bölgesinde ise tarım sektörünün sanayinin önünde yer aldığını, ancak tarım sektöründeki istihdam ağırlığının daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde tarımın toplam istihdam içerisindeki payı % 20’lere gerilemişken, TR 22 bölgesinde ve Çanakkale’de % 35’in üzerindedir. Ayrıntılar Tablo 3.17’de verilmiştir.



**Tablo 3.17. İstihdamın Sektörel Dağılımı (TR- TR 22)**

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
<b>TR Türkiye (%)</b>			
<b>2010</b>	25,2	26,2	48,6
<b>2011</b>	25,5	26,5	48,1
<b>2012</b>	24,6	26,0	49,4
<b>2013</b>	23,6	26,4	50,0
<b>TR 22 Balıkesir, Çanakkale (%)</b>			
<b>2010</b>	39,8	19,6	40,5
<b>2011</b>	39,6	18,6	41,8
<b>2012</b>	36,5	18,2	45,3
<b>2013</b>	36,3	19,3	44,4
<b>TR 22 Çanakkale (2011) (%)</b>			
<b>2011</b>	38,4	17,4	43,5

**Kaynak:** Türkiye ve TR 22 bölgesi sonuçlar TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması sonuçlarından Derlenmiştir, [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1007](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007) (Erişim Tarihi: 12.08.2014); Çanakkale (2011) verisi ise TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması 2011 sonuçlarından derlenmiştir.

Çanakkale ilinde hala tarım sektörünün istihdam içindeki ağırlığı sürmektedir. Bu oran ülke genelinin neredeyse iki katıdır. Çanakkale'nin tarım sektöründeki istihdamı Türkiye ve Balıkesir iline göre daha fazla, sanayi ve hizmetler sektöründe ise daha azdır. Bu durum Çanakkale ili ekonomisinin halen büyük ölçüde tarıma dayalı olduğunun bir göstergesidir.

Çanakkale ilinin istihdamında tarımın bu kadar önemli bir yer tutmasının başlıca nedeni, Çanakkale ili belde ve köylerinde yaşayan nüfusun Türkiye geneline göre fazla olmasıdır. Diğer yandan Çanakkale ilçeleri nüfusunun önemli bir kısmının kırdaki yaşamıdır. 2012 yılı için Türkiye il-ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı; % 77,3, belde ve köylerde yaşayanların oranı % 22,7'dir. Çanakkale ilinde ise il-ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı % 56,3 iken belde ve köylerde yaşayanların oranı % 43,7'dir (TÜİK 2013b: 72). Diğer bir ifade ile Çanakkale ili nüfusunun yaklaşık yarısı belde ve köylerde yaşamaktadır. Gökçeada, Bozcaada ve ilin Avrupa yakasındaki ilçeleri Gelibolu ve Eceabat hariç, en büyük ilçe olan Biga ile Lapseki, Ayvacık, Yenice ve Bayramiç'de de belde ve köy nüfusu ilçe merkezinin üstündedir (TÜİK 2013b: 84).

Belde ve köyde yaşayanların sayısının fazla olmasıyla doğru orantılı olarak, istihdamın işteki duruma göre dağılımında Çanakkale ilinde ücretsiz aile işçilerinin oranı Türkiye geneline göre fazladır. En yüksek istihdam ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanlardadır. Ancak bu oran da Türkiye geneline göre daha düşüktür. İstihdamın işteki duruma göre dağılımı Tablo 3.18’de verilmiştir.

**Tablo 3.18. İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenler (%)**

Yıllar	Cinsiyet	Türkiye			TR22 Balıkesir- Çanakkale		
		Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	İşveren ve Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Ücretli, Maaşlı ve Yevmiyeli	İşveren ve Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi
2013	<b>Toplam</b>	64	23,3	12,6	51,7	29,6	18,5
	<b>Erkek</b>	73,5	84,6	25,2	73	51,3	21,1
	<b>Kadın</b>	26,4	15,3	74,6	27,3	10,3	78,8
2012	<b>Toplam</b>	62,9	23,9	13,1	51,1	29,1	19,5
	<b>Erkek</b>	74,6	85,1	24,7	73,3	90	21,7
	<b>Kadın</b>	25,3	14,8	75,2	26,6	10,5	78,2
2011	<b>Toplam</b>	61,7	24,5	13,6	49,3	29,7	20,8
	<b>Erkek</b>	75,8	84,7	25,1	75,3	89,4	21,6
	<b>Kadın</b>	24,1	15,2	74,8	24,2	11,1	78,3
		<b>Çanakkale</b>					
<b>2011</b>	<b>Toplam</b>	55,5	28,1	16,4	-	-	-

**Kaynak:** Hanehalkı İşgücü Anketi Bölgesel Sonuçlarından Derlenmiştir. [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1007](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007) (Erişim Tarihi: Çanakkale 2011 verisi; TÜİK Türkiye İstatistik Yıllığı. 2012 s. 193.

İstihdamın ekonomik faaliyetlere göre sınıflandırılması konusunda Avrupa Topluluğu’nun ekonomik faaliyetlerin istatistikî sınıflandırılması<sup>20</sup> kullanılmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre Türkiye ve Çanakkale nüfusunun önemli bir kısmı tarım, ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerinde çalışmaktadır. Türkiye ve Çanakkale istihdamının hangi ekonomik faaliyetleri yürüttüğüne dair ayrıntılar Tablo 3.19’da verilmiştir.

<sup>20</sup> NACE Rev. 2.

**Tablo 3.19. Çanakkale İlinde İstihdamın Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılımı (%) (2011)**

Kısı	Tanım	Türkiye	Çanakkal
A	Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	22,7	38,8
B	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	0,7	1,3
C	İmalat	17,6	11,5
D	Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve	0,7	0,7
E	Su Temini, Kanalizasyon, atık Yönetimi ve iyileştirme		
F	İnşaat	8,1	4
G	Toptan ve Perakende Ticaret Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	12,7	8,7
H	Ulaştırma ve Depolama	4,5	3,3
I	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	4,6	4,1
J	Bilgi ve İletişim	0,8	0,3
K	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	1,3	0,6
L	Gayrimenkul Faaliyetleri	0,7	0,4
M	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	2,9	1,6
N	İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	2,4	1,1
O	Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik	8,7	14,1
P	Eğitim	4,8	4,6
Q	İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	3	2,2
R	Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlenme ve Spor	0,4	0,3
S	Diğer Hizmet Faaliyetleri	,2	2,5
T	Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayrım Yapılmamış Mal ve Hizmet Üretimi		
U	Uluslararası Örgütler ve Temsilcilikler Faaliyetleri		

**Kaynak:** TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması 2011, TÜİK Yayınları, Temmuz, 2013, Ankara, ss. 182-183.

Tablo 3.19'a göre, tarım, ormancılık ve balıkçılık alanı dışında Çanakkale ilinde en çok istihdam barındıran ekonomik faaliyet Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik faaliyetidir. Türkiye için ikinci sırada, Çanakkale ili için üçüncü sırada gelen faaliyet imalattır. Toptan ve perakende ticaret, motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı dördüncü sırada gelmektedir. En az istihdamın olduğu sektörler ise kültür, sanat, eğlence dinlenme ve spor ile bilgi ve iletişim

sektörleridir. Diğer bir ifade ile Türkiye ve Çanakkale ilinde istihdamın yoğunlaştığı ekonomik faaliyetlerin, tarım, imalat gibi niteliksiz işgücünün çalıştığı sektörlerdedir.

Aynı sınıflandırmanın 2014 yılına ilişkin sonuçlarını, İş-Kur tarafından her yıl yapılan yerel “İşgücü Piyasası Analizi” (İPA) raporunda yer almaktadır. Çanakkale ili istihdam ve işsizlik politikalarının oluşturulmasında büyük önem arz eden çalışmalardan olan İPA, ilin işgücü piyasasında arz ve taleplerin belirlenmesi ve sağlıklı şekilde eşleştirmesinde büyük önem taşımaktadır. Bu anlamda 13 Mayıs- 27 Haziran tarihleri arasında 943 adet işyeri ile İşgücü Talep Araştırması uygulanmıştır (İş-Kur 2014: 16-17). İPA verilerine göre 2014 yılında çalışanların sektörel dağılımı ve cinsiyetlere göre Tablo 3.20’de verilmiştir

**Tablo 3.20. Çanakkale İlinde İstihdamın Cinsiyete Göre Sektörel Dağılımı (%)**

SEKTÖRLER	Erkek	Kadın	Toplam
İmalat	45,0	35,7	42,8
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	14,8	22,8	16,7
İnşaat	12,8	5,4	11,1
Ulaştırma ve depolama	8,2	1,8	6,7
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	4,9	9,0	5,9
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	3,7	5,4	4,1
Eğitim	1,9	7,5	3,2
Madencilik ve taş ocakçılığı	2,9	0,6	2,3
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	0,9	6,8	2,3
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	2,5	1,5	2,3
Finans ve sigorta faaliyetleri	0,7	2,2	1,0
Diğer hizmet faaliyetleri	0,6	1,0	0,7
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	0,5	0,0	0,4
Gayrimenkul faaliyetleri	0,4	0,1	0,3
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	0,3	0,1	0,2
Bilgi ve iletişim	0,1	0,1	0,1
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0,1	0	0,1
<b>Genel Toplam</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>

**Kaynak:** İş-Kur; Çanakkale İşgücü Piyasası Araştırması Raporu 2014. İş-Kur Yayınları. 2014. s. 9-10.

İş-Kur'un çalışmasında Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık; Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik gibi sektörlerde işyerleri kapsama alınmamıştır. Elde edilen sonuçlar sadece araştırmaya dahil olan işyerlerini kapsamakla birlikte, işgücü piyasasının mevcut görüntüsü ile ilgili pek çok bilgi barındırmaktadır. İPA kapsamındaki araştırmaya göre 2014 yılında il genelinde imalat, toptan ve perakende ticaret, motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı ve inşaat sektörleri en çok istihdam barındıran ilk üç sektör olmuştur. Ulaştırma ve depolama % 6,7 ile dördüncü sırada yer almaktadır. Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri istihdamın % 5,9'unu kapsamaktadır. Diğer sektörlerin istihdam içindeki payı % 5'den azdır (İş-Kur 2014: 22).

Kadın ve erkek istihdamını en çok barındıran sektörler imalat ve toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımıdır. İnşaat, ulaştırma ve depolama sektörleri daha çok erkeklerin istihdam edildiği sektörlerken, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyeti ve konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri sektörlerinde kadın istihdamı daha yoğunluktadır (İş-Kur 2014: 26).

Yapılan diğer bir uluslararası standart; "Uluslararası Meslek Sınıflaması<sup>21</sup>". İstihdamın sektörel dağılımı ve ekonomik faaliyete göre dağılıma paralel olarak. Türkiye ve Çanakkale ilinde istihdamın yoğunlaştığı meslekler nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleridir. İkinci sırada yer alan hizmet ve satış elemanları mesleklerini, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar izlemektedir. İstihdamın mesleklere göre dağılımı Tablo 3.21'de gösterilmiştir.

<sup>21</sup>Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması: (ISCO-08) Sınıflandırması

**Tablo 3.21. Çanakkale İlinde İstihdamın Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (%) (2011)**

	Tanım	Erkek	Kadın
1	Yöneticiler	4,4	2,1
2	Profesyonel Meslek Mensupları	8,9	11,8
3	Teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	4,4	3,2
4	Büro hizmetlerinde çalışan elemanlar	2,7	4,1
5	Hizmet ve satış elemanları	22	10
6	Nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	25,8	53,5
7	Sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar	12,4	2,4
8	Tesis ve makine operatörleri ve montajcılar	9,9	1,6
9	Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	9,5	11,5

**Kaynak:** TÜİK. Nüfus ve Konut Araştırması 2011, TÜİK Yayınları. Temmuz, 2013, Ankara, ss. 190.

Meslek olarak en düşük istihdamın, büro hizmetleri çalışanları ve teknisyenler ve yardımcı profesyonel meslekler olduğu görülmektedir. Türkiye ve Çanakkale ilinin genel ekonomik yapıları doğrultusunda tarımla ilgili faaliyetler çalışanların ağırlığı sürmektedir. Tarımsal mesleklerle uğraşanlarda kadınların ağırlığı fazladır. Nitelikli mesleklerle çalışanlar, profesyonel meslek ve hizmet sektörü çalışanlarının toplam istihdam içinde ağırlığı nispeten düşüktür. Bu görünümü ile Çanakkale ekonomisinin halen büyük ölçüde tarıma dayandığı ve istihdamının önemli bir kısmının tarımsal faaliyetlerde yoğunlaştığı görülmektedir. İlin jeopolitik konumu ve tarihi niteliği itibari ile turizm alanında gelişmeye çok müsait olmakla birlikte bu sektörde istenen gelişmişlik yakalanamamıştır.

Uluslararası Standart Meslek Sınıflaması (ISCO-08) sınıflandırmasına göre ise Çanakkale ilinde istihdamda en yoğun meslek grubu tesis ve makine operatörleri ve montajcılardır (% 26,2), Erkeklerin yoğun olarak çalıştığı bu meslek grubunu % 20,5 oranı ile sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar izlemektedir. Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların oranı % 13,3 olmakla birlikte bu meslek grubunda kadınların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Diğer bir ifade ile Çanakkale ilinde kadın istihdamının önemli bir kısmında eğitim ve beceri olarak özel bir vasıf bulunmamaktadır. Dördüncü sırada teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel

meslek mensupları (% 11,6), hizmet ve satış elemanları (% 11,5) gelmektedir. Hizmet ve satış elemanları meslek grubunda da kadınlar erkeklere göre daha yoğun olarak çalışmaktadırlar. Çanakkale’de önemli bir istihdam kaynağı olan Seramik fabrikaları dolayısıyla en çok çalışılan meslek; “seramik imal işçiliğidir”. Yoğunlukla çalışılan diğer meslekler; temizlik görevlisi ve Şoför-yük taşımadır (İş-Kur 2014: 26- 27).

### 3.3.3. Çanakkale İlinde İşsizlik

TÜİK tarafından sunulan İşsizlikle ilgili veriler, diğer işgücü göstergeleri gibi Çanakkale iline özel olmayıp ve TR 22 bölgesini gösterir niteliktedir. Çanakkale iline özel verilerin en yakın 2011 yılına ait olduğu görülmektedir. 2011 yılında Çanakkale ilinde toplam 8 bin kişi işsizdir. İşsizlerin yarısı kadın yarısı erkektir. Türkiye ve TR 22 bölgesindeki işsizlerin sayısı ve işsizlik oranları Tablo 3.22’de verilmiştir.

**Tablo 3.22. Türkiye ve TR 22 Bölgesinde İşsiz Sayıları ve İşsizlik Oranları**

	İşsiz (Bin Kişi)		İşsizlik Oranı (%)		
	TR Türkiye	TR 22-Balıkesir-	TR Türkiye	TR 22-Balıkesir-	TR 222 Çanakkale
2005	2.058	40	9,5	6,8	-
2006	1.980	36	9,0	6,2	-
2007	2.044	35	9,2	5,5	-
2008	2.295	45	10,0	7,5	7,0
2009	3.095	52	13,1	8,5	7,3
2010	2.737	48	11,1	7,7	7,0
2011	2.328	32	9,1	5,3	4,8
2012	2.204	33	8,4	5,4	5,0
2013	2.445	38	9,0	6,0	6,1

**Kaynak:** (TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarından Derlenmiştir. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul> (Erişim Tarihi: 16.08.2014). Çanakkale ili 2011 verisi; Nüfus ve Konut Araştırmaları 2011. ss. 174).

İşsizlik oranlarının 2004 yılından 2008 yılına kadar düşme eğiliminde olduğu. 2008 yılı sonuna doğru yaşanan küresel krizin de etkisiyle tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir. 2009’dan sonra yeniden azalma eğilimine giren işsizlik oranları 2013 yılı itibariyle yeniden bir yükseliş yaşamaktadır. Türkiye için 2014 yılı. Haziran ayı

verilerine göre işsizlik oranları biraz daha yükselmiş ve % 9,1 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları).

Ülkenin geneli açısından durum böyle iken işsizlik açısından bölgesel farklılıklar söz konusudur. İşsizlik oranındaki dalgalı değişimden bağımsız olarak bölgesel eşitsizlik 2005-2011 döneminde azalma göstermiştir. İşsizlikle ilgili bölgesel farklılıkları analiz eden bir çalışmada işsizliğin değişimi dört grupta<sup>22</sup> incelenmiştir. Bu çalışmada Balıkesir bölgesi soğuyan bölgeler arasında yer almıştır. Bu gölgelerde istihdam artışının ve sanayileşmenin belirli bir doygunluğa ulaştığı, aynı zamanda da göç baskısı altında olmadıkları belirtilmiştir. Balıkesir ve Çanakkale bölgesi işsizliğin en az olduğu bölgeler arasında yer almaktadır (Gürsel ve Acar 2012: 7).

Diğer yandan 2011 yılı için TR 22 bölgesi ile kıyaslandığında Çanakkale ilinde, istihdam oranı ve İKO'nun yüksek, işsizlik oranının daha az olduğu görülmektedir. Bu anlamda Çanakkale ilinin işgücü piyasası durumunun Balıkesir iline göre daha iyi bir durumda olduğu söylenebilir. Ancak 2011 yılında Kastamonu'dan sonra en düşük işsizlik oranına sahip ikinci il konumunda olan Çanakkale (TÜİKg), 2013 yılında 13. sıralamaya gerilemiştir (TÜİK 2014b: 40). Diğer bir ifade ile işsizlik oranları Çanakkale ilinde yükselmektedir.

İşsizlerin eğitim durumu açısından incelendiğinde TR 22 bölgesinde işsizliğin yüksek eğitimliler arasında daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde lise ve daha düşük eğitim düzeyindeki işsizlerin tüm işsizler arasındaki payı % 54 iken, TR 22 bölgesinde % 48'dir. Lise ve dengi okul mezunu işsizlerin Türkiye'de tüm işsizler arasında oranı % 24 iken, TR 22 bölgesinde % 30'a çıkmaktadır. Aynı şekilde yüksek eğitim mezunu işsizlerin oranı Türkiye için % 20 iken, TR 22 bölgesi için % 24'dür. Çanakkale ili için işsizlikle ilgili sayısal eğitim verilerine ulaşılamamaktadır. Türkiye ve TR 22 bölgesinde işsizlerin eğitim durumlarına ait veriler Tablo 3.23'de verilmiştir.

<sup>22</sup> Dengeli Gelişen Bölgeler; tarım dışı istihdam ve tarım dışı işgücünde artış sonucu işsizliğin azaldığı bölgeler (Malatya, Kırıkkale, Ankara ve Şanlıurfa); Soğuyan Bölgeler; tarım dışı istihdam ve işgücünde zayıf artış (Balıkesir, Bursa ve Manisa bölgeleri); Baskı Altındaki Bölgeler; güçlü tarım dışı istihdam artışına rağmen, işsizliğin arttığı bölgeler (Kocaeli ve Tekirdağ) ve Baskı Altındaki Bölgeler; tarım dışı istihdamda zayıf artış, işsizlikte artış (İstanbul, Antalya ve Aydın) (Gürsel ve Acar 2012: 7).



**Tablo 3.23. Çanakkale İlinde İşsizlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı**

Yıllar	Toplam	Okuma- Yazma Bilmeyen	%	Lise altı Eğitilmişler	%	Lise ve Dengi Meslek Okulu	%	Yüksek Öğretim	%
<b>Türkiye</b>									
2010	3.046	69	2,3	1.768	58,0	764	25,1	446	14,6
2011	2.615	56	2,1	1.456	55,7	636	24,3	467	17,9
2012	2.518	45	1,8	1.363	54,1	607	24,1	503	20,0
2013	2.747	57	2,1	1.482	53,9	651	23,7	557	20,3
<b>TR 22 Balıkesir-Çanakkale</b>									
2010	46	1	2,2	28	60,9	10	21,7	9	19,6
2011	32	1	3,1	15	46,9	8	25,0	9	28,1
2012	33	0	0	16	48,5	10	30,3	8	24,2
2013	38	0	0	17	44,7	10	26,3	10	26,3

**Kaynak:** TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçlarından Derlenmiştir. <http://tuikapp.tuik.gov.tr/iscucuapp/iscucu.zul> (Erişim Tarihi: 18.08.2014).

İşsizlikle ilgili olarak önem taşıyan konulardan birisi de; işsizliğin süresidir. Türkiye ve TR 22 bölgesi için genel olarak işsizlerin önemli bir kısmını bir yıl ve daha kısa süreli işsizler oluşturmaktadır. Bir yıldan uzun süredir işsiz olanların oranı % 30'un altındadır. Türkiye'de bir yıldan kısa süreli işsizlerin oranları artış göstermektedir. TR 22 bölgesi için ise; dalgalı bir seyir izlemektedir.

İşsizlikle ilgili TÜİK'ten il bazında çok ayrıntılı veriler elde edilememektedir. Bu nedenle ilin istihdam ve işsizlikle ilgili İPA verilerine başvurulmaktadır. 2014 yılı için İş-Kur'a kayıtlı 1096 meslekte toplam 15 bin 63 işsiz kayıtlıdır. 2014 yılı İPA sonucunda elde edilen bilgilere göre İş-Kur'a kayıtlı işsizlerde ilk üç sırayı; beden işçisi (% 16,4), büro memuru (% 4,9) ve temizlik görevlisi (% 4,8) meslekleri oluşturmaktadır (İş-Kur 2014: 9). Kuruma yapılan "açık iş" başvuruları açısından bakıldığında ise en yoğun açık işlerin ilk üç sıralamasını, beden işçisi, servis elemanı ve satış danışmanı işçileri oluşturmaktadır (İş-Kur 2014: 10). İş-Kur'a yapılan açık iş ve iş arayanların mesleki dağılımına ilişkin ayrıntılar Tablo 3.24'de verilmektedir.

**Tablo 3.24. İşgücü Piyasası Analizi Sonuçlarına Göre Çanakkale İlindeki Mesleklere Göre Açık İşler ve İş Arayanlar**

Açık İşler				Kayıtlı İşsizler			
2013		2014		2013		2014	
Meslek	Açık İş	Meslek	Açık İş	Meslek	Kayıtlı İşsiz	Meslek	Kayıtlı
Beden İşçisi	885	Beden İşçisi	857	Beden İşçisi	2.389	Beden İşçisi	2.464
Temizlik Görevlisi	504	Garson	356	Büro Memuru	817	Büro Memuru	739
Konfeksiyon İşçisi	499	Satış Danışmanı	340	Temizlik Görevlisi	766	Temizlik Görevlisi	731
Çelik Konstrüksiyon	428	Temizlik Görevlisi	254	Satış Danışmanı	408	Satış Danışmanı	399
Veri Giriş Kontrol	375	Konfeksiyon İşçisi	220	Manevracı-Harmanacı	378	Manevracı-Harmanacı	300
Makinesi (Dikiş)	341	Makineci	190	Şoför (Yük Taşıma)	311	Şoför (Yük Taşıma)	295
Seramik İşçisi	298	Şoför- Yük Taşıma	135	Sekreter	276	Sekreter	259
Güvenlik Görevlisi	229	Seramik İmal İşçisi	127	Ön Muhasebeci	263	Ön Muhasebeci	257
Garson	221	Mobilya İmalatçısı	116	Garson	227	Garson	246
Mobilya Döşeme	200	Kasiyer	107	Şoför (Yolcu Taşıma)	186	Şoför (Yolcu Taşıma)	244

**Kaynak:** İş-Kur; Çanakkale İşgücü Piyasası Araştırması Raporu 2014. İş-Kur Yayınları. 2014. ss. 9-10.

Bu görünümüyle beden işçisi, temizlik görevlisi, satış danışmanı, garson ve şoförlük mesleklerinde il genelinde hem iş arayanlar hem de işçi arayanlar mevcuttur. Diğer yandan konfeksiyon işçisi, makineci, seramik imal işçisi, mobilyacı ve kasiyerlik mesleklerinde açık iş olmasına rağmen bu niteliklerde yeterli işgücü bulunmadığı dikkat çekmektedir. Uygun işgücü bulunmayan mesleklerin “usta-çırak” ilişkisi ya da uygun “mesleki eğitim” kursları ile öğrenilebilecek nitelikte olması ilde istihdam edilebilirliği arttırmak konusunda umut vericidir. Ancak açık işlerde nitelikli eleman, muhasebeci ya da benzer şekilde yüksek öğrenim mezunlarına uygun mesleklerin olmaması yüksek öğrenim mezunu işsizler açısından dezavantaj oluşturmaktadır.

2011 yılına ait İPA’da işletmelerin temininde güçlük çektiği mesleklerde ilk üç sırayı; vasıflı işçi, mobilya imalatçısı, pazarlamacı meslekleri oluşturmuştur (İş-Kur 2012: 48). 2014 yılında ise ilk üç sırada; garson, dikiş makinecisi, pişirici-konserveci yer almaktadır (İş-Kur 2014: 57). 2011 yılında vasıflı işgücü bulamadığını belirten firmaların 2014 yılında bu açığı kapatmış olduğu görülmektedirler. Ancak 2011 yılında bu yana Türkiye ile benzer şekilde Çanakkale il genelinde mobilya sektöründe vasıflı işgücü eksikliği sürmektedir (İş-Kur 2014: 58).

Benzer şekilde temininde güçlük çekilen mesleklerin nedenleri incelendiğinde muhasebeci, ayakkabı, deri ve yan ürünleri satış elemanı ve madenci mesleklerinde temin güçlüğüne nedeni tamamen “uygun vasıfta işçi bulunamaması olduğu görülmektedir. Mermer işçisi, şoför (yük taşıma), resepsiyon görevlisi, satış danışmanı, makineci, garson gibi mesleklerde de gerekli vasıflara uygun işçi bulamama oranları oldukça yüksektir. Makineci ve pişirici mesleklerinde yeterli deneyimi olan personel bulma zorluğu mevcuttur (İş-Kur 2014: 60). Temininde güçlük çekilme nedenlerine toplam olarak bakıldığında en yüksek oranın gerekli nitelikte işçi bulunamaması (% 72) ve yeterli tecrübeye sahip olunamaması (% 55) olduğu dikkat çekmektedir.

Bu verilerle yerel işgücü piyasalarında, İş-Kur’un meslek edindirme ve mesleki eğitim kursları ile büyük ölçüde önlenebilecek türden bir işsizlik yaşandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Önlisans mezunlarıyla entegre bir çalışma ile ilgili alanlara alınan öğrenci sayıları artırılabilir. Ancak yüksek öğrenim mezunu işsizlere yönelik açık işlerin bulunmaması, bu işsizlerin il içerisinde istihdam edilebilirliğinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır. Yüksek öğrenim mezunu işsizleri istihdam edebilecek nitelikte girişimciliğin artırılması daha uzun vadede ve zorlukta çözüme ulaşabilecek bir konu gibi görünmektedir. Ulusal ya da uluslararası piyasalarda iş aramak, kısa vadede daha rasyonel bir seçenek olarak düşünülebilir.

## DÖRDÜNCÜBÖLÜM

### ÇANAKKALE İLİNDE YÜKSEK ÖĞRETİM MEZUNU İŞSİZLERDE İŞSİZLİK PSİKOLOJİSİ VE İŞ ARAMA DAVRANIŞI ARASINDAKİ İLİŞKİYİ BELİRLEMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

İşsizliğin psikolojik sonuçlarının pek çok değişkenle ilişkisi mevcuttur. Yaşanan finansal zorluk, algılanan sosyal destek, bireyin özsaygısı, iş arama motivasyonu ve iş bulma beklentisi bu değişkenlere örnek olarak verilebilir. Söz konusu değişkenlerden bazıları işsizlik sürecinin olumsuz etkilerini arttırırken, bazıları süreci daha kolay atlarmaya yardımcı olabilmektedir.

Olumsuz psikolojik durum içerisinde bireylerin etkili olarak iş arayamadıkları bilinmektedir. Etkili olarak yapılmayan “iş arama davranışı”, işsizlik sürelerini uzatarak bireylerin işgücü piyasalarından uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Bu anlamda işsizlik ve psikolojik sonuçlarını etkileyen faktörlerin etraflıca incelenmesi ve çözüme kavuşturulması önem taşımaktadır.

Çalışmanın bu kısımda, yüksek öğrenim görmüş bireylerin işsizlik durumundan psiko-sosyal olarak nasıl etkilendikleri araştırılmaktadır. Bireylerin işsizlik sonucundaki duygu durumlarının, istihdam edilebilirlikleri önünde bir engel oluşturup oluşturmadığının anlaşılabilmesi için “iş arama davranışı” ile ilişkisi sorgulanmaktadır. Araştırmanın metodolojik çerçevesinin yer aldığı kısımda; çalışmanın amacı, önemi, modeli ve hipotezleri açıklanmaktadır. Daha sonra araştırmanın bulguları mevcut literatür çerçevesinde tartışılmaktadır.

#### **4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi**

İşsizlik, gelişmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkeleri etkileyen en önemli sosyo-ekonomik sorunlardan biridir. Günümüzde pek çok ülkenin öncelikli politikaları arasında; “işsizlikle mücadele” yer almaktadır. Çünkü işsizlik sorunu enflasyon, ücretler, gelir dağılımı gibi temel ekonomik göstergeleri doğrudan etkileyen bir durumdur. Diğer yandan istihdamın sağladığı sosyal kimlik, kendini gerçekleştirme, ait olma gibi fonksiyonlardan yoksun bırakması nedeniyle, işsizliğin temelde bireyi, genelde toplumu ilgilendiren sosyo-psikolojik bir tarafı söz konusudur.

İşsizlik; bireylerin ücret gelirinden mahrum bırakması nedeniyle çoğunlukla ekonomik boyutuyla ele alınmış bir olgudur. Özellikle Türkiye’de işsizlikle ilgili yapılan çalışmaların önemli bir kısmının işsizliğin ekonomik boyutuyla ilişkili olduğu görülmektedir. Dünya literatüründe 1930’lu yıllardan bu yana sıklıkla işsizliğin psiko-sosyal sonuçları incelenmesine rağmen, Türkiye’de bu alanda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Türkiye’de işsizliğin psiko-sosyal boyutunu incelemek üzere yapılan yüksek lisans tezlerini tespit edebilmek amacıyla Yükseköğretim Kurumu (YÖK) Tez Tarama sayfasından “işsiz” anahtar sözcüğü ile arama yapılmıştır. Başlığının içinde “işsiz” kelimesi geçen 210 adet tez mevcuttur. Bu tezlerden sekiz tanesi işsizliğin sosyo- ekonomik boyutunu ele almıştır (Murat 1991; Irmak 1996; Karasoy 1999; Kanat 1999; Kurt 2005; Onocak 2008; Özbek 2014; Bedel 2014). İki tanesi işsizliğin bireylerce nasıl bir deneyim olarak tasvir edildiğini (Çelik 2006; Bedel 2014), üç tanesi öğrencilerin işsizlik kaygıları gibi konuları işlemektedir (Yurdakul 2006; Kıcırcı 2010; Ede 2011). Altı tezde doğrudan ya da sosyo-ekonomik boyutu yanında işsizliğin psikolojik sonuçları incelenmiştir (Karataş 1994; Kumaş 2001; Yılmaz 2002; Ocak 2004; Onocak 2008; Karaçay 2011).

İşsizliği ekonomik boyutu dışında inceleyen ilk doktora tezi, Karataş (1994) tarafından yazılmıştır. Genç işsizliğinin sonuçlarını ekonomik ve psiko-sosyal yönden inceleyen yazar, Ankara’da ikamet eden 15-24 yaş arası 370 işsiz, 120 istihdam halindeki gençle yaptığı görüşmeler sonucunda işsizlik sürecinin gençlerin sosyal ve psikolojik durumlarını olumsuz etkilediğini tespit etmiştir. Öz saygı ve kaygı ölçekleri kullanan yazar, çalışması sonucunda işsiz gençlerin, istihdamdakilere oranla özsaygılarının daha düşük olduğunu, bezginlik ve umutsuzluk duygularının daha yüksek olduğunu belirlemiştir. İşsiz bireyler arasında intihar eğilimi ve düşüncesi kontrol grubuna göre daha fazladır. Genç işsizler kendilerine intiharı düşündüren nedenler arasında çoğunlukla “işsizliği” göstermişlerdir. Aile içi çatışmalar ve suça karışma işsiz gençler arasında daha yaygındır. İşsiz gençlerin % 57’si işsizliklerinin nedeni konusunda çevreyi, % 37’sinin kendisini suçladığı görülmüştür (Karataş 1994: 269- 270).

İşsizliği psiko-sosyal boyutu ile ele alan ikinci doktora çalışması Kumaş (2001) tarafından yapılmıştır. İzmir ilini kapsayan ve 311 işsiz dahil edildiği çalışma, işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını belirleyerek, çalışma yaşamı değerleri ile ilişkisini sorgulamıştır. Çalışmada işsizliğin süresi uzadıkça stres ve umutsuzluk düzeyinin arttığı belirlenmiştir (Kumaş 2001: 388- 389).

Konuyla ilgili yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri Yılmaz (2002) tarafından yapılmıştır. Yedi ayrı ölçek yardımı ile işsiz bireylerin psikolojik sağlığını etkileyen faktörleri araştıran yazar, özsaygı ve olumsuz duygu durumunun en belirleyici faktörler olduğunu tespit etmiştir. Ankara ilinde 438 işsizle gerçekleştirilen çalışmada işsizliğin psikolojik sonuçlarının yaşa, cinsiyete göre farklılaşmadığı, eğitim düzeyi, işsizlik süresi, hissedilen finansal güçlük ve alınan sosyal desteğe göre farklılaştığı sonucu bulunmuştur (Yılmaz 2001: 63-64).

Ocak (2004), Ankara’da 100 işsizle gerçekleştirdiği yüksek lisans araştırmasında, işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarını ölçmeye çalışmıştır. Yazarın katılımcılara yönelttiği sorular çerçevesinde işsizliğin bireylerin psikolojik durumunu olumsuz etkilediğini belirtmiştir. “İşsizlik sonrası kendinizi nasıl hissediyorsunuz” sorusuna katılımcıların % 36’sı psikolojik durumlarının oldukça kötü etkilendiği, % 29’u daha içine kapanık ve karamsar olduğu, % 15’i ise depresyona girdikleri cevabını vermişlerdir (Ocak 2004: 135-136).

Sivas ilindeki işsizleri kapsayan diğer bir yüksek lisans tezinde Onocak (2008), işsizlerin sosyo-ekonomik ve psikolojik durumlarını incelemiştir. 410 işsizle gerçekleştirilen çalışmada yazar, katılımcıları stres, depresyon, umutsuzluk, içine kapanma, öz saygının zedelenmesi gibi psiko-sosyal sorunlar yaşadığını belirtmiştir. Katılımcılar, işsizliğin intihar, suç, boşanma gibi toplumsal sorunlara neden olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca işsiz bireyler sigara, alkol, kumar gibi kötü alışkanlıklarının işsizlikleri sürecinde arttığını belirtmişlerdir (Onocak 2008: 94- 95).

Karaçay (2011), hazırladığı yüksek lisans tezinde Mersin’de 392 işsiz üzerinde, işsiz bireylerde yaşam doyumunu ölçerek, dini duygular ve eğitimin etkisini incelemiştir. Yazar, 3 aydan kısa süredir işsiz olan bireylerin yaşam doyumlarının, 1-2 yıldır işsiz olanlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (Karaçay 2011: 62). Katılımcıların yaşam doyumları ile dindarlıkları arasında doğru

yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. İşsiz bireylerin eğitim düzeylerine göre yaşam doyumlarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir (Karaçay 2011: 86-87).

Yapılan çalışmalar işsizliğin psikolojik sonuçlarını belirlemeyi hedeflemektedir. Diğer yandan çeşitli ülkelerde son yıllarda yapılan işsizlik psikolojisi çalışmalarının iş arama davranışı ve istihdam edilebilirlik yönüne doğru kaydığı görülmektedir. İşsizliğin yarattığı psiko-sosyal baskılar neticesinde bireyler etkili iş arama davranışı gösteremeyip, uzun süre işsiz kalmakta ya da niteliklerine uygun olmayan işlere yerleşmek zorunda kalabilmektedirler. Uzayan işsizlik süreci, bireyin iş bulmaya yönelik ümitlerini kırarak, “gücenmiş işçi etkisi” ile bireyleri işgücü piyasası dışına itmektir (Biçerli 2011: 56).

Bu nedenle işsizlik sürecinde bireylerin duygularının belirlenmesi ve sonraki davranışlarını nasıl etkilediği önem arz etmektedir. İşsizliğin bireyler üzerindeki psikolojik etkilerinin ve iş arama ile ilişkilerinin tespit edilmesi, uzun vadede işsizlik karşısında çaresiz ve pasif kalan bireyi, yeniden etkili biçimde işgücü piyasasına dahil etmenin de yolunu açacaktır. Bu anlamda “etkili iş arama” cephesinden yapılacak yenilikler, işsizliğin önlenmesi ve istihdam edilebilirlik konusuna yeni bir boyut kazandırabilecektir.

Bu çalışmada Çanakkale ilinde, yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik durumları ve iş arama davranışı ile ilişkisi araştırılmaktadır. Çalışma; Türkiye’de işsizliğin psikolojik yönünün araştırılması ve iş arama davranışına etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İş arama davranışı konusunda “birey” ve “psikolojik durumunun” önemini ortaya koyarak çeşitli değişkenlerle etkisinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Türkiye’de işsizliğin psikolojik yönüne ilişkin bir boşluğun doldurulması ve iş arama davranışı arasındaki ilişkinin tartışılmamış olması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırma Çanakkale ilini ve yüksek öğrenim almış işsizleri kapsamaktadır. Çanakkale ilinin böyle bir araştırma için seçilmesinin başlıca nedeni; Türkiye’de işsizliğin en düşük olduğu iller sıralamasında yer almasına rağmen, yüksek öğrenim mezunu işsizlerin oranının Türkiye ortalamasının üzerinde olmasıdır. 2011 yılında Türkiye’de en düşük işsizlik oranına sahip 2. il olan Çanakkale (TÜİK), 2013 yılında 13. sırada yer almıştır (TÜİK 2014b: 27-30). Ancak ilin işsizlik oranlarına

eğitim durumuna göre göz atıldığında, yüksek öğrenim mezunları arasındaki işsizlik oranlarının Türkiye genelinin üzerinde seyrettiği dikkat çekmektedir.

Diğer yandan, araştırmaya yüksek öğrenim mezunu işsizler dahil edilmesinin çeşitli sebepleri mevcuttur. Öncelikle eğitim düzeyi düşük olan işsizler (zellikle ilköğretim mezunları), yerel işgücü piyasalarında gündelik işler de yaptıklarından çalışmanın kapsamına giren “işsiz” tanımına uymamaktadırlar. İş-Kur’a kayıt olan ve kendilerini “işsiz” olarak tanımlayan bu bireyler, kayıt dışı sektörde gelir getirici herhangi bir faaliyette bulduklarında TİK’in yaptığı “işsiz” tanımının<sup>23</sup> dışına çıkmaktadırlar.

İkinci olarak, Türkiye işsizlik verileri incelendiğinde yıllar itibari ile yüksek eğitim gruplarında işsizlik oranlarının yükseldiği görülmektedir. Nispeten vasıflı işgücü arasında işsizlik oranlarının artması ve işsizlik sürelerinin uzaması, bu bireyleri işgücü piyasalarına gücenme riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Vasıflı işgücünün iş aramayı bırakması ve işgücü piyasası dışında çıkması, beşeri sermayenin atıl kalması ve üretme gücüne sahip önemli bir potansiyelin boşa gitmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla eğitimi bireylerin işsizliği özellikle incelenmesi gereken özel bir alandır.

nc olarak; eğitim ile istihdam arasında aynı yönde bir ilişki olduğu bilinmekte ve “eğitim” aktif istihdam politikaları arasında yer almaktadır (Kavak 1997: 23; Grsel ve Ulusoy 1999: 38; Biçerli 2000: 255; Ceylan- Ataman 2014: 133). Ancak yüksek eğitim almış bireyler arasında işsizlik oranlarının artması, en temel aktif istihdam politikalarından birini etkisiz hale getirmektedir. Eğitimin doğrudan ve fırsat maliyetlerine katlanan bireyler, işsiz kaldıklarında yaptıkları yatırımın getirisinden mahrum kalmaktadırlar. Özellikle ümitsizlik ve gücenme nedeniyle iş aramayı bırakan eğitimi işgücü, bireysel ve toplumsal olarak ekonomiye daha yüksek bir maliyet yüklemektedir. Eğitimsiz işsizler buldukları herhangi işlerde çalışabilirken, yüksek öğrenim almış ve belirli bir alanda uzmanlaşmış bireyler özel alanlarda iş aramaktadırlar. Kendi uzmanlık alanlarında iş bulamayan eğitimi işgücü ya uzun süre işsiz kalarak işgücü piyasalarından uzaklaşmakta ya da niteliklerine

<sup>23</sup> Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildirler.



uygun olmayan işlere yerleşmektedirler. Her iki durumda da beşeri sermayenin atıl kalmasına neden olduğu için yüksek öğrenim mezunu işsizlerin işgücü piyasalarından kopmasının engellenmesi ve yeniden işgücü piyasasına dahil edilmesi amaçlanmalıdır.

#### 4.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın Çanakkale ilinde ve yüksek öğrenim mezunu işsizlerle gerçekleştirilmesi, yeri ve uygulama alanı açısından sınırlılığını belirtmektedir. Çanakkale ili İş-Kur Müdürlüğü'nün veri tabanından elde edilen bilgiler yardımı ile işsizlere ulaşılabilmektedir. Türkiye'deki tüm işsizlerin kimlik, telefon numarası ve e-posta bilgilerine ulaşmadaki zorluk nedeni ile ülke genelinde işsizleri kapsayan bir çalışma gerçekleştirilememiştir. Diğer yandan anket uygulamanın gerektirdiği zaman, insan gücü ve finansman, çalışmanın Çanakkale ili ile sınırlı kalmasının en önemli nedenlerindedir. İşsizlere ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmaya ilçelerde ikamet eden işsizler dahil edilmemiştir. Çanakkale ili merkezinde de İş-Kur'a gelenler ve iletişim bilgileri güncel olanlara ulaşılabilmektedir. İş-Kur'a kayıt olmayan işsizler ile İş-Kur'un sistemine kayıtlı işsizlerden e-posta ve telefon bilgileri güncel olmayan işsizlere ulaşamamıştır.

İkincisi, Türkiye'deki işsizlik sigortası uygulamasının miktar ve süre olarak yetersiz olmasının bir sonucu olarak, özellikle eğitim düzeyi düşük olan işsizlerin "gündelik" işlerde çalışmak zorunda olduğu bilinmektedir. Yapılan pilot uygulamada eğitim düzeyi düşük olan işsizlerin işsizlik sürelerine ilişkin sorulara "gündelik işler yapıyorum", "uzun süre işsiz kalmadım, ne iş bulsam yapıyorum" gibi yanıtlar verdikleri ve çalışmanın kapsamına giren "işsiz" tanımına uymadıkları görülmüştür. Yüksek öğrenim mezunlarının ise mezuniyet alanlarına uygun olmayan işlerde çalışma konusunda direnç gösterdikleri ve çalışmada kullanılan tanıma uygun "işsizler" olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle çalışmanın kapsamı "yüksek öğrenim mezunu işsizler" olarak belirlenmiştir. Düşük eğitimli işsizlerin belirtilen sebeplerle çalışmaya dahil edilmemesi çalışmanın diğer bir sınırlılığıdır.

Üçüncü olarak, TÜİK istihdam ve işsizlikle ilgili verileri il bazında yayınlamamaktadır. Çanakkale ilinde işsizlerin eğitim durumlarına göre sayılarının TÜİK'ten edinilememesi üzerine, İş-Kur'a kayıtlı işsizler üzerinden evren belirleme

yoluna gidilmiştir. Ancak İş-Kur'un sistemindeki işleyiş evren belirleme açısından bazı aksaklıkları beraberinde getirmiştir. İş-Kur'a kayıt olan bireyler "aktif" üyeler olarak sistemde görünmektedirler. Ancak üyeliklerinin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen sisteme giriş yapmayan işsizlerin üyelikleri "pasif" konuma geçerek sistemde iş aramayanlar kısmında varlığını sürdürmektedir. Pasif konuma düşen bireyler iş bulmamış olsalar bile işsiz sayısı içerisinde yer almamaktadır (Çalışmanın yapıldığı tarihten sonra bireylerin hesaplarının pasife dönme süresi 6 aya düşürülmüştür). Dolayısı ile iş aramaya İş-Kur dışındaki yollarla devam eden işsizler İş-Kur'un sisteminde "işsiz" sayılarına dahil edilmemektedir.

Diğer yandan belediyeler ya da çeşitli kurumların açık iş ilanlarına başvurabilmek için getirilen "İş-Kur'a kayıt olma şartı" nedeni ile aslında iş aramayan pek çok birey, İş-Kur'a kayıt yaptırmakta ve sistemde işsiz sayısına dahil olmaktadır. TÜİK tanımına uygun gerçek işsiz sayısı net olarak bilinmemesi çalışmanın önemli bir sınırlılığıdır. Çalışmaya İş-Kur'un sisteminde "aktif" olan yüksek öğrenim mezunlarından son bir yıl içerisinde kayıt yapanlar evren olarak belirlenmiştir.

### 4.3. Araştırmanın Yöntemi, Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada Çanakkale ilinde önlisans, lisans ve yüksek lisans mezunu işsizlerin psikolojisi ve iş arama davranışları arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesi için nicel araştırma yöntemlerinden; "anket" yöntemi kullanılmıştır. İşsizlik psikolojisi ve iş arama davranışı arasındaki ilişkiyi etkilediği varsayılan; finansal güçlük, sosyal destek, özsaygı gibi faktörlerin de etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede 2 ana hipotez üretilmiştir. Ana hipotezler ve alt hipotezler aşağıdaki gibidir.

H1: Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski yüksektir.

1a) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.

1b) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.

1c) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.

1d) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.

1e) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski işsizlik süresine göre farklılık göstermektedir.

1f) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski alınan sosyal destek düzeyine göre farklılık göstermektedir.

1g) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski özsaygıya göre anlamlı farklılık göstermektedir.

1h) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski finansal zorluk yaşanması durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

1i) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski bireyin iş bulma beklentisini düşürmektedir.

1j) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski bireyin iş arama niyetini düşürmektedir.

H2) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, bireylerin iş arama davranışını olumsuz yönde etkilemektedir.

2a) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, sosyal destek ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir.

2b) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, finansal güçlük ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir.

2c) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, özsaygı ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir.

2d) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, iş bulma beklentileri ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir.

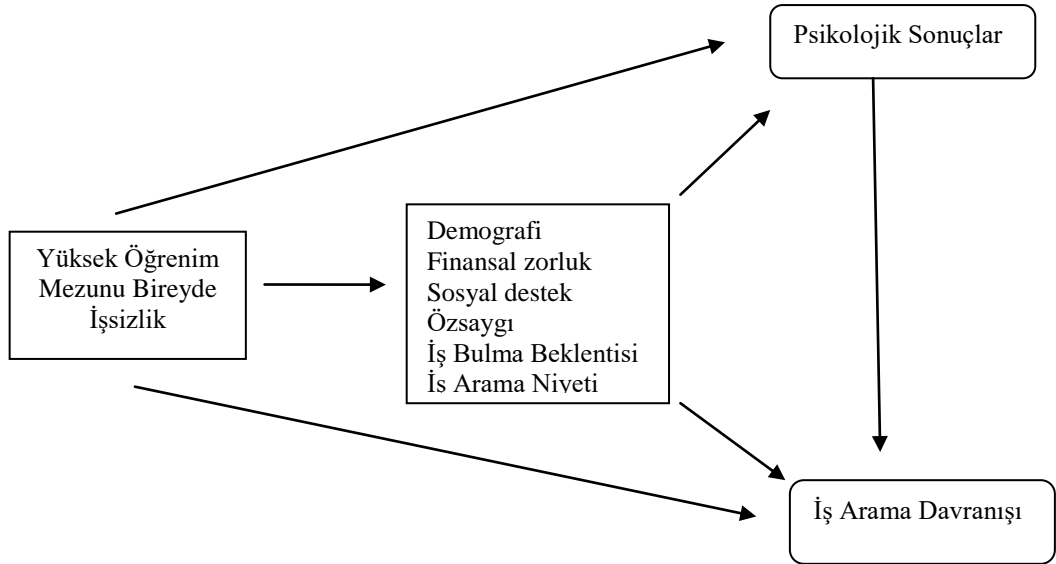
2e) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, iş arama niyetleri ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir.

Bir araştırmanın amacına en uygun ve ekonomik şekilde verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesine “model” adı verilir. Modeller, olayları kavramak, tahmin ve kontrol edebilmek ve sonrasında problemlere çözüm getirebilmek amacıyla kurulurlar (Akyıldız ve Cengiz 2006: 64). Modelde, mevcut sistemin gereksiz ayrıntılardan arındırılmış, sadece önemli noktaların seçildiği, ideal bir ortam yaratılmaya çalışılır. Diğer bir ifade ile modellerde, temsil ettikleri sistemin yalın ve özetlenmiş bir hali sunulmaktadır (Karasar 1995: 76).

Model aracılığıyla, bir olgu veya olgular arası ilişkinin kuramsal düzeyde görünümü verilir. Böylece modeller, “olması gereken” ile “olan” durum arasında bir köprü kurarak, “ideal” olana ulaşmak için yol gösterici görevi görmektedir. Model yardımı ile ayrı parçalardan oluşan bütünü, iki veya daha fazla değişkeni arasındaki ilişkiler, sayısal veya kuramsal olarak sembolize edilerek bir anlamda araştırmanın planı oluşturulmaktadır (Kıncal 2010: 97- 98).

Hipotezler çerçevesinde bu çalışma için geliştirilen model Şekil 4.1’de verilmiştir.

**Şekil 4.1. Araştırma Modeli**



Oluşturulan modele göre yüksek öğrenim mezunu işsiz bireyler, işsizliğin psikolojik sonuçları ve iş arama davranışı arasındaki ilişki sorgulanmaktadır. Diğer yandan demografik değişkenler, kişilerin yaşadığı finansal zorluk, aldıkları sosyal destek, kendilerine olan özsaygıları, iş bulma beklentileri ve iş arama niyetleri gibi değişkenlerin bu etkileşimdeki aracı rolü belirlenmeye çalışılmaktadır.

#### 4.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini; “Çanakkale ilinde İş-Kur’a kayıtlı; önlisans, lisans ve yüksek lisans mezunu işsizler” oluşturmaktadır. Çalışmada “işsiz” tanımı olarak, TÜİK’in açıkladığı ve resmi işsizlik rakamlarına yansıttığı tanım<sup>24</sup> kullanılmıştır. Buna göre; herhangi gelir getirici bir faaliyette bulunmayan, iş aramak için İş-Kur’a başvurmuş, yüksek öğrenim mezunlarına ulaşılmak hedeflenmiştir.

İş-Kur kayıtlarında “iş arayan” olarak kaydedilen bireyler; “ilk kez iş hayatına atılan”, “çalışırken işsiz kalan”, “mesleki eğitimde” ve “işe yerleşmiş” başlıkları altında saklanmaktadır. Sisteme yeni kayıt olan ve uygun işlere yönelik bilgilendirme almak isteyen bireylerin kayıtları “aktif” hesaplarda yer almaktadır. İşe yerleşmiş, çeşitli nedenlerle iş aramayı bırakmış ve bir sene boyunca İş-Kur’daki şahsi sistemine hiç giriş yapmamış bireylerin kayıtları ise “pasif” olarak sistemde varlıklarını sürdürmektedir. TÜİK’in işsiz tanımı çerçevesinde çalışmaya “iş arayanlar” dahil edildiğinden “pasif” kayıtlar dikkate alınmamıştır.

Çalışmanın evrenini belirlemek için İş-Kur tarama sayfasından, son bir yıl içinde kayıt olan ve sistemde kayıtları “aktif<sup>25</sup>” olan işsizler taranmıştır. Filtreleme kriterleri olarak; “ilk kez iş hayatına atılan” ve “çalışırken işsiz kalan”, önlisans, lisans ve yüksek lisans mezunu bireyler seçilmiştir. Öğrenci olarak İş-Kur’a kayıt olanlar sayıya dahil edilmemiştir. Elde edilen sonuca göre Ağustos 2013 ve Ağustos 2014 tarihleri arasında İş-Kur’a kayıt olan, en az önlisans mezunu işsiz sayıları Tablo 4.1’de gösterilmektedir.

<sup>24</sup> Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildirler.

<sup>25</sup> İş-Kur’a kaydı yapılan bireylerin kayıtları “aktif” konumdadır. İşe girenler ve sisteme altı aydan (Çalışmanın yapıldığı tarihte bir yıld) uzun süre giriş yapmayanların kayıtları otomatik olarak “pasif”e düşmektedir. Bireyler kendi istekleri ile de kayıtlarını “pasif” konuma getirebilmektedirler.

**Tablo 4.1. Çanakkale İş-Kur'a Kayıtlı Aktif İş Arayanlar (Ağustos 2013- Ağustos 2014)**

	2013 Ağustos- 2014 Ocak (6 Ay)			2014 Şubat- Ağustos (6 Ay)		TOPLAM
	Cinsiyet	İlk Kez İş Hayatına Atılan	Çalışırken İşsiz Kalan	İlk Kez İş Hayatına Atılan	Çalışırken İşsiz Kalan	2013 -2014 Ağustos
<b>ÖNLİSANS</b>	Kadın	12	81	54	113	260
	Erkek	20	93	75	90	278
	Toplam	32	174	129	203	538
<b>LİSANS</b>	Kadın	42	95	118	93	348
	Erkek	41	99	96	93	329
	Toplam	83	194	211	189	677
<b>YÜKSEL LİSANS</b>	Kadın	7	17	2	3	29
	Erkek	3	7	2	2	14
	Toplam	10	24	4	5	43
<b>Son Bir Yıl İçinde İş-Kur'a Kayıt Yaptıran ve Hala Kaydı Aktif Olan Yüksek Öğretim Mezunu İşsizlerin Toplam Sayısı</b>						<b>1260</b>

Buna göre çalışmanın evrenini 1260 yüksek öğretim mezunu işsiz oluşturmaktadır. Anketlerin uygulanması sırasında bazılarının “artık iş aramıyorum”, “işe yerleştim” ya da “son sınıf öğrencisiyim” demelerine karşılık sistemde aktif görünmeleri dolayısı ile sayıya dahil edilmişlerdir. Ancak bu kişilere anket uygulanmamıştır. Araştırma yöntemine uygun olarak örneklem hacmi;

$$n = \frac{N t^2 p q}{d^2 (N - 1) + t^2 p q} \text{ eşitliği ile hesaplanmıştır. Eşitlikte;}$$

N:Çanakkale İş-Kur'a kayıtlı birey sayısı (2013),

n: Örneklem alınacak işsiz sayısı

P: İncelenecek olayın görülüş olasılığı. Araştırmamızda Çanakkale ilindeki işsizlik olasılığı (p=0,061, 2013)

q: İncelenen olayın görülmeyiş olasılığı. Çanakkale ilindeki işsiz olmama olasılığı (q=0,939, 2013)

t: %1 anlam düzeyinde, sonsuz serbestlik derecesindeki t tablo değeri,

d: Olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen  $\pm$  %3 sapma değeri olmak üzere örneklem hacmi;

$$n = \frac{1260 * 2,576^2 * 0,061 * 0,939}{0,03^2 * (1260 - 1) + 2,576^2 * 0,061 * 0,939} = 316,4 \text{ olarak hesaplanmıştır.}$$

Araştırmada işsiz bireylere gönderilecek anket sayısı hatalı dönen anketler de olabileceği düşünülerek; “315+(1278\*0,03)=353” olarak belirlenmiştir. Belirlenen her bir işsiz bireye 1 den 1260’a kadar sayı verilerek sıraya dizilmiştir. 353 işsiz bireye ise rastgele sayılar tablosu kullanılarak belirlenmiştir. Rastgele sayılar tablosundan belirlenen işsiz bireylere anket formu ulaştırılmıştır. Toplam 360 kişiye anket uygulanmış, bazı bireylerin işsiz tanımına uymaması ya da çok sayıda boş soru bırakmaları nedeni ile anketleri değerlendirmeye alınmamıştır. Hatalı anketler çıkarıldıktan sonra çalışmaya 315 güvenilir anket formu dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen anketlerin, örneklem hacmi olan 316 anket formundan bir eksik olmasının çok önemli bir hata oluşturmayacağı varsayılmıştır. Analiz için 315 anket değerlendirmeye alınmıştır.

#### 4.5. Veri Toplama Araçları

Çalışmada veriler nicel araştırma yöntemlerinden; “anket” yöntemi ile toplanmıştır. Anketler, Çanakkale ilinde İş-Kur’a kayıtlı; önlisans, lisans ve yüksek lisans mezunu işsiz bireylere uygulanmıştır. Yüzyüze ve e-posta yoluyla 360 anket gerçekleştirilmiştir. Toplanan anketlerin 315 tanesi analize dahil edilmiştir.

Anket formu demografik sorular yanında yedi adet ölçekten oluşmaktadır. Ölçeklerin güvenilirlikleri araştırılmış ve tüm ölçekler güvenilir bulunmuştur. Güvenilirliğin bir ölçüsü olarak Cronbach's Alpha katsayısı kullanılmıştır. Bu bağlamda; Cronbach's Alpha katsayısının 0,70 ile 0,92 arasında değiştiği belirlenmiştir. Tüm boyutlarda ölçeği bozan herhangi bir madde olup olmadığına, bütün soru korelasyonlarına bakılarak karar verilmiş ve negatif korelasyona sahip herhangi bir soru bulunmamıştır. Ancak boyutlara uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Yapısal Eşitlik modellerinin elde edilmesinde, faktör yapısını bozan üç madde (V6-V10-V37)<sup>26</sup> ölçeklerden çıkarılmıştır.

<sup>26</sup> V1- V45 arasındaki maddeler için bkz: ek 12.

Ölçekte yer alan tüm soru ortalamalarının eşit olup olmadığı, bir başka yaklaşımla ölçeklerde yer alan soruların gerekliliği, çok değişkenli bir test olan Hotelling T<sup>2</sup> testi ile araştırılmış ve tüm boyutlarda Hotelling T<sup>2</sup> anlamlı bulunmuştur (p<0,05). Dolayısıyla ölçeklerde yer alan soruların gerekli ve birimlerin farklı farklı özelliklerini ölçtüğüne karar verilmiştir. Çalışmada kullanılan ölçekler aşağıdaki gibidir;

#### 4.5.1. Genel Sağlık Ölçeği (GSA)

1970 yılında Goldberg tarafından geliştirilmiş olan Genel Sağlık Ölçeği (GSA); özellikle toplumda sık rastlanan ve ani ortaya çıkan, birinci basamak psikolojik hastalıkları saptama amacı taşımaktadır. Halk arasındaki psikiyatri dışındaki klinik ortamlardaki katılımcıların psikolojik bozukluklarını ortaya çıkarmakta sıklıkla kullanılan bir ölçektir. Bireylerin kendi kendilerine uygulayabildikleri bir testtir. Son bir haftaya ait ruhsal belirtileri sorgulamaktadır (Kelleci vd. 2003: 10).

Ölçeğin orijinali 60 maddeden oluşmaktadır. 60 soruluk formu sonrasında geliştirilen 30, 28 ve 12 soruluk formları da aynı derece güvenilir bulunmuştur. 1980 yılında Banks ve arkadaşları tarafından 12 maddelik versiyonu kullanılmıştır. Vakaları ayırmada yüksek duyarlılık ve özgüllüğe sahip olması ve çeşitli sosyo-kültürel ortamlarda da kullanılabilen kısa bir form olması nedeniyle 12 maddelik hali literatürde daha yaygın kullanılmıştır. Günümüze kadar birçok dil ve kültürde uygulanan ölçeğin Türkçe'ye çevirisi ve geçerlik-güvenirlilik çalışması 1996 yılında Kılıç tarafından yapılmıştır (Kılıç 1996: 6).

Bu çalışmada ölçeğe ait Cronbach's Alpha katsayısı 0,909; genel ortalama 0,397 birim bulunmuştur. En yüksek ortalama 0,54 ile GSA2<sup>27</sup> değişkeninde, en küçük ortalama ise 0,30 ile GSA12 değişkeninde elde edilmiştir.

Anket 4 seçenekli yanıtlardan oluşmaktadır (Hiç olmuyor, Her zamanki kadar, Her zamankinden çok, Çok sık). Ölçeğin puanlamasında Likert tipi kodlama yapılabileceği gibi, ilk iki seçeneğe "0", son iki seçeneğe "1" puan verilerek değerlendirilebilir (Goldberg vd. 1997: 195; Eskin 2000: 230; Öztürk ve Aktaş 2007: 61; Aydemir ve Köroğlu 2009: 41; Çizel vd. 2011: 31; Yalçınoğlu ve Önal 2014:

<sup>27</sup> Bütün değişkenlere ilişkin kısaltmalar için bkz: ek 12.



102). Bu çalışmada ikinci seçenek kullanılmıştır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan “12”, en düşük puan “0”dır. Ölçekten 2’den az puan alanlar psikolojik bozukluk riski düşük, 2-3 alanlar orta derecede riskli kabul edilmektedir. 4 ve daha yüksek puan alanlar ise psikolojik hastalıklar açısından yüksek riskli grup (Öztürk ve Aktaş 2007: 61; Eskin 2000: 230), diğer bir ifade ile “psikolojik bozukluk var” olarak değerlendirilmektedir (Tezcan ve Arslan 2000: 3).

Ölçeğin genel olarak fobi gibi kronik hastalıkları ve kişilik bozukluklarını tanımakta başarısız, anksiyete ve depresyon gibi bozuklukları tanımakta başarılı olduğu söylenmektedir (Kılıç 1996: 7; Kelleci vd. 2003: 12; Can vd. 2008: 124). Ölçeğin maddeleri aynı zamanda depresyon belirtilerini de içermekte ve depresif duygu durumunun belirlenmesinde sıklıkla kullanılmaktadır. (Munoz vd. 1978: 102; Gureje ve Obiyoka 1990: 278; Kelleci vd. 2003: 12; Yücel vd. 2003: 57; Derogatis ve Culpepper 2003: 74; Bowling 2005: 90 ve 92; Ayvaz vd. 2006: 243; Özdemir ve Rezaki 2007: 19-20; Can vd. 2008: 124; Sanchez- Lopez ve Dresch 2008: 839). Hatta farklı depresyon ölçekleri ile GSA’nın birlikte kullanımında ölçek depresyonda olan hastaları tanımakta başarılı olmuştur (Can vd. 2008: 124; Ayvaz vd. 2006: 243; Özdemir ve Rezaki 2007: 19-20). Depresif hastaların GSA toplam skorları da 4 ve üzerinde çıkmıştır. Bu çalışmada 4 ve daha yüksek puan alanlar depresyon açısından yüksek riskli grup olarak değerlendirilmiştir. GSA, kolay uygulanabilir olması, kısa olması gibi nedenlerle birinci basamak sağlık kuruluşlarında ve bilimsel çalışmalarda klinik olmayan depresyonun saptanmasında sıklıkla kullanılabilir.

#### 4.5.2. İş Arama Niyeti Ölçeği (İAN)

Van Hoof ve arkadaşları, Ajzen’in Planlı Davranış Teorisi’ne (Ajzen 1991) dayanarak, iş arama davranışı niyetini ölçmek üzere iki soru kullanmışlardır (Van Hoof vd. 2004: 373). Yanıtlar 5’li Likert tipi ölçekle verilmiştir. Ölçek Türkiye’de 2008 yılında Başbuğ tarafından kullanılmıştır. Yazar ölçeğin Cronbach’s sayısını 0,9 olarak bulmuştur (Başbuğ 2008: 51). Bu çalışmada; Cronbach's Alpha katsayısı 0,904, ölçeğin genel ortalaması 3,71 birim bulunmuştur. En yüksek ortalama 3,80 ile İAN<sup>28</sup> değişkeninde elde edilmiştir.

<sup>28</sup> Bütün değişkenlere ilişkin kısaltmalar için bkz: ek 12.

### 4.5.3. İş Bulma Beklentisi Ölçeği (İBB)

Marteen Vansteenkiste ve arkadaşlarının geliştirdiği 3 soruluk form kullanılmıştır. Yanıtlar 5'li Likert tipi ölçekle verilmiştir. Yazarlar uygulamaları sonrasında geçerliliği 0,60 olarak bulmuştur (Vansteenkiste vd. 2005: 276). Çalışmamızda ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı 0,802 bulunurken ölçeğin genel ortalaması 3,23 birim bulunmuştur. En yüksek ortalama 3,4 ile IBB2 değişkeninde, en küçük ortalama ise 3,03 ile IBB1<sup>29</sup> değişkeninde elde edilmiştir.

### 4.5.4. İş Arama Davranışı Ölçeği (İAD)

Ölçek hazırlık niteliğindeki iş arama davranışını ve aktif iş arama davranışını ölçmek üzere 1993 yılında Blau tarafından geliştirilmiştir (Blau 1993: 315- 316). Her iki boyut da belirli iş arama davranışlarının kaç kez yapıldığını soran altışar sorudan oluşmaktadır. Sorulardan bazıları Blau'dan alınmış, bazıları ise güncel iş arama yöntemlerinin de (internet ortamında iş aramak gibi) eklenmesiyle çeşitli yazarlarca güncellenmiştir (Vansteenkiste 2005: 276; Başbuğ 2008: 55).

### 4.5.5. Sosyal Destek Ölçeği (SD)

Soygüt, 1989 yılında yaptığı çalışmada; Brown ve Harris'in (1978) geliştirdiği "sosyal destek" ölçeğini revize ederek Ankara'da istihdamdaki ve işsiz kadınlar üzerinde kullanmıştır (Soygüt 1989: 22). Soygüt tarafından Türkiye'ye uyarlanan ölçek, Yılmaz (2002) tarafından işsizlikle ilgili kullanmıştır. 4 maddelik ölçeğin ilk iki sorusu algılanan aile desteği, diğer iki sorusu ise algılanan arkadaş desteği ile ilgilidir (Yılmaz 2002: 54). Sosyal Destek (SD) boyutunda; güvenilirliğin bir ölçüsü olan Cronbach's Alpha katsayısı 0,70 bulunurken ölçeğin genel ortalaması 3,95 birim bulunmuştur. En yüksek ortalama 4,41 ortalama ile SD1<sup>30</sup> değişkeninde, en küçük ortalama ise 3,55 ile SD4 değişkeninde elde edilmiştir.

<sup>29</sup> Bütün değişkenlere ilişkin kısaltmalar için bkz: ek 12.

<sup>30</sup> Bütün değişkenlere ilişkin kısaltmalar için bkz: ek 12.

#### 4.5.6. Finansal Güçlük Ölçeği (FG)

Ölçek yanıtlayıcıların yaşam standartlarının düşüren finansal zorluklarla karşı karşıya olup olmadıklarını belirlemek amacıyla 1987 yılında Vinokur ve Caplan tarafından geliştirilmiştir (Lee 2008: 17- 18). Finansal Güçlük (FG) boyutunda; güvenilirliğin bir ölçüsü olan Cronbach's Alpha katsayısı 0,884 bulunmuştur. Ölçeğin genel ortalaması 3,168 birim bulunmuştur. En yüksek ortalama 3,39 ortalama ile FG1 değişkeninde, en küçük ortalama ise 3,05 ile FG3 değişkeninde elde edilmiştir.

#### 4.5.7. Özsaygı Ölçeği (ÖZSYG)

Literatürde en çok kullanılan benlik saygısı ölçeklerinden biri olan ölçek; bireyin kendine ait olumlu ve olumsuz duygularını ölçmek için 1965 yılında Rosenberg tarafından geliştirilmiştir. Çalışmamızda ölçeğin güvenilirliğin bir ölçüsü olan Cronbach's Alpha katsayısı 0,881 bulunurken ölçeğin genel ortalaması 3,58 birim bulunmuştur. Araştırmada değişkenin kısaltması “ÖZSYG” olarak kullanılmıştır. En yüksek ortalama 4,3 ortalama ile ÖZSYG<sup>31</sup> değişkeninde elde edilmiştir. En küçük ortalama ise 2,88 ile ÖZSYG8 değişkeninde elde edilmiştir.

Orjinali 63 madde ve 12 alt boyuttan oluşan ölçeğin ilk 10 maddesi özsaygı boyutunu göstermektedir. Ölçek ergenlerin özsaygı düzeyini belirlemek için geliştirilmekle birlikte yetişkinler için de kullanılabilir. 4'lü Likert tipi derecelendirilen anketin literatürde 5'li Likert ile kullanıldığı da görülmektedir. Bu çalışmada da diğer ölçeklerle karşılaştırılabilirliği açısından 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması 1986 yılında Çuhadaroğlu tarafından yapılmıştır (Aypay 2007: 123; Türkmen 1021: 55; Özer ve Altun 2011: 51). Güvenilirlik analizi sonuçları ve bazı betimleyici istatistikler Tablo 4.2'de verilmiştir.

<sup>31</sup> Bütün değişkenlere ilişkin kısaltmalar için bkz: ek 12.

**Tablo 4.2. Güvenilirlik Analizi Sonuçları<sup>32</sup>**

Ölçek	Cronbach's Alpha	Genel Ortalama	Std. Sapma
Genel Sağlık (GSA)	0,909	0,397	0,48166
Sosyal Destek (SD)	0,70	3,95	1, 17855
Finansal Güçlük (FG)	0,884	3,168	1, 36528
İş Bulma Beklentisi (İBB)	0,802	3,231	1, 31567
İş Arama Davranışı (İAD)	0,921	1,764	1, 40356
Özsaygı (ÖZSYG)	0,881	3,579	1,24619

#### 4.6. Veri Analiz Teknikleri

Sosyal bilimlerde, varsayılanların geçerliliklerinin desteklenmesi için alan araştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada elde edilen verilerin sınanması ve varsayımların desteklenip desteklenmediğinin belirlenmesi için Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır. Yapısal Eşitlik Modeli, son yıllarda iktisat, işletme, sosyoloji, psikoloji ve eğitim gibi birçok alanda yaygın olarak kullanılmaya başlanan, çok değişkenli istatistiksel yöntemlerin bileşiminden oluşan bir analiz yöntemidir. Birden çok bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkileri bir model kurarak açıklamaya ve karmaşık bir araştırma probleminin sistematik ve kapsamlı olarak ele alınmasına olanak veren bir tekniktir. Yapısal Eşitlik Modelinin temel amacı, bir ya da daha çok görünen değişken ile gizli yapı setleri arasındaki ilişkiyi eş zamanlı olarak açıklamaktır (Kayacan ve Gültekin 2012: 1).

En önemlisi Yapısal Eşitlik Modeli, birçok analizi tek seferde yaparak, karmaşık modellerin test edilmesi konusunda başarılı sonuçlar elde etmektedir. Aynı anda birçok analiz yapması, modeldeki ilişkiler ağına yönelik yeni düzenlemeler önermesi ve ölçüm hatalarını da hesaba katması gibi sebeplerle günümüz sosyal bilim araştırmalarında teorilerin test edilmesi ve yeni modellerin geliştirilmesi sürecinde kullanılmaktadır (Durgun ve Kocagöz 2010: 2).

Yapısal eşitlik modeli, çok kullanılan istatistiksel yöntemler olan; varyans analizi, çok değişkenli varyans analizi, faktör analizi, regresyon analizi gibi

<sup>32</sup> Güvenilirlik analizi sonuçları ve Bazı Betimleyici İstatistiklerin tüm detayı ek 1'de verilmiştir.

yöntemlerden ayıran en temel özelliği, değişkenler arasındaki ilişkilerin modeller şeklinde incelenmesine olanak sağlamasıdır. Diğer bir ifade ile test edilmek istenen model, geleneksel regresyon analizi yöntemiyle de yapılabilir. Ancak regresyon analizi kullanılırsa her bir ilişki için bir regresyon analizi yapılması gerekirken, Lisrel gibi programlarla yapılan analizlerde, değişkenler arasındaki ilişkiler tek bir analizle elde edilebilmektedir. Diğer yandan Yapısal Eşitlik Modelinin bir avantajı da yol analizinde ölçmeden kaynaklanan hataların belirlenip önlenmesidir (Dursun ve Açıköz 2010: 2).

Çalışmada ayrıca iki farklı örneklem grubu arasında ortalamalar açısından anlamlı bir fark olup olmadığını araştırmak için Bağımsız Çift Örneklem T-Testi; daha fazla grup arasındaki ortalamaların karşılaştırılabilmesi için varyans analizi testi uygulanmıştır. Varyans Analizi sonucunda tespit edilen farklılıkların hangi gruplar arasında ve ne yönde olduğunun anlaşılabilmesi için karşılaştırma testlerinden (post-hoc test) Bonferroni testine başvurulmuştur. Bonferroni, Eşit örneklem sayısı ilkesine gerek duymayan, hesaplaması kolay ve esnek olması açısından yaygın olarak kullanılan post hoc testlerinden biridir (Kayri 2009: 54).

#### **4.7. Araştırmanın Bulguları**

Çalışmanın bulgular kısmında, yapılan anketlerin analiz sonuçları yer almaktadır. Katılımcıların verdikleri yanıtlar, demografik özellikler, eğitim, işsizliğin süresi, depresyon riski, iş arama davranışı gibi değişkenlere göre incelenmiştir. Sonuçlar öncelikle her bir ölçeğe göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Daha sonra değişkenlere göre ölçekler arasındaki ilişkilerin sorgulandığı modeller kurularak, yapısal eşitlik modelleri ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılarak yorumlanmıştır.

##### **4.7.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular**

Çalışmaya 315 kişi dahil edilmiştir. Katılımcıların % 62'si kadın (196 kişi), % 37'si erkektir (118 kişi). Yaş grupları açısından katılımcıların % 60'a yakınının 25-34 yaş; % 38,1'inin ise 19-24 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Çoğunluğu "genç yaş grubunda" olan katılımcıların % 75,5'i bekar ve % 84,4'ünün çocuğu bulunmamaktadır. Demografik özelliklere ilişkin ayrıntılar Tablo 4.3'de verilmiştir.

**Tablo 4.3. Katılımcıların Demografik Özellikleri- 1**

<b>Cinsiyet</b>	<b>N</b>	<b>%</b>	<b>Medeni hal</b>	<b>N</b>	<b>%</b>
Kadın	197	62,5	Bekar	238	75,5
Erkek	118	37,5	Evli	77	24,4
<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>
<b>Yaş</b>	<b>N</b>	<b>%</b>	<b>Çocuk sayısı</b>	<b>N</b>	<b>%</b>
19-24	120	38,1	Yok	266	84,4
25-34	178	56,5	1	33	10,5
35-54	17	5,4	2 ve üstü	16	5
<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>

Katılımcıların eğitim düzeyleri; % 60,6 oranı ile “lisans” seviyesinde yoğunlaşmaktadır. İşsiz katılımcıların toplam hanehalkı sayıları 4 ve 3 kişiden oluşmaktadır. Çoğunluğu bekar olan katılımcıların % 80’den fazlasının bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunmamaktadır. Tablo 4.4’de ilgili demografik özelliklerin ayrıntıları verilmiştir.

**Tablo 4.4. Katılımcıların Demografik Özellikleri- 2**

<b>Eğitim Durumu</b>	<b>N</b>	<b>%</b>	<b>Bakmakla Yükümlü Olduğu Kişi Sayısı</b>	<b>N</b>	<b>%</b>
Önlisans	83	26,3	Yok	263	83,5
Lisans	191	60,6	1	20	6,3
Yüksek lisans	40	12,7	2	25	7,9
Doktora	1	,3	3 ve üstü	7	2,2
<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>
<b>Hanehalkı Sayısı</b>	<b>N</b>	<b>%</b>	<b>İşsizlik Süresi</b>	<b>N</b>	<b>%</b>
1	15	4,8	1-6 ay	140	44,4
2	49	15,6	7-12 ay	60	19,0
3	84	26,7	1 yıl- 2 yıl	47	14,9
4	112	35,6	2 yıldan fazla	56	17,8
5 ve üstü	55	17,7	Yanıt vermeyen	12	3,8
<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>

İşsiz oldukları için ücret gelirinden yoksun olan katılımcılara; “kim tarafından maddi destek sağlandığı” ve “hane geçimlerini kimin sağladığı” soruları yöneltilmiştir. Bekar katılımcıların çoğunlukta olması ile doğru orantılı olarak, işsiz katılımcıların % 60’ a yakınının hane geçimini babaları sağlamaktadır. % 51,7 ‘si ise babalarından aldıkları maddi destekle günlük yaşamlarını sürdürmektedir. İşsiz olan bireylerin, geçimlerini kendilerinin sağlaması ve kimseden maddi destek almadığını belirtmişlerdir. Ücret geliri olmayan bireylere hangi kaynaklardan geçimlerini sağladıkları sorusu yöneltilmiş ve “birikimlerimden tüketiyorum, borçla yaşıyorum” gibi yanıtlar alınmıştır.

Bireylere, işsizlik sürecinde ne derece finansal güçlük çektiklerinin belirlenebilmesi için “hanehalkı toplam gelirleri” ve yaşadıkları evin mülkiyetine dair sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yaklaşık % 20’si toplam hane halkı gelirlerinin 1000 TL ve altında olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmanın yapıldığı dönemde geçerli olan asgari ücret seviyesi; net 846 TL’dir. Dolayısıyla en az önlisans mezunu olan işsizlerin % 20’sinin hane olarak asgari ücret seviyesinde ya da daha az toplam gelire, % 37,5’inin 1500 TL altında bir gelire yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir. Hanehalkı toplam gelirlerinin yoğunluk gösterdiği miktarlar; 1500- 2000 TL ve 2001- 2500 TL aralığıdır. Katılımcı işsizlerin % 67’sininin evleri kira değildir. Ayrıntılar Tablo 4.5’de verilmiştir.

**Tablo 4.5. Katılımcıların Geçim Olanaklarına İlişkin Bulgular**

Geçimini Sağlayan Kişi	N	%	Maddi Destek Sağlayan Kişi	N	%
Babası	181	57,5	Baba	163	51,7
Eşi	62	19,7	Anne	43	13,7
Kendisi	36	11,4	Hiç Kimse	18	5,7
Annesi	25	7,9	Eş ya da Eşin ailesi	19	5,9
Diğer	11	3,5	Yanıt vermeyen	72	22,9
<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>	<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100</b>
Hanehalkı Toplam Geliri	N	%	Konut Mülkiyeti	N	%
0-500	15	4,8	Kira	104	33,0
501-1000	50	15,9	Babaya	112	35,6
1001-1500	53	16,8	Anneye	40	12,7
1501-2000	58	18,4	Kendine ya da eşine	34	10,8
2001-2500	58	18,4	Diğer	6	1,9
2501-3000	34	10,7	Yanıt vermeyen	19	6,0
3001-3500	19	6	<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100,0</b>
3501-5000	25	7,9			
<b>Toplam</b>	<b>315</b>	<b>100,0</b>			

Katılımcılara yöneltilen diğer bir soru; “ne kadar zamanda işe girmeyi ümit ediyorsunuz” olmuştur. Katılımcıların % 53’ü ilk 6 ay içinde işe girme ümidi taşımaktadırlar. Diğer bir ifade ile Çanakkale ilinde yükseköğrenim mezunu işsiz katılımcıların yarısı uzun süreli işsiz olmadan bir iş bulacaklarına inanmaktadırlar. Bir yıl içinde bulacağına inananlar toplam işsizlerin % 15’idir. İş bulma ümidini kaybedenlerin oranı ise; % 26,9’dur. İş bulma ümidini kaybedenlerin bir süre sonra “gücenmiş işçi etkisi” ile iş aramayı bırakıp, işgücü dışına çıkacakları varsayıldığında bu oranın yüksekliği dikkat çekicidir. Çanakkale ili için eğitimli ve vasıflı bireylerin, işgücü dışına çıkması riski söz konusudur.

İş bulma ümitleri yanında “en düşük hangi ücret düzeyinden çalışmayı kabul edecekleri” sorusuna verilen yanıtlar; 1000- 1500 TL aralığında yoğunluk göstermiştir. Diğer bir ifade ile en az önlisans düzeyinde eğitim sahibi işsiz bireyler, asgari ücretin biraz üzerinden bir ücretle çalışmaya razıdırlar. Çalışmanın yapıldığı dönemde göreve yeni başlamış bir öğretmenin aldığı ücret 2.148 TL olduğu düşünüldüğünde (mebpersonel.com), katılımcıların neredeyse tamamı bir öğretmenin aldığı ücretten daha az ücretle çalışmaya razı olan eğitimli işsizlerdir. Ayrıntılı yanıtlar Tablo 4.6.’da verilmiştir.

**Tablo 4.6. Katılımcıların İşe Girme Ümidi ve Ücret Beklentilerine İlişkin Bulgular**

İşe Girme Ümidi	N	%	En düşük hangi ücretten çalışırsınız?	N	%
1 ay	63	20,0	Asgari ücretten <sup>33</sup> az	2	,6
3 ay	67	21,3	Asgari ücret	47	14,9
6 ay	37	11,7	1001-1500	148	47,0
1 yıl	50	15,9	1501-2000	87	27,6
2 yıl	13	4,1	2001- 3000	18	5,7
Hiç Ümidi Yok	85	26,9	3000-5000	13	4,2
Toplam	315	100,0	Toplam	315	100,0

İşsiz bireylerin demografik değişkenleri yanında kullanılan ölçeklere göre verilen yanıtlar analiz edilerek, çeşitli kriterlere göre kıyaslanması ve karşılaştırmaları yapılmıştır. İşsiz kalan bireylerin deneyimlerinin, çeşitli kategorik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediği iki grulu özelliklerde Bağımsız Çift Örneklem t Testi ile ikiden çok özelliklerde ise TYVA ile araştırılmıştır. Bunun için öncelikle her bir ölçek kendi arasında toplanarak ölçekteki soru sayısına bölünmüştür. Böylelikle her bir kişinin her bir ölçek için ortalama skoru (puan) elde edilmiştir. Ayrıca bu yöntemle puanlar standartlaştırılarak (GSA boyutu hariç) 1 ile 5 arasında dağılım göstermesi sağlanmıştır. Bu kısımda kullanılan ölçeklere göre verilen yanıtlar ve analizler verilmektedir.

#### 4.7.2. İşsiz Bireylerin Psikolojik Sağlıklarına İlişkin Bulgular

Çalışmada işsizlerin psikolojik durumlarının belirlenmesi için GSA kullanılmıştır. GSA, bireylerde klinik olmayan psikolojik bozukluklar, anksiyete ve depresyonun belirlenmesinde sıklıkla kullanılan bir ölçektir. 12 maddeden oluşan

<sup>33</sup> 01-01-2014/ 30.06. 2014 tarihleri arasında Asgari Ücret Brüt: 1.071 TL; Net: 846 TL  
01.07.2014- 31.12.2014 tarihleri arasında Asgari Ücret Brüt: 1.134 TL; Net: 891 TL



ölçekten en yüksek 12, en düşük 0 puanı alınabilmektedir. Çalışmada GSA tipi puanlama kullanılmış, 4’den yüksek puan alanlar “psikolojik bozukluk ve depresyon riski yüksek” kabul edilmiştir. 4’den daha az puan alanlar ise “psikolojik bozukluk ve depresyonda riski düşük” olarak ifade edilmiştir. Ölçeğin depresif belirtiler ve depresyon vakalarını belirlemedeki başarısı nedeni ile riskin yüksek olduğu bireylere kısaca “depresyonda” ifadesi kullanılmıştır. Ancak ölçek “klinik depresyon tanısı” değil, klinik olayın anksiyete ve depresyon durumlarının belirlenmesinde kullanıldığından “depresyonda” ifadesi klinik vaka olma riski olan, depresif duygular taşıyan kişileri tanımlamaktadır. Klinik bir ortamda konulmuş “depresyon” tanılarını ifade edilmemektedir. Katılımcıların yeni kodlanan verilerine göre yüzdeleri dağılımları Tablo 4.7’de verilmiştir.

**Tablo 4.7. Yüksek Öğrenim Mezunu İşsizlerde Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riski (%)**

	N	%	Ortalama	St. Sapma
Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riski Düşük	151	47,9	1,91	1,17
Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riski Yüksek	164	52,1	8,47	2,30

( $t = -32,28$ ;  $P = 0,0001$ )

Tabloya göre Çanakkale’de yaşayan yüksek öğrenim mezunu işsiz katılımcıların yarısından biraz fazlasının psikolojik bozukluk ve depresyon riskinin yüksek olduğu görülmektedir. % 47,9 oranında işsizin ise psikolojik bozukluk ve depresyon riski puanları orta ya da düşük düzeydedir. Bireylerin, GSA puanları arasında istatistiksel açıdan bir farklılık olup olmadığı bağımsız çift örneklem t testi ile araştırılmıştır. T testine göre işsiz bireylerin psikolojik bozukluk ve depresyon durumuna göre puanları arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir ( $t = -32,28$ ;  $P = 0,0001$ ). Depresyon riski yüksek olan işsiz bireylerin GSA puanları daha yüksektir. GSA ölçeğine göre 4’den fazla puan alanların yüksek riskli kabul edildiği göz önünde bulundurulursa, çalışmada katılımcıların % 52,1’inin depresyon puanı ortalamasının 8,47 olması önemli bir kısmının psikolojik bozukluk ve depresif duygular içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar çalışmanın ilk ana hipotezi olan “H1: Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski yüksektir” hipotezini desteklemektedir.

Böylece Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik olarak olumsuz bir durum içinde oldukları görülmektedir. Elde edilen sonuçlar işsizliğin bireyleri psikolojik olarak olumsuz etkilediğini belirten çalışmalar ile uyumludur. İşsiz bireylerin psikolojik durumları cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve işsizliğin süresi gibi değişkenlere bağlı olarak da farklılık göstermektedir.

#### 4.7.3. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Cinsiyete Göre Bulguları

Çalışmada işsizlerin psikolojik durumları ve çeşitli değişkenlerin ölçülebilmesi için toplam yedi ölçek kullanılmıştır. Bütün boyutlarda cinsiyete göre işsiz bireylerin puanları arasında fark olup olmadığı Bağımsız Çift Örneklem t Testi ile araştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik durumları, iş bulma beklentileri, iş arama davranışları, finansal güçlük içinde olup olmadıkları ve kendilerine güven düzeylerinde cinsiyetlere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İşsiz katılımcılar arasında cinsiyete göre farklılık bulunan tek boyut sosyal destektir. Bu farklılığa göre kadın bireylerin sosyal destekleri erkek bireylere göre daha yüksek bulunmuştur ( $t=2,139$   $p=0,033$ ). Sonuç Tablo 4.7’de verilmiştir<sup>34</sup>.

**Tablo 4.8. Boyutlar Arasında Cinsiyete Göre Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Std.Sapma	t	P
SD	Kadın	196	4,0344	,84567	2,139	,033*
	Erkek	117	3,8226	,85037		

Elde edilen sonuçlara göre GSA ile belirlenen psikolojik bozukluk ve depresyon riskinin cinsiyete göre farklılaştığına yönelik 1a hipotezi desteklenmemiştir. Dünyanın farklı ülkelerinde yapılan pek çok çalışma (Schaufeli ve VanYperen 1992: 292; Waters ve Moore 2002b: 181-182; Paul 2005: 23) sonucunda erkeklerin işsizlik durumundan kadınlara oranla daha fazla etkilendiği sonucu bulunmuştur. Türkiye’de 65 işsiz üzerinde yapılan araştırmada erkek işsizlerin kadınlara oranla işsizliğin olumsuz psikolojik etkilerinden daha çok etkilendikleri belirlenmiştir. Kadınların erkeklere oranla işsizlik durumundan daha az etkilenmelerinin muhtemel sebepleri arasında kadınların geleneksel olarak yüklendiği ev hanımlığı ve çocuk bakımı rolleri yanında erkeğe yüklenen toplumsal “aile resisi” rolü gelmektedir. Kadınların iş

<sup>34</sup> Cinsiyete göre bütün boyutlardaki farklılık testi ek 2’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

dışındaki alternatif rollerine karşılık, erkekler işsiz kalmakla “otorite ve toplumsal rolünü” yitirme riski ile karşılaşmaktadır (Yılmaz vd. 2004: 172- 173).

Ankara ilinde ise, İş-Kur’a kayıtlı 438 işsiz üzerinde yapılan benzer bir çalışmada işsizliğin psikolojik etkilerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur (Yılmaz 2002: 66). Benzer şekilde, Çanakkale ilinde işsizliğin psikolojik sonuçları cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu çalışmada kadınların da işsizlik sürecinden erkeklerle aynı oranda etkilenmesinin muhtemel nedeni; katılımcıların yüksek öğrenim mezunu olması ve önemli bir kısmının bekar olmasıdır. Kanımızca aileleri ile yaşayan ve eğitim yatırımı yaparak işgücü piyasasına girmek isteyen kadın katılımcılar, geleneksel kadın rollerinden ziyade mesleki rolleri daha baskın hissetmektedirler. Bu nedenle bireylerin psikolojik sağlıklarında cinsiyete göre belirgin bir farklılık görülmediği düşünülmektedir.

İşsizlik psikolojisi ile sosyal destek arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda ise; sosyal desteğin işsizlik sonucunda yaşanan olumsuz duyguları ve depresyonu azalttığına dair sonuçlar elde edilmiştir (Vinokur ve Van Ryen 1993: 355; Lee 2002: 212; Creed 2005: 21; Lorenzini ve Giugni 2010: 18; Warr 2007: 70). Bu çalışmada kadın katılımcıların aldıkları sosyal destek daha fazla olmakla birlikte, işsizliğin psikolojik sonuçları açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Çanakkale ilinin sosyo-kültürel yapısı bu sonuçta etkili olabilir. Çanakkale, Türkiye’nin en gelişmiş bölgesinde yer alması, nüfus yoğunluğunun az, eğitim seviyesinin yüksek, işsizlik oranının az olması itibari ile kadın erkek eşitliğini benimseyen bir il olma ihtimaline sahiptir. Bu anlamda işsizlik sürecinden her iki cinsiyetin de benzer şekilde etkilenmiş olması mümkündür. Finansal güçlük ve özsaygı açısından cinsiyetlere göre farklılık çıkmaması da bu söylemi destekler niteliktedir.

#### **4.7.4. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Yaşa Göre Bulguları**

Bireylerin yaş gruplarına göre her bir boyutta puanları arasında fark olup olmadığı TYVA ile araştırılmıştır. Yaş grupları açısından, yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik durumlarında, iş bulma beklentilerinde, iş arama davranışlarında, aldıkları sosyal destekte, hissettikleri finansal güçlükte ve özsaygılarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Ancak bireylerin iş arama niyetleri ( $F=3,540$   $p=0,015$ )

açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur<sup>35</sup>. Katılımcıların iş arama niyetlerindeki anlamlı farklılığı görebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testine başvurulmuştur. Sonuçlara yönelik grupların betimleyici istatistikler Tablo 4.8’de verilmiştir. Dolayısıyla, yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riskinin yaşa göre anlamlı farklılık gösterdiğine yönelik 1b alt hipotezi desteklenmemiştir.

**Tablo 4.9. Boyutlar Arasında Yaş Gruplarına Göre Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	Yaş	N	Ortalama	Std. Sapma
IAN	19-24	120	3,8833	,95867
	25-34	178	3,6236	1,09126
	35-44	10	2,9000	1,50555
	45-54	7	3,9286	,97590
	Toplam	315	3,7063	1,06790

Tablo 4.9’a göre; iş arama niyeti açısından 19-24 ile 35-44 yaş grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık belirlenmiştir ( $p=0,030$ ). Yaşı 19-24 yaş aralığında olan bireylerin iş arama niyeti, yaşı 35-44 yaş aralığında olanlardan daha yüksek bulunmuştur. 2008 yılında üniversiteden yeni mezun olan gençler üzerinde yapılan araştırmada, gençlerin iş arama niyetleri ile duygusal durumları arasında ters ilişki bulunmuştur. Başbuğ bu durumu; üniversite mezunu gençler için iş aramanın bir zorunluluk haline gelmesiyle açıklamaktadır (Başbuğ 2008: 65). Çanakkale ili için de benzer bir yorum yapılabilir. Günümüz sosyo-ekonomik koşullarında eğitim süreçlerini tamamlamış bireyler için iş arama bir zorunluluk gibi görüldüğünden gençlerin bu niyeti daha yüksek olabilir. Eğitim yaşamını yeni tamamlamış bir genç, “iş aramak” konusunda daha istekli ve motive durumda olabilir. Diğer yandan eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, aldıkları eğitimin getirilerini işgücü piyasalarından elde edebilmek amacıyla hızlı bir biçimde iş arama niyeti içerisinde olabilirler. Yaptıkları eğitim yatırımının getirileri konusunda beklenti içerisinde olmaları anlaşılabilir bir durumdur.

Bu çalışmada işsizliğin psikolojik sonuçları yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Dünyada yapılmış çalışmalarda işsizliğin psikolojik etkilerinin yaşa göre değişimi açısından farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazı araştırmalarda gençler

<sup>35</sup> Bireylerin yaş gruplarına göre tüm boyutlara ilişkin farklılık testi analiz sonuçları ek 3’de verilmiştir.

işsizliğin psikolojik sonuçlarından daha çok etkilenirken (Kumaş 2001:139; Kıcır 2010: 40; Paul 2005: 27-28); bazılarında orta yaşlı (Eisenberg ve Lazarsfeld, 1938: 375; Hepworth 1980: 141-143; Yılmaz vd. 2004: 175; Paul 2005: 28; Sersic vd. 2005: 221) ve yaşlı bireylerin daha çok etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Kerr vd. 2002: 87-88). Diğer yandan genç bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunmaması, işgücü piyasalarına yeni girmiş olmaları, aileleri ile birlikte yaşamaları gibi nedenlerle işsizliğin sonuçlarından daha az etkilendiklerini belirten çalışmalar da mevcuttur (Clark ve Oswald 1994: 652; Darity ve Goldsmith 1996: 128; Creed ve Klisch 2005: 259).

Ankara’da yapılan bir araştırmada ise, işsizlik sonrası yaşanan psikolojik durum yaşa göre farklılık göstermemiştir (Yılmaz 2002: 69). Çanakkale’de, Ankara ilinde gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarına benzer şekilde işsizlik sonrası yaşanan psikolojik bozukluk ve depresyon riskinin yaş gruplarına göre farklılaşmadığı sonucu bulunmuştur. Bu sonucun katılımcıların demografik özellikleri ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Katılımcılar, yükseköğrenim mezunu olmaları dolayısıyla “genç” olarak nitelendirilebilecek 19-34 yaş aralığında yoğunluk göstermektedirler. 35 yaş ve üstü katılımcıların sayısının az olması, katılımcıların çoğunluğunun bekar ve çocuksuz olması yaş grupları arasında belirgin bir farklılık olmamasının muhtemel bir nedenidir.

Çanakkale ilindeki yüksek öğrenim mezunu işsiz bireylerde genç ve orta yaşlı bireylerin finansal güçlük çekme konusunda yaşa göre anlamlı bir değişme gözlenmemiştir. Bağımsız aile yaşantısı olan, bakmakla yükümlü olduğu kişiler ve çocuğu olan bireylerin yaş grubunun nizepeten daha yüksek olduğu varsayılırsa böyle bir farklılık gözlenmemesi dikkat çekicidir. İl genelinde eğitim düzeyi yüksek olan genç ya da orta yaşlı işsizler benzer düzeylerde sosyal destek almakta ve benzer düzeylerde özsayıya sahiptirler. İlgili değişkenlere benzer oranlarda maruz kalan yaş gruplarının, işsizlik sürecinden de benzer şekilde etkilenmesi anlaşılabilir bir durumdur.

#### 4.7.5. Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Medeni Duruma Göre Bulguları

Çalışmada boyutlar arasında herhangi bir farklılık olup olmadığı araştırıldığı diğer bir demografik değişken; medeni durumdur. Medeni duruma göre işsiz bireylerin tüm boyutlardaki puanları arasında fark olup olmadığı Bağımsız Çift Örneklem t Testi ile araştırılmıştır. Bireylerin psikolojik durumları, iş bulma beklentileri, iş arama davranışları, aldıkları sosyal destek, hissettikleri finansal güçlük ve kendilerine güven düzeyleri açısından medeni durumlarına göre bir farklılık bulunmamıştır. Böylece katılımcıların psikolojik bozukluk ve depresyon riski açısından medeni duruma göre farklılık gösterdiğine yönelik 1c hipotezi desteklenmemiştir.

Literatürde işsizliğin psikolojik sonuçları arasında medeni duruma göre bir farklılık mevcuttur. Bazı çalışmalarda evli işsizlerin daha çok depresyona girdiği sonucu elde edilmiştir (Broman vd. 1996: 89-90; Granth ve Barling 1996: 323- 324; Fielden ve Davidson 1999: 71; Yılmaz vd. 2004: 177; Paul 2005: 27; Mc Kee vd. 2005: 61; Kurt 2006: 367- 369). Bazı çalışmalarda ise; eşlerinden aldıkları sosyal destek nedeniyle evlilerin işsizlik sürecinde depresyon seviyelerinin daha düşük olacağı belirtilmektedir (Walsh ve Jackson 1995: 263- 264; Vinokur ve Price 1995: 70- 71; Mlomo 1996: 43; Yüksel 2003: 32; Van Hove ve Lootens: 2013: 94). Bu çalışmada psikolojik sağlık açısından medeni duruma göre bir farklılık tespit edilmemiştir.

Medeni durum açısından bireylerin işsizlik durumundan olumsuz etkilenmemelerinin bazı muhtemel sebepleri vardır. Bunlardan birincisi, evli ve bekar bireylerin hissettikleri sosyal desteğin yüksek olması olabilir. Bireylerin sosyal destek ölçeğine ait dört soruya verdikleri puanların ortalamasının evlilerde 3,8; bekarlarda 3,9 olduğu düşünüldüğünde Çanakkale ilinde işsiz olan yüksek öğrenim mezunu bireylerin aileleri ve yakın çevrelerinden sosyal destek aldığı sonucuna varılmaktadır. Bu nedenle medeni duruma göre psikolojik sağlıklarının farklılık göstermemesi anlaşılabilir bir durumdur.

Diğer yandan işsizliğin evli bireyler yanında bekar bireyler açısından da pek çok olumsuz etkisi olması, il genelinde bir farklılık bulunmamasının diğer bir muhtemel nedenidir. Evli bir birey işsiz kaldığında ailesini ve yuvasını geçindirememeye baskısı altındadır. Ancak bekar bireyler de ücret gelirinden yoksun

kaldıkları için evlilik yapabilme planlarını ertelemek zorunda kalabilmektedirler. Eğitim süreçlerini tamamlamış bekar bireylerin iş bulamaması ve eğitimleri sonrasında da ailelerine “yük olmak” zorunda olmaları bekarları da evliler kadar psikolojik olarak yıpratmaktadır.

Her iki cinsiyet açısından finansal güçlük ölçeğine verilen yanıtların ortalaması, belirgin biçimde finansal güçlük çekilmediğini göstermektedir. Dolayısıyla, işsizliğin en önemli sonuçlarından biri olan finansal güçlük yaşanmaması, depresyon, özsaygı gibi konularda da farklılık yaşanmaması sonucuna neden olabilmektedir.

İşsizlik sürecinde bireyleri maddi ve manevi olarak zora sokan faktörlerin başında bireylerin bakmakla yükümlü olduğu kişiler ve çocukları olmasıdır. Bireylerin çoğunluğunun çocuk sahibi olmaması ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin olmaması, işsizliğin bazı etkilerinde evli ve bekar ayrımını ortadan kaldırmış olabilir. Nitekim bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına göre boyutlar arasında farklılık olup olmadığına ait TYVA sonuçlarında bireylerin psikolojik sağlıkları ( $F=2,593$   $p=0,050$ ) ve çektikleri finansal güçlük ( $F=4,646$   $p=0,003$ ) boyutlarında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Farklı olan grupları belirleyebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testine başvurulmuştur.

Bonferroni testi sonuçlarına göre; iki kişiye bakmakla yükümlü olan işsiz bireylerin GSA sonuçlarına göre elde edilmiş psikolojik bozukluk ve depresyon riski puanları, bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunmayan bireylerden daha yüksek bulunmuştur ( $p=0,034$ ). Diğer yandan iki kişiye bakmakla yükümlü olan işsiz bireylerin çektiği finansal güçlük, bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı bulunmayan bireylere göre daha yüksek bulunmuştur ( $p=0,016$ )<sup>36</sup>. İşsizliğin en önemli etkilerinden ekonomik yoksunluk durumunda, bakmakla yükümlü olduğu kişi bulunanların psikolojik olarak daha baskı altında hissetmesi anlaşılabilir bir durumdur. 2005 yılında İzmir’de yapılan araştırmada; bakmakla yükümlü olduğu kişiler olan işsizlerin, bir iş sahibi olmanın “gelir getirme” fonksiyonuna daha çok önem verdikleri görülmüştür (Kumaş 2005: 350). Dolayısıyla, “bakmakla yükümlü olunan kişilerin olması işsizler üzerinde daha fazla ekonomik baskı oluşturabilir.

<sup>36</sup> Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi Sayısına Göre Puanlar Arası Farklılık Testinin tüm boyutlara göre tablosu ek 5’de verilmiştir.

#### 4.7.6. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Eğitim Durumuna Göre Bulguları

Çalışmada işsizliğin sonuçlarına etkisi araştırılan boyutlarda eğitim durumuna göre farklılık olup olmadığı TYVA ile araştırılmıştır. Sonuçlara göre bireylerin eğitim durumları ile iş bulma beklentileri, iş arama niyetleri, iş arama davranışları, aldıkları sosyal destek, hissettikleri finansal güçlük ve özsaygı boyutlarından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak eğitim düzeyleri ile bireylerin psikolojik sağlıkları ( $F=4,537$   $p=0,011$ ) arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Farklı olan grupların tespiti için Bonferroni Testine başvurulmuştur.

Buna göre; en az önlisans mezunu olan işsiz bireylerin, eğitim düzeyleri arttıkça GSA ile elde edilen psikolojik sağlık ve depresyon riski puanları da artış göstermektedir. Diğer bir ifade ile lisans mezunu olan işsiz bireylerin depresyon riski puanı, önlisans mezunu olan bireylerden daha yüksek bulunmuştur ( $p=0,022$ ). Benzer şekilde yüksek lisans mezunu olan bireylerin depresyon riski puanı önlisans mezunu bireylerden daha yüksek bulunmuştur ( $p=0,043$ ). Böylece katılımcıların psikolojik sağlıklarının eğitim düzeyine göre farklılık göstereceğine dair öne sürülen 1d alt hipotezi desteklenmiştir. Ayrıntılı sonuçlar Tablo 4.9.'da verilmiştir<sup>37</sup>.

**Tablo 4.10. Boyutlar Arasında Eğitim Durumuna Göre Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	Eğitim	N	Ortalama	Std. Sapma	Farklı Gruplar	P
GSA	Önlisans	83	,2988	,32366	Önlisans -Lisans	,022
	Lisans	191	,4251	,36317	Önlisans -Yüksek lisans	,043
	Yüksek lisans	41	,4659	,37922		
	Toplam	315	,3971	,35935		

Literatürdeki eğitim ile işsizlik ilişkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında; işsizlik sürecinde eğitim düzeyi arttıkça, psikolojik sağlığın daha kötü etkilendiğine dair sonuçlar bulan çalışmalar mevcuttur (Clark ve Oswald 1994: 651; Maddocks 2012: 74-75). Ancak yüksek eğitilmiş bireylerin, işsizliğin sonuçları ile baş etmek için daha fazla kaynağa sahip olmaları ve işgücü piyasalarında daha fazla şansları olması gibi nedenlerle daha az etkilendiklerini belirten çalışmaların sayısı daha fazladır

<sup>37</sup> Bireylerin Mezun Olduğu Okul Türüne Göre Boyutlar Arasında Farklılık Testi Sonuçları ek 6'da verilmiştir.



(Schaufeli ve VanYperen 1992: 292; Yüksel 2005: 263; Pillay ve Sargent 1999: 881; Yüksel 2003: 32). Ankara ilinde yapılan çalışmada ise; işsizlik psikolojik olarak en yüksek olarak lisans mezunlarını etkilemiştir. İlköğretim mezunları ikinci sırada etkilenirken, lise mezunu işsizler en az etkilenen eğitim grubu olmuştur (Yılmaz 2002: 73).

Ancak literatürde yapılan karşılaştırmaların ilköğretim, orta öğretim ve lise mezunu işsizleri de kapsadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmada eğitim düzeyi en düşük olan bireyler önlisans mezunudur. Dolayısıyla sonuç bütün eğitim düzeyleri için genellenememektedir. Eğitim düzeyi en az önlisans mezunu olan katılımcılarda “eğitim düzeyi yükseldikçe psikolojik sağlık bozulur, yorumu yapılabilmektedir. Sonuç, literatürde “işsizlik ile eğitim düzeyi arasında doğru yönde ilişki bulan çalışmaları desteklemiştir.

Eğitim seviyesinin artması ile beşeri sermaye<sup>38</sup> stoklarının da artması ile bireylerin daha kolay iş bulması beklenmektedir. Eğitim, gelecekte beklenen gelir artışı sebebiyle katlanılan bir yatırım olarak düşünüldüğünde, yüksek öğrenim mezunlarının işsizliği, önemli bir maddi ve beşeri sermaye yatırımı kaybı olarak görülebilir. Beşeri sermayenin atıl kalması, bireysel kayıp yanında üretim ve ülke ekonomisini olumsuz etkileyerek, sağlıklı, mutlu bir toplum önünde de ciddi engeller teşkil etmektedir (Aksoy 2001: 130). Eğitimli işsizler, yatırımlarının karşılığını alamadıkları için üzüntü, kaygı ve depresyon duyguları içerisine giriyor olabilirler. Diğer yandan eğitimli bireylerin sosyo-kültürel olarak beklentileri yükselmekte, yaşlarının ilerlemesi ile bir yaşam kurma talepleri artmaktadır. İşsizlik süreci yeni bir yaşam kurma ya da mevcut yaşam şartlarını koruma yönünde bir engel teşkil ederek bireyleri daha kötü etkiliyor olabilir. Bu gibi nedenlerle yüksek öğrenim mezunlarında eğitim düzeyi arttıkça işsizliğin yarattığı umutsuzluk ve moral bozukluğunun artması da anlaşılabilir bir durumdur.

---

<sup>38</sup> Beşeri Sermaye; İşgücünü oluşturan bireylerin üretken olarak çalışmaları ve karşılığında yüksek gelir elde etmelerine olanak sağlayacak eğitim sürecinde kazanılmış üretken bilgi, beceri ve yeteneklerinden oluşan bir fikri sermaye türüdür.

#### 4.7.7. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin İşsizlik Süresine Göre Bulguları

Yüksek öğrenim mezunu işsizler üzerinde araştırılan diğer bir boyut; bireylerin işsizlik süresidir. İşsizlik süresine göre boyutlar arasında herhangi bir farklılık olup olmadığı TYVA ile araştırılmıştır. Analiz sonucunda psikolojik bozukluk ve depresyon riski açısından, iş bulma beklentisi ve özsaygı boyutlarında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Farklı olan grupları görebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testine başvurulmuştur. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.10’da gösterilmiştir.

**Tablo 4.11. Boyutlar Arasında İşsizlik Süresine Göre Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	İşsizlik Süresi	N	Ortalama	Std. Sapma	Farklı Gruplar	P
GSA	1-6 Ay	140	,3386	,33642		
	7-12 Ay	60	,4883	,37011	1-6 Ay/7-12 Ay	0,040
	1-2 Yıl	47	,4362	,36797		
	2 Yıldan fazla	56	,4161	,37162		
	Toplam	303	,3977	,35801		
IBB	1-6 Ay	140	3,5357	1,00970		
	7-12 Ay	60	3,1500	1,12064	1-6 Ay/1-2 Yıl	0,028
	1-2 Yıl	47	3,0142	1,03316	1-6 Ay/2 ve üstü	0,0001
	2 Yıldan fazla	56	2,7917	1,25780		
	Toplam	303	3,2409	1,11922		
ÖZSYG	1-6 Ay	140	3,7222	,83876		
	7-12 Ay	60	3,3870	,86829	1-6 Ay/7-12 Ay	0,014
	1-2 Yıl	47	3,4681	,92584		
	2 Yıldan fazla	56	3,4861	,96529		
	Toplam	303	3,5728	,88976		

Psikolojik bozukluk ve depresyon riski açısından TYVA sonuçları;  $F=2,836$  ve  $p=0,038$  olacak şekilde anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılığa göre; işsizlik süresi 7-12 ay olan bireylerin depresyon riski puanı, 1-6 ay arasında olanlardan daha yüksek bulunmuştur ( $p=0,040$ ). Böylece “Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riskinin işsizlik süresine göre değiştiği” yönündeki 1e alt hipotezi desteklenmiştir.

İşsizlik süreci ile bireylerin psikolojisi arasında ilişki bulan çalışmalar mevcuttur (Hepworth 1980: 143; Brereton 2008: 211; Klargaard 2011: 8); özsaygıları (Linn vd. 1985: 504; Fryer 1992: 105; Clark ve Oswald 1994: 658; Yılmaz 2002: 70; Kıcı 2005: 49; Yüksek 2005: 261-262). Evre Teorisi (Eisenberg

ve Lazarsfeld 1938) ve bazı çalışmalarda işsizlik sürecinin uzaması ile bireyler üzerindeki psikolojik etkilerinin de sürece göre farklılaştığı belirtilmiştir (Hepworth 1980: 143; Swinburne 1981: 47; Warr ve Jackson 1984: 1219; Kapuvari 2010: 86-87). Ankara’da yapılan bir çalışmada ise; işsizlik süreci ile psikolojik sağlık arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmuştur. Çalışmada işsizlik süreci uzadıkça, bireylerin psikolojik durumları daha da kötüleşmiştir (Yılmaz 2002: 79).

Bu çalışmada işsizlik sürecinde “Evre Teorisi” ile uyumlu olarak, işsizliğin etkileri en çok ilk altı aydan sonra görülmüştür. Bir yıl ve sonrasında ise depresyonla ilgili verilen yanıtların ortalamaları düşmektedir. Bu süreç Evre Teorisinin öngördüğü şekilde, ilk altı aydan sonra işsizliğin etkilerinin yükseldiği ve bir yıldan itibaren azalmaya başladığını belirtmektedir. İlk altı ayda işsizliğin geçici bir durum olduğunu düşünen ve nispeten daha az finansal güçlük çeken bireyler için, uzayan işsizlik süreci ile birey durumuyla yüzleşmektedir. İşsizliğin daha da uzaması halinde ise bireyler bir süre sonra bir adaptasyon sürecine girmektedirler (Kapuvari 2010: 86-87).

İlk altı ay içinde bireylerin iş bulma beklentilerinin daha yüksek olması da bu sonucu destekler niteliktedir. Belçika’da yapılan bir çalışmada iş bulma beklentisi yüksek olan işsiz bireylerin depresyon düzeyleri daha düşük bulunmuştur (Vansteenkiste vd. 2005: 271).

İşsizlik süresine bağlı olarak farklılaşan boyutlardan bir diğeri de iş bulma beklentisidir. TYVA ile araştırılmış ve istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur ( $F=7,471$   $p=0,0001$ ). İşsizlik süresi 1-6 ay olan bireylerin iş bulma beklentisi, 1-2 yıl arasında olanlardan ( $p=0,028$ ) ve 2 yıldan fazla olanlardan daha yüksek bulunmuştur ( $p=0,0001$ ).

Bireylerin özsayıları da işsizlik sürelerine göre farklılık göstermiştir. ( $F=2,634$   $p=0,05$ ). Bu farklılığa göre işsizlik süresi 1-6 ay olan bireylerin özsayıları, işsizlik süreleri 7-12 ay arasında olanlardan daha yüksek bulunmuştur ( $p=0,014$ ). İşsizlik süreci uzun olan bireylerin özsayılarının daha düşük olması, literatürde bu yönde sonuç bulan çalışmalarla uyumludur (Waters ve Moore 2002b: 181-182; Paul 2005: 23).

#### 4.7.8. İşsiz Bireylerde Uygulanan Ölçeklerin Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riskine Göre Bulguları

GSA ile belirlenen psikolojik bozukluk ve depresyon riski durumuna göre diğer boyutlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Bağımsız Çift Örneklem t Testi ile araştırılmıştır. Bütün boyutlarda istatistiki olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Sonuçlara ilişkin ayrıntılar Tablo 4.9’da verilmiştir.

**Tablo 4.12. Yüksek Öğrenim Mezunu İşsizlere Uygulanan Ölçeklerin Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riskine Göre Farklılık Testi Sonuçları<sup>39</sup>**

Boyutlar	Psikolojik Bozukluk ve Depresyon Riski	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
GSA	Düşük	151	,0715	,10352	-31,346	,000
	Yüksek	164	,6970	,22413		
SD	Düşük	151	4,1258	,76315	3,605	,000
	Yüksek	164	3,7851	,90155		
FG	Düşük	151	2,7395	1,11481	-6,291	,000
	Yüksek	164	3,5630	1,20132		
ÖZSYG	Düşük	151	4,0618	,72483	10,856	,000
	Yüksek	164	3,1348	,78565		
IBB	Düşük	151	3,6932	1,02814	7,703	,000
	Yüksek	164	2,8049	1,01717		
IAN	Düşük	151	3,4503	1,08897	-4,189	,000
	Yüksek	164	3,9421	,99446		
IAD	Düşük	151	1,4034	,97119	-6,207	,000
	Yüksek	164	2,0965	1,00718		

Elde edilen sonuçlara göre; depresyonda olan bireylerin depresyon boyutunda ortalama daha yüksek bulunmuştur ( $t=-31,346$   $p=0,0001$ ). Diğer bir sonuca göre sosyal destek algısı yüksek olan bireylerin depresyon puanları daha düşük çıkmıştır ( $t=-3,605$   $p=0,0001$ ). 1f alt hipotezini destekleyen bu sonuç, sosyal destek ve depresyon arasında ters yönlü ilişki olduğunu belirten, algılanan sosyal desteğin zorlukların üstesinden gelme konusunda yardımcı olduğu ve bireylerde depresyonu azalttığına dair sonuçlar bulan çalışmalarla uyumludur (Linn vd. 1985: 502; Crawford 2005: 44; Warr 2007: 70; Yıldırım vd. 2011: 41).

İşsiz bireylerde psikolojik durumla ilişkisi sorgulanan diğer bir değişken özsaygıdır. 1f alt hipotezi; “Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk

<sup>39</sup> Sonuçların diğer boyutlarla ilişkisi incelenirken aynı cümle içerisinde birden fazla yüksek ve düşük kelimesi geçtiğinden, anlam karmaşasına yol açmamak adına bu kısımda depresyon riski yüksek olan bireyler “depresyonda”, riski düşük olan bireyler ise “depresyonda değil” olarak ifade edilmiştir.

ve depresyon riski özsayıya göre anlamlı farklılık göstermektedir” şeklinde oluşturulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre depresyonda olan bireylerin özsayıları, depresyonda olmayanlara göre daha düşük düzeydedir ( $t=10,856$   $p=0,0001$ ). 1g alt hipotezini destekleyen bu sonuç, literatürdeki işsizlik ve özsayı arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmaların sonuçları ile de uyumludur (Shamir 1986a: 63; Pillay ve Sargent 1999: 881). İşsizlik süreci dışında da özsaygının depresyonla ilişkisi olduğunu ve bireyin özsaygısının düştüğü durumlarda depresyona daha yatkın olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur (Dilbaz ve Seber 135). Eğitim düzeyi, bireylerin özsayılarını arttıran bir faktördür. Yüksek eğitilmiş kişilerin özsayılarının düşük eğitimlilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum işsizlikten daha az etkilenmelerinin muhtemel bir nedenidir.

Depresyon ile doğru orantı içinde olan sonuçlardan biri ise finansal güçlüktür. İşsizlikleri sürecinde finansal güçlük çeken bireylerde depresyon oranı, çekmeyenlere oranla daha yüksek bulunmuştur ( $t=-6,291$   $p=0,0001$ ). 1h alt hipotezini destekleyen bu durum literatürdeki benzer konudaki çalışmaların sonuçları ile uyumludur (Ullah 1990: 319-320; Vinokur vd. 1996: 166; Price vd. 2002: 302; Rantakeisu ve Jönsson 2003: 39; Yüksel 2005: 261).

Depresyon ile iş bulma beklentisi arasında ters, iş arama niyeti arasında doğru yönlü ilişki tespit edilmiştir. İşsizlik sonrasında GSA ile tespit edilen depresyon riski yüksek olan bireylerin, iş arama niyetlerinin de daha yüksek olduğu görülmüştür ( $t=-4,189$   $p=0,0001$ ). İşsizliğin getirdiği olumsuz dıygular arttıkça bireyler iş arama motivasyonu içerisine girmişlerdir. Ancak depresyonda olan bu bireylerin iş bulma beklentilerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir ( $t=7,703$   $p=0,0001$ ). Böylece “1i) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski bireyin iş bulma beklentisini düşürmektedir” althipotezi desteklenmiştir. “Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski bireyin iş arama niyetini düşürmektedir” şeklinde ifade edilen 1j alt hipotezi ise desteklenmemiştir.

Diğer bir ifade ile depresyonda olan yüksek öğrenim mezunu işsizler, iş arama niyeti içerisinde olmakla birlikte, iş bulma beklentileri düşüktür. Depresyon düzeyi düşük olan işsiz bireylerin, iş bulacaklarına dair umutları daha yüksektir. Benzer bir yorum, iş bulma beklentisi yüksek olan bireylerin daha düşük depresyon hissettikleri yönünde de yapılabilir. İşsizlikleri sürecinde kendilerini daha kötü hisseden

bireylerin iş arama yönündeki niyetleri de daha yüksek tespit edilmiştir. Bu sonucun bir türevi olarak kendilerini psikolojik olarak daha kötü hisseden bireyler daha çok iş arama davranışı göstermişlerdir. Bu noktada işsizlerin iş bulma ümitlerini yitirmeye başladıkları ancak henüz iş arama davranışlarını bırakmadıkları yorumu yapılabilir.

Türkiye’de üniversiteden yeni mezun öğrenciler üzerinden yapılan bir araştırmada, gençlerin iş arama niyeti ile duygusal durumları arasında ters yönde ilişki tespit edilmiştir. İş arama niyeti olan gençlerin, iş arama konusu üzerlerinde psikolojik bir baskı ve stres yaratabilmektedir. Bu durum gençler için iş aramanın toplumsal ve ekonomik bir zorunluluk olarak algılanmasının bir sonucu olabilir. Çanakkale’deki yüksek öğrenim mezunu işsizler için de benzer yorumlar yapmak mümkündür. İş aramayı bir zorunluluk ve baskı unsuru olarak algılayan bireyler, iş arama niyeti içerisine girdikçe psikolojik olarak olumsuz etkileniyor olabilirler. Özellikle iş bulmaya yönelik umutları azalan bireylerin iş aramak zorunda olması, depresif duygularını arttırmaktadır. Bir anlamda etkin bir karşılık bulamayacaklarına inandıkları bir konuda çaba göstermek zorunda olmak bireyleri strese sokabilmektedir.

Böylece çalışmanın ilk ana hipotezi ve alt hipotezleri sınanmıştır. Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerde işsizliğin psikolojik olarak bireyleri olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Yaş, cinsiyet, medeni durum, işsizlik süresi gibi değişkenlere göre durum analiz edilmiştir. Çalışmada kurulan ikinci ana hipotez “H2: Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski bireylerin iş arama davranışını olumsuz yönde etkilemektedir” şeklindedir.

Ancak tablo 4.12’de görülebileceği gibi işsizlik sonrası yaşanan depresyon durumu arttıkça, iş arama davranışı azalma göstermemiştir. Depresyonda olan bireylerin iş arama davranışı depresyonda olmayanlara nazaran daha fazladır ( $t=6207$   $p=0,0001$ ). Böylece H2 hipotezinin desteklenmemiştir.

Bu durumun muhtemel sebepleri arasında katılımcıların % 44,4’ünün işsizliklerinin ilk altı ayında olması vardır. Geriye kalan katılımcıların; % 19’u bir yıl, % 14’ü 1-2 yıl arasında ve % 17,7’si iki yıldan fazla süre ile işsizdir. Diğer bir ifade ile işsizliğin sonuçlarına uzunca bir süredir maruz kalan ve iş arama davranışından kopacak kadar uzun süredir iş bulamamış katılımcıların oranı düşüktür. Evre teorisi ve onu destekleyen pek çok çalışmaya göre, işsizliğin en

hissedilir etkileri ikinci altı ayda ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun Evre Teorisinde “balayı evresi” olarak adlandırdıkları süreçte olması, “gücenmiş işçi etkisinin” henüz yaşanmadığı, iş bulma ümitleri ve iş arama niyetlerinin henüz yüksek olduğu bir süreçte olduğunu belirtmektedir. Çalışmanın bu kısmında iş arama davranışına ilişkin bulguların ayrıntıları incelenmiştir.

#### 4.7.9. İş Arama Davranışına İlişkin Bulgular

İşsiz olmasına ve çalışmak istemesine rağmen bireylerin iş aramamasının sebeplerinden biri gücenmiş işçi etkisidir. Uzun süre iş aramış ve bulamamış bireylerin bir süre sonra “nasıl olsa bulamayacağım” düşüncesi ile iş aramayı bıraktıkları bilinmektedir. Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin ümitsizlik nedeni ile iş arama davranışlarının azalıp azalmadığını tespit edebilmek için “iş arama davranışı ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek bireylerin iş aramaya yönelik olarak son dört ay içinde yaptıkları hazırlıkları ve aktif olarak yaptıkları davranışları sorgulamaktadır. Ölçekteki ifadeler aşağıdaki gibidir:

İAD 1: Bir gazete, dergi ya da internetten iş ilanlarını okudum

İAD 2: Bir gazete, dergi ya da internetten işçi arayanlara başvurudum

İAD 3: Özgeçmiş hazırladım veya gözden geçirdim

İAD 4: Bir işverene özgeçmiş gönderdim

İAD 5: Bir iş başvuru formu doldurdum

İAD 6: İş bulma veya değiştirme konusunda kitap okudum

İAD 7: Bir işverenle iş görüşmesi yaptım

İAD 8: İş imkanları hakkında arkadaş ya da akrabalarla konuştum

İAD 9: Bazı iş arama kuruluşlarıyla bağlantı kurdum

İAD 10: İlgilendiğim meslek ya da işler hakkında bilgi sahibi olmak için bilgilendirici görüşmeler yaptım, toplantılara katıldım

İAD 11: Bir işverenle telefon ya da e posta yada şahsen iletişime geçtim

Kullanılan ölçeklerin kategorik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin yapılan bağımsız çift örneklem t testleri ve TYVA testlerinde iş arama davranışı açısından cinsiyet, medeni durum, eğitim, yaş, işsizlik süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ölçekte kullanılan maddelerin ne sıklıkta kullanıldığının tespiti için her bir maddenin işaretlenme sıklıkları belirlenmiştir.

Yüksek öğrenim mezunu işsizlerin en yoğun olarak kullandıkları iş arama yöntemi; bir gazete, dergi ya da internet aracılığı ile ilanları incelemek ve başvuru yapmak olmuştur. İnternetin her alanda yoğun olarak kullanıldığı günümüzde diğer yöntemlere nazaran daha fazla kullanılması anlaşılabilir bir durumdur. Günümüz koşullarında oldukça sık kullanılan özgeçmiş hazırlama, gözden geçirme ve bir işverene gönderme katılımcıların en sık kullandığı diğer iş arama yollarıdır. Diğer yandan bireyler iş bulma ile ilgili kitap okumak ve bilgilendirici toplantılara katılma yollarına en az başvurmuşlardır. Katılımcıların bir işverenle iş görüşmesi yapma ve bir iş arama kanalı ile bağlantı kurma gibi aktif iş arama davranışlarını da nispeten az kullandıkları görülmektedir. İş arama davranışlarına ilişkin ayrıntılı yüzdeler Tablo 4.13’de verilmiştir.

**Tablo 4.13. Katılımcıların Kullandıkları İş Arama Davranışlarına İlişkin Yüzdeler**

	İAD 1 (%)	IAD 2 (%)	İAD 3 (%)	İAD 4 (%)	İAD 5 (%)	İAD 6 (%)	İAD 7 (%)	İAD 8 (%)	İAD 9 (%)	İAD 10 (%)	İAD 11 (%)
<b>0</b>	9,5	21,3	13,0	22,2	23,5	<b>64,8</b>	<b>38,7</b>	8,6	24,8	<b>48,9</b>	<b>37,8</b>
<b>1-2</b>	9,8	17,8	27,3	21,6	21,6	19,0	29,5	21,9	<b>35,6</b>	21,9	29,8
<b>3-5</b>	12,7	14,6	22,5	16,2	18,4	5,4	17,1	25,7	17,5	11,7	13,7
<b>6-9</b>	12,1	11,1	7,9	11,1	8,3	2,2	5,4	11,1	6,0	6,3	7,0
<b>10</b>	<b>54,9</b>	<b>35,2</b>	<b>29,2</b>	<b>28,9</b>	<b>28,3</b>	8,6	9,2	<b>32,7</b>	16,2	11,1	11,7
<b>Toplam</b>	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

TYVA ile eğitim durumu ve iş aramada hangi maddesi arasında anlamlı bir farklılık olduğu araştırılmış ve sadece “iş bulma ve değiştirme konusunda kitap okudum” maddesi için anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Önlisans mezunu işsizler,



lisans ve yüksek lisans mezunlarına göre bu davranışı istatistiki olarak anlamlı bir şekilde daha fazla göstermişlerdir.

Eğitim durumuna göre maddelere verilen yanıtların ortalamaları Tablo 4.14’de verilmiştir. Her bir maddeye verilen yanıtların ortalamaları incelendiğinde iş arama yöntemlerini en çok kullananlar lisans mezunları olduğu görülmektedir. Yüksek lisans mezunlarının iş arama faaliyetlerinin önlisans ve lisans mezunu işsizlere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bütün eğitim düzeyleri açısından en sık tekrarlanan iş arama davranışı; “il ilanları okumak” ve “akraba ve arkadaşlarla iş imkanları konuşma yöntemleridir. En az gerçekleştirilen iş arama faaliyeti ise; iş bulma veya iş değiştirme konusunda kitap okumak” ve “bilgilendirici toplantılara katılmak” olmuştur.

**Tablo 4.14. İş Arama Yöntemlerinin Eğitim Durumuna Göre Kullanılma Sıklığı**

Eğitim		IAD	IAD	IAD	IAD	IAD	IAD	IAD	IAD	IAD	IAD	IAD
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Önlisans	Ort	2,94	2,24	2,12	1,90	1,94	1,06	1,40	2,43	1,78	1,23	1,23
	N	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82	82
	S.S.	1,400	1,599	1,494	1,607	1,542	1,485	1,481	1,379	1,449	1,460	1,345
Lisans	Ort	3,06	2,26	2,19	2,12	2,03	,64	1,11	2,38	1,51	1,07	1,28
	N	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190
	S.S.	1,363	1,571	1,424	1,539	1,545	1,140	1,195	1,374	1,352	1,347	1,343
Yüksek Lisans	Ort	2,58	1,87	1,82	1,85	1,70	,30	,98	2,25	1,20	,82	1,10
	N	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
	S.S.	1,517	1,652	1,299	1,442	1,539	,758	1,000	1,296	1,159	1,238	1,297
Toplam	Ort	2,96	2,20	2,12	2,03	1,96	,71	1,17	2,38	1,54	1,08	1,24
	N	313	313	313	313	313	313	313	313	313	313	313
	S.S..	1,406	1,586	1,426	1,542	1,541	1,221	1,258	1,361	1,361	1,363	1,334

(0= 0; 1-2= 1; 3-5= 2; 6-9= 3; 10= 4 olarak kodlanmıştır)

Lisans mezunları “özgeçmiş hazırlama, gönderme, başvuru formu doldurma” gibi tek taraflı ön başvuru yöntemlerini daha sık kullanmışlardır. Önlisans mezunları ise; “iş görüşmesi yapma, iş arama kanalları ile bağlantı kurma” gibi yüz yüze gerçekleştirilen iş arama yollarını daha sıklıkla kullanmışlardır.

Önlisans mezunlarının “meslek” sahibi olmaları ve eğitim süreçlerinde edindikleri deneyim sayesinde, iş başvurularının görüşme ile sonlanması konusunda avantajlı oldukları söylenebilir. Özellikle yerel işgücü piyasalarında, ara eleman yetiştiren önlisansların lisans ya da yüksek lisans mezunlarına göre işverenlerin beklentilerine daha uygun vasıflar taşımaları olasıdır.

Lisans mezunları ise özgeçmişlerini hazırlayarak daha geniş bir coğrafyada başvurularını yapmaktadırlar. Özellikle İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) mezunları belli bir unvan veya meslek ile mezun olmadıkları için çok daha geniş çerçevede iş aramaktadırlar. Dolayısıyla ulusal piyasalarda “başvuru” aşamasını daha sık kullanmaları ve iş görüşmesi yapma şansını önlisans mezunlarına göre daha az gerçekleştirmeleri beklenebilir. Diğer yandan işsiz bireylerin aktif olarak iş aradıkları, iş arama kanallarından hepsini kullandıkları görülmektedir.

Yüksek lisansların iş aramaya yönelik faaliyetlerde bulunma sıklığı daha düşüktür. En çok kullanılan yöntemler; “Bir gazete, dergi ya da internetten iş ilanlarını okumak” ve “iş imkanları hakkında dost ve akrabalarla konuşmak” olmuştur. Son dört ay içinde, bir işverenle telefon ya da eposta ile iletişime geçme ve iş görüşmesi yapma gibi davranışların ortalaması, diğerlerine nazaran düşük kalmıştır. Diğer bir ifade ile eğitim düzeyleri arasında en düşük iş görüşmesi yapanlar “yüksek lisans” mezunları olmuştur.

İş arama davranışı çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Çalışmanın bu kısmında, işsizlik psikolojisinin iş arama davranışına olan etkisi oluşturulan çeşitli modeller eşliğinde araştırılmaktadır.

#### **4.7.10. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Bulgular**

Bu çalışmada, temelde iş arama davranışı ile işsizlik psikolojisi araştırılmakla birlikte, bu süreci etkileyen bireyin özsaygısı, hissettiği sosyal destek ve finansal anlamda yaşadığı güçlük, iş aramaya yönelik motivasyonu ve iş bulma beklentisi gibi faktörler birlikte ele alınmaktadır. Araştırmada işsiz kalan bireylerin deneyimleri sonucunda iş arama davranışına etkileyen faktörlerin belirlenmesine çalışılmıştır. İş arama davranışını etkilediği varsayılan yedi faktör ele alınmış ve her bir faktör yapısına göre ayrı ayrı modeller oluşturulmuştur. Sonuçta iki model ele alınmış ve tartışılmış, böylelikle tam modellere ulaşılmıştır.

Sayınca fazla bağımlı ve bağımsız değişkenler söz konusu olduğunda aradaki ilişkinin modellenmesi ve karışık bir araştırma probleminin tek bir süreçte, sistematik ve kapsamlı bir şekilde ele alınmasına yapısal eşitlik modeli olanak vermektedir. Dolayısıyla çalışmada Yapısal Eşitlik Modeli'nden yararlanılmıştır. Modellerin sınanmasında tahminci olarak verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Ağırlıklandırılmış En Küçük Kareler Tahminleyici kullanılmıştır.

Çalışmada, depresyon riskinin, sosyal destek ve özsaygı ile ters; finansal güçlkle doğru yönlü bir ilişki içinde olduğu bulunmuştu. Yapısal eşitlik modelinde bu değişkenlerin psikolojik bozukluk ve depresyon riski<sup>40</sup> aracılığıyla iş arama davranışını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu nedenle depresyonun, iş arama davranışı ile her bir değişken arasında aracı rol üstlendiği hipotezleri üzerinden yapısal eşitlik modelleri kurulmuştur. Öncelikle her bir boyutun depresyon riski üzerinden iş arama davranışına olan etkisi ayrı yapısal modellerle incelenmiştir. Sonrasında bütün değişkenlerin aralarındaki ilişkileri sorgulayan tam yapısal modellere ulaşılmıştır. Böylece nedensel durumda olan faktörlerin depresyon riski üzerindeki etkileri ve depresyon riskinin aracı rolü tespit edilmeye çalışılmıştır.

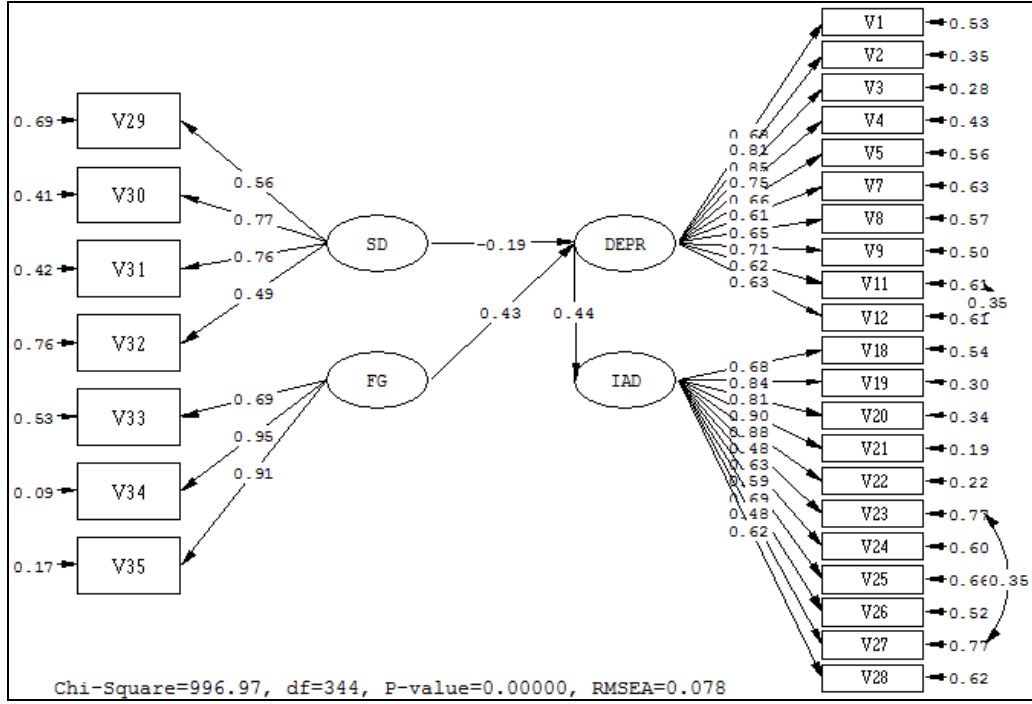
#### **4.7.10.1. Sosyal Destek, Finansal Güçlük, Depresyon Riski ile İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler**

Çalışmada öncelikle sosyal destek, finansal güçlük ve depresyon riski birlikte ele alınarak iş arama davranışına etkisi incelenmiş ve yapısal model Şekil 4.2.'de verilmiştir. Modele yönelik uyum ölçütleri  $\chi^2=996,97$  d.f.=344;  $\chi^2/df=2,89$ , RMSEA=0,074, NFI=0,93, NNFI=0,95, CFI=0,95, IFI=0,95, RFI=0,92, GFI=0,85, RMR=0,096 SRMR=0,066 olarak elde edilmiştir. Modelde V11<sup>41</sup> ile V12 arasında ayrıca V23 ile V27 değişkenleri arasında modifikasyona gidilmiştir. Şekil 4.2 ile sınanan hipotezler; “2a) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, sosyal destek ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir” ve “2b) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, finansal güçlük ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir” alt hipotezleridir. Modele yönelik elde edilen ilişkiler Şekil 4.2'de gösterilmiştir.

<sup>40</sup> Çalışmanın bundan sonraki kısmında GSA ile belirlenen psikolojik sağlık ve depresyon riski için kısaca “depresyon riski” (DEPR) ifadesi kullanılmıştır.

<sup>41</sup> V1- V35 arasındaki maddeler için bkz ek 12.

**Şekil 4.2. Sosyal Destek, Finansal Güçlük, Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler**



Şekil 4.2'ye göre yapısal eşitlik;  $DEPR = -0.19 \cdot SD + 0.43 \cdot FG$ ,  $R^2 = 0.25$ ,  $IAD = 0.44 \cdot DEPR$ ,  $R^2 = 0.19$  şeklinde yazılabilir<sup>42</sup>.

Şekil 4.2'ye göre; işsiz bireylerin sosyal destekleri ile depresyon riski arasında ters yönde 0,19 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin aldıkları her birim sosyal destekte depresyon risklerinde 0.19 birim bir azalma meydana gelmiştir ( $t = -3,16$   $p < 0,01$ ). İşsiz bireylerde finansal güçlük ile depresyon riski arasında aynı yönde 0,43 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin yaşadıkları her birim finansal güçlükte depresyon risklerinde 0,43 birimlik bir artış meydana gelmiştir ( $t = 6,87$   $p < 0,01$ ).

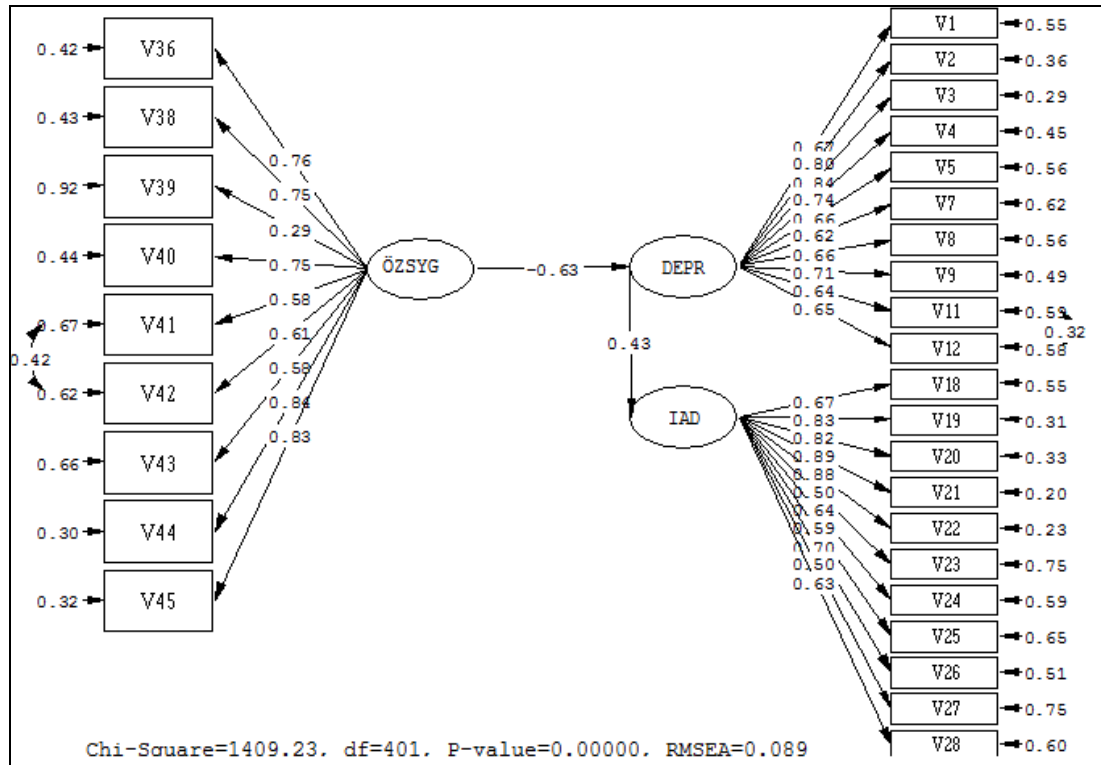
İşsiz bireylerde depresyon riski ile iş arama davranışı arasında aynı yönde 0,44 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin depresyon risklerinde gerçekleşen bir birimlik artış, iş arama davranışlarında 0,44 birimlik bir artışa neden olmaktadır ( $t = 6,53$   $p < 0,01$ ). Elde edilen bulgulara göre; İşsiz bireylerde depresyon riskinin, sosyal destek ve finansal güçlük ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlendiği belirlenmiştir. Dolayısıyla 2a ve 2b alt hipotezleri desteklenmiştir.

<sup>42</sup> Sosyal Destek, Finansal Güçlük, Depresyon Algısı İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele yönelik t istatistikleri ek 8'de verilmiştir.

#### 4.7.10.2. Özsaygı ve Depresyon Riski ile İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler

Çalışmada depresyon riski aracılığıyla iş arama davranışına etkisi incelenen diğer bir faktör; özsaygıdır. Özsaygı ve depresyon riskinin birlikte ele alındığı ve iş arama davranışına etkisi incelendiği yapısal model Şekil 4.3’de verilmiştir. Özsaygı boyutunun modelde kullanılan kısaltması “ÖZSYG’dır”. Modele yönelik uyum ölçütleri  $\chi^2=1409,23$  d.f.=401;  $\chi^2/df=3,51$ , RMSEA=0,089, NFI=0,93, NNFI=0,94, CFI=0,95, IFI=0,95, RFI=0,92, GFI=0,85, RMR=0,091 SRMR=0,071 olarak elde edilmiştir. Modelde V<sup>43</sup>41 ile V42 arasında ayrıca V11 ile V12 değişkenleri arasında modifikasyona gidilmiştir. Şekil 4.3’e göre “2c) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, özsaygı ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlenir” alt hipotezi sınanmaktadır.

Şekil 4.3. Özsaygı ve Depresyon Riski ile İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler



<sup>43</sup> V41- V45 arasındaki maddeler için bkz ek 12.

Modele yönelik yapısal eşitlik denklemi  $DEPR = -0,63 * \ddot{O}ZSYG$ ,  $R^2 = 0,40$  ve  $IAD = 0,43 * DEPR$ ,  $R^2 = 0,19$  olarak yazılabilmektedir<sup>44</sup>. Şekil 4.3'e göre, işsiz bireylerin kendilerine güvenleri ile depresyon riski arasında ters yönde 0,63 birimlik bir artma gözlenmiştir. Bireylerin özsaygılarında gerçekleşen bir birimlik artış karşısında, depresyon risklerinde 0,63 birim azalma meydana gelmiştir ( $t = -9,28$   $p < 0,01$ ).

Diğer yandan işsiz bireylerde depresyon riski ile iş arama davranışları arasında aynı yönde 0,43 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Buna göre bireylerde depresyon riskinde gerçekleşen bir birimlik artış karşısında iş arama davranışlarında 0,43 birimlik artış meydana gelmiştir ( $t = 6,41$   $p < 0,01$ ).

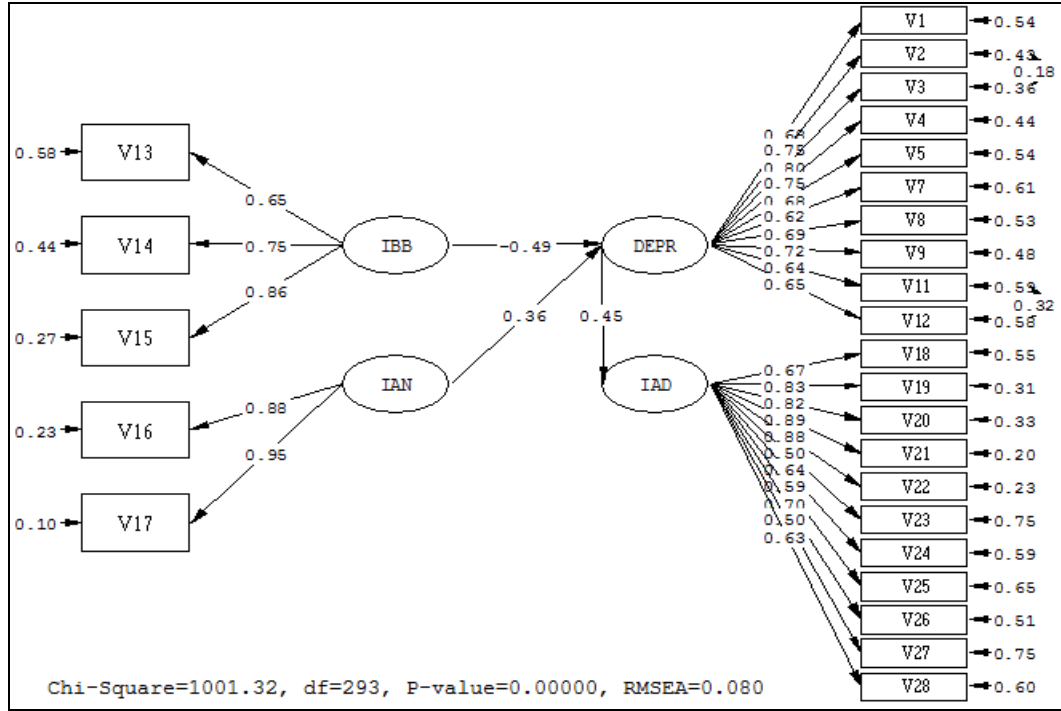
Böylelikle özsaygısı yüksek olan bireylerin işsizliğin psikolojik etkilerinden daha az etkilendiği ve daha az depresyona girdiği bu analiz sonucunda görülmüştür. İşsiz bireylerin depresyon riskinin, özsaygı ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlendiği belirlenmiştir. Dolayısıyla 2c alt hipotezi desteklenmiştir.

#### **4.7.10.3. İş Bulma Beklentisi, İş Arama Niyeti ve Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler**

Bireylerin iş bulma beklentisi ve iş arama niyeti ile depresyon birlikte ele alınarak iş arama davranışına etkisi incelenmiş ve yapısal model Şekil 4.4'de verilmiştir. Modele yönelik uyum ölçütleri  $\chi^2 = 1409,23$  d.f.=401;  $\chi^2/df = 3,51$ ,  $RMSEA = 0,080$ ,  $NFI = 0,93$ ,  $NNFI = 0,95$ ,  $CFI = 0,95$ ,  $IFI = 0,95$ ,  $RFI = 0,92$ ,  $GFI = 0,82$ ,  $RMR = 0,089$   $SRMR = 0,064$  olarak elde edilmiştir. Modelde V2 ile V3 arasında ayrıca V11 ile V12 değişkenleri arasında modifikasyona gidilmiştir. Şekil 11 ile sınan hipotezler “2d) İşsiz bireylerin depresyon algıları; iş bulma beklentileri ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlenir” ve “2e) İşsiz bireylerin depresyon algıları; iş arama niyetleri ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlenir” alt hipotezleridir.

<sup>44</sup> Bireylerin özsaygısı, depresyon riski ile iş arama davranışı arasındaki t istatistikleri ek 9'da verilmiştir.

**Şekil 4.4. İş Bulma Beklentisi, İş Arama Niyeti ve Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik İlişkiler**



Şekil 4.4'e göre Yapısal eşitlikler;  $DEPR = -0.49 \cdot IBB + 0.36 \cdot IAN$ ,  $R^2 = 0.34$ ,  $IAD = 0.45 \cdot DEPR$ ,  $R^2 = 0.20$  şeklinde yazılabilir<sup>45</sup>.

Şekil 4.4'de görüldüğü gibi, bireylerin iş bulma beklentileri ile depresyon riski arasında 0,49 birimlik ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin iş bulma beklentilerinde gerçekleşen bir birimlik artma karşısında depresyon riski durumlarında 0,49 birim azalma meydana gelmiştir ( $t = -7,38$   $p < 0,01$ ). İş arama niyeti ile depresyon arasında ise; aynı yönde 0,36 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin iş arama niyetlerinde gerçekleşen bir birimlik artış karşısında depresyonlarında 0,36 birim artış olduğu belirlenmiştir ( $t = 5,98$   $p = 0,01$ ).

İş arama niyeti ve iş bulma beklentisinin depresyon riski üzerindeki etkileri yanında, bireylerin depresyon riski ile iş arama davranışları arasında aynı yönde 0,45 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin depresyonlarında gerçekleşen bir birimlik artış sonrasında, iş arama davranışlarında 0.45 birimlik bir artış görüşmüştür ( $t = 6,57$   $p < 0,01$ ). Model sonucunda H2 anahipotezi doğrulanamamıştır.

<sup>45</sup> Bireylerin iş bulma beklentileri, iş arama davranışları ve depresyon risklerine ilişkin modelin t istatistikleri ek 10'da verilmiştir.

Bu sonuçlara göre işsiz bireylerin depresyon riski, iş bulma beklentileri ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlendiği belirlenmiştir. Dolayısıyla 2d alt hipotezi desteklenmiştir. Diğer yandan işsiz bireylerin depresyon riski, iş arama niyetleri ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlendiği belirlenmiştir ve 2e alt hipotezi desteklenmiştir.

Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerde, iş bulmaya yönelik beklenti içerisinde olan bireylerin, işsizlik sürecinden psikolojik olarak daha az etkilendikleri belirlenmiştir. Aynı zamanda iş aramaya yönelik niyetleri olan bireylerin ise, daha kötü etkilendikleri görülmektedir. Bu bulgulardan, iş arama düşüncesinin artmasının, işsizlik stresini arttırdığı, bireyin işsiz olduğu gerçeğini daha çok hissettirdiği yorumu yapılabilir. İş arama sürecinde, iş bulma ümidi olanların ise, bu ümit sayesinde işsizliğin olumsuz sonuçlarından daha kolay kurtuldukları söylenebilir.

#### **4.7.10.4. Depresyon Riski Üzerinden İş Arama Davranışına Yönelik İlişkileri Test Eden Yapısal Eşitlik Modeli**

Tam modellerde; sosyal destek ve finansal güçlüğü, özsaygı üzerinden iş bulma beklentisi, iş arama niyeti ve sonrasında depresyon riski ve iş arama davranışı etkisi incelenmektedir. Çünkü bireylerin zorluklar karşısında verdiği tepkiler esasen pek çok değişkenin etkisiyle şekillenmektedir. İş bulma beklentisi ve iş arama niyeti gibi faktörler bir bireyin işsizlik sürecinde yaşadığı psikolojik sıkıntıları kolay ya da zor atlmasına etki edebilir. Diğer yandan bireylerin özsaygısı, beklenti ve niyetlerini etkileyebilmektedir. İşsizlik sürecinde ise bireylerin sosyal çevrelerinden edindikleri destek ve finansal güçlük çekip çekmedikleri psikolojik durumlarına etki eden faktörlerdir.

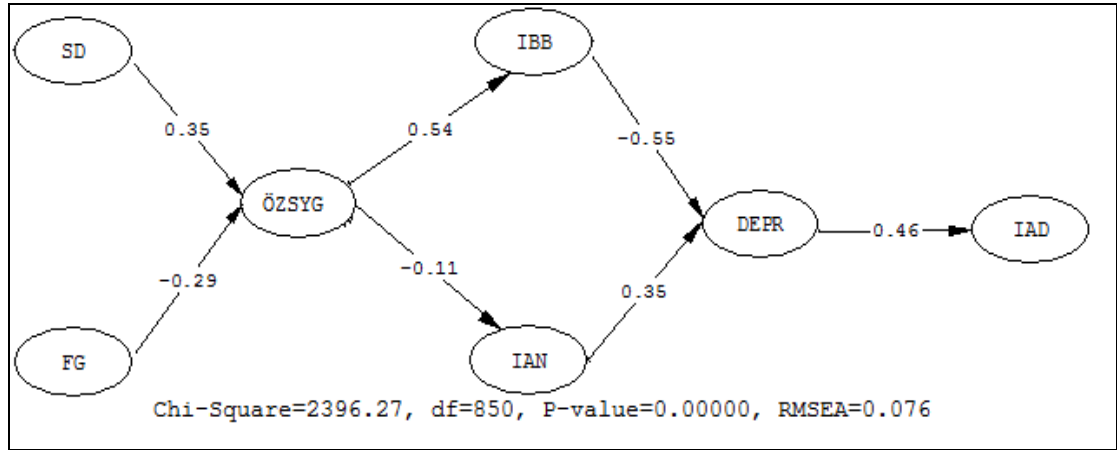
İşsizlik sürecinde tüm değişkenler arasında farklı ilişkiler üzerinden modeller kurulabilir. Ancak bu çalışmada özsaygının sosyal destek ve finansal güçlük faktörlerinin etkisiyle bireylerde iş bulma beklentisini ve iş arama niyetini nasıl etkilediğini sorgulayan bir model kurulmuştur. Araştırmada kullanılan bu ilk modelde bireylerin iş bulma beklentisi ve iş arama niyetinin depresyon riski üzerinden ve direkt iş arama davranışına olası etkileri araştırılmıştır. İlk model, bireylerin kendilerine olan güvenlerinin aldıkları sosyal destek ve içerisinde



buldukları finansal güçlük faktörlerinden etkilendiği varsayımı ile oluşturulmuştur. İkinci aşamada bireylerin kendilerine olan güvenlerinin iş bulma beklentilerini ve iş aramaya yönelik niyetlerini etkilediği varsayılmıştır.

İlk modelin sınanmasında elde edilen uyum ölçütleri modelin uygunluğunu göstermektedir. Modele yönelik ölçütleri  $\chi^2=2396,27$  d.f.=850;  $\chi^2/df=2,82$ , RMSEA=0,076, NFI=0,91, NNFI=0,94, CFI=0,94, IFI=0,94, RFI=0,90, GFI=0,85, RMR=0,014 SRMR=0,011 olarak elde edilmiştir. Modele yönelik şekil ise; Şekil 4.6'da verilmiştir.

**Şekil 4.5. Değişkenlerin Depresyon Riski Üzerinden İş Arama Davranışı ile İlişkilerini Temel Alan Yapısal Model**



İlk kurulan yapısal model sonucunda oluşturulan Şekil 4.5'e göre bireylerin aldıkları sosyal destek ile özsaygı arasında aynı yönde; yaşadıkları finansal güçlük ile ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Buna göre bireylerin aldıkları sosyal desteklerde gerçekleşen bir birimlik artma sonrasında özsaygılarında 0,35 birimlik artış meydana gelmiştir ( $t=5,50$   $p<0,01$ ). Yaşadıkları finansal güçlük ile özsaygıları arasında 0,29 birimlik ters yönlü bir ilişki belirlenmiştir. Bireylerin finansal güçlük yaşamalarında gerçekleşen bir birimlik artma sonrasında, kendilerine olan güvenlerinde 0,19 birimlik bir azalma meydana gelmiştir ( $t=-4,90$   $p<0,01$ ). Böylece işsizlikleri süresince ücret geliri dışında geliri olmayıp, finansal yoksunluk çeken bireylerin özsaygılarında azalma olacağı yorumu yapılabilir.

Modelin ikinci yarısındaki ilişkilere bakılacak olursa; bireylerin özsaygıları ile iş bulma beklentileri arasında aynı yönde 0,54 birimlik bir ilişki bulunmuştur.

Özsaygıda gerçekleşen bir birimlik artma ile iş bulma beklentisinde de 0,54 birimlik bir artış meydana gelmiştir ( $t=7,36$   $p<0,01$ ).

İş arama niyeti açısından ise, ters yönde 0.11 birimlik ilişki bulunmakla birlikte bu ilişki istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ( $t=-1,80$   $p>0,05$ ). Dolayısıyla bireyin özsaygısı, iş bulma beklentisini etkilerken, iş aramaya ilgili niyetini etkilememiştir. Özsaygısı yüksek olan bireylerin, iş bulma beklentilerinin de yüksek olduğu söylenebilir.

Diğer yandan model 1’de, iş bulma beklentisi yüksek olan bireylerin, işsizlik sürecinde depresyon risklerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin iş bulma beklentileri ile depresyon riski arasında 0,55 birimlik ters yönlü ilişki bulunmuştur. İş bulma beklentisinde gerçekleşen bir birimlik artma sonrasında, bireylerin depresyon risklerinde 0,55 birim azalma meydana gelmiştir ( $t=-7,47$   $p<0,01$ ). İş arama niyetleri ile depresyon riski arasında ise 0,35 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Diğer bir ifade ile iş arama niyeti arttıkça, bireylerin işsizlik sürecinde yaşadıkları olumsuz duyguların ve depresyon riskinin de arttığı görülmüştür. Depresyon riskinde gerçekleşen bir birimlik artış karşısında ise, iş arama davranışında 0,46 birimlik bir artma görülmektedir ( $t=6,81$   $p<0,01$ ). Model 2’ye yönelik oluşturulabilecek regresyon denklemleri Tablo 4.18’de verilmiştir.

**Tablo 4.18. Model 1’e Yönelik Oluşturulabilecek Regresyon Denklemleri**

Yapısal eşitlikler
DEPR=-0,55*IBB+0.35*IAN, R <sup>2</sup> =0,45
IBB=0,54*ÖZSYG, R <sup>2</sup> =0,29
IAN=-0,11*ÖZSYG, R <sup>2</sup> =0,012
IAD=0,46*DEPR, R <sup>2</sup> =0,21
ÖZSYG=0,35*SD-0,29*FG, R <sup>2</sup> =0,23
İndirgenmiş Yapısal eşitlikler
DEPR=-0,12*SD+0,097*FG, R <sup>2</sup> =0,027
IBB=0,19*SD-0,15*FG, R <sup>2</sup> =0,069
IAN=-0,039*SD+0,032*FG, R <sup>2</sup> =0,0029
IAD=-0,055*SD+0,044*FG, R <sup>2</sup> =0,0056
ÖZSYG=0,35*SD-0,29*FG, R <sup>2</sup> =0,23

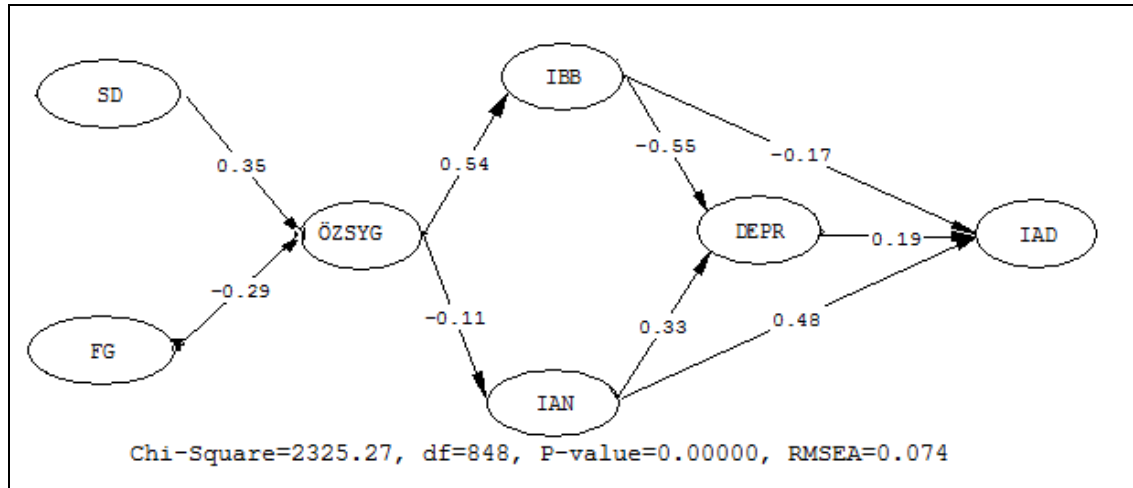
YEM sonucunda elde edilen modeli bütünsel olarak yorumlamak gerekirse; işsizlik sürecinde bireylerin depresyon riskini arttıran başlıca etmenin finansal zorluk olduğu görülmektedir. İşsizliğin en önemli sonucunun bireyleri ücret gelirinden yoksun bırakmak olduğu düşünüldüğünde, ücret dışında ek gelirleri olmayan işsizlerin özsaygılarında düşme beklenmektedir. İş arama niyetini olumsuz etkileyen

özsaygı düşüşü sonrası ise bireyin işsizlik psikolojisi olumsuz etkilenmekte ve depresyona girme riski artmaktadır. Diğer yandan işsizlik sürecinde aile ve arkadaş desteği gören işsizlerin özsaygıları da artmakta ve iş bulma beklentilerini olumlu yönde etkilemektedir. İş bulma beklentisi yüksek olan bireyin ise işsizlik sonucunda yaşadığı olumsuz psikolojik duygular azalmaktadır.

#### 4.7.10.5. İş Bulma Beklentisi ve İş Arama Niyeti Üzerinden İş Arama Davranışına Yönelik İlişkileri Test Eden Yapısal Eşitlik Modeli

Kurulan ilk modelde iş bulma beklentisi ve iş arama niyetinin depresyon riski aracılığıyla iş arama davranışı incelenmiştir. Kurulan ikinci modelde, iş arama niyeti ve iş bulma beklentisinin doğrudan iş arama davranışına etkisi de modele dahil edilmiş ve kurulan modele Model 2 denilmiştir. Model 2'ye yönelik uyum ölçütleri;  $\chi^2=2325,27$  d.f.=484;  $\chi^2/df=2,74$ , RMSEA=0,074, NFI=0,91, NNFI=0,94, CFI=0,94, IFI=0,94, RFI=0,90, GFI=0,85, RMR=0,06 SRMR=0,08 olarak elde edilmiştir. Modele yönelik grafik ise Şekil 4.6'da verilmiştir.

Şekil 4.6. Değişkenlerin İş Bulma Beklentisi ve İş Arama Niyeti Üzerinden İş Arama Davranışına Etkisini Temel Alan Yapısal Model



Model 2 kurulurken, Model 1'deki aynı varsayımlar gözetilmiştir. Modelde bireylerin depresyon riskinin iş bulma davranışına olan yola ait korelasyon ve t istatistiği dışında kalan tüm istatistikler model 1'deki gibi elde edilmiştir. Model 1'de bireylerin depresyon riskinden, iş bulma beklentisine olan ilişkileri 0,46 birim olurken Model 2'de ise bu ilişki 0,19 birime düşmüştür. Eğer IBB ve IAN faktörlerinden iş arama davranışına sadece depresyon riski üzerinden bakılırsa bu

ilişki 0,19 birimden 0,46 birime yükselmektedir. Dolayısıyla Model 1’de gözlemlendiği gibi Model 2’de bireylerin depresyon riskinde bir birimlik artma gerçekleştiğinde, iş arama davranışında 0,19 birim artma meydana gelmektedir.

Model 2’ye göre; bireylerin iş arama niyeti ile depresyon riskleri arasında 0,33 birimlik aynı yönlü ilişki bulunmuştur. Bireylerin iş arama niyetinde gerçekleşen bir birimlik bir artma karşısında, depresyon risklerinde 0,33 birimlik bir artış meydana gelmektedir ( $t=5,99$   $p<0,01$ ). Bireylerin iş bulma beklentileri ile iş arama davranışları arasında ters yönde 0,17 birimlik bir ilişki bulunmuştur. İş bulma beklentisinde gerçekleşen bir birimlik artış mevcutken, iş arama davranışında 0,17 birim azalma meydana gelmektedir ( $t=-2,34$   $p<0,05$ ).

Diğer yandan bireylerin depresyon riski artarken iş arama davranışı da artmaktadır. Bireylerin depresyon riski ile iş arama davranışı arasında aynı yönde 0.19 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Depresyon riskinde gerçekleşen bir birimlik artış karşısında, bireylerin iş arama davranışında 0,19 birimlik artış meydana gelmektedir ( $t=2,59$   $p<0,01$ ). Bireylerin iş arama niyeti ile iş arama davranışı arasında aynı yönde 0,48 birimlik bir ilişki bulunmuştur. Bireylerin iş arama niyetinde gerçekleşen bir birimlik artma karşısında iş arama davranışlarında 0,48 birimlik artış meydana gelmiştir ( $t= 7,46$   $p<0,01$ ).

Model 2’ye yönelik oluşturulabilecek regresyon denklemleri Tablo 4.19’da verilmiştir.

**Tablo 4.19. Model 2’ye Yönelik Oluşturulabilecek Regresyon Denklemleri**

Yapısal eşitlikler
DEPR=-0,55*IBB+0,33*IAN, $R^2=0,44$
IBB=0.54*ÖZSYG, $R^2= 0.30$
IAN=-0,11*ÖZSYG, $R^2 = 0,012$
IAD=0,19*DEPR-0,17*IBB+0,48*IA, $R^2 = 0,40$
ÖZSYG=0,35*SD-0,29*FG, $R^2 = 0,23$
İndirgenmiş Yapısal eşitlikler
DEPR=-0,12*SD + 0,097*FG, $R^2 = 0,027$
IBB=0,19*SD - 0,16*FG, $R^2 = 0,069$
IAN =-0,039*SD + 0,032*FG, $R^2 = 0,0029$
IAD= - 0,074*SD + 0,060*FG, $R^2 = 0,010$
ÖZSYG = 0,35*SD - 0,29*FG, $R^2 = 0,23$

YEM sonucunda elde edilen model sonucunda durumu bütünsel olarak ele almak gerekirse, finansal güçlük içerisinde olup da sosyal destek alan bireylerin

özsaygı düzeyleri, iş bulma beklentilerini azaltırken, iş arama niyetini arttırmaktadır. Böyle bir psikolojik durum içerisinde işsiz bireylerin iş bulma yönünde beklentisinin artması ile iş arama davranışlarını biraz daha ihmal ettiği görülmektedir. Diğer yandan hem maddi bir zorluk içerisinde olup hem de çevresinden sosyal destek alan bireylerin iş arama niyetlerinin ve iş arama davranışlarının arttığı görülmektedir.

Yapılan analizler sonucunda çalışmanın ilk ana hipotezi desteklenmiş, ikinci ana hipotezi reddedilmiştir. İlk ana hipoteze ilişkin dokuz alt hipotez desteklenmiş, beş alt hipotez reddedilmiştir. Bir tanesi ise kısmen kabul, kısmen red edilmiştir. İkinci ana hipotez ve ona bağlı bir alt hipotezin reddedilmiş, diğer alt hipotezler desteklenmiştir. Bütün hipotezlerin kabul ve red durumu tablo 4.20’de özetlenmiştir.

**Tablo: 4.20. Hipotezlerin Kabul ve Red Durumu**

HİPOTEZLER	RED	KABUL
H1: Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski yüksektir.		X
1a) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.	X	
1b) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.	X	
1c) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.	X	
1d) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.		X
1e) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riskinin işsizlik süresine göre farklılık göstermektedir.		X
1f) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski alınan sosyal destek düzeyine göre farklılık göstermektedir.		X
1g) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski özsaygıya göre anlamlı farklılık göstermektedir		X
1h) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski finansal zorluk yaşanması durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir		X
1i) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski bireyin iş bulma beklentisini düşürmektedir.		X
1j) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski bireyin iş arama niyetini düşürmektedir.		X

H2) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, bireylerin iş arama davranışını olumsuz yönde etkilemektedir.	X	
2a) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, sosyal destek ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir.		X
2b) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, finansal güçlük ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlenir.		X
2c) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, özsaygı ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlenir.		X
2d) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, iş bulma beklentileri ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlenir.		X
2e) Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, iş arama niyetleri ile iş arama davranışları arasında aracı rol üstlenir.		X

Böylece Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik olarak olumsuz duygular içinde oldukları ve Genel Sağlık Ölçeği çerçevesinde ruhsal bozukluk ve depresyon riski yüksek bireylerdir. GSA, ilk basamak sağlık kuruluşlarında klinik olmayan depresyon durumunu tespit etmekte kullanılan bir ölçektir. Yüksek riskli grupta yer alan bireylerin, psikiyatriste yönlendirilerek klinik klinik depresyon tanısı konan hastaları tanıma konusunda başarılı olduğu görülmektedir. Bu anlamda yüksek puan elde eden bireylerin depresif belirtiler gösterdiği ve psikolojik olarak olumsuz bir durum içerisinde olduğu söylenebilir.

İşsizlik sürecinin uzaması, finansal baskılar ve bakmakla yükümlü olunan bireylerin olması işsizlerde depresyon riskini arttırmaktadır. Özsaygısı yüksek ve sosyal destek alanların depresyon riskinin daha düşük çıkmasından, işsizlik sonrası yaşanacak olumsuz psikolojik koşulların azaltılmasında bu değişkenler göz önünde bulundurulmalıdır. İşsizlik süresinin uzamasının bireylerde ümitsizlik ve iş arama davranışını bırakma etkisi nedeni ile işsizlikle mücadele alanında işsizlerin psikolojisini koruyan değişkenlerin belirlenmesi önemlidir. Çanakkale ili için; işsizlerin içerisinde buldukları olumsuz psikolojik durumun henüz iş arama davranışlarını olumsuz etkilemediği söylenebilir. Ancak işsizlik sürecinin uzaması ile bireylerin böyle bir risk altında olduğu unutulmamalıdır.

## SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışma eylemi, yaşamın sürekliliğini sağlayan sosyal ve ekonomik bir faaliyet olarak her zaman insan yaşamının merkezinde bulunmuştur. Kimi zaman gündelik yaşamı sürdürmenin bir aracı niteliği taşıyan eylemler, kimi zaman bir gelir karşılığı yapılan “iş” şeklinde ifa edilmektedir. Her iki anlamıyla da çalışma eyleminden yoksunluk, hem ekonomik hem de sosyo-psikolojik açıdan insan yaşamını zora sokabilmektedir. Özellikle tek gelir kaynağının ücret olduğu durumlarda çalışmamak, günümüz dünyasının en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından biri olan “işsizlik” olgusunu akla getirmektedir.

İşsizlik, 1980’li yıllara kadar gelişmekte olan ülkeleri daha çok ilgilendiren bir olguyken, 1980 sonrası gelişmiş pek çok ülkenin de mücadele etmek zorunda olduğu küresel bir sorun haline gelmiştir. İşsizlik; ücretler, gelir dağılımı, enflasyon gibi ekonomik göstergeleri doğrudan etkilemesi ve bireyleri ücret gelirinden yoksun bırakması açısından öncelikle ekonomik boyutuyla ele alınan bir kavramdır. Ancak işsizliğin ekonomik etkileri kadar psikolojik ve sosyal etkileri de önemle üzerinde durulması gereken konulardır. Çalışma isteğinde ve yeteneğinde olup da iş bulamayan bireylerin kaygı, umutsuzluk ve depresyon duygularına kapıldıkları bilinmektedir. İşsizlik birey yanında aile ve yakın çevreyi de olumsuz etkilenmekte, işsizliğin yükseldiği dönemlerde aile içi çatışma, boşanma, madde kullanımı, suç ve intihar gibi toplumsal sorunlarda artış görülmektedir.

İşsizlikle ilgili yapılan çalışmalarda, işsizliğin psiko-sosyal yönünün, ekonomik yönüne göre daha az ele alındığı görülmektedir. Dünyada konuyla ilgili yapılan çalışmalar, öncelikle işsizliğin akıl ve fiziksel sağlık üzerindeki etkilerini incelemiştir. Daha sonraki yıllarda işsizliğin psikolojik sonuçlarını etkileyen değişkenler ele alınmıştır.

Diğer yandan 2000’li yıllardan bu yana dünya literatüründe bazı çalışmaların işsizlik psikolojisi ve iş arama davranışı arasındaki ilişkiye dikkat çektiği görülmektedir. İşsizlik sonrası yaşanan psikolojik durum, bireylerin iş arama sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle genç işsizliği ve uzun süreli işsizliğin arttığı günümüzde, bireyler kendilerine uygun olmayan işlere yerleşmek ya da uzun süre işsiz kalmak arasında seçim yapmak durumunda kalabilmektedirler. Uzun süre işsiz kalan bireyler, “iş bulacakları konusunda ümitsizliğine” kapılıp, iş

aramaktan vazgeçerek “işgücüne dahil olmayan nüfusa” katılmaktadırlar<sup>46</sup>. Dolayısıyla işsizlik sürecinin neden olduğu olumsuz psikolojik sonuçlar, bir kısım işsizi tükenme, ümitsizlik ve geri çekilme davranışı içerisine sürükleyerek, işgücü piyasalarından uzaklaştırabilmektedir. OECD ve ILO tarafından yayınlanan istihdam raporlarında da uzun süreli işsizlik nedeni ile işgücü piyasalarına “güçenen” bireylere dikkat çekilmektedir.

Türkiye’de ise, işsizliğin psiko-sosyal yönden incelenmesi ve işsizlik psikolojisi- iş arama davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi açısından literatürde bir boşluk mevcuttur. Bu alandaki boşluğu doldurabilmek amacıyla çalışmada Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerde işsizliğin psikolojik etkileri ve iş arama davranışı ile arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Bireylerin psikolojik durumları, özsayıları, çektikleri finansal zorluk, algıladıkları sosyal destek, iş aramaya yönelik niyet, iş bulma beklentileri ve iş arama davranışları gibi faktörlerin tespit edilebilmesi için yedi ölçek kullanılmıştır. Her bir değişkenin işsizlik psikolojisine etkisi incelenmiştir. Daha sonra bütün faktörlerin iş arama davranışı ile etkisi çeşitli ilişkiler çerçevesinde sorgulanmıştır. Farklı faktörler arasındaki ilişkilerin tespiti için Yapısal Eşitlik Modelinden faydalanılmıştır.

Araştırmada iki ana hipotez ve alt hipotezler üretilmiştir. İlk ana hipotez; işsizliğin yüksek öğrenim mezunu bireylerde ruhsal bozukluk ve depresyon riskini arttırdığı yönündedir. İkincisi ise ruhsal bozukluk ve depresyon riski yüksek bireylerin iş arama davranışlarının azalacağı yönündedir. Ana hipotezlere ait alt hipotezler geliştirilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik durumunun olumsuz olduğu sonucu bulunmuştur. Katılımcıların % 52,1’inin GSA puanları, psikolojik bozukluk ve depresyonda olma riski yüksek grupta yer almaktadır. Diğer bir ifade ile Çanakkale’deki yüksek öğrenim mezunu işsizlerin yarısı, depresif belirtiler göstermekte ve klinik ortamda incelendiğinde “psikolojik bozukluğu olan” ya da “depresyonda” tanısı konulması yönünden yüksek risk taşımaktadır. Depresyon riski cinsiyete, yaşa, medeni duruma göre bir farklılık göstermemiştir. Depresyon riski durumuna göre anlamlı farklılığın görüldüğü

<sup>46</sup> “Güçenmiş İşçi Sendromu” olarak bilinen konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Biçerli 2011: 62); (Tekeli 2010: 42- 49).



değişkenler, işsizliğin süresi ve eğitim durumudur. İşsizliklerinin üzerinden 7- 12 ay geçmiş bireylerin depresyonda olma riski, işsizliklerinin ilk 6 ayında olan bireylerden yüksek bulunmuştur. Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde, eğitim düzeyi arttıkça depresyonda olma riski de artmıştır. Diğer yandan depresyon riski ile alınan sosyal destek arasında ters yönlü, hissedilen finansal güçlük arasında doğru yönlü ilişki tespit edilmiştir. Bireylerin özsaygıları da işsizlik durumunda depresyon riskini azaltan faktörlerden biri olmuştur. Böylece çalışmanın ilk ana hipotezi desteklenmiştir.

Çalışmanın ikinci ana hipotezi; “Yüksek öğrenim mezunu işsizlerde psikolojik bozukluk ve depresyon riski, bireylerin iş arama davranışını olumsuz yönde etkilemektedir” şeklinde oluşturulmuştur. Böylece işsizlik süreçleri uzayan bireylerin iş bulma davranışlarının “gücenmiş işçi etkisi” ile azalıp azalmadığı sınınanmıştır. Ancak H2 ana hipotezi desteklenmemiştir. Depresyon riski yüksek olan bireylerin iş bulmaya yönelik beklentilerinin de düşük olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, öngörülen şekilde yüksek riskle depresyonda olan bireylerin, iş arama davranışı olumsuz etkilenmemiştir. İşsizlik durumundan olumsuz etkilenmelerine rağmen yüksek öğrenim görmüş işsizlerin, iş arama niyetlerinin ve davranışlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Daha açık bir ifade ile yüksek öğrenim mezunu işsizler, olumsuz bir ruh hali içerisinde olmakla birlikte, henüz işgücü piyasalarından uzaklaşma eğilimine girmemişlerdir.

Literatürde “gücenmiş işçi etkisi” genelde uzun dönemli işsizlikte ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada ise araştırmaya dahil olan katılımcıların % 44’e yakını işsizliklerinin ilk altı ayındadır. İşsizlik durumuna adapte olacak kadar uzun süredir işsiz olmamaları, depresyon riski ve iş arama davranışı ilişkisinin ters yönlü çıkmamasının muhtemel sebebidir. İş arama davranışı ile depresyon riskinin aynı oranda artmasının diğer muhtemel bir sebebi ise; iş aramanın toplumsal bir baskı olarak gerçekleştirilmesi ve bireyi strese sokması olabilir.

Çalışmada katılımcıların iş arama davranışı, toplam 11 maddelik “iş arama ölçeği” ile belirlenmiştir. İş arama sıklığı ve yöntemleri açısından yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim ve işsizlik süresi gibi faktörlere göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Yüksek öğrenim mezunu katılımcıların, en yoğun olarak kullandıkları iş arama yönteminin “kitle iletişim araçları üzerinden iş ilanlarını

incelemek ve başvuru yapmak” olduğu görülmektedir. Benzer şekilde katılımcıların özgeçmiş hazırlama, gözden geçirme ve bir işverene gönderme yolunu çok sık kullandıkları görülmektedir. İş arama konusunda bilgilendirici kitaplar okuma ve toplantılara katılma, en az başvurulan yöntemler arasındadır.

Eğitim durumuna göre farklılık gösteren iş arama yöntemlerinden biri; “iş görüşmesi yapma” ve “iş arama kanalları ile bağlantı kurma” gibi interaktif gerçekleştirilen yöntemler açısından söz konusudur. Lisans ve yüksek lisans mezunu işsizlerin, önlisans mezunu işsizlere oranla daha az iş görüşmesi yapma ya da işverene başvurma gibi yöntemleri kullandığı belirlenmiştir. Önlisans mezunlarının daha çok iş görüşmesi yapması, eğitimleri itibari ile bir meslek sahibi olarak ve doğrudan iş yaşamına yönelik uygulamalı becerilerle mezun olmalarından kaynaklanabilir. Ülkemizdeki eğitim fakültesi mezunlarının ve kamuda görev yapmak isteyenlerin girmek zorunda olduğu Kamu Personeli Seçme Sınavı ve benzer sınavlar bir kısım lisans mezunlarının iş başvurusu ve iş görüşmesi yapma sürecini nispeten yavaşlatmaktadır. Özellikle İİBF mezunlarının, net bir unvan ile mezun olamamaları, belirli bir meslek alanında uzmanlaşan önlisans mezunlarına göre daha uzun ve belirsiz bir iş arama sürecine girmelerine neden olabilir.

Diğer bir bakış açısı ile eğitim düzeyleri yüksek bireylerin vasıflarının ve beklentilerinin artması neticesinde daha seçici olmaları ve daha az iş başvurusu yapmaları da iş görüşmelerinin nispeten az olmasının muhtemel sebeplerindedir. Ayrıca lisans ve yüksek lisans mezunları ulusal piyasalarda daha çok başvuru yaparken, önlisans mezunları yerel işgücü piyasalarında daha çok başvuru yapma fırsatı bulmaktadır. Yerel işgücü piyasasında yapılan başvurular daha sık görüşme ile sonlanabilirken, ulusal piyasalarda daha çok sayıda kişinin başvurduğu ilanların görüşme ile sonlanma sıklığı daha düşük olabilir. Nitekim 2014 yılı içinde İş-Kur’un gerçekleştirdiği “İşgücü Piyasası Talep Araştırması”nda işçi arayanların % 31,4’ünün lise ve dengi okul, % 15,8’inin lise altı eğitimliler ve % 7,2’sinin lise üstü eğitimlilere uygun olduğu belirlenmiştir. En çok işçi arayan meslekler; garsonluk, konfeksiyon işçisi, konserveci, mobilya imalat ustası, makineci, satış danışmanıdır. Bu mesleklerin bir kısmı için önlisanslarda eğitim verilmesi, lisans mezunlarının daha az iş görüşmesi yapmasının diğer bir muhtemel sebebidir.

Çalışmada Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik durumu ve iş arama davranışları değerlendirilmiştir. Daha sonra hissettikleri finansal zorluk, aldıkları sosyal destek, iş aramaya ilişkin niyetleri, iş bulma beklentileri ve özsayıları gibi faktörlerin etkileşimi ile işsizlik psikolojisi ve iş arama davranışı etkileşimi sorgulanmıştır. Çalışmada iş arama davranışını dolaylı yollardan etkilediği çeşitli çalışmalarca saptanmış değişkenler seçilerek modeller oluşturulmuştur. Yapısal Eşitlik Modeli aracılığı ile değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkiler test edilmiştir.

Oluşturulan ilk model; hissedilen finansal zorluk ve alınan sosyal desteğin depresyon aracılığı ile iş arama davranışını nasıl etkilediğini sorgulamaktadır. Analiz sonucunda işsiz bireylerde depresyon riskinin, sosyal destek ve finansal güçlük ile iş arama davranışı arasında aracı rol üstlendiği belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile bireylerin işsizlikleri sürecinde finansal zorluk yaşamaları depresyon risklerini arttırmış, arkadaş ve akrabalarından aldıkları sosyal destek azaltmıştır. İki faktörün birlikte ele alınması halinde depresyon durumu, iş arama davranışını arttırmıştır.

Kurulan ikinci modelde bireylerin kendilerine olan özsayılarının depresyon riski aracılığı ile iş arama davranışını etkileyip etkilemediği sorgulanmıştır. Özsayı yükseldikçe bireylerin depresyonda olma risklerinin azaldığı ve iş arama davranışlarına artış olarak yansıdığı belirlenmiştir. Üçüncü olarak bireylerin iş bulma beklentisi ve iş arama niyetinin depresyon riski ile iş arama davranışına etkisi incelenmiştir. İş arama niyetinin depresyonu aynı yönde, iş bulma beklentisinin ise ters yönde etkilediği görülmüştür. Bu iki değişken iş arama davranışını depresyon aracılığı ile etkilemiştir. Çalışmanın bütün bulgularını maddeler halinde özetlemek gerekirse;

- Yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik sağlıkları kötüdür. Depresyonda olma riskleri yüksektir.
- Depresyonda olma riski en yüksek bireyler, işsizlikleri 7-12 ay arasında olanlardır.
- İşsizlerin eğitim düzeyi yükseldikçe, psikolojik bozuklukları olma ve depresyonda olma riskleri de artmaktadır.

- Aileleri ya da çevrelerinden sosyal destek alan işsizlerin psikolojik bozuklukları olma ve depresyonda olma riskleri düşüktür.
- Finansal güçlük yaşayan işsizlerin psikolojik bozuklukları olma ve depresyonda olma riskleri daha fazladır.
- Özsaygıları yüksek olan bireylerin psikolojik bozuklukları olma ve depresyonda olma riskleri daha düşüktür.
- Psikolojik bozukluk ve depresyon riski yükselirken, iş arama davranışı azalmamıştır.
- İş bulma beklentileri düşük olan işsizlerin, psikolojik bozuklukları olma ve depresyonda olma riskleri daha yüksektir.
- İş arama niyeti yüksek olan bireylerin, psikolojik bozuklukları olma ve depresyonda olma riskleri daha yüksektir.
- Yüksek öğrenim mezunu işsizlerin en çok kullandığı iş arama yöntemi kitle iletişim araçları üzerinden iş başvurusu yapmaktır.
- En çok iş görüşmesi yapan işsizler, önlisans mezunlarıdır.
- Finansal güçlük yaşayan ve sosyal destek alan bireylerin psikolojik bozukluk ve depresyon riski, iş arama davranışını azaltmamıştır.
- Özsaygısı yüksek olan bireylerin psikolojik bozukluk ve depresyon riski, iş arama davranışını azaltmamıştır.
- İş bulma beklentisi içerisinde olan ve iş aramaya niyetli olan bireylerin psikolojik bozukluk ve depresyon riski, iş arama davranışını azaltmamıştır.

Çalışma ile Çanakkale ilinde yüksek öğrenim görmüş işsizlerin psikolojileri ve iş arama davranışı arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Yapılan analizler sonucunda Yüksek öğrenim mezunu işsizlerin psikolojik olarak işsizlik sürecinden olumsuz etkilendikleri ancak işsizlik sonrası yaşanan psikolojinin, iş arama davranışını olumsuz etkilemediği belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin, işgücü piyasasından uzaklaşma eğilimine henüz girmedikleri görülmektedir.

Ancak Çanakkale ilinin işgücü ve istihdam ile ilgili yapısı incelendiğinde yüksek öğrenim mezunu bireylere uygun açık işlerin yetersizliği dikkat çekmektedir. Bu durum ildeki işsizleri uzun süre iş bulamama ve gücenme riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Çalışmada son bir yıl içinde İş-Kur'a kayıt olan işsizlerin psikolojik durumları ve iş arama davranışları incelenmekle birlikte, bir yıldan uzun süredir işsiz olup da iş aramayı bırakan bireyler sistemde “aktif” görünmediklerinden araştırmaya dahil edilememişlerdir. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda İş-Kur'a kayıt yaptırmış, işe yerleşmemesine rağmen kayıtları “pasif” durumda olan işsizlerin belirlenmesi ve onlara ulaşılması hedeflenebilir.

### ÖNERİLER

İşsizlerin psikolojik durumlarının düzeltilmesi, iş arama davranışları ve istihdam edilebilirliklerinin artırılması için çalışmanın sonuçlarından bir takım öneriler çıkarılabilir. Önerileri; işsiz bireylerin psikolojik durumlarının iyileştirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması ve iş arama davranışlarının etkinleştirilmesine yönelik olmak üzere üç başlığa ayırmak mümkündür.

#### *İşsiz Bireylerin Psikolojik Durumlarının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler:*

Çalışmanın temel hipotezlerinden olan; Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin depresyonda olma risklerinin yüksek olduğuna ilişkin önerme doğrulanmıştır. İstihdam ve işsizlikle ilgili çalışan kurumlar, bireylerin istihdam edilebilirliğine yönelik aktif ve pasif istihdam politikaları geliştirmektedirler. Ancak bireylerin “duygusal” durumları ile ilgilenilmemektedir. İşsizliğin ekonomik etkilerini azaltmak üzere bazı önlemler varsayılmakla birlikte, bireyi işgücü piyasası içinde tutabilmek amaçlı psikolojik önlemler söz konusu değildir.

OECD'nin raporlarında, 2008 yılından bu yana işsizliğin psikolojik boyutunun bireylerin akıl sağlığını olumsuz etkileyerek, depresyona neden olduğu ve topluma ek maliyetler yüklediği belirtilmektedir. Türkiye’de yakın bir geçmişe kadar Ulusal İstihdam Stratejisi (UİS) olmaması benzer tespit ve politikaların geliştirilememesine neden olmuştur. 2010 yılında UİS oluşturulma çalışmalarındaki metinlerde “Politikalar ve Tedbirler” başlığı altında “uzun süreli işsizlerin işe dönüşünü hızlandırmak” başlığı ele alınmıştır. Bu başlık altında “İş-Kur tarafından düzenlenecek kurslarla sadece iş becerileri eğitimi değil, psikolojik danışmanlık hizmetleri de sunulacaktır” ifadeleri ile ilk kez somut bir önlem önerilmiştir. 2014 ve

2015 Eylem Planında “Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Arttırılması” başlığı altında uzun süreli işsizlerin işe dönüşünü hızlandıracak politikalar arasında, psikolojik danışmanlık hizmetlerinden bahsedilmiştir.

Bahsedilen önlemler işsizliğin psikolojik boyutunun farkına varılması açısından önem taşımakla birlikte, kısa sürede etkin ve somut önlemler alınması ihtiyacı devam etmektedir. Bazı OECD üyesi ülkeler, işsizliğin psiko-sosyal sonuçları ile mücadele için önlemler almışlardır. Örneğin; Finlandiya’da istihdamla ilgili kuruluşların psikologları mevcuttur. Psikologlar kariyer rehberliği yaparak bireylerin istihdam edilebilirliğinin arttırılması için rehberlik etmektedirler. Bu rehberlik hizmetleri yüzyüze verildiği gibi grup görüşmeleri ya da telefonla danışma şeklinde de gerçekleştirilmektedir (OECD 2014: 241).

Benzer bir uygulama Türkiye için aktif hale getirilebilir. İş ve işçi bulma görevi üstlenen kurumların, psikolojik rehabilitasyon birimlerinin bulunması ve psikolog istihdam etmesi sürece olumlu katkı yapabilir. Kısa vadede kamu hastanelerinin psikolog hizmetlerinden faydalanılabilir. İşsiz bireyler psikolojik rehberlik hizmetinden ihtiyaç duyduklarında yararlanabilecekleri gibi belirli bir süreden sonra hala sistemde kayıtlı ve işsiz olan bireylerin “güçenmişlik” sürecine girmemesi için periyodik olarak psikologa yönlendirilmeleri sağlanabilir.

Her bir işsize böyle bir hizmet sunmanın maliyetli olabileceği düşünülürse, sistem üzerinden işsizlerin yanıtlayacağı ve psikolojik durumlarını belirleyecek anketler yolu ile de işsizlerin psikolojik durumları sistemli olarak takip edilebilir. Böylece sadece ihtiyaç duyanların bu tür hizmetlere ulaşımı sağlanabilir. Konuyla ilgili istihdam edilecek psikologların periyodik olarak hazırlayacakları toplu seminerler ve etkinlikler ile sisteme kayıtlı olan işsizlerin kurum ile etkileşimi aktif tutularak, iş arama sürecine olumlu katkılar yapılabilir.

Çalışmada sosyal destek alan bireyler arasında, depresyon riskinin daha az olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan işsizlik sürecinden işsiz bireyler kadar yakın çevrelerinin de olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Bireylerin aldıkları sosyal desteğin arttırılması, devamlılığının sağlanması ve aile bireylerinin süreçten olumsuz etkilenmemesi için benzer bir psikolojik yardım aileler için de planlanabilir. İşsizlerin aileleri ile katılacakları seminer ve etkinliklerle işsizlik sürecinde aile desteği arttırılabilir.

İşsizlere psikolojik anlamda destek olmanın fırsatını yaratacak diğer bir uygulama “işsizlik koçluğu” uygulaması olabilir. Türkiye’de son yıllarda istihdam edilen “iş ve meslek danışmanları”nın görevleri yanında, “aile hekimi” uygulamasına benzer şekilde her işsize belirlenecek koçlar ile bireylerin tanınması, takip edilmesi, eksiklerinin giderilmesi ve en uygun işlere yerleştirilmesi etkili bir yöntem olabilecektir. Örneğin; aynı eğitim grubunda ve aynı mesleğe sahip bireylere atanacak koçlar, düzenleyecekleri bireysel ve grup toplantıları ile işsizlerini tanıyarak, ihtiyaçlarını belirleyebilir. Gerekli seminerler, kurslar eşliğinde koçluğunu yaptığı işsizlerin işgücü piyasasına yönelik eksiklerini tamamlayan koçlar, psikolojik anlamda ihtiyacı olduğunu düşündüğü işsizleri yine İş-Kur tarafından sağlanacak psikolojik yardım hizmetine yönlendirebilir. Böylece bireylerin nitelik ve yetenekleri sürekli olarak güncel tutularak, güvenme ve işgücü piyasasından kopmalarının önüne geçilebilecektir. Diğer yandan belirli meslek gruplarında hazır eğitilmiş işgücüne sahip koçlar, mevcut ya da potansiyel girişimcilerin bu işsizlere istihdam olanağı yaratacak yatırımlara yönelmesi konusunda rehberlik edebilecektir. Örneğin, işgücü piyasasının ihtiyaçları ile donatılmış sınıf öğretmenlerine sahip bir koç, açılacak özel bir etüd merkezi, kreş ya da okul konusunda girişimcileri yönlendirebilir.

İşsizlerin psikolojik durumlarını düzeltmek için yapılacak faaliyetlerden bazıları belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarınca (STK) gerçekleştirilebilir. İş-Kur tarafından gerçekleştirilen “kariyer günleri” ve “istihdam fuarlarında” belediyelerin bazı sosyal faaliyetlere destek verdiği görülmektedir. Hatta ilçe belediyeler, merkezde yer alan İş-Kur ofislerine ulaşma güçlüğünden dolayı imzaladıkları protokoller ile İş-Kur’un hizmet merkezi olarak da görev yapmaktadırlar. Belediyelerin bu çabalarını işsizlerin psikolojik durumlarının iyileştirilmesi ve uzun süreli işsizlerin yeniden işgücü piyasasına katılmaları konusunda da genişletmeleri faydalı olacaktır. Belediyeler tarafından düzenlenecek seminerler, toplantılar ve istihdam edilecek psikologlar yardımı ile işsiz bireylerin topluma katılımları sağlanabilir. İş-Kur ve işsizlik koçlarının ortak çalışması ile ihtiyaç sahibi işsizler belediyelerce sağlayacak seminer, kurs ve psikologlara yönlendirilebilir. Hatta belediyeler sürekli olarak organize edecekleri sosyal yardım projelerinde, nitelikleri uygun işsizleri kısmi zamanlı olarak istihdam edebilirler.

STK'ların belediyelere benzer programlar organize etmesi etkili olacaktır. Örneğin Barolar Birliği tarafından avukat tutma gücü olmayanlara sağlanan avukatlık hizmetine benzer bir hizmet, işsizlere yönelik olarak psikolog ve psikiyatristler tarafından sağlanabilir. 2009 yılında Türk Psikiyatri Derneği tarafından gerçekleştirilen sosyal sorumluluk projesi bu konuda bir örnek teşkil etmektedir. Dernek, "krize ruhsal destek projesi" ile Bursa Uludağ Üniversitesi, Nilüfer Belediyesi ortaklığında kriz mağduru işsizlere üç gün süre ile üyesi olan gönüllü psikiyatristler tarafından psikolojik destek vermiştir. Çeşitli STK'lar tarafından finansmanı sağlanan ya da gönüllülük esasına dayalı benzer projeler yardımı ile ihtiyacı olan işsizlere psikolojik yardım sürekli hale getirilebilir.

İşsizlik sürecinde olumsuz psikolojik durum ile ilişkisi tespit edilen diğer bir faktör; finansal zorluktur. Bu anlamda işsizlik sürecinde bireylere yönelik sağlanacak pasif istihdam politikalarının etkinliği artırılması, bireylerin finansal baskısını azaltıcı rol üstlenebilecektir.

*İşsiz Bireylerin İstihdam Olanaklarının Arttırılmasına Yönelik Öneriler:*

Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunlarına uygun yeterli sayıda açık iş bulunmamaktadır. İPA 2014 raporu incelendiğinde önlisans mezunlarına yönelik açık işlerin oranı; kadınlar için % 7,5; erkekler için; % 2,6'dır. Lisans mezunu kadınlara yönelik hiç iş bulunmazken, erkeklere uygun açık işlerin oranı; % 2,3'dür. İPA sadece araştırmanın yapıldığı işyerlerini kapsamakla birlikte, ilin geneli ile ilgili bir fikir verebilir. İl genelinde lisans mezunu çalışana en çok ihtiyaç duyan firmalar yabancı ortaklığı olanlar (% 24,5) ve ihracat yapanlardır (% 4,9) (İş-Kur 2015: 50-51).

Dolayısıyla yüksek öğrenim mezunlarının istihdam olanaklarının arttırılmasına yönelik girişimciliğin özendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yabancı ortaklı ve ihracat yapan firmaların yatırım yapması için gerekli ortam ve şartların sağlanması gerekmektedir. İkinci olarak; kısa vadede il genelinde uygun istihdam olanağı bulunmadığından İş-Kur'un yüksek öğrenim görmüş bireyler için il dışındaki istihdam olanaklarını tespit etmesi için çalışmalar yapılabilecektir. Bunun için İş-Kur müdürlükleri sistemlerini diğer illerdeki İş-Kur müdürlükleri ile eşgüdümlü hale getirebilir. Böylece bireylerin sisteme kayıtlı bilgileri Türkiye çapında taranarak, işsizlerin Çanakkale dışındaki uygun işlere yerleştirilmeleri sağlanabilir.



Türkiye çapında oldukça sık kullanılan kariyer sitelerinin sistemleri de bu konuda kullanılabilir. Özel iş arama siteleri ile İş-Kur arasında yapılabilecek ortak çalışmalar ve projelerle iş olanaklarının az olduğu iller ve açık işlerin yoğun olduğu iller arasında eşleştirme yapabilecek ek bir tarama ekranı işlevselleştirilebilir. Farklı illerde istihdamının önünü açacak bu uygulama ile hem Çanakkale ilinde yüksek öğrenim mezunu işsizlerin sayısı azaltılabilir hem de işgücü talebini kendi ili sınırlarında karşılayamayan iş yerleri için fırsat yaratılmış olabilir. Mobilite önündeki maddi engellerin kaldırılması için İş-Kur tarafından kendisine önerilen uygun işi kabul eden bireylerin taşınma bedelleri karşılanabilir. Hatta kısa süreli kira yardımı yapılabilir.

Bireylerin istihdam edilebilirliklerinin artırılması için deneyimsiz bireylerin mesleki uygulama ya da gelişme olanağı bulabilecekleri eğitimler ya da staj imkanlarının sağlanması da yapılabilecek öneriler arasındadır. İşgücü Eğitim Programları çerçevesinde, yüksek öğrenim görmüş ancak mesleki yeterliliği bulunmayan gençler ve uzun süreli işsizlere mesleki yeterlik kazandırılması yoluna gidilebilir.

Bireylerin bilgi ve becerilerinin özsaygılarını artırma konusunda da faydalı olduğu bilinmektedir. Özsaygı ile depresyon arasında bulunan ters yönlü ilişkiden hareketle bu tarz eğitimlerin bireylerin hüner ve yeteneklerini canlı tutması yanında psikolojik sağlıklarının iyileştirilmesine de olumlu katkı yapması beklenebilir.

#### *İş Arama Davranışlarının Etkinleştirilmesine Yönelik Öneriler*

ILO ve OECD raporlarında sıklıkla bahsedilen konulardan biri “iş arama davranışını” bırakmış ve işgücü piyasasından uzaklaşmış bireylerdir. ILO ve OECD kaynaklarında “güçenmiş” olarak geçen bu kimseler, ILO’nun tahminine göre tüm dünyada 23 milyon kişidir. İşsizlik sürecinin aynı şekilde devam etmesi halinde ise 2018 yılında 30 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Diğer bir ifade ile işgücü piyasası dışında çalışma potansiyeli ve isteği olmasına rağmen, bir anlamda “psikolojik” olarak iş bulamayacağına inandığı için işgücüne dahil olmayan 30 milyon birey söz konusudur (ILO 2014: 17). ILO bu kimselerin uzun süre işgücü piyasası dışında olmalarından dolayı hüner ve yeteneklerini kaybetme risklerinden bahsetmektedir.

Çanakkale ilinde yapılan çalışmada bireylerin henüz “iş arama davranışını” bırakma sürecine girmedikleri görülmektedir. Ancak çalışmada işsizlik tanımı gereği İş-Kur sisteminde “aktif” olan kimseler kapsama dahil edilmiştir. Bu anlamda gücenmiş işçilerin tespiti için İş-Kur tarafından bir çalışma yapılması yerinde olacaktır. Sistemde yüksek öğrenim mezunu olup, İş-Kur’a daha önce kayıt yaptırmış ve işe yerleştirilmemiş bireylere mail, posta ya da telefonla ulaşarak durumları sorgulanabilir. Bunlardan “gücenmiş işçi” olduğu tespit edilenlerin yeniden işgücü piyasasına kazandırılması çalışmaları yürütülebilir.

İş arama davranışının etkinleştirilmesi için iş arama seminerleri, araştırma merkezleri ve iş kulüpleri kurulması da konuyla ilgili getirilebilecek diğer bir önlemdir. Seminerlerde özgeçmiş hazırlama, açık işleri belirleme, etkin müracaat ve mülakat teknikleri gibi bilgiler verilmektedir. Ayrıca bu tarz seminerlerde bireylerin kaybettikleri özsaygılarını tekrar kazanmalarına ve psikolojik durumlarının iyileştirilmesine yardımcı olacak faaliyetlerde de bulunulabilir. Araştırma merkezi adı altındaki yerlerde ise işsizlerin bireysel olarak iş arama faaliyetlerine yardımcı olacak telefon bankaları, iş rehberleri, gazeteler vb. mevcuttur. Araştırma merkezi ve iş kulüplerinin amacı bireyleri farklı mekanlarda iş aramaya yönlendirerek, kaybettikleri motivasyonlarını yeniden kazandırmak ve sosyalleşmelerini sağlamaktır (Karabulut 2007: 70-71). İl genelinde kurulacak bu tarz merkezlerle bireylerin motivasyonları arttırılırken, morallerinin yerine gelmesine katkı sağlanabilir.

İşsizlikle mücadele, ekonomik boyutları yanında psiko-sosyal açıdan ele alınması gereken önemli bir süreçtir. Bireylerin işsizlikleri sürecindeki psiko-sosyal durumları, işsizlik sürecinin en etkili biçimde çözüme ulaştırılabilmesi açısından kilit noktalardan birini oluşturmaktadır. Olumsuz bir ruh hali ve ümitsizlik içerisinde işsiz bireylerin verdikleri kararlar işsizlik sürelerinin uzamasından, uygun olmayan işlere yerleşme ya da tamamen işgücü piyasasından uzaklaşma gibi özelde bireyi, genelde toplumu olumsuz etkileyen sonuçlar doğurabilecektir. Özellikle eğitilmiş işgücünün etkin olarak istihdama katılamaması önemli üretim faktörlerinden biri olan “emeğin” atıl kalmasına ve üretime katılamamasına neden olmaktadır. Bu anlamda işsizlik psikolojisi ve iş arama davranışı etkileşimi istihdam edilebilirlik açısından önem taşımaktadır.

## KAYNAKÇA

- Ajzen, Icek, “The Theory of Planned Behaviour”, *Organizational Behaviour and Human Decision Processes*, 50, 1991, ss. 179-211.
- Aktuğ, Semih, “Çalışma Hakkı”, Sosyal Politika Yazıları, 2010, sosyalpolitika.info (25.06.2012).
- Arda, Erhan, *Ekonomi Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.
- Akkoyunlu, Buket; Serap Kurbanoğlu, “Öğretmen Adaylarının Bilgi Okuryazarlığı ve Bilgisayar Öz-Yeterlik Algıları Üzerine Bir Çalışma”, *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi* 24: 1- 10, 2003, ss. 1-10.
- Aksüllü, Nihayet; Selma Doğan, “Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkenleri ile Depresyon Arasındaki İlişki”, *Anatolian Journal of Psychiatry*, Sayı: 5, 2004, ss. 76- 84.
- Aksoy, Hasan Hüseyin; “İşsizlik- Eğitim İlişisine Genel Bir Bakış ve Gelecekte İzlenecek Politikalara İlişkin Görüşler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 1-2, 2001, ss. 129- 138.
- Akyıldız, Hüseyin, *Çalışma Ekonomisi*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010.
- Alptekin, Kamil; Demirel, Said, “Çalışma Hayatı”,  
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/calismahayati.htm> (Erişim Tarihi: 14.04.2012).
- Altan, Ömer Zühtü, *Sosyal Politika Dersleri*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2006.
- Altıparmak, Saliha, “Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşam Doyumu, Sosyal Destek Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler”, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, *Tıp Dergisi*, 23 (3), 2009, ss. 159- 164.
- Andaç, Faruk, *İşsizlik Sigortası*, TÜHİS Yayınları, 1999.
- Anderson, Nels, *Man's Work and Leisure*, E. J. Brill- Leiden Yayınları, Hollanda, 1974.

- Arnott, Richard, J.; Arthur J. Hosios, Joseph E. Stiglitz, “Implicit Contracts, Labor Mobility, and Unemployment”, *The American Economic Review*, Vol: 78, No: 5, December, 1988, ss.1046-1066.
- Aren, Sadun, *İstihdam Para ve İktisadi Politika*, İmge Kitabevi, Ankara, 2011.
- Arendt, Hannah, “*İnsanlık Durumu*”, (Çev: Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Arslan, Emel; Ramazan Arı, “Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008/19, 55-63.
- Arslan, Mahmut, *İş ve Meslek Ahlakı*, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.
- Arslan, Mahmut, “Türkiye’de İslam ve Çalışma Ahlakı Değerleri”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (2), 2003, ss. 7-21.
- Arslan, Emel; Ramazan Arı, “Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması”, *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2008/19, ss. 55-63.
- Arslantaş, Hülya; Filiz Ergin, “50-65 Yaş Arasındaki Bireylerde Yalnızlık, Depresyon, Sosyal Destek ve Etki Eden Faktörler”, *Turkish Journal of Geriatrics*, 14 (2), 2011, ss. 135-144.
- Ata, Ahmet Yılmaz, “Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki: Yatay- Kesit Analizi”, *Çalışma ve Toplum*, 2011/4 (31), 2011, ss. 113- 134.
- Ataman, Berrin Ceylan, “İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 53, Sayı: 1, 1998.
- Ayas, Mehmet Rami, “Kuran-ı Kerim’de “Çalışma” Kavramı”, *Ankara Üniversitesi, İslam Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5, 1982, ss. 89-111.
- Aydemir, Ömer; Köroğlu, Ertuğrul, *Psikiyatride Kullanılan Klinik Ölçekler*, Hekimler Yayın Birliği Basın Yayım, Ankara, 2009.
- Aydın, Murat, *Türkiye’de Vergileme ve İşsizlik*, İjopek Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Aydoğan, Filiz, *Medya ve Serbest Zaman*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.

- Aypek, Nevzat; Ünsal Ban, Adnan Güzel, Coşkun Küçüközmen, Yüksel İltaş, *Ekonomik Terimler Sözlüğü, Ekonomi, İşletme, Finans, Bankacılık, Borsa ve Dış Ticaret*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2009.
- Aytaç, Ömer, “Boş Zaman Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 2002, ss. 231-260.
- Azariadis, Costas, “Implicit Contracts and Underemployment Equilibria”, *Journal of political Economy*, Vol: 83, No: 6, 1975, ss.1183- 1202.
- Azariadis, Costas; Joseph E. Stiglitz, “Implicit Contracts and Fixes Price Equilibria”, *Quarterly Journal od Economics*, Vol: 98, 1983, ss. 1-22.
- Baily, Martin Neil, “Wages and Employment Under Uncertain Demand”, *The Review of Economic Studies*, Vol: 41, No: 1, January, 1974, ss. 37-50.
- Baker, George; Robert Gibbons, Kevin J. Murphy, “Implicit Contracts and the Theory of the Firm”, *National Bureau of Economic Research, Working Paper: 6177*, September, 1997.
- Balcı, Yusuf, *Sendikacılık ve Toplu Pazarlık Ekonomisi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.
- Bandura, Albert, “Self- Efficacy Mechanism in Human Agency”, *American Psychologist*, Vol: 37, No: 2, Şubat, 1982, ss. 122-147.
- Bandura, Albert, *Self-Efficiency, The Exercise of Control*, W. H. Freeman and Company, USA, 1997.
- Baransel, Atilla, *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi, Klasik ve Neo Klasik Yönetim ve Örgüt Teorileri*, Cilt: 1, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayın No: 257, İşletme iktisadı Enstitüsü Yayın No: 150, İstanbul, 1993.
- Başbuğ, Gökçe, “Üniversiteden Yeni Mezun Olan Gençlerin İş Arama Davranışlarının Planlı Davranış Teorisi Bağlamında Araştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, 2008.
- Bauman, Zygmunt, *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*, (Çev: Ümit Öktem), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.

- Baysal, Ayşe Can, *Çalışma Yaşamında İnsan*, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Yayını, Fakülte Yayın No: 225, İstanbul, 1993.
- Bedel, Fatime Esra; Genç İşsizlik Deneyiminin Sosyolojik Analizi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2014.
- Bedir, Eyüp, “İstihdam, İşsizlik, Ücretler ve Çalışma Koşulları”, Sosyal Politika, (Edt. Abdurrahman İlhan Oral, Yener Şişman), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2012.
- Bender, Keith A., Athine Economou, Ioannis Theodossiou, “The Temporary and Permanent Effects of Unemployment on Mortality in Europe”, *International Labour Review*, Vol 152, No 2, 2013, ss. 275-286.
- Berberoğlu, C. Necat, *Çalışma Ekonomisi*, Ant Yayınları, Eskişehir, 1995.
- Bize, Paul Rene; Jean Milhaud. *Sanayi Psikolojisi ve İnsanın Yükselişi, Çalışma Yaşamında İş Ahlakının Önemi*, (Çev: Mehmet Yazgan), Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 2287, Ankara, 1999.
- Bjarnason, Thoroddur; Thordis J. Sigurdardottir; “Psychological Distress During Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European Countries”, *Social Science & Medicine*, Vol: 56, No: 5, March, 2003, ss. 973-985.
- Bradley, Michael E. “Efficiency Wages and Classical Wage Theory”, *Journal of the History Economic Thought*, Vol: 29, No: 2, June, 2007, ss. 167- 188.
- Brereton, Finbarr; J. Peter Clinch; Susana Ferreira; “Employment and Life-Satisfaction Insights From Ireland”, *The Economic and Social Review*, Vol.39, No. 3, Winter, 2008, ss. 207-234.
- Bozkurt, Tülay. *Çalışma İlişkilerinin Evrimi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2011.
- Bozkurt, Veysel. *Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği*, Alesta Yayınları, Bursa 2000.
- Bozkurt, Veysel. *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Kitabevi, Bursa, 2006.

- Biçerli, Mustafa Kemal. *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*, Anadolu Üniversitesi Yayını N:1563, İİBF Yayın No: 184, Eskişehir 2004.
- Biçerli, Mustafa Kemal. *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2005.
- Biçerli, Mustafa Kemal. *Çalışma Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul, 2007.
- Bocutoğlu, Ersan. *Makro İktisat Teoriler ve Politikalar*, Murathan Yayınevi, Ankara, 2011.
- Bowling, Ann. *Measuring Health, A Review of Quality of Life Measurement Scales*, Open University Press, ABD, 2005.
- Broman, Clifford L.; Lee Hamilton; William S: Hoffman; “The Impact of Unemployment on Families”, *Michigan Family Review*, Vol: 2, No: 2, Winter 1996, ss. 83- 91.
- Burr, M. L.; P.M. Sweetnam; “Family Size and Paternal Unemployment in Relation to Myocardial Infarction”, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 34, 1980, ss. 93-95.
- Butchart, Ed, “Unemployment and Non-Employment in Interwar Britain”, University of Oxford, *Discussion Papers in Economic and Social History*, No: 16, May, 1997.
- Callinicos, Alex. *Marx’ın Devrimci Fikirleri*, Çev: Attila Tuygan, Antikapitalist Yayınları, İstanbul, 2009.
- Can, Handan; Şebnem Soysal; Kızbes Yalçın; Gökçe Yalçın. “Bir Semt Polikliniğine Sağlık Hizmeti Almak İçin Başvuran Emekli Bireylerde Gözlenen Değresif Belirtiler ve Sağlık Anlayışının İncelenmesi”, *New/ Yeni Symposium Journal*, Temmuz, Cilt: 46, Sayı: 3, 2008, ss. 122- 129.
- Canbey Özgüler, Verda. *İş Arama Teorisi, Sosyal Ağlar ve İnternet*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1728, Eskişehir, 2007.
- Clark, Andrew E.;Andrew J. Oswald; “Unhappiness and Unemployment”, *Economic Journal*, May 94, Vol: 104, No: 424, 1994, ss. 648, 659.

- Claussen, Bjorgulf, "Suicidal Idention in the Long-Term Unemployed: A Five-Year Longitudinal Study", *Unemployment and Health, International and Interdisciplinary Perspective*, (edt: Thomas Kieselbach, Anthony H. Winefield, Carolyn Boyd ve Sarah Anderson), Australian Academic Press, 2006.
- Cook, D. G.; "Can We Detect an Effect of Unemployment on Cardiovascular Morbidity or Mortality?", *Postgraduate Medical Journal*, 62, 1986, ss. 801-804.
- Cook, Steve; Duncan Watson; Louise Parker; "New Evidence on the Importance of Gender and Asymmetry in the Crime-Unemployment Relationship, *Applied Economics*, Vol: 6, No: 3, 2014, ss. 119-126.
- Cooper, David; W. David McCausland, Ioannis Theodossiou. "Unemployed, Uneducated and Sick: the Effects of Socio-Economic Status on Health Duration in the European Union", *Journal of the Royal Statistical Society, Series A (Statistics in Society)* 171 (4), 2008, ss. 939-952.
- Cömertler, Necmiye; Muhsin Kar; "Türkiye'de Suç Oranının Sosyo-Ekonomik Belirleyiciler: Yatay Kesit Analizi", *Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62-2; 2004, ss. 37- 57.
- Crawford, Daryth Clinton Brown. "Self Esteem and Depression of employed versus unemployed Male Homosexuals in Long-Term Monogamous Partnership. Witwatersrand Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Johannesburg, 2005.
- Creed, Peter A.; Sean R. Macintyre. "The Relative Effects of Deprivation of the Latent and Manifest Benefits of Employment on the Wellbeing of Unemployment People", *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol. 6. No: 4. 2001, s. 324-333.
- Creed, Peter A.; Tracey D. Bloxsome; Karla Johnson "Self-esteem and Self-efficacy Outcomes for Unemployed Individuals Attending Occupational Skills Training Programs", *Community, Work and Family*, Vol: 4, ,No: 3, December, 2001a, ss. 285-303.



- Creed, P. A., Muller, J., & Machin, M. A. “The Role of Satisfaction with Occupational Status, Neuroticism, Financial Strain and Categories of Experience in Predicting Mental Health in the Unemployed”. *Personality & Individual Differences*, 30, 2001b, s. 435–447.
- Creed, Peter A.; Tania Watson; “Age, Gender, Psychological Wellbeing and the impact of Losing the Latent and manifest Benefits of Employment in Unemployed People”, *Australian Journal of Psychology*, Vol: 55, No: 2, 2003, ss. 95- 103.
- Creed, Peter A.; Jan Klisch; “Future Outlook and Financial Strain: Testing the Personal Agency and Latent Deprivation Models of Unemployment and Well-Being”, *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol: 10, No:3, 2005, ss. 251- 260.
- Creed, Peter A.; Dee Bartrum; “Explanationas for Deteriorating Wellbeing in Unemployed People: Specific Unemployment Theories and Beyond”, *Unemployment and Health, International and Interdisciplinary Perspective*, (edt: Thomas Kieselbach, Anthony H. Winefield, Carolyn Boyd ve Sarah Anderson), Australian Academic Press, 2006.
- Creed, Peter A.; Tania Watson. “Age, Gender, Psychological Wellbeing and the Impact of Losing the Latent and Manifest Benefits of Employment in Unemployed People”, *Australian Journal of Psychology*, Vol: 55, Issue: 2, 2011, ss. 95- 103.
- Cvetanovski, Jim; Steve M. Jex. “Locus of Control of Unemployed People and its Relationship to Psychological and Physical Well-Being”, *Work & Stress*, Vol: 8, No: 1, 1994, ss. 60-67.
- Çalışkan, Şadan; “Eğitim- İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi”, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 13, 2007, ss. 285- 308.
- Çelik, H. Coşkun; M. Nezir Çevik; “İşsiz Gençlerin Bilgisayar Öz-Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/1, 2010, ss. 152-166.

- Çelik, Kezban; Unemployment Experience of Youth in Ankara and Şanlıurfa, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- Çelikkol, Ahmet. *Çağdaş İş Yaşamında Ruh Sağlığı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- Çizel, Rabia Bato; Cem Oktay Güzeller; Mütevellioglu, Nergis. “İşsizliğin Psikolojik Sonuçları: Antalya Örneği”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Temmuz, Cilt: 2, Sayı: 1, 2011. 26-41.
- Darity, William; Arthur, H. Goldsmith; “Social Psychology, Unemployment and Macroeconomics”, *Journal of Economic Perspectives*, Volume: 10, Number: 1, Winter, 1996.
- De Jonge, Jan; Wilmar B. Schaufeli; Job Characteristics and Employee well-being: a Test of Warr's Vitamin Model in Health Care Workers Using Structural Equation Modelling”, *Journal of Organizational Behaviour*, Volume 19, Issue 4, July, 1998, ss. 387-407.
- De Witte, Hans; Sebastiaan Rothmann; Leone TB Jackson; “The Psychological Consequences of Unemployment in South Africa”, *South African Journal of Economic and Management Sciences*, Vol 15, No 3, 2012, ss. 235-252.
- Demir, Fevzi, “İş Hukuku ve Uygulaması”, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2005.
- Dirimtekin, Halil. *Genel İktisat Teorisi I (Mikro)*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1989.
- Doğan, Üzeyme, “İstihdam- Verimlilik- Eğitimi İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 52, No: 1-4, Ankara, 1998, ss. 229-234.
- Dolgun, Uğur, “Yeni Teknolojiler, Ekonomi ve Toplum”, Ekonomi Sosyolojisi (Ed: Veysel Bozkurt ve Fatime Güneş), Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2012.
- Dolu, Osman. Suç Teorileri, Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji, Seçkin Yayınları, Ankara, 2012.
- Dooley, David; Jonathan Fielding; Lennart Levi, “Health and Unemployment”, *Annual Reviews Public Health*, Vol: 17, 1996, ss. 449-465.

- Dönmezer, Sulhi; *Kriminoloji*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 717, Hukuk Fakültesi No: 148, Nazir Akbasan Matbaası, 1957, İstanbul.
- Dubin, Robert. *The World of Work, Industrial Society and Human Relations*, Prentice- Hall Yayınları, New Jersey, 1964.
- Duman, Bilal, “Attribution Theory (Katkı=Anlam Yükleme Teorisinin) Öğrenme-Öğretme Sürecinde Öğrencilerin Öğrenilmiş Çaresizliği Üzerindeki Etkisi”, *13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2004. ss. 129-131.
- Dursun, Yunus; Elif Kocagöz, “Yapısal Eşitlik Modellemesi ve Regresyon: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, Ocak Temmuz, 2010, ss. 1-17.
- Ede, İpek; Üflemler Çalgılar Ana Sanat Dalı Mezunlarının İşsizlik ve İstihdam Kaygıları, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2011.
- Ehrenberg, Romald G; Smith, Robert S. *Modern Labor Economics, Theory and Public Policy*, Pearson Education, New York, 2006.
- Eide, Erling; Paul H. Rubin; Joana M. Shepherd; *Economics of Crime*, Now Publishers Inc, 2006.
- Eisenberg, Philip; Paul F. Lazarsfeld, “The Psychological Effects of Unemployment”, *Psychological Bulletin*, 35, June, 1938, ss. 358-390.
- Eldeleklioğlu, Jale; “Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Sosyal Destek ile Depresyon ve Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6 (3), Eylül, 2006, ss. 727, 752.
- Elliott, Robert F., *Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi*, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Yayın No: 210, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997.
- Elkind, David. “Erik Erikson: İnsanda Gelişimin Sekiz Evresi”, (Çev: Ali Dönmez), Ankara Üniversitesi, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, 1979, ss. 27- 38.
- Ekin, Nusret. *Gelişen Ülkelerde ve Türkiye’de İşsizlik*, İstanbul Üniversitesi Yayını, Yayın No: 1625, İktisat Fakültesi Yayın No: 296, İstanbul, 1971.

- Ekin, Nusret, “Türkiye’de İşsizlik: İş Aramayan İşsizler- Kırsal Yoksullar- Kentsel Kayıt Dışı Yapay İstihdamdakiler- Açık İşsizler”, *İş Hukuku ve İktisat Dergisi (Kamu- İş)*, Cilt: 7, Sayı: 2, 2003, 115-134.
- Eren, Ramazan; Çanakkale İli’nin Tarih İçindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri”, Yayın Yeri Belirtilmemiş, Çanakkale, 1994.
- Erdem, Ali Rıza. “Süreç Kuramlarının Eğitim Yönetimine Katkıları”, Pamukkale Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 4, 1998, ss. 51-57.
- Erdoğan, Nihat; “Endüstrileşme Sürecinde İşsizliğin Aileye Etkisi”, *Aile Yazıları 2*, Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme, Der: Beylü Dikaçlıgil, Ahmet Çiğdem, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi, 5/2, 1991, ss. 347- 362.
- Ergil, Doğu. “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar”, Ankara Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 33, Sayı: 3, 1978.
- Erikson, Erik H. *Identity Youth and Crisis*. Norton Company, USA, 1968.
- Erikson, Erik H., “Youth: Fidelity and Diversity”, *Daedalus*, Vol: 117, No: 3, Summer, 1988, ss. 1-24.
- Erkan, Hüsnü. *Ekonomi Sosyolojisi*, Barış Yayınları, İzmir, 2000.
- Erol, Ertan, “Safahat’ta Emek ve Gayret Kavramları Üzerine”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 21, Bahar, 2012, ss. 106- 116.
- Erol, Sevgi Işık; İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkisi, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 3-4-5, Ağustos, Kasım, 2012- Şubat 2013, ss. 46- 70.
- Ersever, Hakan. “Öğrenilmiş Çaresizlik”, *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 2, 1993, 621-632.
- Eryılmaz, Ali; “Barıla Yönelik Turumların Özsaygı ve Cinsiyet Değişkenleriyle İncelenmesi”, Balıkesir Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12; Sayı: 21; Haziran, 2009, ss.23-31.
- Esmer, Yılmaz. *Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler*, TESEV Yayınları, İstanbul, 1999.

- Evren, Gülnur. *Esnek Çalışma ve İstihdam Etkileri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.
- Fallahi, Firouz; Hamed Pourtaghi;; Gabriel Rodríguez; “The Unemployment Rate, Unemployment Volatility, and Crime”, *International Journal of Social Economics*, Vol. 39 No: 6, 2012, ss. 440-448.
- Feather, N.T., “Expectancy-Value Theory and Unemployment Effects”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 65, 1992, ss. 315-330.
- Fielden, Sandra L; Marilyn J. Davidson; “Stress and Unemployment: A Comparative Review and Research Model of Female and Male Manager”, *British Journal of Management*, Vol: 10, 1999, ss. 63- 93.
- Folkman, Susan; Richard S. Lazarus. “An Analysis of Coping in a Middle-Aged Community Sample”, *Journal of Health and Social Behavior*, Vol: 21, (September), 1980, ss. 219- 239.
- Fougere, Denis; Julien Pouget; Francis Kramarz; “Youth Unemployment and Crime in France”, *Journal of the European Economic Association*, September 7 (5), 2009, ss. 909-938.
- Ford, E.; C. Clark; S. McManus; J. Harris, R. Jenkins, P. Bebbington, T. Brugha, H. Meltzer, S.A: Stansfeld, “Common Mental Disorders, Unemployment and Welfare Benefits in England”, *Public Health*, 124, 2010, ss. 675-681.
- Fox, Mary Frank; Sharlene Hesse-Biber. *Women at Work*, Mayfield Yayınları, ABD, 1984.
- Freud, Sigmund. *Civilization and It's Discontents*, W.W. Norton Company, New York, 1962.
- Freud, Sigmund. *Civilization and It's Discontents*, Chrysoma Associates Limited, Electronic Books Library, 2005.
- (<http://www2.winchester.ac.uk/edstudies/arch11-12/level%20two%20sem%20two/Freud-Civil-Disc.pdf>) Erişim Tarihi: 12.09. 2013.
- Freud, Sigmund. *Uygurluğun Huzursuzluğu*, (Çev: Haluk Barışcan), Metis Yayınları, İstanbul, 2011a.

- Freud, Sigmund. *Kültürdeki Huzursuzluk*, (Çev: Veysel Atayman), Say Yayınları, İstanbul, 2011b.
- Fromm, Erich. *The Anatomy of Human Destructiveness*, Henry Holt and Company, New York, 1992.
- Fromm, Erich. *Sağlıklı Toplum*, (Çev: Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrısever), Payel Yayınları, İstanbul, 1990.
- Fryer, David; “Psychological or Material Deprivation: Why Does Unemployment Have Mental Health Consequences?”, *Understanding Unemployment, enw Perspectives on Active Labour Market Policies*, (Edt: Eithne McLaughlin), Routledge, 1992, ss.103-125.
- Fryer, David; “International Perspectives on Youth Unemployment and Mental Health: Some Central Issues”, *Journal of Adolescence*, Vol: 20, 1997, ss. 333-342.
- Furnham, Adrian. *The Protestant Work Ethic, The Psychology of Work-Related Beliefs and Behaviours*, Routledge Yayınları, İngiltere, 1990.
- Garay, Anthony M.; Denny Vagero. “Unemployment and Suicide During and After a DEep Recession: A Longitudinal Study of 3.4 Million Swedish Men and Women”, *American Journal of Public Health*, April, 18, 1013, ss. e1- e8.
- Gençler, Ayhan. “Türkiye’ de İşsizlik Sigortası Uygulaması”, *Çimento İşveren Dergisi*, Mayıs, sayı: 3, Cilt: 16, 2002, ss.3-22.
- Gezgin, Mehmet Fikret. “Çalışma Sosyolojisi- Sosyal Gelişme Kitle İletişimi İlişkiler (I)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları 26. Kitap*, İstanbul, 2000, ss. 55-95.
- Giray, Semih; Yarkın Özenli; Deniz Yerdelen; Zülfikar Arlıer; Sibel Benli; “Sosyal Desteğin Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlı Kişilerin Kognitif Fonksiyonlarına Etkisi”, *Türk Nöroloji Dergisi*, 14 (2); 2008, ss. 111- 116.
- Goldsmith, Arthur H.; Jonathan R. Veum; William Alexander Darity; “Unemployment, Joblessness, psychological Well-being and Self- Esteem: Theory and Evidence”, *Journal of Socio-Economics*, Vol: 26, No: 2, 1997, ss. 133-158.

- Gök, Mehmet. *İşgücü Piyasası ve Kobiler*, Roma Yayınları, Ankara, 2004.
- Graafland, J.J. “Insiders and Outsiders in Wage Formation: The Dutch Case”, *Empirical Economics*, 17, 1992, ss. 583- 602.
- Grant, Sally; Julian Barling; “Linking Unemployment Experiences, Depressive Symptoms, and Marital Functioning: A Mediational Model”, *Job Stress in a Changing Workforce: Investigating Gender, Diversity and Family Issues* (Edt: Joseph Hurrell, Jr Joseph), Washington DC, US, American Psychological Association, xix, ss. 311- 327.
- Grinth, Keith. *Çalışma Sosyolojisi*, Çev: Veysel Bozkurt, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.
- Grossman, Sanford J.; Oliver D. Hart. “Implicit Contracts, Moral Hazard, and Unemployment”, *American Economic Review*, Volume: 71, No: 2 (May), 1981, ss. 301-307.
- Grossman, Sanford J.; Oliver D. Hart. “Implicit Contracts Under Asymmetric Information”, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol: 98, 1983, ss. 123- 156.
- Grossi, Giorgio. “Coping and Emotional Distress in a Sample of Swedish Unemployed”, *Scandinavian Journal of Psychology*, 40, 1999, ss. 157- 165.
- Gurney, Ross M. “The Effects of Unemployment on the Psycho-social Development of School-Leavers”, *Journal of Occupational Psychology*, Volume 53, No: 3, 1980, ss. 205-213.
- Gündoğan, Naci ve M. Kemal Biçerli. *Çalışma Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1461, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 777, Eskişehir, 2004.
- Güney, Alptekin, “İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri”, *Kamu-İş*, Cilt: 10, Sayı: 4, 2009, ss. 135- 159.
- Güney, Alptekin, “Türkiye’de Geliştirilmiş İşsizlik Oranları”, *Çalışma ve Toplum*, Sayı 24/1, ss. 239- 252.
- Gürsel, Seyfettin; Ayşenur Acar. “Bölgesel İşgücü Piyasaları, İşsizliğin Bölgesel Evrimi ve Yapısal Sorunlar”, *Betam Araştırma Notu* 12/ 130, 18 Nisan 2012.

[http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2012/04/ArastirmaNotu\\_1301.pdf](http://betam.bahcesehir.edu.tr/tr/wp-content/uploads/2012/04/ArastirmaNotu_1301.pdf) (Erişim Tarihi: 24.10.2014).

- Hagpuist, C.; “Youth Unemployment, Economic Deprivation and Suicide”, *Scandinavian Journal of Social Welfare*, Vol: 7, 1998, ss. 330-339.
- Hall, Richard H. *Dimensions of Work*, Sage Publications, USA, 1986.
- Hammer, Torild. “Unemployment and Mental Health Among Young People: a Longitudinal Study”, *Journal of Adolescence*, Dec. 16 (4), 1993, ss. 407-420.
- Hammer, Torild. *Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe, A Comparative Study*, (Edt: Torild Hammer), The Policy Press, UK, 2003.
- Hammarströn, Anne; Urban Janlert. “Do the Health Consequences of Unemployment Differ For Young Men and Women?”, *Unemployment and Health, International and Interdisciplinary Perspective*, (edt: Thomas Kieselbach, Anthony H. Winefield, Carolyn Boyd ve Sarah Anderson), Australian Academic Press, 2006.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Ekonomi Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- Hartman, Ellie C. “A literature Review on the Relationship Between Employment and Health: how thir Relationship may Influence Managed Long Term Care”, Runnig Head: Employment and Health, Winconsin Department Of Health Services, *Employment Initiative Research Papers*, 2008.
- <http://www.dhs.wisconsin.gov/wipathways/ResearchDocs/litrevw.pdf>  
(Erişimi Tarihi 17.10.2012)
- Hassal, Emma J; Juanita J. Muller, Stacey L. Hasall, “Working Towards Ill Health? An Investigation of Psychological Well-Being in Unemployed and Employed Low-Wage Earners”, *International Journal of Employment Studies*, Oct; Vol: 12, No: 2, 2004, ss. 73-101.
- Hauner, David; Ali M. Kutan; Christy Spivey; “Inequality and Crime: Evidence From Russia’s Region”, *Applied Economics Letters*, 19, 2012, ss. 1667-1671.



- Heider, Fritz. *The Psychology of Interpersonal Relations*, Lawrence Erlbaum Associates, USA, 1958.
- Hendrix, Steve. *Aspects of Labor Economics*, Independent Study, Economics Department of Carroll College, Spring, 1984.
- Hepworth, Sue J.; “Moderating Factors of the Psychological Impact of Unemployment” *Journal of Occupational Psychology*, 53, 1980, ss. 139-145.
- Heron, Alexander R. *Why Men Work*, Stanford University Press, 1948.
- Heubeck, Bernd G.; Berndt Tausch; Barbara Mayer. “Models of Responsibility and Depression in Unemployed Young Males and Females”, *Journal of Community & Applied Social Psychology*, Vol: 5, 1995, ss. 291- 309.
- Hoare, Patricia Nancey; “*The Unemployment Experience: Psychological Factors Influencing Mental Health, Coping Behaviours, and Employment Outcomes.*”. Southern Queensland Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- Hoare, Nancey; Anthony Machin; “Some Implications of the Psychological Experience of Unemployment”, *Australian Journal of Career Development*, Volume: 18 (3), 2009, ss. 57-61.
- Holmstrom, Bengt, “Equilibrium Long-Term Labor Contracts”, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol: 98, 1983, ss. 23- 54.
- Irmak, Özlem; *Sosyolojik bir Olgu Olarak İşsizlik ve Aile Üzerindeki Etkileri*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1996.
- Isaksen, Jasper, “Constructing Meaning Despite the Drudgery of Repetitive Work”, *Journal of Humanistic Psychology*, Vol: 40, No: 105, 2000, ss. 84- 107.
- International Labour Office, “*Global Employment Trends 2014 Risk of a Jobless Recovery?*”, International Labour Office, Genova, 2014.
- Işığışık, Özlem. *İstihdam ve İşsizlik*, Ekin Yayınları, 2011, Bursa. (a)

- Işığışık, Özlem. “Günümüz Sosyal Politika Sorunları”, (Edt: Aysen Tokol ve Yusuf Alper), *Sosyal Politika*, Dora Yayınları, Bursa, 2011. (b)
- Işık, Volkan; “Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Değiştirdiği Çalışma Kavramı ve Yeni Bir Çalışma Alanı Olarak Sosyal Girişimler”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 3, Sayı: 1, Ocak, 2013, ss. 101- 131.
- Işık, Volkan; “Endüstri İlişkilerinin Yeni Yüzü İnsan Kaynakları Yönetimi: Emeği Örgütsüzleştirme Stratejisi”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11/ 3, 2009, ss.147- 176.
- Jackson, Paul R.; Peter B. Warr; “Unemployment and Psychological ill health: the Moderating Role of Duration and Age”, *Psychological Medicine*, 14, 1984, ss. 605-614.
- Jahoda, Marie, “Work, Employment, and Unemployment”, *American Psychologist*, February, Vol: 36, No: 2, 1981, ss. 184- 191.
- Jahoda, Marie. *Employment and Unemployment: A Social-Psychological Analysis*, Cambridge University, London, 1982.
- Jahoda, Marie; Paul F. Lazarsfeld; Hans Zeisel; “The Sociography of an Unemployed Community”, *American Anthropologist*, Vol: 76, Issue: 3, (First Publish: September, 1974), 2009, ss. 594- 595.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. “Anayasa’da Sosyal Haklar: Alanı ve Sınırları”, 2. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu (SHUS-II 2010), Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkileri Bölümü, 4-6 Kasım, Denizli, 2010, ss. 43-60.
- Kahn, Lawrence M. “The Returns to Job Search A Test of Two Models”, *The Review of Economic and Statics*, Vol: 60, No: 4, November, 1978, ss. 496-503.
- Kahraman, F, “Çalışan Yoksulların Haklar İronisi: Metalaştırılmış Çalışma”, *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, II. Bildiriler, Pamukkale Üniversitesi, 4-6 Kasım, Petrol-İş Yayını: 113, 2010, s. 158.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Günümüzde İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, Evrim Yayınları, İstanbul, 2012.

- Kanat, Aydın; Sosyo-Ekonomik Yapı ve İşsizlik İlişkisi (Kangal Örneği), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1999.
- Kapız, Serap. “İşin Değişen Anlamı ve Birey Yaşamında Önemi”, *Çalışma Yaşamında Dönüşümler* (Der: Aşkın Keser), Ezgi Yayınevi, Bursa, 2002.
- Kapu, Hüsnü; Aybas, Meryem; “Yahudi, Hıristiyan ve İslam Geleneklerinde İş Ahlakına Bakış: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 23, Ocak, Sayı: 1, 2009, ss.-73-94.
- Kapuvvari, Virag, “Psychological Effects of Economic Recession and Unemployment”, *European Journal of Mental Health*, Vol: 6, 2011, ss. 83-93.
- Karaçay, Gülfer; “İşsiz Bireylerde Yaşam Doyumu: Eğitim, Dini Duygulanım ve Sistemi Meşrulaştırma Bakımından Bir İnceleme”, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2011.
- Karabulut, Alparslan; “Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği”, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2007.
- Karasar, Niyazi; *Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler.3A* Araştırma Eğitim Danışmanlık, Ankara, 1995.
- Karasoy, Siret; Genç İşsizlerin Sosyo-Ekonomik Sorunlarına İlişkin Bir İnceleme- Sivas Örneği, Genç İşsizlerin Sosyo-Ekonomik Sorunlarına İlişkin Bir İnceleme- Sivas Örneği, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 1999.
- Karataş, Kasım; “Genç İşsizliği: Ekonomik, Toplumsal ve Ruhsal Sonuçları”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994.
- Katz, Lawrence F. “*Efficiency Wage Theories: A Partial Evaluation*”, Edt: Stanley Fisher, NBER Macroeconomics Annual, Cambridge: MIT Press, 1986.

- Kavak, Yüksel; “Eğitim, İstihdam ve İşsizlik İlişkileri”, Hacettepe Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 1997, ss. 21-26.
- Kaytancı, Uğur Bülent. “Etkin Ücret Teorisi ve Türkiye İmalat Sanayii Üzerine Uygulama”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 76, 2010, ss. 93-118.
- Kerr, L., Carson, E., & Goddard, J. (2002). Contractualism, employment services and mature-age job seekers: The tyranny of tangible outcomes. *The Drawing Board: An Australian Review of Public Affairs*, 3, 2002, ss. 83-104.
- Keser, Aşkın, “Çalışmanın Değişen Anlamı ve Çalışmaya İlişkin Yeni Trendler”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 49, 2005, ss. 361- 377.
- Keser, Aşkın. *Çalışma Psikolojisi*, Ekin Yayınları, Bursa, 2011.
- Keser, Aşkın. *Çalışma Psikolojisi*, Ekin Yayınları, Bursa, 2012.
- Keynes, John Maynard. “Çalışma, Faiz ve Para Hakkında Genel Teori”, (Çev: Akif Erginay), Ankara Üniversitesi, *Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1-4, 1959, ss. 298-320.
- Keynes, John Maynard. “*Genel Teori, İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*”, (Çev: Uğur Selçuk Akalın), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2010.
- Keynes, John Maynard. “*Torunlarımızın Ekonomik Olanakları*”, Keynes’e Dönüş, Der: Lorenzo Pecchi, Gustavo Piga, (Çev: Sungur Savran), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, 21-30.
- Kıncır, Başak, “Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Psikolojik Etmenler Açısından Bir İnceleme”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara, 2010.
- Kılıç, Cengiz; “Genel Sağlık Anketi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 7 (1), 1996, ss. 3-9.
- Kıncal, Remzi Y; Çavuş Şahin, Erdoğan Köse, Rüştü Yeşil, Salih Zeki Genç, Arif Özerbaş, Hasan Hüseyin Özkan, Hüseyin Hüsnü Bahar, Ramazan Özbek; *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Nobel Yayınları, Ankara, 2010.

- Kızılgın, Yıldıray, Taner Dalgın, “Atfetme Teorisi: Öğrencilerin Başarı ve Başarısızlıklarını Değerlendirmedeki Atfetme Farklılıkları”, *Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 15, 2012, ss. 61- 78.
- Kızmaz, Zahir; “Suçun Önemli Belirleyicileri Olarak İktisadi Etkenler: İşsizlik ve Suç İlişisine Sosyolojik Bir Bakış”, *Polis Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 2006, ss. 75-90.
- Kincheloe, Joe L. *How the We Tell the Workers? The Socioeconomic Foundations of Work and Vocational Education*, Westview Baskı, ABD, 1999.
- Klargaard, Solja Katrina, “*Unemployment as a Psycho-Social Stresor During Economic Recession, Well-Being in Employed vs. Unemployed Workers in Iceland*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iceland Üniversitesi, 2011.  
[skemman.is/stream/get/.../BS\\_thesis\\_2011.pdf](http://skemman.is/stream/get/.../BS_thesis_2011.pdf) (Erişim Tarihi: 06.05.2013).
- Kumaş, Handan; “İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerindeki Etkileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4, Ekim Kasım Aralık, 2001.
- Kurt, Şenol; İşsizliğin Sosyo-Ekonomik Analizi: Sosyal Açından Türkiye Örneği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005.
- Kurt, Şenol. “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçları ve Türkiye Üzerine Muhtemel Etkileri”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 54, 2006, ss. 357-379.
- Kuwara, Aya; Ribeka Takachi; Yoshitaka Tsubono, Shizuka Sasazuki, Manami Inoue, Shoichiro Tsugane. “Socioeconomic Status and Gastric Cancer Survival in Japan”, *Gastric Cancer*, 13: *International and Japanese Gastric Cancer Associations*, 2010, ss. 222-230.
- Küken, Gülnihal, “Endüstri Devrimi Öncesinde Çalışma Ahlakı ve Endüstri Devrimi”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, Sayı: 23, Kış, 1997, ss. 187-199.
- Kümbül Güler, Burcu, “İşsizlik ve Yarattığı Psiko-Sosyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 55, Sayı: 1, 2005, ss. 373-394.

- Koçel, Tamer. *İşletme Yöneticiliği*, Beta Yayınları, İstanbul, 2013.
- Koray, Meryem. *Sosyal Politika*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.
- Koray, Meryem. *Sosyal Politika*, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- Koray, Meryem. *Sosyal Politika*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.
- Koray, Meryem. *Sosyal Politika*, İmge Kitabevi, Ankara, 2012.
- Korkmaz, Adem, Adnan Mahiroğulları. *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları, Türkiye AB Ülkeleri*, Ekin Yayınları, 2007.
- Kozak, İbrahim Erol. *İnsan- Toplum- İktidar*, Değişim Yayınları, Adapazarı, 1999.
- Köklü, Aziz. *Makro İktisat*. S Yayınları, Ankara, 1976.
- Köklü, Aziz. *İktisat İlmine Giriş*, S Yayınları, Ankara, 1977.
- Köklü, Aziz. *Makro İktisat*. S Yayınları, Ankara, 1984.
- Köknel, Özcan. *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, Altın Kitaplar, İstanbul, 1997.
- Köze, Erdoğan; *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (Edt: Kıncal, Remzi Y.), Nobel Yayınları, Ankara, 2010.
- Kritz-Silverstein, Donna.; Deborah L. Wingard, Elizabeth BArrett-Connor; “Employment Status and Heart Disease Risk Factors in Middle-Aged Women: The Rancho Bernardo Study”, *American Public Health Association*, February, Vol: 82, No: 2, 1992, ss. 215-219.
- Kuwahara, Aya; Ribeka Takachi; Yoshikata Tsubono; Shizuka Sasazuki; Manami Inoue; Shoichiro Tsugane; “Socioeconomic Status and Gastric Cancer Survival in Japan”, *Gastric Cancer*, 13, 2010: ss: 222-230.
- Kydland, Finn E.; Edward C. Prescott. “Time to Build and Aggregate Fluctuations”, *Econometrica*, Vol: 50, No: 6, November, 1982, ss. 1345- 1370.
- Lai, Julian C. L.; Raymond K. H. Chan. “The Effects of Job- Search Motives and Coping on Psychological Health and Re-Employment: A Study of Unemployed Hong kong Chinese”, *International Journal of Resource Management*, 13: 3, May, 2002, ss. 465- 483.

- Lakey, Jane; Arpita Mukherjee; Michael White; “*Youth Unemployment, Labour Market Programmes and Health, A Review of the Literature*”, Policy Studies Institute, University of Westminster, 2001.
- Lanctot, Nathalie; Prunelle NergeroBrossard; Nathalie Sanquirgo; Marc Corbiere; “Causal Attributions of Job Loss Among People With Psychiatric Disabilities”, *Psychiatric Rehabilitation Journal*, Vol: 36, No: 3, 2013, ss. 146- 152.
- Latack, Janina C.; Angelo J. Knicki; Gregory E. Prussia. “An Integrative Process Model of Coping With Job Loss”, *Academy of Management Review*, Vol: 20, No: 2, 1995, ss. 311-342.
- Lazarus, Richard S.; Susan Folkman. *Stress, Appraisal and Coping*, Springer Publishing Company, USA, 1984.
- Lavis, John; “Unemployment and Mortality: A Longitudinal Study in the United States, 1968-1992”, McMaster University Centre for Health Economics and Policy Analysis *Working Paper Series* 98-5, June, 1998.
- Lee, Kit Wa; “Psychological Consequences of Unemployment among Hong Kong University Graduates: The Impact of Optimism, Coping and Motivations”, Department of Applied Social Studies, City University of Hong Kong, April 2008.
- <http://lbms03.cityu.edu.hk/oaps/ss2008-4708-lkw306.pdf> (Erişim Tarihi: 13.08.2014)
- Leibenstein, Harvey. “The Theory of Underemployment in Backward Economies”, *Journal of Political Economy*, Vol: 65, No: 2, Nisan, 1957, ss. 91- 103.
- Lesage, Francois-Xavier; Sonia Martens-Resende; Frederic Deschamps, Sophie Berjot; “Validation of the General Health Questionnaire (GQH- 12) Adapted to a Work-Related Context”, *Open Journal of Preventive Medicine*, Vol: 1, No: 2, 2011, ss. 44- 48.
- Lewis, Glyn; Andy Slogget. “Suicide, Deprivation, and Unemployment: Record Linkage Study”, *British Medical Journal*, Nov: 7, Vol:317, No: 7168, 1998, ss. 1283-1286.

- Lindbeck, Assar; Dennis J. Snower. “Wage Setting, Unemployment, and Insider-Outsider Relations”, *Seminar Paper, Institute for International Economic Studies*, No: 344, Sweden, 1985.
- Lindbeck, Assar; Dennis J. Snower. “Cooperation, Harassment, and Involuntary Unemployment: An Insider-Outsider Approach”, *The American Economic Review*, Vol: 78, No:1, March, 1988a, ss. 167- 188.
- Lindbeck, Assar; Dennis J. Snower. *The Insider- Outsider Theory of Employment and Unemployment*, The Mit Yayınları, İngiltere, 1988b.
- Lindbeck, Assar; Dennis J. Snower. “Insiders Versus Outsiders”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol: 15, No: 1, Winter, 2001, ss. 165- 188.
- Lordoğlu, Kuvvet. *Çalışma Ekonomisine Giriş*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- Lordoğlu, Kuvvet; Özkaplan, Nurcan, *Çalışma İktisadı*, Der Yayınları, İstanbul, 2003
- Lordoğlu, Kuvvet; Özkaplan, Nurcan, Mete Törüner. *Çalışma İktisadı*, Beta Yayınları, İstanbul, 1999.
- Lucas, Robert E. “An Equilibrium Model of the Business Cycle”, *Journal of Political Economy*, Vol: 83, No: 6, 1975, ss. 1113- 1144.
- Lynd- Stewenson, Robert, “ Expectancy-value Theory and Predicting Future Employment Status in the Young Unemployment”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, short Research Note, 72, 1999, ss. 101-106.
- Machin, Stephen; Alan Manning. *The Causes and Consequences of Long-Term Unemployment in Europe*, Centre for Economic Performance, Paper No: 400, İngiltere, 1998.
- Maddah, Majid; “An Empirical Analysis of the Relationship Between Unemployment and Theft Crimes”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol: 3, No: 1, 2013, ss. 50- 53.
- Maddocks, Heather Lorraine; “Underemployment, Unemployment, and Mental Health”, The School of Graduate and Postdoctoral Studies, The University of Western Ontario, Canada, Yayınlanmamış Doktora Tezi.



- Mankiw, N. Gregory. "Real Business Cycles: A New Keynesian Perspective", *Journal of Economic Perspectives*, Vol: 3, No: 3, Summer, 1989, ss. 79-90.
- Mansourian, Yazdan; Nigel Ford; "Web Searchers' Attributions of Success and Failure an Empirical Study", *Journal of Documentation*, Vol: 63, No: 5, 2007, ss. 659, 679.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- Marx, Karl. *Kapital* (Birinci Cilt), (Çev: Alaattin Bilgi), Sol Yayınları, Ankara, 1975.
- Marx, Karl. *1844 El Yazmaları*, (Çev: Murat Bilge), Birikim Yayınları, İstanbul, 2003.
- Marx, Karl. *Ekonomi Yazıları*, Çev: Ahmet Fethi), Hil Yayınları, İstanbul, 2004.
- Marx, Karl. *Kapital*. (Çev: Hikmet Kıvılcımlı), Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 2007
- Marx, Karl. *Felsefe Yazıları*, (Çev: Ahmet Fethi), Hil Yayın, İstanbul, 2009.
- Matheww E. Dupree; Linda K. George; Guangya, Liu; Eric D. Peterson; "The Cumulative Impact of Unemployment on Risks of Acute Myocardial Infarction", *American Medical Association*, November, 2012, ss.1-7.
- Mattiasson, Ingrid; Folke Lindgarde; Jan Ake Nilsson; Töres Theorell."Threat of Unemployment and Cardiovascular Risk Factors Longitudinal Study of Quality of Sleep and Serum Cholesterol Concentrations in Men Threatened With Redundancy", *British Medicine Journal*, Vol: 301, September, 1990, ss. 461-466.
- McCall, John.J, "Economics of Information and Job Search", *Quarterly Journal of Economics*, Vol: 84, No: 1, February, 1970, ss. 113-126.
- McKee-Ryan, Frances; Zhaoli Song, Connie R. Wanberg, Angelo J. Kinicki, "Psychological and Physical well-being During Unemployment: a Meta-Analytic Study", *Journal of Applied Psychology*, 90 (1), 2005, ss. 53-76.

- Mclean, Carl; Chris Carmona; Simon Francis; Clare Wohlgemuth ve Caroline Mulvihill; "Worklessness and Health- What Do We Know About The causal Relationship", London: Helath Development Agency, Review, March, 2005.
- Merva, Mary; Richard Fowles, "*Effects of Diminished Economic Opportunities on Social Stress, Heart Attacks, Strokes, and Crime*", Economic Policy Institute, Briefing Paper, Washington, 1992.
- Miller, Gale, "The Interpretation of Nonoccupational Work in Modern Society: A Preliminary Discussion and Typology", *Social Problems*, Vol: 27, No: 4 (April), 1980, ss. 281- 391.
- Miller, Patricia H. *Gelişim Psikolojisi Kuramları*, (Yayına Haz: Bekir Onur, Çev: Zeynep Gültekin), İmge Yayınevi, Ankara, 2008.
- Milliyet. *Genel Ekonomi Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, 1988.
- Mlomo, Vuyelwa Christa; "Psychological Correlates of Unemployment: Low Self-Esteem and Depression", Zululand Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Morin, Estelle M. "The Meaning of Work In Modern Times", *10. World Congress on Human Resources Management*, Rio de Janeiro, Brezilya, 20 Ağustos, 2004.
- Morin, Estelle. "The Meaning of Work, Mental Health and Organizational Commitment", *Studies and Research Projects, Report: R-585*, 2008.
- Mortensen, Dale T. "Job Search the Duration of Unemployment ans Phillips Curve", *American Economic Rewiev*, December, Vol: 60, No: 5, 1970, ss. 847- 862.
- Mortensen, Dale T. "Job Search and Labor Market Analysis", *Handbook of Labor Economics*, Volume: 2, (ed: O. Ashelfelter, R. Layard), Elsevier Science Publishers, 1986.
- Moser, K.A; A. J. Fox; P. O. Goldblatt ve D.R: Jones, "Stress and Hearth Disease: Evidence of Association Between Unemployment and Hearth Disease From the OPCS Longitudinal Study", *Postgraduate Medical Journal*, Vol: 62, 1986, ss. 797- 799.

- Mouly, Jean. "Employment: a Concept in Need of Renovation", *International Labour Review*, Vol: 116, No: 1, July-August, 1977, ss. 1-7.
- Muhonen, Tuija; Eva Torkelson. "Work Locus of Control and its Relationship to Health and Job Satisfaction From a Gender Perspective", *Stress and Health*, 20, 2004, ss. 21-28.
- Muller, J., Delahaye, B., Winocur, S. & Hicks, R. "The Psychological Impacts of Long-Term Unemployment, Sex Differences and Activity: a Case Study Analysis" *Journal of Applied Social Behaviour*, 3, 1,1996, ss. 30-43.
- Murat, Sedat; Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Genel Olarak ve Türkiye’de Gençlerin İşsizliği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1991.
- Murphy, G.C., & Athanasou, J.A. The Effect of Unemployment on Mental Health. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 72, 1999, ss.83-99.
- Nguyen, Toan; Kathryn, Gow; Richard E. Hicks; "Employment Status, Attributional Style and Psychological Well-Being: A Study of Vietnamese Employed and Unemployed in Quesland", *Advances in Mental Health*, Vol: 6, Issue: 3, December, 2007, ss. 163- 171.
- OECD; *Education at a Glance 2014, OECD Indicators*, OECD Yayınları, 2014.
- <http://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf> (Erişim tarihi: 13.03.2015).
- Ocak, Şengül; "İşsizliğin Psiko-Sosyal Etkileri",Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.
- Oktay, Ertan. *Makro İktisat: Teori ve Politika*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1992.

- Onocak, Derya; “İşsizlik Sürecinin Bireyler Üzerindeki Psikolojik ve Sosyo-Ekonomik Etkileri (Sivas Örneği), Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2008.
- Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
- Ostell, Alistair; Peter Divers. “Atributional Style, Unemployment and Mental Health”, *Journal of Occupational Psychology*, 60, 1987, ss. 333-337.
- Otsuka, Setsuo; Smith, Ian David, “Educational Applications of the Expectancy-Value Model of Achievement Motivation, in the Diverse Cultural Contexts of the West and the East” , *Transformations in Education*, Vol: 8-1, May, 2005, ss. 91-105.
- Overell, Stephen. *The Meaning of Work*, The Good Work Commission, Provocation Paper 3, 2009.
- Ören, Kenan. *Sosyal Politika*, Pelikan Yayınları, Ankara, 2011.
- Öster, Anna; Jonas Agell; “Crime and Unemployment in Turbulent Times”, *Journal of the European Economic Association*, June, 5 (4), 2007, ss. 752-775.
- Özbek, Serkan; Mesleksizlik Kapsamında Diplomalı İşsizlik ve Sosyo-Ekonomik Etkileri”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2014.
- Özgüven, Ali. *İktisat Bilimine Giriş*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1997.
- Özgüven, İbrahim Ethem. *Endüstri Psikolojisi*, Pdrem Yayınları, Ankara, 2003.
- Özkul, Metin. *Çalışma Sosyolojisi, İşgücünün Sosyolojik Özellikleri*, (Yayınevi Belirtilmemiş), Isparta, 1997.
- Öztürk, Candan; Betül Aktaş, “Hemşirelik Öğrencilerinin Genel Sağlık Durumları ve bunu Etkileyen Bazı Özelliklerinin İncelenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10: 2, 2007, ss.58- 65.
- Öztürk, Nazım. “Ücret Kuramında Yeni Yaklaşımlar”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7/1, 2005, ss. 29-49.

- Papps, Kerry, Rainer Winkelmann; “Unemployment and Crime: New Answers to an Old Question”, Iza, Discussion Paper, No: 25; November, 1998, ss. 1- 26.
- Parasız, İlker. *İktisada Giriş*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2006. (a)
- Parasız, İlker. *Makro Ekonomi, Teori ve Politika*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006. (b)
- Parasız, İlker. *Ücret Teorisi*, Modern Yaklaşım, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1994.
- Parasız, İlker. *Modern Para ,Teorisi*. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998.
- Parasız, İlker; Melike Bildirici. *Modern Konjonktür Teorileri*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2006.
- Paul, Karsten Ingmar, “The Negative Mental Health Effect of Unemployment: Meta-Analyse of Cross-Sectional and Longitudinal Data”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erlangen Üniversitesi, 2005.
- Paul, Karsten Ingmar; Geithner, Eva; Klaus Moser; “A Test of Jahoda’s Deprivation Model with Persons Who are out of the Labor Force”, Laser Discussion Papers- Paper No: 9, (edited by A. Abele-Brehm, R. T. Riphahn, K. Moser and C. Schnabel), *Labor and Socio- Economic Center*, University if Erlangen- Nurembergi 2007.
- Pazarlıoğlu, M. Vedat; Timur Turgutlu; “Gelir, İşsizlik ve Suç: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, Finans, politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 44, Sayı: 513, 2007, ss. 63- 70.
- Pillay, Anthony L.; Carol-Ann Sargent, “Relationship of Age and Education with Anxiety, Depression, and Hopelessness in a South African Community Sample”, *Perceptual and Motor Skills*, 89, 1999, ss. 881- 884.
- Pintrich, Paul R.; Dale H. Schunk. *Motivation in Education: Theory, Research, and Applications*, Englewood Cliffs, USA, 1996.
- Price, Richard H.; Jin Nam Choi;Amiram D. Vinokur; “Links in the Chain of Adversity Following Job Loss: How Financial Strain and Loss of Personal Control Lead to Depression Impaired Functioning, and Poor Health”, *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol:7, No: 4, 2002, ss. 302- 312.

- Prussia, Gregory E.; Mel Fugate ve Angelo J. Kinicki. "Explication of the Coping Goal Construct: Implications for Coping and Reemployment", *Journal of Applied Psychology*, Vol: 86, No: 6, 2001, ss. 1179- 1190.
- Raff, Daniel M. G.; Lawrence H. Summers. "Did Henry Ford Pay Efficiency Wages?", *Journal of Labor Economics*, Vol: 5, No: 4, 1987, ss. S57- S86.
- Ram, S. *Psychology and Child Growth*, Sarup & Sons, India, 2007.
- Raphael, Steven; Rudolf Winter-Ebmer. "Identifying the Effect of Unemployment on Crime", *Journal of Law and Economics*, Vol: 44, No:1, April, 2001, ss. 259- 283.
- Razı, G.S.; Kuzu, A.; Yıldız, A.N.; Ocağcı, A.F. ve Arifoğlu, B.Ç. (2009) Çalışan Gençlerde Benlik Saygısı, İletişim Becerileri ve Stresle Baş Etme, *TAF Preventive Medicine Bulletin*, Vol:8, No: 1, 17-26.
- Rees, Albert, "Labor Economics: Effects of More Knowledge Information Networks in Labor Markets", *The American Economic Review*, Vol: 102, No: 1- Vol: 103, No: 4, 1966 ,ss. 559- 566.
- Reynolds, Lloyd R., Stanley H. Masters; Colletta H. Moser, *Economics of Labor*, Prentice- Hall, New Jersey, 1987.
- Reynolds, Lloyd G; Masters, Stalnley H.; Colletta H. Moser, *Labor Economics and Labor Relations*, Prentice- Hall, New Jersey, 1998.
- Robinson, Joan. "Disguised Unemployment", *The Economic Journal*, Vol: 46, No: 182, Jun, 1936, ss. 225- 237.
- Rodriguez, Yolanda Garcia; "Learned Helplessness or expectancy-value? A Psychological Model for Describing the Experiences of Different Categories of Unemployed People", *Journal of Adolescence*, Vol: 20, 1997, ss. 321- 332.
- Rosas, Gianni; Rossignotti, Giovanna, "Gençlerin İstihdamıyla İlgili Ulusal Eylem Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Klavuz", Uluslararası Çalışma Ofisi, ILO, Ankara, 2010.
- Rosen, Sherwin, "Implicit Contracts:A Survey", *Journal of Economic Literature*, Vol: 23, September, 1985, ss. 1144- 1175.

- Ruiz- Quintanilla, S. Antonio; George W. England, “How Working is Defined: Structure and Stability”, Cornell University, ILR School, *Center for Advanced Human Resource Studies*, Working Paper Series, Working Paper: 94-13, 1994.
- Saban,Ayten İflazoğlu; Ahmet Saban; “Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Bilişsel Farkındalıkları ile Güdülerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi”, *Ege Eğitim Dergisi*, 9 (1), 2008, ss. 35-58.
- Sabuncuoğlu, Zeyyat; Tuncer Tokol. *İşletme*, Furkan Ofset, Bursa, 2003.
- Sabuncuoğlu; Zeyyat; Melek Vergiel Tüz. *Örgütsel Psikoloji*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 2005.
- Saks, Alan M. “*Job Search Success: A Review and Integration of the Predictors, Behaviours, and Outcomes*”, (7. Bölüm), *Career Development and Counselling: Putting Theory and Research to Work*, (edt: Stevenson Brown, Robert W. Lent), John Wiley & Sons Yayınları, USA, 2005.
- Saridakis, George; Hannes Spengler; “Crime, Deterrence and Unemployment in Greece: A Panel Data Approach”, *The Social Science Journal*, 49, 2012, ss. 167- 174.
- Savaşır, Rebi. *Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler Açısından İstihdam Politikası*, Kamu-İş Yayınları, Ankara, 1999.
- Savcı, İlkay. “*İşsizliği Yaşamak ve Başa Çıkmak*”, Sosyal Politikada Güncel Sorunlar, Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 596, Ankara, 2009, ss.381-396.
- Schaufeli Wilmar B; VanYperen Nico W. “Unemployment and Psychological Distress Among Graduates: A Longitudinal Study”, *Journal of Occupational Psychology*, 65, 1992, ss. 291-305.
- Seligman, Martin E. P.; David L. Rosenhan. *Abnormality*, WW Norton Company, USA, 1997.
- Seligman, Martin E. P. *Öğrenilmiş İyimserlik*, (Çev: Semra Kunt Akbaş), Hyb Yayınları, Ankara, 2007.

- Sen, Amartya, “Employment, Institutions and Technology: Some Policy Issues”, *International Labour Review*, Vol: 112, No:1, July, 1975, ss. 45-73.
- Senemoğlu, Nuray. *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulama*, Pegem Yayınları, Ankara, 2012.
- Serter, Nur. *Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme*, İstanbul Üniversitesi Yayını, Üniversite Yayın No: 3697, Fakülte Yayın No: 540, İstanbul 1993.
- Seyidoğlu, Halil. *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Yayınları, No:4, İstanbul, 1992.
- Seyidoğlu, Halil. *İktisat Biliminin Temelleri*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 2006.
- Sersic, Darja Maslic; Branimir Sverko, Mirta Galesic; “Unemployment and Dimensions of Subjective Health: Exploring Moderating Effects of Age”, *Studia Psychologica*, 47 (part 3), 2005, ss. 221-234.
- Shamir, Boas; “Self Esteem and the Psychological Impact of Unemployment” *Social Psychology Quarterly*, Vol: 49, No: 1, March, 1986, ss. 61-72.
- Shamir, Boas; “Protestant Work Ethic, Work Involvement and the Psychological Impact of Unemployment”, *Journal of Occupational Behaviour*, Vol: 7, 1986, ss. 25-38.
- Sharp, Ansel M.; Charles A. Register; Richard H. Leftwich. *Economics of Social Issue*, Irwin Yayınları, USA, 1994.
- Shimmin, Sylvia, “Concepts of Work”, *Occupational Psychology*, 40, 1966, ss. 195-201.
- Skorikov, Vladimir B.ve Vondracek, Fred V. “Occupational Identity” *Handbook of Identity Theory and Research*, Editors: Seth J. Schwartz, Koen Luyckx & Vivian L. Vignoles, Volume 1, Structures and Processes, Springer Science Business Media, London, 2011, ss. 693-714.
- Smith, Adam. *Milletlerin Zenginliği*, (Çev: Haldun Derin), Mili Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948.



- Smith, Adam. *Ulusların Zenginliği*, (Çev: Ayşe Yunus- Mehmet Bakırcı), Alan Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Smith, Adam. *The Wealth of Nations*, An Electronic Classic Series Publication, 2005.
- Smith, Adam. *Milletlerin Zenginliği*, (Çev: Haldun Derin), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
- Smith, Adam. *Ulusların Zenginliği*, (Çev: Metin Saltoğlu), Palme Yayıncılık, Ankara, 2007.
- Snapp, Mary Beth; “Occupational Stress, Social Support, Depression, and Job Dissatisfaction Among Black and White Professional- Managerial Women”, Center for Research on Women, Research Paper: 12, 1990, ss. 1-37.
- Snowdon, Brian; Howard Vane; Peter Wynarczyk. *Modern Guide to Macroeconomics, An Introduction to Competing Schools of Thought*, Edward Elgar Yayınları, İngiltere, 1995.
- Snowdon, Brian; Howard R. Vane. *Modern Macroeconomics, It's Origins, Development and Current State*, Edward Elgar Yayınları, USA, 2005.
- South, Scott J. “Economic Conditions and the Divorce Rate: A Time-Series Analysis of the Postwar United States”, *Journal of Marriage and Family*, Vol: 47, No: 1, February, 1985, ss. 31- 41.
- Soygüt, Gonca; “The Relationship of Social Support, Life Events and Paid Employment on Depressive Symptoms Among Married Women”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara, 1989.
- Soysaldı, H.Mehmet, “Kur’an’a Göre Çalışmanın Önemi”, *F.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ, Sayı: 5, 2000, ss. 45-54.
- Sönmez, Pelin, “Küreselleşme, Avrupa Birliği ve İstihdam: Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 5, No: 3, Bahar, 2006.

- Specht, Nina; Sina Fichtel; Anton Meyer; "Perception and Attribution of Employees' Effort and Abilities: The Impact on Customer Encounter Satisfaction", *International Journal of Service Industry Management*, Vol. 18 Iss: 5, 2007, ss. 534- 554.
- Stafford, Elizabeth M.; Paul R. Jackson, Michael H. Banks. "Employment, Work Involvement and Mental Health in Less Qualifies Young People", *Journal of Occupational Psychology*, 53, 1980, ss. 291- 304.
- Stokes, Graham; Raymind Cochrane, "A Study of the Psychological Effects of Redundancy and Unemployment", *Journal of Occupational Psychology*, Vol: 57, 1984, ss. 309-322.
- Stigler, George J. "Information in the Labor Market", *The Journal of Political Economy*, Part: 2: Investment in Human Beings, Vol: 70, No: 5, October, 1962, ss. 94-105.
- Stiglitz, Joseph E. "Theories of Wage Rigidity", NBER Working Paper Series, Working Paper No: 1442, National Bureau of Economic Research, 1986.
- Summers, Lawrence H. "Some Skeptical Observations on Real Business Cycle Theory", *Quarterly Review*, Vol: 10, No: 4, 1986, ss. 23- 27.
- Summers; Lawrence H. "Efficiency Wages, Labor Relations, and Full Employment", *American Economic Review*, May, Vol: 78, No: 2, 1988, ss. 383-388.
- Swinburne, Penny, "The Psychological Impact of Unemployment on Managers and Professional Staff, *Journal of Occupational Psychology*, Vol: 54, 1981, ss. 47- 64.
- Şahin, Hüseyin. *İktisada Giriş*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2006.
- Şenkal, Abdülkadir. *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

- Şişman, Yener. “Çalışma İlişkilerinin Türkiye’deki ve Dünya’daki Tarihsel Gelişimi”, *Çalışma İlişkileri*, Editör; Deniz Kağnıcıoğlu, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2550; Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1520, 2012.
- Talas, Cahit. *Sosyal Politika*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1967.
- Talas, Cahit. *Sosyal Ekonomi*, Sevinç Matbaası, Ankara. 1979.
- Talas, Cahit. *Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1992.
- Talas, Cahit. *Toplumsal Ekonomi Çalışma Ekonomisi*, İmge Kitapevi, Ankara, 1997a.
- Talas, Cahit. *Toplumsal Politika*, İmge Yayınevi, Ankara, 1997b.
- Taşkent, Savaş. *İnsan Haklarının Uluslararası Dayanakları*, Basıncın Eğitim ve Kültür Yayınları, İstanbul, 1995.
- Tekeli, Seda; “Türkiye’de İşgücü Piyasasında Güçlenmişlik, Güçlenmiş İşçi Profili ve Güçlenmişliğe İlişkin Ekonometrik Bir Analiz”, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2010.
- Tezcan, Sebahat; Dilek Aslan; Ankara’da Çeşitli Meslek Gruplarında Genel Ruhsal Sağlık Durumunun Değerlendirilmesi, *Kriz Dergisi*, Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz ve Uygulama ve Araştırma Merkezi, Cilt: 8, Sayı: 1, 2000, ss. 1-7.
- Tezgel, Osman; “Manüfaktürün Ortaya Çıkışı ve Fabrika Üretimine Geçişte Manüfaktürün Rolü: Emek Süreci Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Sayı:1, Cilt: 4, Ocak 2013, ss. 98- 114.
- Tınar, Mustafa Yaşar. *Çalışma Psikolojisi*, Necdet Bükey Yayınları, İzmir, 1996.
- Tiggeman, Marika; Anthony H. Winefield. “The Effects of Unemployment on the Mood, Self-Esteem, Locus of Control, and Depressive Affect of School-Leavers”, *Journal of Occupational Psychology*, 57, 1984, ss. 33-42.

- Traugakos, John P.; Stephen G. Green, Rebecca A. Bull, Shelley M. MacDermid, Howard M. Weiss; "Influences on Job Search Self- Efficacy Spouses of Enlisted Military Personnel", *Human Performance*, 20, ss. 391- 413.
- Tuğrul, Ceylan, Daş. "Stres ve Depresyon", *Psikiyatri Dünyası*, 4: 12-17, 2000.
- Tunay, K. Batu. *Makro Ekonomi, Teori ve Politika*, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2007.
- Turanlı, Adem Sultan, "Sosyal Bilişsel Öğrenme ve Yabancı Dil Öğretimi", Erciyes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 23, Yıl: 2007/2, 2007, ss. 1-15.
- TÜİK, *Nüfus ve Konut Araştırması 2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, 2013a.
- TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Çanakkale 2012*, TÜİK Yayınları, Eylül, Ankara, 2013b.
- TÜİK; *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2013*, TÜİK Yayınları, Ankara, 2014a.
- TÜİK, *Seçilmiş Göstergelerle Çanakkale 2013*, TÜİK Yayınları, Eylül, Ankara, 2014b.
- Türkbal, Aydın. *İktisada Giriş*, Dicle Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1993.
- Türkbal, Aydın. *İktisada Giriş*, Aktif Yayınevi, Erzurum, 2000.
- Türkiye Kalkınma Bankası, *Uygun Yatırım Alanları Araştırması, Çanakkale*, Araştırma Müdürlüğü, Ağustos, Ankara, 2002.
- Toit, Renette Du "Unemployed Youth in South Africa the Distress Generation?", *International Counseling Institute, Paper*, MICI 27 July- 1 August, 2003.
- Tokol, Aysen. *Sosyal Politika*, Vipaş Yayınları, Bursa, 2000.
- Topalhan, Türker. *Ücret Teorileri ve Ücret Politikaları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012.
- Tosun, Kemal. *İşletme Yönetimi Genel Esaslar*, Savaş Yayınları, Ankara, 1992.
- Ullah, Philip; "The Association Between Income, Financial Strain and Psychological Well-being Among Unemployed Youth", *Journal of Occupational Psychological Society*, 63, 1990, ss. 317-330.

- Ünal, Aylin, İ. Taylan Çelik; “Çalışma Ahlakı Kavramına Kültürel Bir Bakış ve Türkiye’de Çalışma Ahlakı”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, No: 8 /1, 2010, ss.217-240.
- Ünlüönen, Kurban; Ahmet Tayfun. *Ekonomi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2011.
- Ünsal, Erdal M. *İktisada Giriş*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2011a.
- Ünsal, Erdal M. *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, Ankara 2011b.
- Ülgen, Gülden. *İktisat Bilimine Giriş*, Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ülgener, Sabri F. *Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme*, Der Yayınları, İstanbul, 1991.
- Van Hooft, Edwin A.J.; Marise Ph. Born; Toon W. Taris; Henk Van der Flier; “Job Search and the Theory of Planned Behaviour: Minority- Majority Group Differences in the Netherlands”, *Journal of Vocational Behaviour*, 65,2004, ss. 366- 390.
- Van Hoye, Greet; Hanne Lootens. “Coping with Unemployment: Personality, Role Demands, and Time Structure”, *Journal of Vocational Behaviour*, 82, 2013: ss. 85- 95
- Veblen, Thorstein, “The Instinct of Workmanship and the Irsomeness of Labor”, *American Journal of Sociology*, Vol: 4, No: 2, September, 1898, ss. 187-201.
- Veblen, Thorstein. *The Instinct of Workmanship And the State of the Industrial Arts*, Macmillan Company, USA, 1918.
- Veblen, Torstein. *Aylak Sınıfın Teorisi*, (Çev: Zeynep Gültekin, Cumhur Atay), Babil Yayınları, İstanbul, 2005.
- Vinokur, Amiram D. Ve Van Ryn; “Social Support and Undermining in Close Relationships: Their Independent Effects on the Mental Health of Unemployed Persons”, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 65, No: 2, 1993, ss. 350- 359.

- Vinokur, Amiram D.; Richard H. Price; Robert D. Caplan; "Hard Times and Hurtful Partners: How Financial Strain Affects Depression and Relationship Satisfaction of Unemployed Persons and Their Spouses", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol: 71, No: 1, 1996, ss. 166-179.
- Vinokur, Amiram D.; Yaacov Schul; "The Web of Coping Resources and Pathways to Reemployment Following a Job Loss", *Journal of Occupational Health Psychology*, Vol: 7, No: 1, 2002, ss. 68- 83.
- Vroom, Victor H. *Work and Motivation*, John Wiley & Sons Yayınları, 1964.
- Walker, Karen. "Practitioner Beware! A Critical Reflection on the Theoretical Assumptions That Inform Practice", *Australian Journal of Career Development*, Volume: 13, Number 2, Winter, 2004. ss. 40-43.
- Wanberg, Connie R. "Antecedents and Outcomes of Coping Behaviors Among Unemployed and Reemployed Individuals", *Journal of Applied Psychology*, Vol: 82, No: 5, 1997, ss. 731- 744.
- Wanberg, Connie R; John D. Kammeyer-Mueller; Kan Shi; "Job Loss and the Experience of Unemployment: International Research and Perspectives", *Handbook of Industrial, Work and Organizational Psychology*, Volume 2, Edt: Neil Andersen, Deniz S. Ones, Handan Kepir Sinangil, Chockalingam Viswesvaran, Sage Publications, 2001.
- Warr, Peter. "Work and Unemployment", *Handbook of Work and Organizational Psychology*, (Ed: P.J. D. Drenth, H. Thierry, P.J. Williams and C. J. De Wolff), Volume:1, John Wiley & Sons Yayınları, 1984, ss. 413- 443.
- Warr, Peter. *Work, Happiness, and Unhappiness*, Institute of Work Psychology, Lawrence Erlbaum Yayınları, London, 2007.
- Warr; Peter; Paul Jackson. "Men without Jobs: Some Correlates of age and Length of Unemployment", *Journal of Occupational Psychology*, Vol: 57, No: 1, March, 1984, ss. 77-85.
- Warr; Peter; Paul Jackson, "Adapting to the Unemployed Role: A Longitudinal Investigation", *Social Science & Medicine*, 25/ 11, 1987, ss. 1219- 1224.

- Warr, Peter; Paul Jackson ve Michael Banks; "Unemployment and Mental Health: Some British Studies", *Journal of Social Issues*, Vol: 44, No: 44, 1988, ss. 47- 68.
- Waters, Lea E.; Kathleen A. "Coping With Economic Deprivation During Unemployment", *Journal of Economic Psychology*, Vol: 22, 2001, ss. 461-482.
- Waters, Lea E.; Kathleen A. Moore. "Self-Esteem, Appraisal and Coping: A Comparison of Unemployed and Re-Employed People", *Journal of Organizational Behaviour*, 23, 2002a, ss. 593-604.
- Waters, Lea E.; Kathleen A. Moore, "Predicting Self-Esteem During Unemployment: the Effect of Gender, Financial Deprivation, Alternate Roles, and Social Support", *Journal of Employment Counseling*, December, Vol: 39, 2002b, ss.171-189.
- Watson, Tony J. *Sociology, Work & Industry*, Routledge & Kegan Paul Yayınları, İngiltere, 1987.
- Weber, Andreas; Georg Hormann, Walther Heipertz. "Unemployment and Health- a Public Health Perspectives", *Dtsch Arztebl*, 104 (43), A 2957-62, 2007, ss. 1-8.
- Weinefield, Anthony Harold; Marika Tiggemann; Helen R. Winefield, "Unemployment Distress, Reasons for Job Loss and Causal Attributions for Unemployment in Young People", *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 65, 1992, ss. 213-218.
- Weiner, Bernard. "Attribution Theory, Achievement Motivation, and the Educational Process", *American Educational Research Association*, Vol: 42, No: 2, 1972, ss. 203-215.
- Weiner, Bernard, "An Attributional Theory of Achievement Motivation and Emotion", *Psychological Review*, Vol: 92, No: 4, 1985, ss. 548-573.
- Weiss, Robert S.; Robert L. Kahn, "Definitions of Work and Occupation", *Social Problems*, Vol: 8, No: 2 (autumn), 1960, ss. 142- 151.

- White, Susan S; Edwin A. Locke; “Problems with the Pygmalion Effect and Some Proposed Solutions”, *Organizational Influence Processes*, Edt: Lyman W. Porter, Harold L. Angle, Robert W. Allen, USA, 2003, ss. 182- 208.
- Wigfield, Allan, “Expectancy- Value Theory of Achievement Motivation: A Developmental Perspective”, *Educational Psychology Review*, Vol: 6, No: 1, 1994, ss. 49-78.
- Wigfield, Allan; Tonks Stephen, Eccles, Jacquelynne S., “Expectancy Value Theory in Cross- Cultural Perspective”, *Big Theories Revisited*, (Ed.Dennis M. McInerney, Shawn Van Etten), Volume 4 In: Research on Sociocultural Influences on Motivation and Learning, Information Age Publishing, USA, 2004.
- Winefield, Anthony Harold; Marika Tiggemann. “Psychological Correlates of Employment and Unemployment: Effects, Predisposing Factors, and Sex Differences”, *Journal of Occupational Psychology*, 58, 1985, ss. 229-242.
- Winefield, Anthony Harold; Marika Tiggemann, Shirley Smith. “Unemployment, Attributional Style and Psychological Well-Being”, *Personality and Individual Differences*, Vol: 8, No: 5, 1987, ss. 659-665.
- Winefield, Anthony Harold; Marika Tiggemann. “Unemployment Duration and Affective Well-Being in the Young”, *Journal of Occupational Psychology*, 62, 1989, ss. 327- 336.
- Winefield, Anthony Harold; Marika Tiggemann, Helen R. Winefield; “Unemployment Distress, Reasons For loss and Causal Attributions For Unemployment in Young People, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 65, 1992, ss. 213-218.
- Winefield, Anthony Harold; Marika Tiggemann, Helen R. Winefield ve Robert. D. Goldney. *Growing up with Unemployment: A Longitudinal Study of its Psychological Impact*, Routledge, London, 1993.



- Winefield, Anthony H. "The Psychology of Unemployment", Edited By: Danny Wedding, Michael J. Stevens, Psychology: IUPsyS Global Resource, Chapter 19, Psychology Press, 2009.
- <http://e-book.lib.sjtu.edu.cn/iupsys/Proc/stock2/spv2ch19.html>(15.07 2011).
- World Bank, "Female Labor Force Participation in Turkey: Trends, Determinants and Policy Framework", WorldBank Report No: 48508- TR, November 23, 2009.
- Wrzesniewski, Amy, "Finding Possitive Meaning in Work", *Positive Organizational Scholarship*, (Edt: K.S. Cameron, J.E. Dutton, R.E. Quinn), 19. Bölüm, San Francisco, Berrett-Koehler Yayınları, 2003.
- Wu, Dongxu; Wu, Zhongmin; Crime, Inequality and Unemployment in England and Wales, *Applied Economics*, *Applied Economics* 10/2012; 44 (29): 3765-3775.
- Yankelovich, Daniel, "The Work Ethic is Underemployed", *Psychology Today*, May, 1982, ss. 5- 8.
- Yellen, Janet J. "Efficiency Wage Models of Unemployment", *American Economic Review*, Vol: 74, No: 2, May, 1984, ss. 200-206.
- Yıldırım, Arzu; Hacıhasanoğlu, Rabia; Papatya Karakurt. "Postpartum Depresyon ile Sosyal Destek Arasındaki İlişki ve Etkileyen Faktörler" *4. Uluslararası-11. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kongre Kitabı*, Ankara, Eylül 2007, s.113.
- Yıldırım, Kemal; Doğan Karaman; Murat Taşdemir. *Makroekonomi*, Seçkin Yayınları, Eskişehir, 2007.
- Yıldız, Selver. "*Kişilik, Meslek ve Mutluluk*", Çalışma Yaşamında Dönüşümler, Örgütsel Bakış, (Edt: Aşkın Keser), Nobel Yayınları, Ankara, 2005, ss. 369-384.
- Yılmaz, Nilgün, "*Predicting Psychological Well-Being of the Turkish Unemployed: The Role of Self- Esteem, Negative Mood, and Job Search Motivation*", Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, 2002.

- Yılmaz, Nilgün; Reyhan Bilgiç; “İşsizliğin Psikolojik Etkisini İncelemek için Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik ve Geçerlikleri Üzerine bir Çalışma”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 12 (23), Haziran, 2009, ss. 52-65.
- Yılmaz, Selman. “Genel Teori ve Reel Ücret- İstihdam”, *Keynes’in Genel Teorisi Üzerine* (Edt: Uğur Selçuk Akalın, Ahmet İncekara, Gülsüm Akalın), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012, ss.111-124.
- Yılmaz, Tuncay, Fatma Fidan ve Veli Karataş; “İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, İstanbul, DÜ Yayınları, 48. Kitap, 2004, ss. 163-183.
- Yurdakul, Tülay; Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Bilim Dalı Seramik Eğitimi Anabilim Dalı Öğrencilerinin İşsizlik Kaygıları Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Yüceol, Hüseyin Mualla; “Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye’de Gerçek İşsizlik Oranı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 12, Bahar, 2005, ss: 118- 133.
- Yüksel, Öznur; Burhan Aykaç, “Frederick Taylor’un Görüşlerinin Değerlendirilmesinde Yeni Bir Yaklaşım”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 27, Aralık, 1994, ss. 83- 96.
- Yüksel, İhsan, “İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği), Cumhuriyet Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:2, 2003, ss. 21-39.
- Yüksel, İhsan, “İşsizlik Olgusunun Psikolojik Boyutu: Görgül Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60-3, 2005, ss. 255-274.
- Yüksel, Mustafa Batur. “İçerdekiler-Dışardakiler Teorisi ve Sendikal Etkiler”, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Zaim, Sabahattin. *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1997.

Zaretsky, Adam M; Cletus C. Coughlin. “An Introduction to the Theory and Estimation of a Job-Search Model”, Review, Federal Reserve Bank of St. Louis, January/February, Vol: 77, No: 1, 1995, ss. 53-65.

Zencirkıran, Memet; *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Bora Yayıncılık, Bursa, 2012.

Zijlmans, Teun; “Work Involvement in the Valuation of Unemployment”, Univesiteit Utrecht, Faculty of Law, Economics and Governance Theses (2009) Zijlmans (2009) Workinvolvementinthevaluationofunemployment.pdf (Erişim tarihi: 08.04.2013).

#### İNTERNET KAYNAKLARI

Çanakkale Valiliği; [www.canakkale.gov.tr](http://www.canakkale.gov.tr);

<http://www.canakkale.gov.tr/tr/canakkalerehberi/canakkale/konumu> (Erişim Tarihi: 05.07. 2014).

TÜİK a; Türkiye İstatistik Kurumu

[http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab\\_id=1181](http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=1181)

TÜİKb; TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 16048, 16 Nisan 2014

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16048> (Erişim Tarihi: 14.08.2014).

TÜİKc; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri; Yıllara Göre İl Nüfusları: [www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1059](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059) (Erişim Tarihi: 16.03.2015).

TÜİKd; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri; İl ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/ Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu,

[http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1059](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059)(Erişim Tarihi: 16.03.2014)

TÜİKe; Konularına Göre İstatistikler, Göç İstatistikleri,

[http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt\\_id=1067](http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067) (Erişim Tarihi: 16.03.2014).

TÜİKf; Düzey ve Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranı [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt\\_id=1018](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018) (Erişim Tarihi: 10. 03. 2015)

TÜİKg; TÜİK, 02 Aralık 2013 Tarihli Haber Bülteni (Erişim Tarihi: 13.03.2015)

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15882>

TÜİKh; TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 18637, 15 Mayıs 2015 (Erişim Tarihi: 05.06.2015).

<http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=18637>

- <http://www.canakkale.gov.tr/?p=400> (Erişim: 23.02. 2014).
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim tarihi: 13.05.2013)
- [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment\\_unemployment\\_ifs/methodology/definitions](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_ifs/methodology/definitions) (Erişim tarihi: 13.05.2013)
- [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY\\_PUBLIC/3-02052012-AP/EN/3-02052012-AP-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-02052012-AP/EN/3-02052012-AP-EN.PDF)
- [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY\\_PUBLIC/3-02052012-AP/EN/3-02052012-AP-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-02052012-AP/EN/3-02052012-AP-EN.PDF)
- <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/res/ecacpop.pdf> (a) (Erişim Tarihi: 21.03.2014)
- <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/c3e.html> (Erişim tarihi: 13.05.2013)
- <http://www.mebpersonel.com/2014-temmuz-ogretmen-maaslari-makale,954.html> (20.12. 2014).
- <http://sosyalpolitikainfo.files.wordpress.com/2010/06/issizlik.pdf> (Erişim tarihi: 13.05.2013)
- <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2792> (Erişim tarihi: 13.05.2013)
- <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2792> (Erişim Tarihi: 02.07. 2012).
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (1) (Erişim: 23.02. 2014).

## EKLER

### Ek 1: Güvenilirlik Analizi Sonuçları ve Bazı Betimleyici İstatistikler

Ölçek	Ortalama	Std. Sapma	Soru bütün korelasyon	Silindiğinde Cronbach's Alpha	Ölçek	Ortalama	Std. Sapma	Soru bütün korelasyon	Silindiğinde Cronbach's Alpha
GSA	Cronbach's Alpha=0,909 Genel Ort: 0,397				IAD	Cronbach's Alpha=0,921 Genel Ort: 1,764			
GSA1	,41	,493	,623	,903	IAD1	2,95	1,393	,583	,918
GSA2	,54	,499	,721	,897	IAD2	2,21	1,585	,743	,911
GSA3	,50	,501	,770	,894	IAD3	2,13	1,425	,761	,910
GSA4	,39	,489	,686	,899	IAD4	2,03	1,542	,802	,907
GSA5	,35	,478	,647	,901	IAD5	1,96	1,541	,803	,907
GSA7	,38	,486	,598	,904	IAD6	,71	1,217	,561	,919
GSA8	,33	,472	,657	,901	IAD7	1,17	1,257	,678	,914
GSA9	,44	,497	,694	,898	IAD8	2,37	1,359	,594	,918
GSA11	,33	,471	,652	,901	IAD9	1,53	1,357	,737	,911
GSA12	,30	,458	,659	,901	IAD10	1,09	1,363	,584	,918
SD	Cronbach's Alpha=0,70 Genel Ort: 3,95				IAD 11	1,25	1,339	,686	,914
SD1	4,41	1,077	,420	,671	ÖZSYG	Cronbach's Alpha=0,881 Genel Ort: 3,579			
SD2	3,76	1,239	,577	,570					
SD3	4,08	1,096	,567	,586	ÖZSYG1	3,67	1,318	,686	,863
SD4	3,55	1,289	,389	,699	ÖZSYG3	3,66	1,229	,687	,863
FG	Cronbach's Alpha=0,884 Genel Ort: 3,168				ÖZSYG3	4,30	,902	,284	,891
FG1	3,39	1,337	,664	,928	ÖZSYG5	3,63	1,221	,711	,861
FG2	3,06	1,397	,852	,763	ÖZSYG6	3,70	1,091	,630	,869
FG3	3,05	1,362	,815	,798	ÖZSYG7	3,64	1,118	,648	,867
IAN	Cronbach's Alpha=0,904 Genel Ort: 3,706				ÖZSYG8	2,88	1,356	,518	,879
IAN1	3,61	1,135	,680		ÖZSYG9	3,33	1,421	,731	,859
IAN2	3,80	1,101	,680		ÖZSYG10	3,41	1,394	,734	,859

**Ek 2: Cinsiyete Göre Boyutlarda Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Std.Sapma	t	p
GSA	Kadın	196	,3714	,35431	-1,578	,115
	Erkek	117	,4376	,36642		
IBB	Kadın	196	3,1718	1,10862	-1,336	,183
	Erkek	117	3,3447	1,10721		
IAN	Kadın	196	3,6735	1,09217	-,696	,487
	Erkek	117	3,7607	1,03723		
IAD	Kadın	196	1,6814	1,08415	-1,663	,097
	Erkek	117	1,8842	,97355		
SD	Kadın	196	4,0344	,84567	2,139	,033*
	Erkek	117	3,8226	,85037		
FG	Kadın	196	3,1071	1,27227	-1,000	,318
	Erkek	117	3,2507	1,15296		
OZSYG	Kadın	196	3,6207	,92517	1,023	,307
	Erkek	117	3,5176	,82391		

**Ek 3: Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Boyutlarda Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	Yaş	N	Ortalama	Std. Sapma
OrtGSA	19-24	120	,3592	,35468
	25-34	178	,4197	,35970
	35-44	10	,3100	,35103
	45-54	7	,6000	,39581
	Total	315	,3971	,35935
OrtIBB	19-24	120	3,3667	1,04377
	25-34	178	3,1966	1,12749
	35-44	10	2,6000	1,22525
	45-54	7	2,6667	1,44016
	Total	315	3,2307	1,11338
OrtIAN	19-24	120	3,8833	,95867
	25-34	178	3,6236	1,09126
	35-44	10	2,9000	1,50555
	45-54	7	3,9286	,97590
	Total	315	3,7063	1,06790
IAD	19-24	120	1,7879	1,00739
	25-34	178	1,7727	1,05515
	35-44	10	1,0091	,94422
	45-54	7	2,2208	1,38454
	Total	315	1,7642	1,04759
SD	19-24	120	3,9875	,75998
	25-34	178	3,9480	,89318
	35-44	10	4,0500	,96321
	45-54	7	3,1429	,98802
	Total	315	3,9484	,85394
FG	19-24	120	3,0972	1,16308
	25-34	178	3,2041	1,27368
	35-44	10	3,3000	1,46944
	45-54	7	3,2857	1,02611
	Total	315	3,1683	1,22990
OZSYG	19-24	120	3,6083	,86054
	25-34	178	3,5487	,89959
	35-44	10	3,7444	1,07478
	45-54	7	3,6190	,88158
	Total	315	3,5792	,88687

**Ek 4: Medeni Duruma Göre Boyutlarda Farklılık Testi**

Boyutlar	Medeni hal	N	Ortalama	Std. Sapma	t	p
GSA	Bekar	238	,3954	,35379	-,153	,879
	Evli	77	,4026	,37835		
IBB	Bekar	238	3,2647	1,06447	,877	,382
	Evli	77	3,1255	1,25428		
IAN	Bekar	238	3,7689	,99214	1,625	,107
	Evli	77	3,5130	1,26172		
IAD	Bekar	238	1,8151	1,00727	1,520	,130
	Evli	77	1,6068	1,15628		
SD	Bekar	238	3,9727	,82600	,832	,407
	Evli	77	3,8734	,93684		
FG	Bekar	238	3,1443	1,16730	-,552	,582
	Evli	77	3,2424	1,41177		
OZSYG	Bekar	238	3,5756	,87308	-,125	,901
	Evli	77	3,5902	,93403		



**Ek 5: Bakmakla Yüklü Olduğu Kişi Sayısına Göre Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	Bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı	N	Ortalama	Std. Sapma	Farklı Gruplar	P
GSA	0	263	,3764	,35433	2,593	,050
	1	20	,4400	,38443	0_2	0,034
	2	25	,5800	,35590		
	3+	7	,4000	,36968		
	Toplam	315	,3971	,35935		
IBB	0	263	3,2345	1,09762		
	1	20	3,4500	1,24382		
	2	25	2,8133	1,19443		
	3+	7	3,9524	,40500		
	Toplam	315	3,2307	1,11338		
IAN	0	263	3,6521	1,06096		
	1	20	4,1750	,87772		
	2	25	3,9200	1,25565		
	3+	7	3,6429	,85217		
	Toplam	315	3,7063	1,06790		
IAD	0	263	1,7269	1,04267		
	1	20	1,8136	,89144		
	2	25	2,1164	1,26336		
	3+	7	1,7662	,68807		
	Toplam	315	1,7642	1,04759		
SD	0	263	3,9743	,84599		
	1	20	3,8125	,80653		
	2	25	3,9000	,89849		
	3+	7	3,5357	1,14953		
	Toplam	315	3,9484	,85394		
FG	0	263	3,0596	1,22051	4,646/003	
	1	20	3,7500	1,20852	0_2	0,016
	2	25	3,8133	1,08047		
	3+	7	3,2857	1,19301		
	Toplam	315	3,1683	1,22990		
OZSYG	0	263	3,6054	,87470		
	1	20	3,4333	,80439		
	2	25	3,4267	1,08045		
	3+	7	3,5556	,91400		
	Toplam	315	3,5792	,88687		

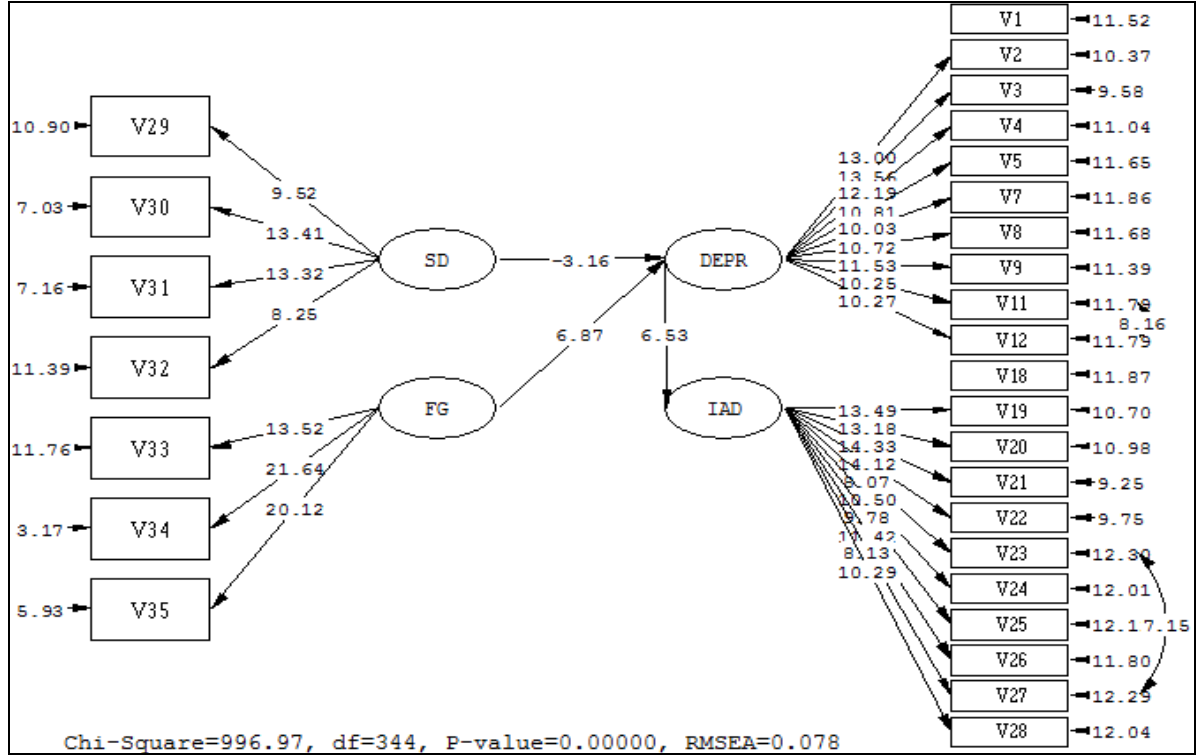
**Ek 6: Bireylerin Eğitim Durumuna Göre Boyutlar Arasında Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	Eğitim	N	Ortalama	Std. Sapma	Farklı Gruplar	P
GSA	Önlisans	83	,2988	,32366	Önlisans_ Lisans	,022
	Lisans	191	,4251	,36317	Önlisans- Yüksek lisans	,043
	Yüksek lisans	41	,4659	,37922		
	Toplam	315	,3971	,35935		
IBB	Önlisans	83	3,3333	,98223		
	Lisans	191	3,2216	1,17542		
	Yüksek lisans	41	3,0650	1,06776		
	Toplam	315	3,2307	1,11338		
IAN	Önlisans	83	3,7771	,97297		
	Lisans	191	3,7068	1,10521		
	Yüksek lisans	41	3,5610	1,08510		
	Toplam	315	3,7063	1,06790		
IAD	Önlisans	83	1,8368	1,12464		
	Lisans	191	1,7911	1,02759		
	Yüksek lisans	41	1,4922	,95713		
	Toplam	315	1,7642	1,04759		
SD	Önlisans	83	3,8404	,95443		
	Lisans	191	3,9529	,78456		
	Yüksek lisans	41	4,1463	,93203		
	Toplam	315	3,9484	,85394		
FG	Önlisans	83	3,0522	1,20689		
	Lisans	191	3,1867	1,19674		
	Yüksek lisans	41	3,3171	1,42585		
	Toplam	315	3,1683	1,22990		
OZSY G	Önlisans	83	3,7390	,82975		
	Lisans	191	3,4956	,89991		
	Yüksek lisans	41	3,6450	,90854		
	Toplam	315	3,5792	,88687		

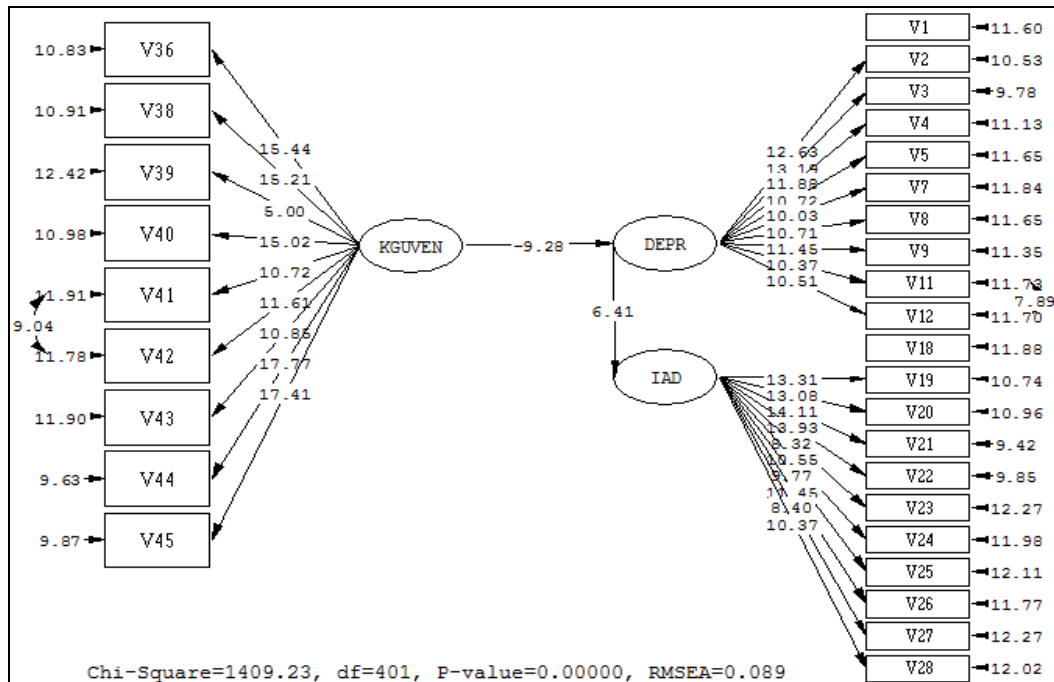
**Ek 7: İşsizlik Süresine Göre Boyutlar Arası Farklılık Testi Sonuçları**

Boyutlar	İşsizlik Süresi	N	Ortalama	Std. Sapma	Farklı Gruplar	P
GSA	1-6 Ay	140	,3386	,33642	2,836	,038
	7-12 Ay	60	,4883	,37011	1-6 Ay-7-12 Ay	0,040
	1-2 Yıl	47	,4362	,36797		
	2 Yıldan fazla	56	,4161	,37162		
	Toplam	303	,3977	,35801		
IBB	1-6 Ay	140	3,5357	1,00970	7,471	,000
	7-12 Ay	60	3,1500	1,12064	1-6 Ay-1-2 Yıl	0,028
	1-2 Yıl	47	3,0142	1,03316	1-6 Ay-2 Yıldan fazla	0,000 1
	2 Yıldan fazla	56	2,7917	1,25780		
	Toplam	303	3,2409	1,11922		
IAN	1-6 Ay	140	3,8357	1,04304	2,355	,072
	7-12 Ay	60	3,6750	1,06096		
	1-2 Yıl	47	3,3617	1,19647		
	2 Yıldan fazla	56	3,6607	1,03180		
	Toplam	303	3,6980	1,07672		
IAD	1-6 Ay	140	1,7344	,99287	,081	,970
	7-12 Ay	60	1,7924	1,02962		
	1-2 Yıl	47	1,7718	1,19480		
	2 Yıldan fazla	56	1,8052	1,09619		
	Toplam	303	1,7648	1,04786		
SD	1-6 Ay	140	4,0625	,81528	1,691	,169
	7-12 Ay	60	3,8792	,69577		
	1-2 Yıl	47	3,8351	,97004		
	2 Yıldan fazla	56	3,8170	,97758		
	Toplam	303	3,9455	,85443		
FG	1-6 Ay	140	3,0548	1,24569		
	7-12 Ay	60	3,2667	1,11115		
	1-2 Yıl	47	3,2057	1,33434		
	2 Yıldan fazla	56	3,1964	1,21236		
	Toplam	303	3,1463	1,22559		
OZSYG	1-6 Ay	140	3,7222	,83876	2,634	,050
	7-12 Ay	60	3,3870	,86829	1-6 Ay-7-12 Ay	0,014
	1-2 Yıl	47	3,4681	,92584		
	2 Yıldan fazla	56	3,4861	,96529		
	Toplam	303	3,5728	,88976		

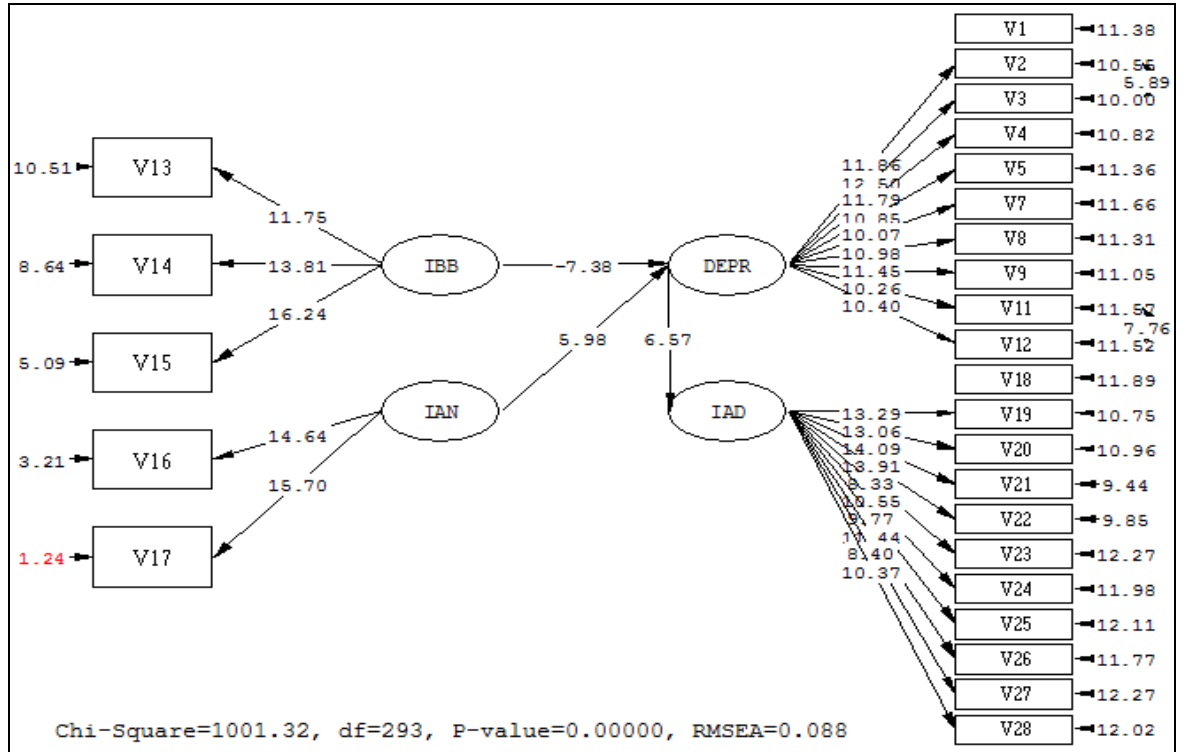
**Ek 8: Sosyal Destek, Finansal Güçlük, Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik t istatistikleri**



**Ek 9: Bireylerin Özsaygı, Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele İlişkin t istatistikleri**



**Ek 10: İş Bulma Beklentisi, İş Arama Niyeti ve Depresyon Riski İle İş Arama Davranışı Arasındaki Modele Yönelik t İstatistikleri**



### EK 11: Ölçeklere Ait Maddelere Yönelik Kodlama ve Kısaltmalar

#### GENEL SAĞLIK ANKETİ (V1- V12)

V1	GSA1	Endişelerim nedeniyle gece uyku sorunu yaşıyorum
V2	GSA2	Kendimi sürekli gergin hissediyorum
V3	GSA3	Üzgün ve depresyonda hissediyorum
V4	GSA4	Zorlukların üstesinden gelmekte zorlanıyorum
V5	GSA5	Bir iş yaparken dikkatimi toplamakta zorluk çekiyorum
V6	GSA6	Çevremde yararlı bir rol oynadığımı düşünüyorum
V7	GSA7	Kararlarımı almakta zorlanıyorum
V8	GSA8	Sorunlarla uğraşamıyorum
V9	GSA9	Günlük yaşantımdaki işlerimden zevk almıyorum
V10	GSA10	Değişik açılardan baktığımda kendimi mutlu hissediyorum
V11	GSA11	Kendime güvenimi kaybettim
V12	GSA12	Kendimi değersiz biri olarak görüyorum

#### İŞ BULMA BEKLENTİSİ ANKETİ (V13- V15)

V13	İBB1	Yakın zamanda iş bulacağım konusunda iyimserim
V14	İBB2	Yaptığım iş başvurularında o kadar çok reddedildim ki artık iş bulacağım konusunda ümidim kalmadı
V15	İBB3	Yakın zamanda iş bulacağım konusunda ümidim yok

#### İŞ ARAMA NİYETİ ÖLÇEĞİ (V16- V17)

V16	İAN1	Önümüzdeki 4 ay içinde ne kadar zamanınızı iş aramaya ayırmayı düşünüyorsunuz?
V17	İAN2	Önümüzdeki 4 ay içinde ne kadar yoğun bir şekilde iş aramayı düşünüyorsunuz?

## İŞ ARAMA DAVRANIŞI (V18-V28)

V18	İAD1	Bir gazete, dergi, meslek panosu ya da internetten iş ilanlarımı okudum
V19	İAD2	Bir gazete, dergi ya da internetten işçi arayanlara başvurduğum
V20	İAD3	Özgeçmiş hazırladım veya gözden geçirdim
V21	İAD4	Bir işverene özgeçmiş gönderdim
V22	İAD5	Bir iş başvuru formu doldurdum
V23	İAD6	İş bulma veya değiştirme konusunda kitap okudum
V24	İAD7	Bir işverenle iş görüşmesi yaptım
V25	İAD8	İş imkanları hakkında arkadaş ya da akrabalarla konuştum
V26	İAD9	Bazı iş arama kuruluşlarıyla bağlantı kurdum
V27	İAD10	İlgilendiğim meslek ya da işler hakkında bilgi sahibi olmak için bilgilendirici görüşmeler yaptım, toplantılara katıldım
V28	İAD11	Bir işverenle telefon ya da e posta yada şahsen iletişime geçtim

## SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ (V29- V32)

V29	SD1	Aniden rahatsızlınsam aile yakınlarım bana gerekli desteği gösterir
V30	SD2	Şahsi sorunlarım ya da sırlarımı yakınlarımla rahatlıkla paylaşabilirim
V31	SD3	Aile yakınlarım dışında önemli sorun ya da sırlarımı paylaşabileceğim dostlarım vardır
V32	SD4	Yakın arkadaşım olarak gördüğüm kişileri haftada en az bir kez görebiliyorum

### FINANSAL GÜÇLÜK ÖLÇEĞİ (V33- V35)

V33	FG1	Toplam hanehalkı gelirleri ile yaşamımı sürdürmek çok zor
V34	FG2	Önümüzdeki iki ay içinde hanehalkım ve ben kira, gıda ilaç vb. ihtiyaçlarımızı karşılamakta maddi olarak zorlanacağız
V35	FG3	Önümüzdeki iki ay içinde temel yaşamsal ihtiyaçlarımız konusunda yaşam standardımız düşecektir

### ROSENBERG ÖZSAYGI ÖLÇEĞİ (V36- V45)

V36	OZSYG1	Kendimi diğer insanlardan daha az değerli görüyorum
V37	OZSYG2	Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum
V38	OZSYG3	Genelde kendimi başarısız biri olarak görme eğilimindeyim
V39	OZSYG4	Ben de insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim
V40	OZSYG5	Kendimle gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum
V41	OZSYG6	Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim
V42	OZSYG7	Genel olarak kendimden memnunum
V43	OZSYG8	Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim
V44	OZSYG9	Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum
V45	OZSYG10	Bazen hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum



**Ek 12: Anket Formu**  
**İŞSİZLİK DENEYİMİ VE İŞ ARAMA ANKETİ**

**Sayın Katılımcı,**

**Yapmakta olduğunuz anket işsizlik psikolojisi ve iş arama davranışı üzerine yazılan bir doktora tezinin uygulama kısmıdır. Elde edilen bilgiler bilimsel amaç dışında kullanılmayacaktır. Zaman ayırdığınız ve katkıda bulunduğunuz için çok teşekkür ederim.**

**Arş. Gör. Ebru KANYILMAZ POLAT**  
**0-286-3358738/1186**  
**ekanyilmaz@comu.edu.tr**

Mezun olduğunuz branş nedir?.....

1-Cinsiyet:  Kadın  Erkek

2-Yaş:

18'den küçük

19- 24

25-34

35-44

45-54

55-64

65 ve üzeri

3-Eğitim:

Önlisans

Üniversite

Yüksek Lisans

Doktora

4- Medeni Haliniz?

Bekar

Evli

Boşanmış

Ayrı Yaşıyor

Eşini

Kaybetmiş

5- Çocuk sayısı

Yok

1

2

3

4

5

6

7

diğer:.....

6- Hane halkınız toplam kaç kişi?

1

2

3

4

5

6

7 ve

daha fazla

7-Bakmakla yükümlü olduğunuz kişi var mı?, Varsa kaç kişi?

Yok

1

2

3

4

5

6

7 ve

daha fazla

8- Şu anda evinizin geçimini kim sağlamaktadır?

Ben

Eşim

Annem

Babam

Kız Kardeşim

Erkek

Kardeşim

Diğer (lütfen belirtiniz).....

9-Hane halkınızın toplam geliri ne kadar?

0-500 TL

501-1000 TL

1001-1500 TL

1501-2000

TL  2001-2500TL

2501-3000 TL

3001-3500 TL

3501-4000

TL  4001-5000 TL  5000 ve üstü

10- Konut mülkiyeti kime ait?

Kira      Bana      Eşime      Anneme      Babama  
Diğer.....

11-Size maddi destek sağlayan biri var mı?

Annem    Babam      Kayınvalide    Kayınpeder     Dede  
Diğer.....

12-Daha Önce bir İşte Çalıştınız mı? Evet ..... Hayır

13-Ne kadar süredir işsizsiniz?

1 ay                      1-3 ay arası                       3-6 ay arası       7-12 ay  
 1- 2 yıl arası       2 yıldan fazla                      Diğer (lütfen belirtiniz).....

14- Ne kadar zaman içerisinde iş bulmayı umuyorsunuz?

1 ay    3 ay    6 ay    1 yılı bulur    2 yılı bulur     Hiç bulamayacakmışım gibi geliyor

15-Şu anda çalışsanız en az hangi ücretten çalışmayı kabul edersiniz?

Asgari Ücretten az    Asgari Ücretle    1000 TL-1500TL    1501 TL-2000TL  
2001-3000 TL    3000- 4000 TL     Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

16- Son birkaç hafta içinde aşağıdaki durumları ne sıklıkta yaşadığınızı kodlayınız.  
Genel Sağlık Anketi (GSA)

		<b>0 (Hiç Olmuyor), 1 (Her zamanki kadar), 2( Her zamankinden çok), 3 (Çok Sık) 4(karasızım)</b>				
1	Endişelerim nedeniyle gece uyku sorunu yaşıyorum	0	1	2	3	4
2	Kendimi sürekli gergin hissediyorum	0	1	2	3	4
3	Üzgün ve depresyonda hissediyorum	0	1	2	3	4
4	Zorlukların üstesinden gelmekte zorlanıyorum	0	1	2	3	4
5	Bir iş yaparken dikkatimi toplamakta zorluk çekiyorum	0	1	2	3	4
6	Çevremde yararlı bir rol oynadığımı düşünüyorum	0	1	2	3	4
7	Kararlarımı almakta zorlanıyorum	0	1	2	3	4
8	Sorunlarla uğraşamıyorum	0	1	2	3	4
9	Günlük yaşantımdaki işlerimden zevk almıyorum	0	1	2	3	4
10	Değişik açılardan baktığımda kendimi mutlu hissediyorum	0	1	2	3	4

11	Kendime güvenimi kaybettim	0	1	2	3	4
12	Kendimi değersiz biri olarak görüyorum	0	1	2	3	4

17) Aşağıdaki ifadeler için en uygun seçeneği işaretleyiniz (İş Bulma Beklentisi Ölçeği?)

		<b>1) Kesinlikle Katılmıyorum</b> <b>2) Katılmıyorum</b> <b>3) Kararsızım</b> <b>4) Katılıyorum</b> <b>5) Kesinlikle Katılıyorum</b>				
1	Yakın zamanda iş bulacağım konusunda iyimserim	1	2	3	4	5
2	Yaptığım iş başvurularında o kadar çok reddedildim ki artık iş bulacağım konusunda ümidim kalmadı	1	2	3	4	5
3	Yakın zamanda iş bulacağım konusunda ümidim yok	1	2	3	4	5

18-Son 4 ay içinde aşağıdakileri ne sıklıkta yaptınız? (İş Arama Niyet Ölçeği)

Önümüzdeki 4 ay içinde ne kadar zamanınızı iş aramaya ayırmayı düşünüyorsunuz?	1 Hiç	2 Çok az	3 Ortalama	4 Önemli Miktarda	5 Aşırı Miktarda
Önümüzdeki 4 ay içinde ne kadar yoğun bir şekilde iş aramayı düşünüyorsunuz?	Hiç	Çok az	Ortalama	Önemli Miktarda	Aşırı Miktarda

19-Son 4 ay içinde aşağıdakileri ne sıklıkta yaptınız? (İş Arama Davranışı Ölçeği)

		0	1-2	3-5	6-9	10
1	Bir gazete, dergi, meslek panosu ya da internetten iş ilanlarını okudum	0	1-2	3-5	6-9	10
2	Bir gazete, dergi, meslek panosu ya da internetten iş arayanlar listesine adımlı ekledim	0	1-2	3-5	6-9	10
3	Özgeçmiş hazırladım veya gözden geçirdim	0	1-2	3-5	6-9	10
4	Bir işverene özgeçmiş gönderdim	0	1-2	3-5	6-9	10
5	Bir iş başvuru formu doldurdum	0	1-2	3-5	6-9	10
6	İş bulma /değiştirme konusunda kitap okudum	0	1-2	3-5	6-9	10
7	Bir işverenle iş görüşmesi yaptım	0	1-2	3-5	6-9	10
8	İş imkanları hakkında arkadaş ya da akrabalarla konuştum	0	1-2	3-5	6-9	10
9	Bazı iş arama kuruluşlarıyla bağlantı kurdum	0	1-2	3-5	6-9	10
10	İlgilendiğim meslek ya da işler hakkında bilgi sahibi olmak için bilgilendirici görüşmeler yaptım, toplantılara katıldım	0	1-2	3-5	6-9	10
11	Bir işverenle telefon ya da e posta yada şahsen	0	1-2	3-5	6-9	10

	iletişime geçtim					
12	Kendine en uygun işi belirlemek için ilgilerim ve yeteneklerim üzerine detaylıca düşündüm	0	1-2	3-5	6-9	10

## 20- Sosyal Destek Ölçeği ve Finansal Güçlük Ölçeği

		<b>1) Kesinlikle Katılmıyorum</b> <b>2) Katılmıyorum</b> <b>3) Kararsızım</b> <b>4) Katılıyorum</b> <b>5) Kesinlikle Katılıyorum</b>				
1	Aniden rahatsızlınsam aile yakınlarım bana gerekli desteği gösterir	1	2	3	4	5
2	Şahsi sorunlarım ya da sırlarımı yakınlarımla rahatlıkla paylaşabilirim	1	2	3	4	5
3	Aile yakınlarım dışında önemli sorun ya da sırlarımı paylaşabileceğim dostlarım vardır	1	2	3	4	5
4	Yakın arkadaşım olarak gördüğüm kişileri haftada en az bir kez görebiliyorum	1	2	3	4	5
5	Toplam hanehalkı gelirleri ile yaşamımı sürdürmek çok zor	1	2	3	4	5
6	Önümüzdeki iki ay içinde hanehalkım ve ben kira, gıda ilaç vb. ihtiyaçlarımızı karşılamakta maddi olarak zorlanacağız	1	2	3	4	5
7	Önümüzdeki iki ay içinde temel yaşamsal ihtiyaçlarımız konusunda yaşam standardımız düşecektir	1	2	3	4	5

## 21-Özsaygı Ölçeği (Self Esteem Scale)

		<b>1) Kesinlikle Katılmıyorum</b> <b>2) Katılmıyorum</b> <b>3) Kararsızım</b> <b>4) Katılıyorum</b> <b>5) Kesinlikle Katılıyorum</b>				
1	Kendimi diğer insanlardan daha az değerli görüyorum	1	2	3	4	5
2	Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum	1	2	3	4	5
3	Genelde kendimi başarısız biri olarak görme eğilimindeyim	1	2	3	4	5
4	Ben de insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim	1	2	3	4	5
5	Kendimle gurur duyacak fazla birşey bulamıyorum	1	2	3	4	5
6	Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim	1	2	3	4	5
7	Genel olarak kendimden memnunum	1	2	3	4	5
8	Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim	1	2	3	4	5
9	Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığımı düşünüyorum	1	2	3	4	5
10	Bazen hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum	1	2	3	4	5

*Zaman Ayırdığınız için Çok Teşekkür Ederim*  
*Arş. Gör. Ebru KANYILMAZ POLAT*